

Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi poliisilaki, jolla korvattaisiin vuonna 1966 annettu poliisilaki siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Ehdotetussa poliisilaissa on keskeiset säännökset poliisin tehtävistä, toiminnassa noudatettavista yleisistä periaatteista, poliisin toiminnan tavoitteista ja toimivaltuuksista sekä kansalaisten velvollisuuksista poliisia kohtaan. Poliisin toiminnan yleiset periaatteet säädettäisiin poliisilain alkuun sijoitettavassa yleisessä osassa, joka koskisi kaikkea poliisin toimintaa.

Ehdotuksessa on nykyistä täsmällisemmät säännökset poliisin valtuuksien käyttämisestä. Ehdotukseen on sisällytetty uudet säännökset vaarallisen teon tai tapahtuman estämisestä, vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotosta sekä valvonnasta, tarkkailusta ja tiedonhankinnasta.

Ehdotuksessa on myös säännökset muusta poliisin suorittamasta tutkinnasta kuin rikoksen esitutkinnasta sekä tämän poliisitutkinnak-

si sanotun tutkinnan edellytysten turvaamisesta. Ehdotukseen sisältyy uusi säännös poliisihenkilöstön täydentämisestä poikkeusoloissa ja siihen rinnastettavissa tilanteissa.

Esitykseen sisältyy lisäksi ehdotukset eläinsojelulain, tapaturmavakuutuslain, rikoslain, pakkokeinolain, esitutkintalain, järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain, joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain, julkisista huvitilaisuuksista annetun lain, päihtyneiden käsittelystä annetun lain, rajavartiolaitoksesta annetun lain, puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain, tullilain, hallintomenettelylain, yleisistä kokouksista annetun lain sekä poliisin hallinnosta annetun lain muutoksiksi, jotka liittyvät pääasiassa voimankäytön, poliisitutkinnan ja virka-avun sääntelyyn uudessa poliisilaissa.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan noin vuoden kuluttua niiden vahvistamisesta.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1	Diplomaattisia suhteita koskeva Wienin yleissopimus	27
YLEISPERUSTELUT	5	Konsulisuhteita koskeva Wienin yleissopimus	27
1. Johdanto	5	Kansainvälistä suojelua koskeva Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1973 yleissopimus	28
2. Nykytila	5	Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1979 hyväksymä lainvalvontaviranomaisten menettelytapasäännöstö	28
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö	5	Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen suositus vuodelta 1980	28
Poliisin toimintaa koskeva säännöstö	5	Yhdistyneiden Kansakuntien 8. kriminaalipoliittisen maailmankokouksen esittämät ampuma-aseen ja voiman käyttöä koskevat periaatteet	29
Poliisin toimivalta	6	Euroopan ihmisoikeussopimus	29
Poliisin toimivaltuudet	6	Poliisia koskeva Euroopan neuvoston julistus	29
2.2. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö	8	Yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehty yleissopimus	30
Kansainvälinen lakisystematiikka	8	Poliisitoimen tietosuojaa koskeva suositus	30
Ruotsi	8	6.3. Esityksen arviointia ihmisoikeussopimusten kannalta	31
Norja	10		
Tanska	11		
Saksa	12		
2.3. Nykytilan arviointi	14		
Puutteita ja epäkohtia	14		
Yksityisyyden suojaan liittyviä ongelmia	16		
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	18		
3.1. Tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi	18		
3.2. Keskeiset ehdotukset	19		
Poliisin tehtävä ja toiminnan yleiset periaatteet	19		
Tehtävien hoito	20		
Poliisivaltuudet	20		
Poliisin toimivaltuussäännökset	20		
Tiedonhankintaa koskevat säännökset	22		
Poliisitutkintaa koskevat säännökset	23		
Poliisilakiehdotuksen eräät muut säännökset	23		
Muut lakiehdotukset	24		
4. Esityksen vaikutukset	24		
4.1. Taloudelliset vaikutukset	24		
4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset	25		
4.3. Ympäristövaikutukset	25		
4.4. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan	25		
5. Asian valmistelu	25		
5.1. Valmisteluvaiheet ja -aineisto	25		
5.2. Lausunnot	26		
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	26		
6.1. Riippuvuus muista esityksistä	26		
Samaan asiakokonaisuuteen kuuluvat esitykset	26		
Muita poliisilakiehdotukseen vaikuttavia lainsäädäntöhankkeita	26		
6.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista	27		
Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus	27		
		YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	32
		1. Lakiehdotusten perustelut	32
		1.1. Poliisilaki	32
		1 luku. Yleiset säännökset	32
		1 §. Poliisin tehtävä	32
		2 §. Poliisin toiminnan yleiset periaatteet	34
		3 §. Tehtävien hoito ja tarkeysjärjestys	35
		4 §. Toimenpiteen perusteen ilmoittaminen	35
		5 §. Toimenpiteestä luopuminen	36
		6 §. Poliisimies	36
		7 §. Poliisivaltuudet	37
		8 §. Erityiset poliisivaltuudet	38
		9 §. Poliisimiehen toimialue ja toimimisvelvollisuus	39
		2 luku. Toimivaltuussäännökset	40
		10 §. Henkilöllisyyden selvittäminen	40
		11 §. Kiinniotaminen henkilön suojaamiseksi	40
		12 §. Etsintäkuulutetun kiinniotaminen	41
		13 §. Etsintä henkilön kiinniottamiseksi	42
		14 §. Kotirauhan suojaaminen	43

	Sivu		Sivu
15 §. Vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsintä	44	6 luku. Voimaantulo	90
16 §. Vaarallisen teon ja tapahtuman estäminen	44	54 §. Voimaantulo	90
17 §. Toimenpiteiden suorittaminen	45	1.2. Eläinsuojelulaki	91
18 §. Paikan ja alueen eristäminen	45	1.3. Tapaturmavakuutuslaki	91
19 §. Väkijoukon hajottaminen	46	1.4. Rikoslaki	92
20 §. Rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen	47	1.5. Pakkokeinolaki	93
21 §. Kulkuneuvon pysäyttäminen ja siirtäminen	47	1.6. Esitutkintalaki	93
22 §. Turvallisuustarkastus	49	1.7. Laki järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä	94
23 §. Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto	50	1.8. Laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta	94
24 §. Haltuunotetun omaisuuden käsittely	51	1.9. Laki julkisista huvitilaisuuksista	94
25 §. Elämän lopettaminen	52	1.10. Laki päihtyneiden käsittelystä	95
26 §. Poliisimiehen käskyvalta	53	1.11. Laki rajavartiolaitoksesta	96
27 §. Voimakeinojen käyttö	53	1.12. Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille	96
3 luku. Tiedonhankintaa koskevat säännökset	57	1.13. Tullilaki	96
Yleistä	57	1.14. Hallintomenettelylaki	97
28 §. Määritelmät	58	1.15. Laki yleisistä kokouksista	97
29 §. Teknisen valvonnan edellytykset	60	1.16. Laki poliisin hallinnosta	97
30 §. Tarkkailun edellytykset	61	2. Tarkemmat säännökset ja määräykset	97
31 §. Teknisen tarkkailun edellytykset	62	3. Voimaantulo	98
32 §. Tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta ilmoittaminen	64	4. Säättämisyjärjestys	98
33 §. Aineiston käsittely	65	LAKIEHDOTUKSET	100
34 §. Tietojen saanti viranomaiselta	66	1. Poliisilaki	100
35 §. Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä	69	2. Laki eläinsuojelulain 5 ja 13 §:n muuttamisesta	110
4 luku. Poliisitutkintaa koskevat säännökset	72	3. Laki tapaturmavakuutuslain 39 §:n muuttamisesta	110
Yleistä	72	4. Laki rikoslain muuttamisesta	111
36 §. Poliisitutkinta	72	5. Laki pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n muuttamisesta	112
37 §. Henkilön asema poliisitutkin- nassa	74	6. Laki esitutkintalain muuttamisesta	112
38 §. Poliisitutkinnan turvaaminen	75	7. Laki järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 3 §:n muuttamisesta	113
5 luku. Erinäiset säännökset	76	8. Laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11 §:n muuttamisesta	113
39 §. Poliisin antama virka-apu	76	9. Laki julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n muuttamisesta	113
40 §. Poliisille annettava virka-apu	78	10. Laki päihtyneiden käsittelystä annetun lain 1 ja 4 §:n muuttamisesta	114
41 §. Poliisihenkilöstön täydentäminen	78	11. Laki rajavartiolaitoksesta annetun lain muuttamisesta	114
42 §. Vaitiolovelvollisuus	79	12. Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain 6 §:n muuttamisesta	115
43 §. Vaitiolo-oikeus	82	13. Laki tullilain 54 ja 57 §:n muuttamisesta	115
44 §. Avustamisvelvollisuus	84	14. Laki hallintomenettelylain 1 §:n muuttamisesta	115
45 §. Poliisimiestä avustavan henkilön valtuudet	84	15. Laki yleisistä kokouksista annetun lain 8 ja 9 §:n muuttamisesta	116
46 §. Korvausten suorittaminen	85	16. Laki poliisin hallinnosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta	116
47 §. Teettämisoikeus	85		
48 §. Henkilö- ja omaisuusvahinko	86		
49 §. Muun viranomaisen toiminta poliisitehtävissä	86		
50 §. Rangaistussäännös	87		
51 §. Poliisimääräykset	89		
52 §. Kansainvälinen yhteistoiminta	89		

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Esitykseen sisältyy ehdotus uudeksi poliisilaiksi. Samalla ehdotetaan eräitä muita lakeja muutettavaksi.

Esitystä laadittaessa on ollut tavoitteena selvittää, missä määrin hätävarjelu- tai pakko-tilasäännösten perusteella tai tavanomaisoikeudellisella perusteella on toimittu sellaisilla tehtäväalueilla, jotka ovat toistuvia ja tavanomaisia ja joiden osalta tulisi luoda tarkemmat menettelytapa- ja valtuussäännökset poliisia koskeviin erityislakeihin. Esityksen laadinnassa on omaksuttu se periaate, että tällaisissa normaalitilanteissa tarvittavien valtuuksien tulisi sisältyä ehdotetun poliisilain sekä esitutkintalain (449/87) tai pakkokeinolain (450/87) säännöksiin.

Lisäksi on pyritty korjaamaan epäjohtonmukaisuutta säännösten uudella jaottelulla ja sijoittelulla. Perusoikeuksiin puuttuvia säännöksiä on ollut osittain asetustasoisissa säädöksissä. Eräitä valtuuksia, kuten poliisitutkintaan liittyviä pakkokeino- ja tiedonsaantivaltuuksia, ei ole ollut lainkaan kirjoitetussa laissa. Muun muassa voimankäyttötilanteet on säännelty poliisilain sijasta rikoslain yleisessä osassa, mitä ajattelutapaa ei voida puolustaa, koska poliisin voimankäyttöä ei voida pitää ensisijaisesti rangaistavan toiminnan anteeksiannettavana muotona.

Poliisilakiehdotuksessa on pyritty kansainvälisesti vertailukelpoiseen valtuustasoon sekä ristiriitaisten turvallisuus- ja perusoikeustarpeiden välisten kilpailutilanteiden hallintaan sellaisella tavalla, joka mahdollistaa joustavan, tehokkaan ja oikeusvarman poliisitoiminnan ajatteluvissa olevissa normaalitilanteissa.

Koska poliisivaltuuksien käyttöön liittyy keskeisiä eettisiä ongelmia, valtuuksien käyttöä on tehokkaasti ohjattava myös ohjeistuksen, koulutuksen ja laillisuusvalvonnan avulla. Ehdotuksessa onkin korostetusti otettu esille yleisten hallinnollisten periaatteiden noudattaminen kaikessa kansalaisten perusoikeuksiin kohdistuvassa toiminnassa.

Poliisin järjestysmuotoa ja yleistä toimivaltaa koskeva nykyinen poliisilaki (84/66) on ollut voimassa eräin muutoksin lähes kolme vuosikymmentä. Tänä aikana on poliisin tehtäväkenttä ja toimintaympäristö muuttunut voimakkaasti. Väestön turvallisuuden ylläpito on

yhä korostuneemmin muuttunut maaseudulle luonteenomaisesta lähiympäristön sosiaalisesta kontrollista viranomaisten ylläpitämäksi toiminnaksi.

Kansainvälisten sopimusten vaikutuksesta lainsäädännön kehityksessä on yhä korostuneemmin ilmennyt lakisidonnainen perusoikeusajattelu ja ihmisoikeuksien suoja, joka on kaventanut tavanomaiseen oikeuteen ja vakiintuneeseen käytäntöön perustuvaa viranomaisvaltaa.

Perusoikeuksien korostuneempi suoja vaatii säännösten kirjoittamista aikaisempaa täsmällisemmin. Perusoikeuksien väliset ristiriitatilanteet on myös poliisin toimintaa koskevassa lainsäädännössä ratkaistava perusoikeuksien keskinäisen tärkeysjärjestyksen mukaisella tavalla.

Poliisin teknisten toimintavalmiuksien parantaminen on ollut eräs keskeinen syy poliisilain uudistamiseen. Valvontaan, tarkkailuun ja tietojen hankintaan liittyvä toiminta voi puuttua kansalaisten yksityisyyteen tavalla, jota aiemmin ei ole pidetty välttämättömänä säännellä mutta jonka edellytyksistä on nykyisen ajattelutavan mukaan säädettävä lailla. Tekninen kehitys antaa lisääntyviä mahdollisuuksia rikolliselle toiminnalle ja mahdollistaa samalla myös poliisin teknisen tiedonhankinnan kehityksen. Tekniikan käyttö vaatii kuitenkin sen oikeudellisten edellytysten jatkuvaa arviointia ja lainsäädäntöä.

Voimassa oleva poliisilaki on paitsi aukollinen, myös epäjohtonmukainen. Poliisilain yksittäisiin säännöksiin vaikuttavia rinnakkaisia normeja muualla lainsäädännössä ei ole otettu täysin huomioon näitä lakeja laadittaessa ja muutettaessa. Myös valtuuksiin liittyvät vapaudenriiston aikarajat ovat olleet epäjohtonmukaisia.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Poliisin toimintaa koskeva säännöstö

Poliisilakiehdotuksessa olevat valtuussäännökset lukuun ottamatta yksityisyyden suojaan puuttuvia säännöksiä kohdistuvat hallitusmuodossa säädettyihin perusoikeuksiin. Toisaalta

poliisilaissa säädetään poliisin oikeudesta suorittaa kansalaisten perusoikeuksia suojaavaa toimintaa.

Keskeisin poliisia koskeva säädös on vuonna 1966 annettu poliisilaki. Poliisilakia on muutettu useita kertoja. Poliisilakiin vaikuttavista lainsäädännön muutoksista tärkeimmät ovat esitutkintalaki, pakkokeinolaki, päihdehuoltolaki (41/86), laki päihdyneiden käsittelystä (461/73), laki poliisin hallinnosta (110/92) ja rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen muutokset.

Poliisilakia täydentäviä säännöksiä on annettu asetuksella. Voimassa oleva poliisiasetus (737/85) on annettu vuonna 1985. Myös poliisiasetusta on muutettu useita kertoja, viimeksi joulukuussa 1992 annetulla asetuksella (1245/92).

Poliisin toimivalta

Toimivallalla voidaan tarkoittaa alueellista, asiallista tai asteellista toimivaltaa. Toimivalta voi käsittää oikeuden ryhtyä kansalaista koskeviin toimenpiteisiin tai oikeuden tehdä kansalaista oikeudellisesti sitovia ratkaisuja.

Poliisimiehen alueellinen toimivalta määräytyy ensisijaisesti hänen sijoitusyksikkönsä alueellisen toimivallan mukaan. Poliisin toimivalta tulee käsitteenä erottaa poliisimiehelle kuuluvista toimivaltuuksista. Toimivallan alueellisella jaolla on tästä syystä merkitystä ensisijaisesti lupahallinnossa, jossa usein säädetään toimivaltaiseksi luvan hakijan kotipaikan poliisi.

Poliisiasetuksen 38 §:n 1 momentin mukaan poliisimies on velvollinen toimimaan ensisijaisesti toimialueellaan, mutta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi hänellä on poliisivaltuudet koko maassa. Poliisiasetuksen 38 §:n 2 momentin ja 39 §:n mukaan poliisimies voi tämän lisäksi olla oikeutettu tai velvollinen toimimaan joko omasta aloitteestaan tai määräyksestä tilapäisesti toimialueensa ulkopuolella.

Poliisin asiallinen toimivalta ilmenee lainsäädäntöön sisältyvistä poliisin tehtäviä koskevista säännöksistä. Jokainen poliisimies on oikeutettu suorittamaan asteellisen toimivaltansa rajoissa erityisessä tapauksessa esitutkintatoimenpiteitä tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä tehtäviä sijoitusyksikkönsä riippumatta koko maassa.

Eräistä toimenpiteistä päättäminen on poliis-

silainsäädännössä haluttu rajata tiettyyn esimiesasemaan tai pakkokeinovaltuuksiin. Poliisilaissa säädettävän tehtäväalueen osalta toimivallan rajaamisen perusteena on johdonmukaisesti käytetty henkilön kuulumista poliisiasetuksessa tarkemmin määriteltävään päällystöön. Voimassa olevassa lainsäädännössä on eräät poliisille erityissäädöksillä määrätty tehtävät pidätetty poliisipiirin päällikölle.

Oikeus käyttää poliisille kuuluvaa toimivaltaa on pääsääntöisesti ainoastaan poliisimiehellä. Poliisimiehen käsite on määritelty voimassa olevan poliisiasetuksen 36 §:ssä. Sen mukaisesti poliisimiehet kuuluvat poliisipäällystöön, poliisialipäällystöön ja poliisimiehistöön. Poliisilain 3 §:n nojalla voidaan asetuksella säätää poliisin toimialaan kuuluvia tehtäviä puolustuslaitoksen, rajavartiolaitoksen ja muiden viranomaisen suorittettavaksi.

Voimassa olevan poliisiasetuksen mukaan poliisikokelas on toimivaltainen suorittamaan vain koulutukseen liittyvää tai erikseen määrättyä poliisitehtävää.

Poliisin toimivaltuudet

Poliisin toimivaltuuksilla tarkoitetaan oikeusjärjestyksen sallimia keinoja, joilla poliisimies voi toimia toimivaltapiiriinsä kuuluvan tehtävän toteuttamiseksi. Poliisin toimivaltuudet voidaan jakaa sen perusteella, mihin perusoikeuteen valtuussäännöksellä puututaan. Valtuussäännös saattaa oikeuttaa puuttumaan yhteen tai useampaan perusoikeuteen.

Poliisin voimakeinojen käyttöä koskeva yleissäännös on rikoslain 3 luvun 8 §:n 1 momentissa ja siihen liittyvässä saman luvun 9 §:n 2 momentissa. Varsinaisia hätävarjelutilanteita koskevat rikoslain 3 luvun 6 ja 7 § sekä 9 §:n 1 momentti. Hätävarjelu- ja voimankäyttötilanteista säädetään lisäksi eräissä muissa lainkohdissa, joista tärkeimpiä ovat väkijoukon hajottamista koskeva rikoslain 16 luvun 6 § ja poliisilain 18 §, kulkuneuvon pysäyttämistä koskeva poliisilain 16 § sekä yksityishenkilölle voimankäyttöoikeuden myöntävä poliisilain 20 §:n 4 momentti, jossa säädetään jokamiehen oikeuksista yleisellä paikalla häiritsevästi käyttäytyvän päihdyneen henkilön paikalta poistamiseksi tai kiinnittämiseksi.

Rikoslain 3 luvun 8 §:n 2 momentti koskee pakenevan kiinniottilanteita. Säännöksessä tarkoitettussa tilanteessa vastarinnan lisäksi

myös pakeneminen oikeuttaa voimakeinojen käyttöön. Rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on voimakeinojen käytölle asetettu vaatimus niiden puolustettavuudesta.

Rikoslain 16 luvun 6 § ja poliisilain 18 § sääntelevät poliisin oikeutta hajottaa väkijoukko. Säännökset eroavat toisistaan muun muassa siinä, ettei poliisilain 18 §:ään sisälly rikoslain 16 luvun 6 §:ssä mainittuja menettelyohjeita, sekä siinä, että vain viimeksi mainitussa on säädetty asevoiman käytön edellytyksistä. Molemmissa säännöksissä puhutaan voimakeinojen käyttämisestä. Tulkintaa vaikeuttaa vielä se, että rikoslain säännös on tullut voimaan poliisilain jälkeen.

Esitutkintalain säätämisen yhteydessä ei erikseen selvitetty poliisilakiin sisältyvien tutkintäsäännösten sekä esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa annettujen säännösten keskinäisiä soveltamiskysymyksiä.

Poliisitutkintaa koskevat säännökset on sijoitettu poliisilain lisäksi tutkintalajikohtaisiin erityissäännöksiin. Myös esitutkintalain 19 §:ään on sijoitettu säännös onnettomuuspaikalta tavatun henkilön kiinniottamisesta ja kuulemisesta. Säännös olisi asiallisesti kuulunut poliisilakiin siltä osin kuin kysymys ei ole rikoksen esitutkinnasta.

Pyrkimys antaa tyhjentävät säännökset esitutkinnan toimittamisesta ja viranomaisten tutkintavaltuuksista ei ole esitutkintalakia säädettyä täysin toteutunut. Poliisilain valmistelun yhteydessä on sen vuoksi jouduttu kiinnittämään huomiota myös esitutkintalain sisältöön. Kysymys poliisin tiedonsaantioikeuden edellytyksistä ja laajuudesta on eräänä keskeisimmistä ongelmista pyritty ratkaisemaan poliisilakiin otettavalla yleissäännöksellä, joka koski myös poliisin suorittamaa esitutkintaa.

Esitutkintavaltuuksien laajuus riippuu joko rikosnimikkeestä tai rangaistusasteikosta. Ainoastaan liiketoimintakiellon määräämiseksi tehtävä tutkinta on erillisäännöksellä määrätty suoritettavaksi kuten rikosperusteinen tutkinta. Ilmeisesti rikosprosessuaalista järjestystä ja käsitteitä on sovellettava myös asianomistajarikoksen johdosta suoritettavaan vahingonkorvaus- tai muuhun tutkintaan. Tutkinnan kohteena olevaa henkilöä ei toisaalta voida käsitellä rikoksesta epäiltynä, jos menettelyn tarkoituksena ei ole rikoksen esitutkinta vaan esimerkiksi pelkästään liiketoimintakielloon määräämisen edellytysten selvittäminen.

Käytännössä on esiintynyt vaikeuksia myös

muun muassa kuolemansyyn tutkinnassa, suur-onnettomuuksien tutkinnassa ja palonsyyn tutkinnassa. On ollut epäselvää, mitä tutkintaan liittyviä säännöksiä on noudatettava, sekä sen määrittämisessä, mitkä ovat tutkinnan suorittajan valtuudet ja tutkinnan kohteena olevan henkilön oikeudet ja velvollisuudet.

Poliisikuulustelusta ja noudosta säädetään poliisilain 15 §:ssä. Rikoslain 16 luvun 2 §:n haitantekoa virkamiehelle koskevaa säännöstä on tulkittu siten, ettei tutkinnan kohteena oleva henkilö saa vapaasti poistua tai määrätä toiminnastaan tutkinnan aikana. Tämän tulkinnan johdosta kuulustelu merkitsee myös henkilökohtaiseen vapauteen puuttumista.

Poliisilain 14 §:ssä on säännökset poliisimiehen velvollisuudesta tehdä ilmoitus tietoonsa tulleesta rikoksesta esimiehelleen. Saman pykälän 2 momentissa säädetään poliisimiehen oikeudesta jättää ilmoitus tekemättä tai olla ryhtymättä enempään toimenpiteisiin eräiden lievästi sanktioitujen rikosten kohdalla edellyttäen, että tekoa on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä eikä asianomistajalla ole asiassa vaatimuksia. Poliisimies voi kuitenkin antaa tällaiseen rikokseen syyllistyneelle huomautuksen.

Vastaavia säännöksiä ei ole sisällytetty poliisilakiehdotukseen. Rikosilmoituksen vastaanottoa ja esitutkinnan aloittamista koskevat säännökset kuuluvat luonteensa johdosta esitutkintalakiin. Tämän vuoksi asiasta ehdotetaan säädettäväksi esitutkintalaissa.

Esitutkinnalla tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on jo tapahtunutta rikosta koskevan oikeudenkäyntiaineiston kerääminen myöhempää oikeusprosessia varten. Rikostorjuntaan kuuluvista muista toimenpiteistä säädettäisiin tämän mukaisesti poliisilaissa.

Samoin voidaan perustella sitä, ettei ehdotettuun poliisilakiin ole sisällytetty valmistelun aikana esillä ollutta säännöstä, joka koski poliisin oikeutta niin sanottuun valvottuun läpilaskuun, jolla tarkoitetaan yleensä salakuljetuksen seuraamista vastaanottajalle asti rikoskokonaisuuden selvittämiseksi. Esitutkintalain 2 §:n mukaisen tutkintavelvollisuuden voidaan ajatella kohdistuvan joko rikolliseen tekokokonaisuuteen tai sen osatekoon. Tarkkailu, joka kohdistuu tekokokonaisuuden selvittämiseen, voi tällöin samanaikaisesti perustua poliisilain tai esitutkintalain valtuussäännöksiin.

2.2. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Kansainvälinen lakisystematiikka

Yksityiskohtainen selvitys muiden pohjoismaiden ja eräiden muiden maiden senhetkisestä poliisilainsäädännöstä on esitetty parlamentaarisen poliisikomitean mietinnössä (komiteanmietintö 1986:16) sivuilla 229—240, 372—398 ja 416—465 sekä mietinnön liitteen 5 sivuilla 100—152.

Parlamentaarisen poliisikomitean mietinnön valmistumisen jälkeen on useissa vertailun kohteena olleissa valtioissa merkittävästi muutettu ja uudistettu poliisilainsäädäntöä.

Poliisilainsäädännön kansainvälisen vertailun kohteiksi otetuissa Suomen kannalta keskeisissä valtioissa tavanomaisen oikeuden ja yleisvaltuutukseen perustuvan toiminnan osuus vaihtelee suuresti. Eräissä maissa poliisin valtuuksien on katsottu perustuvan suurimmalta osaltaan yleisvaltuutukseen tai tavanomaiseen oikeuteen. Viimeaikaisissa ulkomaisissa poliisilaeissa on kuitenkin tavanomaisen oikeuden ala vähentynyt. Osassa maita on katsottu, että perusoikeuksiin puuttuvan toiminnan tulee olla lailla säänneltyä. Säännösten yksityiskohtaisuus kuitenkin vaihtelee maittain.

Eri maiden lainsäädäntö vaihtelee voimakkaasti myös siinä, missä laajuudessa ja miten sitovina hallinnollisia yleisperiaatteita on sisällytetty poliisin toimintaa sääteleviin lakeihin. Myöskään jakoa esitutkintalakiin ja poliisilakiin ei vertailuvaltioissa ole toteutettu Suomesa voimassa olevan säännösten mukaisesti. Oikeusvertailuun sisältyvä saksalainen poliisilaki sisältää sekä esitutkintaa, yleistä järjestystä ja turvallisuutta että poliisin henkilörekistereitä koskevia säännöksiä.

Ruotsi

Ruotsin nykyinen poliisilaki (1984:387) on tullut voimaan lokakuun alusta 1984. Se sisältää myös hallintoa koskevia säännöksiä. Voimaantulonsa jälkeen on Ruotsin poliisilakia muutettu useita kertoja. Valtaosa muutoksia on ollut lakiteknisinä tai hallinnollisina.

Lain 19 § muutettiin vuonna 1987 siten, että poliisimiehelle annettiin valtuudet henkilöönkäyvän tarkastuksen suorittamiseksi ja käsimatkatavaran tarkastamiseksi tarkoituksena et-

siä sellaisia vaarallisia esineitä, jotka voidaan julistaa menetetyksi Ruotsin rikoskaaren 36 luvun 3 §:n mukaisesti.

Lain 12 ja 16 §:ää muutettiin huhtikuussa 1991 siten, että nuoreen henkilöön kohdistuvien kiinniottotoimenpiteiden yläkäräjaa nostettiin 15 vuodesta 18 vuoteen. Poliisille annettiin samalla valtuudet ottaa lain 13 §:n nojalla alle 18-vuotias henkilö huostaan enintään kuudeksi tunniksi hänen luovuttamiseksi sopivan aikuisen vastuulle.

Kolmas valtuuksiin liittyvä muutos tehtiin lain 20 §:ään kesällä 1991, jolloin poliisimiehelle annettiin oikeus tarkastaa tietyin edellytyksin kulkuneuvoja laitoksiin toimitettavien tuomitujen tai sairaalapotilaiden kiinniottamiseksi.

Ruotsin poliisilain 2 §:ssä säädettyihin tehtäviin kuuluu erikseen mainittuna tiedustelu virallisen syytteen alaisissa rikosasioissa sekä suojan ja muun avun antaminen yleisölle. Lain 3 §:ssä säädetään erityisesti poliisin yhteistyöstä syyttäjä- ja sosiaaliviranomaisten kanssa.

Ruotsin poliisilain 8 § sisältää toimintaa koskevat yleiset periaatteet. Valtuuksia, jotka kohdistuvat Ruotsin hallitusmuodon 2 luvussa mainittuihin perusoikeuksiin, voidaan käyttää ainoastaan säännöksiin perustuen.

Ruotsin poliisilaisissa ei ole toteutettu täydellistä jakoa esitutkintaa koskevien säännösten ja yleistä järjestystä ja turvallisuutta koskevien säännösten välillä. Säännökset esitutkinnasta sisältyvät pääasiallisesti Ruotsin oikeudenkäymiskaareen.

Voimakeinojen käyttämisen edellytyksistä säädetään Ruotsin poliisilain 10 §:ssä. Sen mukaan poliisimies voi käyttää voimakeinoja virkatoimen toteuttamiseksi, jos muut keinot ovat riittämättömiä ja voimakeinojen käyttö on olosuhteet huomioon ottaen puolustettavissa.

Voimakeinojen käyttötilanteet on lueteltu 10 §:ssä. Luettelon sisältämät tilanteet ovat pääpiirteittäin seuraavat:

- 1) poliisimies kohtaa väkivaltaa tai väkivalan uhkaa;
- 2) vapaudenriiston suorittaminen kohtaa vastarintaa;
- 3) poliisin tehtävänä on rangaistavan teon, hengenvaaran, omaisuusvahingon tai ympäristövahingon torjuminen;
- 4) kysymyksessä on eristämisen tai muu sen kaltainen tehtävä; tai
- 5) toimenpide on muutoin välttämätön yle-

sen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, eikä sitä voida toteuttaa ilman voimakeinoja.

Laissa on viittaus Ruotsin rikoskaaren 24 luvun säännöksiin, jotka oikeuttavat voimakeinojen käyttöön tietyissä tapauksissa. Voimankäyttövälineitä tai voimankäytön muotoja ei ole erikseen säännelty.

Sanontojen erilaisuudesta huolimatta Ruotsin poliisilaissa sanotut voimankäyttövaltuudet eivät käytännössä mainittavasti eroa Suomen poliisin valtuuksista. Merkittävä poikkeus tässä suhteessa on Ruotsin poliisilain 22 §, jossa säädetään poliisin valtuuksista suojelevassa ja ennalta ehkäisevässä toiminnassa. Säännöksen mukaan poliisilla on oikeus päästä kotirauhan piiriin etsimään vaarallisia aineita tai esineitä, sulkea tai kieltää pääsy taloon tai alueelle, säännellä liikennettä sekä tarkastaa henkilöitä, jos voidaan erityisistä syistä uskoa olevan olemassa vaara, että rikos aiheuttaisi hengen tai terveyden vaaraa. Poliisimies saa ryhtyä niihin toimenpiteisiin ilman erillistä päätöstä, jos viivytys aiheuttaisi vaaraa.

Ruotsin valmiuspoliisista annetun asetuksen (1986:616) mukaan valmiustilan ja sodan aikana poliisiviranomaisilla on käytössään valmiuspoliisiin kuuluvia poliisimiehiä. Ennen valmiustilaa hallitus voi määrätä, että valmiuspoliisin on oltava toiminnassa enintään 30 päivän ajan. Nämä säännökset on sijoitettu siviilipuolustuslakiin (1960:74) ja lakiin valmiustilasta (1960:513).

Valmiuspoliisiasetuksen mukaan valmiuspoliisin pääasiallisena tehtävänä on osallistua siviilipuolustukseen tai pelastuspalveluun liittyvään poliisitoimintaan. Valmiuspoliisin tehtäviin kuuluu ensisijaisesti sulkujen rakentaminen ja järjestyksenpito onnettomuuspaikoilla, järjestyksenpito ja liikennejärjestelyt evakuointioperaatioissa, puuttuminen siviilipuolustustoimenpiteiden aikana tapahtuviin häiriöihin sekä liikenteen ohjaus.

Valmiuspoliisiyksiköitä johtavat ensisijaisesti vakinaiseen poliisiorganisaatioon kuuluvat poliisimiehet.

Ruotsin laki erityisestä ulkomaalaisvalvonnasta (1991:572) sisältää osan erityssuojelua koskevista säännöksistä. Lain 1 §:n mukaan saadaan maasta karkottaa henkilö kyseisen lain nojalla, mikäli se on tarpeen valtakunnan turvallisuuden ylläpitämiseksi tai ulkomaalaisen aiemmasta toiminnasta tiedossa olevien seikkojen perusteella, jos muut olosuhteet huo-

mioon ottaen on pelättävissä, että hän tulee tekemään väkivaltaisen tai tarkoitukseltaan poliittisen uhkauksen tai pakottamisen sisältävän rikoksen taikka osallistumaan sellaiseen.

Karkotusesityksen tekee maan hallitukselle poliisihallitus. Jos hallitus puoltaa esitystä, se saattaa asian käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Karkotettava voidaan ottaa säilöön tai asettaa valvontaan.

Erityisestä ulkomaalaisvalvonnasta annetun lain nojalla saadaan henkilöön kohdistaa kotietsintä, henkilöntarkastus ja -katsastus selvittäessä, suunnitteleeko tai valmisteleeko hän rikosta, josta säädetty vähimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Asiassa voidaan myöntää 20 §:n nojalla lupa salaiseen telekuunteluun tai televalvontaan sekä lupa kirjeiden ja postilähetysten tutkimiseen.

Ruotsin lainsäädäntö sisältää myös lain onnettomuustutkinnasta (1990:712). Laki koskee lento-onnettomuuksien, vesiliikenneonnettomuuksien, rautatieonnettomuuksien ja muiden vakavien onnettomuuksien tutkintaa. Tutkinnan suorittaa poliisi tai muu määrätty viranomaislainen. Tutkinnassa saadaan hankkia pääsy onnettomuuspaikalle, ottaa näytteitä, estää pääsy tutkintapaikalle ja kuulustella todistajia. Tutkijoilla on oikeus tarkastaa sellaisia asiakirjoja, joilla on merkitystä tutkinnalle.

Ruotsin laissa valvontakameroista (1990:484) säännellään lähinnä televisiokameroiden ja niitä vastaavien laitteiden käyttöä. Laki ei ole luonteeltaan poliisia koskeva valtuuslaki, vaan se koskee kaikkia valvonnan suorittajia.

Lain 1 §:n mukaan valvontakameroiksi katsotaan televisiokameroiden lisäksi muut optis-elektroniset tekniset välineet ja niihin verrattavat laitteet, jotka on asennettu siten, että niitä paikalta ohjaamatta voidaan käyttää henkilövalvontaan. Lakia on soveltuvin osin noudatettava myös sellaisten järjestelmien käytössä, joiden avulla on mahdollista käsitellä tai tallentaa valvontakameralla otettuja kuvia.

Lain 3 §:n mukaan valvontakameran käytöstä on tiedotettava ilmoituskilvellä tai muulla sopivalla tavalla. Poikkeuksena ilmoitusvelvollisuudesta ovat erikoissuojelun kohteena olevat laitokset ja alueet, samoin automaattinen tieliikennevalvonta.

Lain 4 §:n mukaisesti käyttäjältä vaaditaan lupa, jos kamera voidaan suunnata alueelle, jolle yleisöllä on pääsy. Poikkeuksena on työpaikkojen ajo- tai muuta turvallisuutta paran-

tava laite, yhteiskunnalle tärkeän laitoksen valvonta ja poliisin automaattinen liikennevalvonta. Poliisilla ja pelastuspalvelun turvallisuusjohtajalla on oikeus lupaa hakematta käyttää valvontakameraa enintään 14 vuorokauden ajan, jos käyttö on välttämätöntä onnettomuustapauksessa tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumisessa.

Laissa säädetään lisäksi valvontaan annettavien lupien edellytyksistä sekä valvonnan suorittamisesta.

Ruotsin lainsäädäntöön kuuluu myös laki tapaamiskiellosta (1988:688). Lain 1 §:n mukaan henkilölle voidaan määrätä kielto tavata toista henkilöä tai muulla tavoin ottaa yhteyttä tähän henkilöön tai seurata tätä henkilöä (tapaamiskielto).

Tapaamiskielto saadaan määrätä, jos erityisten syiden perusteella on olemassa vaara, että henkilö, jolle kielto on tarkoitettu antaa, tekisi rikoksen henkilöä kohtaan taikka vainoaisi tai muulla vakavalla tavalla häiritsisi sitä henkilöä, jota kiellolla on tarkoitettu suojata.

Lain 2 §:n mukaan tapaamiskielto voidaan laajentaa koskemaan myös oleskelua toisen henkilön asunnon, työpaikan tai muun sellaisen paikan lähellä, jossa tällä henkilöllä on tapana oleskella, mikäli on syytä olettaa, että 1 §:n mukainen tapaamiskielto ei ole riittävä. Lain 4 §:n mukaan tapaamiskielto annetaan määräajaksi, enintään yhdeksi vuodeksi. Tapaamiskielto tulee voimaan heti, ellei toisin määrätä. Tapaamiskieltoa voidaan pidentää kerrallaan enintään yhdellä vuodella.

Lain 7 §:n mukaan tapaamiskieltoa koskevan asian ratkaisee syyttäjä. Lain 9 §:ssä säädetään kiellon edellytysten selvittämiseksi toimitettavasta tutkinnasta ja tutkittavan henkilön asemasta siinä. Lain 12 § sisältää säännökset tapaamiskieltoa koskevan päätöksen sisällöstä.

Lain 14 §:n mukaan suojattavalla tai kiellon tarkoittamalla henkilöllä on oikeus saattaa tapaamiskieltopäätös alioikeuden tutkittavaksi.

Lain 24 §:n mukaan se, joka rikkoo tapaamiskieltoa, tuomitaan tapaamiskielton rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Norja

Norjan voimassa oleva poliisilaki on vuodelta 1936. Siinä säädetään etupäässä organisatiokysymyksistä. Poliisilain 1 § on sisällöltään

seuraava: Yhteiskunta vastaa poliisikunnasta, joka on asetettu ylläpitämään yleistä järjestystä sekä huolehtimaan ja toimeenpanemaan muut tehtävät, jotka lain tai vakiintuneen tavan mukaan poliisille kuuluvat.

Säännöksen on katsottu antavan tukea sille käsitykselle, että poliisilla on tavanomaiseen oikeuteen perustuvaa toimivaltaa. Siitä, miten poliisi tämän yleisvaltuutuksen perusteella voi toimia, säädetään huomattavilta osin erityisasetuksissa, poliisiohjesäännössä ja hyvää poliisi-käytäntöä koskevissa eettisissä säännöissä.

Yksityiskohtaisemmat säännökset poliisin tehtävästä ja toimivallasta on annettu vuonna 1920 asetukseen rinnastettavalla poliisiohjesäännöllä, joka on uudistettu viimeksi vuonna 1990.

Norjan vuonna 1981 annettuun rikosprosessilakiin on sisällytetty säännökset poliisin käytettävissä olevista pakkokeinoista rikosasioissa. Kun Norjan voimassa oleva poliisilaki ei ole luonteeltaan toimivaltuuslaki, rikosprosessilain 191 §:ssä säädetään poliisin oikeudesta viedä henkilö poliisiasemalle myös seuraavissa tapauksissa:

- henkilö häiritsee yleistä järjestystä tai liikennettä,

- henkilö ei noudata poliisin käskyä poistua yleiseltä paikalta, kun olosuhteet antavat syyä olettaa, että yleinen järjestys tai liikenne häiriintyy,

- henkilö kieltäytyy ilmoittamasta nimeään, ikäänsä tai osoitettaan, kun poliisi sitä kysyy, tai antaa tiedon, jota voidaan perustellusti pitää vääränä, sekä

- henkilö tavataan rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä.

Vapaudenriiston enimmäisaika kiinnioton yhteydessä on neljä tuntia.

Poliisin valtuuksista huolehtia päihtyneistä säädetään irtolaislain 20 §:ssä

Poliisin voimankäytön perusteista on säädetty oikeusministeriön antamassa poliisin aseohjesäännössä, joka on uudistettu vuonna 1989.

Oikeuskäsitykset ovat myös Norjassa kehittyneet siihen suuntaan, ettei poliisin toimivaltaa kansalaisten oikeuksiin puuttumiseen pelkästään poliisin tehtävästä johtuvan yleisvaltuuden nojalla enää pidetä riidattomana.

Huhtikuussa 1991 on valmistunut ehdotus Norjan uudeksi poliisilaksi. Ehdotus sisältää tavoitteita ja tehtäviä koskevat säännökset, organisatoriset säännökset, toimivaltuussään-

nökset, henkilöstöä koskevat säännökset, säännökset poliisitoimen menoista ja erityissäännökset, kuten yksityisen poliisitoiminnan harjoittamista koskevan kiellon sekä rangaistus-säännökset.

Ehdotuksen pohjalta on syksyllä 1993 annettu Norjan valtiopäivien käsiteltäväksi poliisilakia koskeva esitys (Ot prp nr 83/1992—93).

Poliisin tehtävät on lueteltu ehdotuksen 2 §:ssä. Sen mukaan poliisin olisi:

1) suojeltava kansalaisia, omaisuutta ja kaikkea luvallista toimintaa, ylläpidettävä yleistä järjestystä ja turvallisuutta sekä yksin tai yhdessä muiden viranomaisten kanssa torjuttava kaikkia yleiseen turvallisuuteen kohdistuvia uhkia;

2) ennalta ehkäistävä rikollisuutta ja muita yleisen järjestyksen ja turvallisuuden rikkomuksia;

3) selvitettävä rikokset, keskeytettävä me-neillään olevat rikokset sekä ryhdyttävä rangaistavien tekojen johdosta laeissa ja asetuksissa säädettyihin jatkotoimenpiteisiin;

4) autettava ja palveltava kansalaisia vaaratilanteissa sekä muissa tapauksissa, joissa poliisin antamasta avusta on säädetty laissa, taikka milloin olosuhteista muutoin johtuu, että poliisin apu on tarpeen ja luonnostaan odotettavissa;

5) turvattava muiden viranomaisten viran-toimitusta ja annettava siinä muuta virka-apua, milloin laki tai vakiintunut tapa sitä edellyttää;

6) toimittava yhteistyössä niiden viranomaisten ja muiden organisaatioiden kanssa, joiden tehtävät liittyvät poliisin toimialaan, siinä määrin kuin laki tai lain nojalla annetut säännökset eivät tätä kiellä; ja

7) suoritettava muita tehtäviä, joista säädetään laissa tai jotka johtuvat tavanomaisesta käytännöstä.

Ehdotuksen 3 § koskee lain suhdetta kansainväliseen oikeuteen. Poliisilaki olisi voimassa kansainvälisestä oikeudesta tai vieraiden valtioiden kanssa tehdyistä sopimuksista johtuvin rajoituksin.

Keskeisimpänä uudistuksena voimassa olevaan lakiin nähden ehdotuksen 7 §:ssä annettaisiin nimenomaiset säännökset poliisin toimivallasta puuttua kansalaisten oikeuksiin yleisen rauhan ja järjestyksen ylläpitämiseen liittyvissä tehtävissä.

Poliisilla olisi oikeus ohjata liikennettä, kieltää oleskelu tietyllä alueella, ottaa haltuunsa vaaralliset esineet tai tehdä ne vaarattomiksi,

poistaa tai ottaa kiinni henkilöitä, määrätä jonkun toiminta keskeytettäväksi tai muutettavaksi, hankkia pääsy yksityisalueelle sekä määrätä alue tyhjennettäväksi.

Toimivaltuudet olisivat käytettävissä yleiseen rauhaan ja järjestykseen kohdistuvan häiriön keskeyttämiseksi tai perustellusti odotettavan häiriön ehkäisemiseksi, yksittäisen henkilön tai yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka lainvastaisen menettelyn estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

Poliisilain 8 §:ksi siirrettäisiin lähes sellaise-naan nykyiset rikosprosessilain 191 §:n säännökset vapaudenriistosta muissa tapauksissa kuin rikosprosessin yhteydessä.

Säännökset päihtyneiden käsittelystä annettaisiin poliisilain 9 §:ssä. Lain 10 §:ssä säädettäisiin henkilön tarkastamisesta henkilöllisyyden selvittämiseksi tai vaarallisten esineiden poisottamiseksi sekä esineiden poisottamisesta eräissä muissa tapauksissa. Lain 11 §:ssä säädettäisiin mielenosoituksista ja muista yleisellä paikalla järjestettävistä tilaisuuksista. Ehdotuksen 12—14 §:ään sisältyisi säännökset sairaiden tai kadonneiden auttamisesta, lapsiin ja nuoriin kohdistettavista toimenpiteistä sekä kunnallisista poliisisäädöksistä.

Säännökset poliisin organisaatiosta, hallinnosta ja henkilöstöstä annettaisiin poliisilain 15—25 §:ssä. Lain 26—30 §:ssä olisi erinäisiä säännöksiä muun muassa yksityisen poliisitoiminnan kieltämisestä, poliisin velvollisuudesta pelastuspalvelun järjestämiseen onnettomuustilanteissa sekä säännös asetuksenantovaltuudesta.

Ehdotuksen 31 §:ssä on rangaistussäännös, jossa rangaistavat tekumuodot yksilöitäisiin viittaamalla poliisilain asianomaisiin säännöksiin. Rangaistavaa olisi näiden säännösten tahallinen tai tuottamuksellinen rikkominen taikka siihen myötävaikuttaminen. Rangaistus olisi sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta.

Tanska

Tanskan poliisin valtuuksista säädetään oikeudenkäyntilain 11 luvussa. Luvussa on säännökset sekä toimivaltuuksista esitutkinnassa että sellaisista poliisivaltuuksista, joita vastaavat säännökset on Suomessa annettu poliisilaisa. Kyseinen oikeudenkäyntilain luku koskee poliisia yleisesti ja sisältää myös säännöksiä poliisin organisaatiosta.

Luvun ensimmäinen pykälä, 108 § määrittelee poliisin tehtävät. Pykälän mukaan poliisin tehtävänä on ylläpitää turvallisuutta, rauhaa ja järjestystä, valvoa lakien noudattamista, ennalta estää rikoksia, tutkia rikoksia ja seurata rikollisuutta. Oikeusministeriön suostumuksella poliisille voidaan antaa muitakin tehtäviä.

Rikosprosessiin liittymättömät poliisivaltuudet perustuvat Tanskassa myös tavanomaiseen oikeuteen tai poliisin tehtävää kuvaavan säännöksen laajaan tulkintaan.

Poliisin toiminnassa on katsottu voitavan käyttää tehtävästä johtuvaa yleisvaltuutta puuttua tarvittavin keinoin ja tarvittavassa laajuudessa tekoihin, jotka vaarantavat yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Säännös jokaisen velvollisuudesta ilmoittaa nimensä poliisille on sijoitettu oikeudenkäyntilain 750 §:ään.

Poliisin yleisistä valtuuksista yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on säädetty Kööpenhaminan poliisin järjestämisestä vuonna 1863 annetussa laissa ja poliisitoimen järjestämisestä muualla maassa vuonna 1871 annetussa laissa sekä oikeusministeriön näiden perusteella vahvistamissa poliisipiirikohtaisissa poliisijärjestyksissä, jotka eivät saa ilman erityistä syytä poiketa oikeusministeriön vuonna 1968 vahvistamasta mallista.

Poliisin voimankäytön perusteet on sijoitettu hätävarjelua koskeviin rikosoikeudellisiin normeihin.

Saksa

Vertailumaista erityisesti Saksan poliisioikeus on kehittynyt yhä tarkemmin jaoteltuun ja valtuuksia ryhmittelevään suuntaan. Saksan Liittotasavallan osavaltioiden sisäministerien vuonna 1977 tekemällä päätöksellä annettiin esitys yhtenäiseksi poliisilaksi liitolle ja osavaltioille. Vuonna 1985 mallipoliisilaissa täsmennettiin entisestään erityisesti tietojen käsittelyyn liittyviä säännöksiä.

Käsilä olevassa esityksessä on otettu vertailukohteeksi Nordrhein-Westfalenin osavaltion vuonna 1990 annettu poliisilaki. Se sisältää poliisin tehtäväpiiriin määrittelyn. Tehtäväpiiriin sisältyy yleisen turvallisuuden ylläpitäminen, rikollisuuden torjuminen ja rikosten ennaltaehkäisy. Yksityisten oikeuksien puolustaminen kuuluu poliisille, jos oikeudellista suojaa ei olisi ajoissa saatavilla ja ilman poliisin apua

oikeuden toteutuminen raukeaisi tai huomattavasti vaikeutuisi. Säännös velvoittaa poliisin antamaan yleisölle apua siviilioikeudellisissa asioissa laajemmin kuin Suomen lainsäädännön mukaan on mahdollista.

Lain 1 §:n 4 kohdan mukaan poliisille kuuluvat myös ne muut tehtävät, jotka sille muissa oikeussäännöksissä on määrätty. Tehtäväpiiri ja valtuudet puuttua kansalaisten oikeuksiin ovat lakiin sidottuja.

Lain 2 luku sisältää säännökset muun muassa kuulustelusta, henkilöllisyyden selvittämisestä, lupatodistusten tarkastamisesta ja tiedonhankinnasta. Tiedonhankinta on säännelty erittäin yksityiskohtaisesti.

Tarkkailua koskevan 15 §:n mukaan poliisi voi hankkia julkisista kokouksista niihin osallistuvien henkilötietoja ja käyttää teknisiä välineitä ääni- ja kuvallenteiden ottamiseen, jos tosiseikat antavat aiheen olettaa, että tilaisuudessa tehtäisiin rikoksia tai niissä syntyisi järjestyshäiriöitä. Jos erityistä aihetta aineiston säilyttämiseen ei ole, aineisto on hävitettävä kuukauden kuluessa.

Lain 16 §:n mukaan poliisi voi järjestää kerrallaan yli 24 tuntia kestävästä tai yli kahden päivän ajan jatkuvan tarkkailun, jos se on välttämätöntä henkeä, ruumiillista koskemattomuutta tai vapautta uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi tai jos tosiseikat antavat aiheen olettaa, että henkilöt aikovat tehdä rangaistussäännöksittäin lueteltuja huomattavia rikoksia. Tarkkailun avulla saadaan hankkia tietoja myös näiden henkilöiden yhteyshenkilöistä ja seuralaisista, jos tietojen hankinta on välttämätöntä rikosten ehkäisemiseksi.

Pitkäaikaisen tarkkailun saa määrätä ainoastaan johtavassa asemassa oleva poliisimies. Pitkäaikaisesta tarkkailusta on ilmoitettava tarkkailun kohteelle toimenpiteen päätyttyä, jos se voi tapahtua toimenpiteen tarkoitusta tai tutkintaa vaarantamatta.

Edellä mainittuja rajoituksia ei sovelleta lyhytaikaiseen tarkkailuun, jota saa suorittaa poliisin tehtäväpiiriin kuuluvassa vaaralta suojaamisen tarkoituksessa.

Lain 17 §:n mukaan poliisi voi hankkia kätkeytyä teknisiä laitteita käyttäen kuvallenteita erikseen säädetyistä henkilöistä, jos se on välttämätöntä henkeä, ruumiillista koskemattomuutta tai vapautta uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi. Valtuus ulottuu myös kotirauhan piiriin. Muulla alueella tarkkailu on sallittua, jos tosiseikat antavat aiheen olettaa,

että henkilöt aikovat tehdä huomattavia rikoksia. Tarkkailu voi kohdistua myös yhteyshenkilöihin ja seuralaisiin.

Kotirauhan piiriin kohdistuvaan tarkkailuun antaa luvan tuomari, muusta tarkkailusta päättää johtavassa asemassa oleva poliisimies. Määräystä ei tarvita, jos tarkkailu tapahtuu poliisitoimenpiteen suojaamiseksi. Kuvamateriaali on hävitettävä, jollei sitä tarvita rikosten selvittämiseen.

Tarkkailusta on ilmoitettava kohteelle, jos se ei vaaranna tiedonhankinnan tarkoitusta tai rikoksen esitutkintaa. Automaattisella kuvauslaitteella otettu kuvamateriaali, jossa esiintyy yksinomaan sivullisia, on viipymättä hävitettävä, jollei sitä tarvita rikosten selvittämiseen.

Lain 18 § sisältää säännökset salakuuntelusta. Edellytykset ovat samat kuin kuvallisessa tarkkailussa. Kotirauhan piiriin kohdistuvaan kuunteluun antaa luvan tuomari ja kiireellisessä tapauksessa johtavassa asemassa oleva poliisimies. Lupaa ei tarvita, jos kuuntelu tapahtuu poliisitoimenpiteen suojaamiseksi ja kuuntelulaite seuraa poliisin mukana. Poliisitoimenpiteellä tarkoitetaan tässä yhteydessä kiinniotto-, panttivanki- ja kotihälytystilanteita.

Lain 19 § koskee välikäsien käyttöä tiedonhankinnassa. Edellytykset ovat samat kuin teknisessä tarkkailussa. Määräyksen toiminna antaa johtavassa asemassa oleva poliisimies.

Lain 20 § säätelee soluttautumista peitetarinan turvin. Säännös mahdollistaa asiakirjojen muuttamisen sekä tarkkailtavan joukon toimintaan osallistumisen tehtävän suorittamiseksi, jos se on välttämätöntä henkeä, ruumiillista koskemattomuutta tai vapautta uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi tai huomattavien rikosten ennalta ehkäisemiseksi. Soluttautumisen käyttöönotosta päättää viraston päällikkö. Soluttautumisesta ei ilmoiteta tiedonhankinnan kohteelle, jos ilmoitus vaikeuttaisi toiminnan jatkamista, vaarantaisi jonkun hengen tai terveyden tai jos rikosoikeudellinen tutkinta on meneillään.

Lain 21 § säätelee poliisin suorittamaa kirjatua valvontaa, joka kohdistuu muun muassa henkilön liikkumiseen ja ajoneuvojen rekisteritunnuksiin.

Laki sisältää yksityiskohtaiset määräykset tallennusten kestoajasta, oikaisusta ja käytöstä sekä eri tarkoituksiin hankittujen tallenteiden vertailusta ja yhdistämisestä. Tietoja saa luovuttaa vain siihen tarkoitukseen, johon ne on hankittu, tai jos tietojen käyttö on laissa

muutoin sallittu tai tietoja annetaan vaaran torjumiseksi. Tietoja saadaan luovuttaa ulkomaisille poliisiviranomaisille, jos oikeusasetuksessa mainitun maan ei oleteta käyttävän tietoja Saksan perustuslain tarkoituksen vastaisella tavalla ja tietojen vaihto on tarpeen kansainvälisen poliisiyhteistyön tai rajavalvonnan suorittamiseksi.

Lain 29 §:ssä poliisi oikeutetaan luovuttamaan tietoja viranomaisten lisäksi yksityiselle henkilölle tai laitokselle, jos se on tarpeen niiden tehtävien hoitamiseksi taikka yleisen edun kannalta huomattavan haitan tai henkilön oikeuksien merkittävän loukkaamisen torjumiseksi. Tietoja on mahdollista antaa myös, jos niitä haluava todistaa huomattavan oikeusintressin, eikä ole syytä olettaa, että salassapitoetu kärsii, tai jos tietojen luovuttaminen on niiden tarkoitettaman henkilön etujen mukaista ja tämä todennäköisesti suostuisi tietojen luovuttamiseen.

Tietojen saamisesta poliisin käyttöön säädetään 30 §:ssä. Viranomaiset voivat luovuttaa tietoja poliisin käyttöön poliisin tehtävien suorittamiseksi, jos laissa ei ole tietojen luovuttamisesta muutoin määrätty. Säännöksessä ei jaotella poliisin tehtäviä eikä määritellä erityisiä tarveharkinnan tasoja.

Tietojensaannin sääntely kohdistuu saksalaisen oikeuden mukaan voimakkaasti viranomaisten ja kansalaisten välisiin suhteisiin, kun taas viranomaisten keskinäiselle tietojenvaihdolle ei ole muita kuin välttämättömiä, toimialasta riippuvia esteitä. Valtuudet tietojen saantiin ovat laajemmat kuin vertailun kohteina olevissa pohjoismaissa.

Lain 31 §:ssä säädetään poliisin oikeudesta vaatia tiettyjä henkilöryhmiä koskevien tietojen luovuttamista viranomaisten pitämistä ja yksityisistä tiedostoista tietokoneavusteisten vertailujen tekemiseksi liittovaltion tai jonkin osavaltion turvallisuutta taikka jonkun henkeä, ruumiillista koskemattomuutta tai vapautta uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi. Toimenpiteen voi määrätä ainoastaan tuomioistuvin viraston päällikön hakemuksesta.

Säilöönottoa koskeva lain 35 § mahdollistaa vapaudenriiston henkilön suojaamiseksi henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvalta vaaralta, erityisesti jos henkilö on tahdottomassa tilassa tai ei pysty huolehtimaan itsestään. Toinen säilöönottooperuste on suurta yleisöä uhkaavan huomattavan rikoksen tai järjestysrikkomuksen estäminen tai rikoksen

jatkamisen estäminen. Kolmas säilöönottoperuste on paikkakunnalta karkoituksen toimeenpano. Neljäs peruste on välttämätön yksityis-oikeuksien suojaaminen. Lisäksi poliisi voi ottaa säilöön alaikäisen, joka on karannut huoltajiltaan, sekä paenneen tai muun laitokseen toimitettavan henkilön.

Erillisiä vapaudenriistoperusteita voivat olla kuulusteluun toimittaminen ja henkilöllisyyden toteaminen. Säilöönoton peruste on viivytysettä ilmoitettava. Säilöönotettu saa ilmoittaa toimenpiteestä omaiselleen, jollei se vaaranna toimenpiteen tarkoitusta.

Vapaudenriisto ei saa jatkua kauemmin kuin sen peruste on olemassa. Vapaudenriisto henkilöllisyyden selvittämiseksi ei saa kestää yli 12 tuntia. Muu vapaudenriisto ei saa ilman tuomioistuimen lupaa kestää yli 24 tuntia, ellei muualla laissa säädetä toisin.

Lain 39—42 § sisältävät säännökset henkilöntarkastuksesta, esineiden tarkastuksesta ja tutkimisesta sekä asuntoon pääsystä ja kotietsinnästä. Lain 41 §:n mukaisesti poliisi voi päästä ilman lupaa asuntoon, jos asunnossa on henkilö, joka on otettava säilöön, jos asunnossa on esine, joka voidaan takavarikoida, jos asunnossa aiheutetaan muille kohtuutonta häiriötä tai jos se on tarpeen henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, vapautta tai arvokasta omaisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi.

Asuntoon saadaan mennä myös, jos siellä valmistellaan huomattavaa rikosta, jos siellä tapaavat toisiaan maassa luvattomasti oleskelevat henkilöt, jos siellä piileskelee etsintäkuulutettu henkilö tai jos asuntoa käytetään prostituutioon.

Lain 43 §:ssä säädetään esineen takavarikoinnista. Takavarikointi voi tapahtua välittömästi uhkaavan vaaran torjumiseksi, esineen omistajan suojaamiseksi, henkilön itsensä, muiden henkilöiden tai omaisuuden suojaamiseksi sekä paon estämiseksi. Lain 44—46 §:ssä säädetään esineiden säilyttämisestä ja rahaksi muuttamisesta.

Lain 51 §:n mukaan poliisi voi käyttää hallinnollisia pakkokeinoja, joita ovat teettäminen laiminlyöjän kustannuksella, uhkasakko, joka voi olla 10—5 000 Saksan markkaa, sekä välitön pakko. Välittömällä pakolla tarkoitetaan voimakeinojen käyttöä. Poliisi voi käyttää välitöntä pakkoa, jos muut pakkokeinot eivät tule kysymykseen, vaikuta tuloksellisilta taikka vastaa tarkoitustaan. Eräissä tapauksissa poliisi

on velvollinen uhkaamaan pakkokeinolla ennen sen käyttämistä.

Välittömän pakon ja hätävarjelun suhteesta määrätään 57 §:n 2 momentissa, jonka mukaan hätävarjelua ja hätätilaa koskevat säännökset jäävät muuttumattomina voimaan. Lain 58 §:ssä määritellään välittömän pakon käyttämisessä sallitut apuvälineet ja aseet. Lain 59 §:n mukaan poliisimies on velvollinen toteuttamaan virkatehtävänsä välitöntä pakkoa käyttäen, kun toimenpiteen on määrännyt siihen oikeutettu viranomainen.

Erityiset rajoitukset koskevat ampuma-aseen käyttöä henkilöitä vastaan. Hätävarjelun piiriin kuulumattomissa voimankäyttötilanteissa ampuma-asetta ei saa kohdistaa alle 14-vuotiaalta vaikuttavaan henkilöön, eikä käyttää muulloinkaan, jos sen käyttö vaarantaisi suurella todennäköisyydellä sivullisia.

Erityisaseita ja räjähteitä saa käyttää vain liittorajavartiosto osavaltion poliisin tukena sisäministerin tai hänen valtuuttamansa henkilön luvalla ja erikseen luetelluissa tilanteissa.

2.3. Nykytilan arviointi

Puutteita ja epäkohtia

Poliisilain epäjohdonmukainen ja normihierarkkisesti virheellinen rakenne ilmenee muun muassa siten, että poliisin toimivaltaa koskevista säännöksistä osa on asetuksen tasoisia tai sijoitettu erillislakeihin. Voimankäytösäännökset on sijoitettu rikoslakiin, vaikka voimankäyttövaltuudet ovat muihin valtuussäännöksiin rinnastettavia oikeuttamisperusteita. Poliisilakiin tulisi pyrkiä keskittämään kaikki säännökset niistä valtuuksista, jotka poliisilla on poliisilain 1 §:ssä mainitun tehtäväpiirinsä hoitamiseksi ja jotka eivät selkeyden tai asiayhteytensä vuoksi kuulu erillislakeihin. Voimassa olevassa lainsäädännössä on useissa kohdin poikettu tästä tavoitteesta.

Keskeisimmät puutteet voimassa olevassa poliisilainsäädännössä ovat seuraavat.

1) Poliisitoiminnan yleiset periaatteet on esitetty poliisilaissa hajanaisesti ja vain osittain.

2) Tehtävien tärkeysjärjestykseen saattamisesta ei ole säännöstä.

3) Yleissäännös etsinnästä kiinniotettavan tavoittamiseksi puuttuu.

4) Yleissäännös pääsyn hankkimisesta koti-

rauhan piiriin vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi puuttuu ja toiminta perustuu hätävarjelu- ja pakkotilasäännöksiin.

5) Säännökset poliisilakiin perustuvien pakko-toimenpiteiden kirjaamisesta puuttuvat kaikista valtuussäännöksistä.

6) Säännös vaarallisen henkilön pääsyn kieltämisestä suojattavien henkilöiden asuin- ja elinpiiriin puuttuu. Tällaisen kiellon määräämisen edellytykset, menettely ja oikeusturvakeinot olisi kuitenkin säänneltävä niin yksityiskohtaisesti, ettei tarpeellisia säännöksiä voida sisällyttää poliisilakiin. Vierailukieltä koskevan lainsäädännön tarpeellisuus on oikeusministeriössä erikseen selvitettävänä.

7) Säännökset muiden kulkuneuvojen kuin maaliikenteessä käytettävien ajoneuvojen siirtämisestä puuttuvat.

8) Säännökset turvaamistoimenpiteenä suoritettavasta omaisuuden haltuunotosta ja haltuunotetun omaisuuden käsittelystä pääosin puuttuvat. Toiminta perustuu osin hätävarjelu-säännöksen, osin tavanomaiseen oikeuteen.

9) Valvontaa, tarkkailua ja tiedonhankintaa koskevat valtuussäännökset puuttuvat ja toiminta perustuu tavanomaiseen oikeuteen.

10) Poliisitutkintaa koskevat säännökset puuttuvat erityisesti tutkinnan turvaamiseksi käytettävien pakkokeinojen osalta. Tutkinta perustuu osin tavanomaiseen oikeuteen.

11) Säännökset täydennyspoliisista puuttuvat.

12) Säännös sivulliselle henkilölle poliisin pakko-toimenpiteen johdosta maksettavista korvauksista puuttuu.

Lainsäädäntöaukoiksi katsottavien seikkojen sääntelytarve riippuu osin siitä, missä määrin poliisin toimivallan voidaan yhä hyväksyä johdettavan tavanomaisoikeudellisesta perusteesta, ja siitä, kuinka tarkoin poliisilaissa halutaan säännellä sellaista toimintaa, joka olisi oikeutettua myös hätävarjelu-säännösten tai pakkotilasäännösten perusteella.

Ennaltaehkäisevän turvallisuustyön onnistumisen edellytyksenä on lainsäädäntö, jonka perusteella toiminpiteisiin voidaan ryhtyä ennen lopullisten vahinkojen syntymistä. Voimassa olevassa laissa ei ole säännöksiä ennaltaestävässä turvallisuustyössä tarvittavista valtuuksista. Poliisilainsäädännössä säänneltyjen valtuuksien kokonaisuus ei ole luonteeltaan yksinomaan kriminaalipoliittinen, vaan myös turvallisuuspoliittinen. Valtuudet tarvitaan poliisin koko tehtäväpiiriä varten. Erityisen ongelmal-

isia ovat sellaiset perusoikeuksia koskevat valtuudet, joiden on oltava käytettävissä turvallisuutta uhkaavien tekojen ennaltaehkäisyyn, koska valtuuksia ei voida perustaa jo tapahtuneeseen tekoon, vaan abstraktiin tai konkreettiseen vaaraan.

Poliisin oikeutta tehtävien hoitamiseksi tarpeellisten tietojen saantiin ei ole säännelty johdonmukaisesti. Toimiala- ja viranomaiskohtaisten tiedonsaanti- ja salassapitosäännösten välisiä ristiriitaisuuksia ei myöskään ole mahdollista ratkaista lopullisesti yhteen toimivaltuuslakiin sisältyvillä säännöksillä. Ehdotetussakin muodossa tiedonsaantia koskeva säännös jättää suuren osan asiaan liittyvistä kysymyksistä tapauskohtaisesti ratkaistavaksi. Poliisilaissa on kuitenkin oltava perussäännökset tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta.

Voimassa olevan poliisilain 16 §:n mukaan moottoriajoneuvo ja muu kulkuneuvo on virkapukuisen tai näkyvällä virkamerkillä varustetun poliisimiehen antamasta, selvästi havaittavasta pysähdysmerkistä heti pysäytettävä. Jollei merkkiä noudateta, on poliisimiehellä oikeus, sisäasiainministeriön antamia ohjeita noudattaen, käyttää voimakeinoja, jotka ovat tarpeen kulkuneuvon pysäyttämiseksi. Tällöin ei kuitenkaan saa käyttää ankarampia voimakeinoja kuin mitä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tilanne ja virkatehtävän laatu.

Edellä mainitusta pakkopysäytyssäännöksestä aiheutuu tulkintaongelmia sen vuoksi, että voimakeinojen puolustettavuusvaatimus on ilmaistu siinä eri tavalla kuin rikoslain 3 luvun 8 §:n 1 ja 2 momentissa. Kaikkien voimakeinojen käytön edellytysten tulisi olla yhdenmukaiset ja mahdollisimman yksiselitteiset.

Henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvia säännöksiä sisältyy hyvin eritasoisiin ja hajainasiin lakeihin, asetuksiin ja hallinnollisiin määräyksiin. Erään merkittävän ongelman muodostaa se, että poliisin muusta kuin rikosperusteisesta tutkinnasta on säädetty tai määrätty tutkintalajikohtaisten erityislakien lisäksi asetuksissa ja eräät tutkinnan lajit perustuvat vain tavanomaisoikeudelliseen käytäntöön. Poliisi-kuulustelu on kuultavaan kohdistuva pakkokeinonluonteinen tapahtuma, josta syystä myös muusta poliisitutkinnasta kuin rikoksen esitutkinnasta tulisi olla laintasoiset säännökset. Osa virka-apusäännöksistä merkitsee todellisuudessa tutkintavelvoitetta, kuten yksityiskohtaisissa perusteluissa lähemmin todetaan.

Esitutinnan, hallintovalvonnan ja poliisitutinnan soveltamisalueet ja menettelytavat ovat käytännössä osittain selkiytymättömät. Tämä vaikeuttaa poliisin ja tutkittavien henkilöiden oikeuksien ja velvollisuuksien määrittämistä.

Poliisitutkintaa koskevan tutkintalajikohtaisen valtuussäännösten luominen uuden poliisilain säätämisen yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollista. Suuronnettomuuksien tutkintaan voi osallistua tutkintalautakuntaan kuuluva poliisimies. Tavanomaisoikeudellisella perusteella on nykyisin katsottu poliisin voivan tehdä tarvittavia muitakin onnettomuustutkimuksia kotirauhan piirissä. Samoin on pidetty selvänä, että poliisi on oikeutettu tarkastamaan esineitä ja asiakirjoja sekä ottamaan tutkimuskohteesta näytteitä. Tutkintalajikohtaista epäselvyyttä on sen sijaan esiintynyt poliisin tietojensaantioikeuteen liittyvissä kysymyksissä.

Tietojen saanti poliisitutkintaa varten on ratkaistu useissa tapauksissa tavanomaisoikeudellisella perusteella. Eräs tietojen saantia koskeva lainsäädäntöaukko on syntynyt telelainsäädännön kehityksen myötä. Poliisi on perinteisesti saanut käyttöönsä tarvittavat tiedot myös salaisista puhelinnumeroista. Teletointa koskevilla säännöksillä ei ole tarkoitettu muuttaa tätä vakiintunutta käytäntöä. Aikaisemmin noudatettu käytäntö tulisi vahvistaa selventävällä normilla.

Tutkintavaltuuksien käytön esikysymyksenä on ratkaistava kysymys poliisin velvollisuudesta suorittaa tutkimuksia. Osa nykyisin poliisitutkintana tehtävistä tutkimuksista perustuu muiden viranomaisen tai yksityisten henkilöiden tiedontarpeisiin.

Esityksessä päädytään siihen, että poliisitutkintaa ei säännellä poliisilaissa esitutkintalain tapaisella rinnakkaissäännöstöllä, vaan tarpeellisilla viittaussäännöksillä esitutkintalakiin. Poliisitutkinta on ollut käytännössä samankaltaista kuin rikoksen esitutkinta, eikä ole vaikeata soveltaa kysymykseen tulevia esitutkintalain säännöksiä kaikkeen poliisin suorittamaan tutkintaan.

Poliisitutkinnassa tarvittavien valtuuksien sääntelyssä ei kuitenkaan voida käyttää rikosperusteista tutkintaa koskevia viittaussäännöksiä, koska valtuuksien tarve johtuu onnettomuuksista tai muista tutkittavista tapauksista, muttei rangaistavasta teosta. Nykyinen poliisilaki on tältä osin täysin puutteellinen.

Voimassa olevan poliisilain 19—21 §:ssä olevia keskeisiä henkilökohtaiseen vapauteen koh-

distuvia kiinniotto- ja säännöksiä ei enää voida pitää perusteiltaan, sisällöltään eikä kirjoitustavaltaan ajanmukaisina. Näiden säännösten tulkinnassa on kuitenkin otettava huomioon poliisilain 12 §, joka osittain poistaa niiden sanktionomaista luonnetta.

Poliisilain 21 a §:ssä ja useissa virka-apusäännöksissä edellytetään poliisin suorittavan kiinniottamisen tai antavan virka-apua joko tuomion täytäntöönpanon tai prosessin turvaamiseksi tai vapaudenriiston käsittävän virka-aputoimen toteuttamiseksi. Näihin säännöksiin ei kohdistu muutostarpeita. Sen sijaan päihtyneiden käsittelystä annetussa laissa säädettyä säilönoton vähimmäisaikaa ei voida enää pitää ajanmukaisena, koska tarve suojata henkilöä hänen päihtyneenä ollessaan voidaan useissa tapauksissa toteuttaa luovuttamalla hänet omaisilleen, eikä eri henkilöiden kykyä selviytyä turvallisesti voida arvioida pelkästään kiinteän aikarajan perusteella. Vapaudenriisto terveydenhoidollisesti perusteltujen toimenpiteiden suorittamiseksi ei kuulu poliisin toimialaan muutoin kuin virka-aputehtävänä.

Yksityisyyden suojaan liittyviä ongelmia

Yksityisyyden suoja on yhä korostuneemmin tullut lainsäädännöllisen tarkastelun kohteeksi ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/90) eli Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaratkaisujen johdosta. Periaatteessa poliisille on sallittua kaikki sellainen yksityisyyteen kohdistuva toiminta, joka kuuluu normaaliin kansalaistoimintaan ja on jokaiselle sallittua. On kuitenkin katsottu, että jokaiselle kuuluva oikeus tarkkailla muiden ihmisten toimintaa saattaa muuttua luonteeltaan yksityisyyteen puuttumiseksi, jos normaalinkin kosketuspinnan kautta saatua tietoa taltioidaan järjestelmällisesti tiettyyn henkilöön kohdistuvassa valvonnassa käytettäväksi. Sääntelyn tarve kohdistuu tällöin ensisijaisesti tietojen käyttöön ja tiedonhankinnan keinoihin. Sen sijaan ei ole tarpeen säädellä poliisin ja yleisön tavanomaista kanssakäymistä tai tiedusteluun kuuluvia normeja keskusteluja.

Yleisellä paikalla tapahtuvaa valvontaa normeilla yleisvalvontaan käytettävillä laitteilla tai poliisin toiminnassa tarpeellista henkilöön kohdistuvaa tarkkailua teknisillä laitteilla ei ole

voimassa olevassa poliisilaissa säännelty. Ehdotukseen on otettu säännökset teknisestä valvonnasta, tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta siltä osin kuin asia ei ole kuulunut jäljempänä jaksossa 6.1 mainitun työryhmän laatimaan ehdotukseen poliisin oikeudesta puhelinkuunteluun ja puhelinvalvontaan sekä muuhun rikoksesta epäillyn teknisellä laitteella tapahtuvaan salaiseen tarkkailuun rikoksen esitutkinnassa.

Eduskunnan oikeusasiamies on 29 päivänä elokuuta 1991 ottanut kantaa poliisin suorittamaan ammatti- ja taparikollisten valvontaan eli niin sanottuun atarivalvontaan.

Oikeusasiamies pyysi kirjeessään 13 päivästä syyskuuta 1990 sisäasiainministeriöltä selvitystä siitä, mihin säädöksiin tai määräyksiin poliisin suorittama atarivalvonta perustui, missä laajuudessa sitä harjoitettiin sekä milloin ja kenen määräyksestä valvonta nykyisessä muodossaan oli aloitettu. Kirjeessä viitattiin keskusrikospoliisin sisäasiainministeriölle 10 päivänä kesäkuuta 1988 tekemään esitykseen atarivalvonnan järjestämisestä.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston 30 päivänä lokakuuta 1990 päivätyssä selvityksessä oikeusasiamiehelle todettiin, että poliisilaki ja -asetus edellyttävät poliisin toimivan erityisesti rikosten ennalta ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Poliisitehtäviin on kuulunut valvonnan lisäksi aina myös tiedustelu- ja tarkkailutoiminta rikosten ennalta ehkäisemiseksi ja tutkimiseksi. Tarkkailu on perustunut voimassa olevien säännösten tulkintaan. Selvityksessä todetaan, että tarkkailu on voitava kohdistaa myös henkilöön, joka on yhteydessä epäiltyyn, koska tarkkailu ei ole mahdollista tarkkailematta epäiltyyn yhteydessä olevia.

Selvitysten johdosta valtioneuvostolle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamies totesi, että eduskunta kiinnitti jo vuonna 1972 salakatselua ja salakuuntelua koskevien rikoslain säännösten eduskuntakäsittelyn yhteydessä huomiota siihen, että poliisin toimivaltaa koskevat säännökset olivat teknisin laittein suoritettua tarkkailua koskevilta osin puutteelliset. Valiokunta piti tällöin tärkeänä, että poliisin tarkkailuoikeudesta annettaisiin mahdollisimman pian yksityiskohtaiset säännökset. (LaVM 5/1972 vp).

Oikeusasiamies viittasi edelleen kansalaisten perusoikeuksiin puuttuvien toimien yksilöitävyydestä ja rajauksesta annettuun perustuslakivaliokunnan lausuntoon (PeVL 8/1985 vp) kansainvälistä erityissuojelua koskevien lakiesitysten yhteydessä, parlamentaarisen poliisikomite-

an tätä aihetta koskeviin säännösehdotuksiin (komiteanmietintö 1986:16), esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevan hallituksen esityksen yleisperusteluissa (HE 14/1985 vp) todettuihin tiedustelu- ja tarkkailutoiminnan tehostamistarpeisiin sekä lakivaliokunnan tästä esityksestä antamaan mietintöön (LaVM 9/1986 vp).

Kannanotossa todettiin, että Suomessa 10 päivänä toukokuuta 1990 voimaan tulleen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artiklan 2 kappaleen mukaan viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen turvallisuuden, yleisen järjestyksen tai maan taloudellisen hyvinvoinnin kannalta tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden ja moraalin suojaamiseksi tai muiden oikeuksien tai vapauden turvaamiseksi, ja että ihmisoikeussopimuksen mukaisia oikeuksia rajoittavasta viranomaisen toimivallasta tulee säännellä riittävän yksityiskohtaisesti.

Kirjeensä yhteenveto-osassa oikeusasiamies totesi muun muassa, että yleisvalvonta, joka ei kohdistu tiettyyn henkilöön, voidaan katsoa poliisiasetuksessa mainituksi ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi, ja tiedustelu ja tarkkailu jo tehdyn rikoksen johdosta voidaan katsoa perinteiseksi esitutkintakeinoksi. Sen sijaan yksittäisen henkilön erityistarkkailua, joka perustuu ainoastaan hänen rikolliseen menneisyyteensä tai joka kohdistuu rikoksesta epäillyn tuttavapiiriin, ei voida suorittaa ilman lain tasoista erityissäännöstä.

Laissa tulisi oikeusasiamiehen mukaan tiedustelun, tarkkailun ja atarivalvonnan käsitteet selkeyttää. Laintasoisella säännöksellä olisi myös rajattava atarivalvonnan käyttöala. Olisi myös säänneltävä siitä, ketkä atarivalvontaa saavat harjoittaa ja miten toiminnan valvonta järjestetään, samoin kuin myös siitä, tarvitaanko joihinkin toimenpiteisiin, esimerkiksi teknisten välineiden käyttämiseen tuomioistuimen lupa. Erityisongelman muodostavat oikeusasiamiehen kirjeen mukaan atarivalvonnassa kertyneiden tietojen tallentaminen, käyttö ja hävittäminen. Rekisteröinti tulee käytännössä järjestää siten, että virheelliset, asiaan kuulumattomat ja ulkopuolisia koskevat tiedot eivät jää tiedostoihin.

Tämän vuoksi eduskunnan oikeusasiamies esitti, että valtioneuvosto ryhtyisi kiireellisesti toimenpiteisiin hallituksen esityksen antamiseksi eduskunnalle koskien poliisin oikeutta suorittaa tiedustelua ja tarkkailua rikosasioissa.

Valtioneuvoston oikeuskansleri on sisäasiainministeriölle 12 päivänä helmikuuta 1992 antamassaan lausunnossa ottanut kantaa automaattiseen ajonopeusvalvontaan.

Oikeuskansleri totesi, ettei voimassa oleva oikeutemme näytä asettavan esteitä poliisin suunnittelemaalle automaattisen nopeusvalvonnan kokeilun toteuttamiselle sisäasiainministeriön esittämällä tavalla. Oikeuskansleri piti kuitenkin tärkeänä, että poliisin oikeus suorittaa kameravalvontaa nimenomaisesti säännelään siinä yhteydessä, kun valmisteilla oleva poliisilain uudistaminen toteutetaan.

Valvonnassa on oikeuskanslerin mukaan kiinnitettävä huomiota siihen, ettei matkustajia koskevia kuvia tai tietoja valvonnan yhteydessä rekisteröidä. Kuljettajista otettuja kuvia on normaalisti käytettävä vain tutkinta-aineistona liittämättä niitä julkiseksi tulevaan oikeudenkäyntiaineistoon.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi

Valtiovallalla tulee olla riittävät ja tarkoituksenmukaiset keinot oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen siten, että kansalaisten fyysinen perusturvallisuus ja yhteiskunnan perusedut turvataan.

Julkisen vallan käyttö ei voi perustua yksinomaan vapaaehtoisuuteen. Valtion tehtävien täsmällinen ja luotettava hoitaminen edellyttää, että julkisen vallan käyttäjät voivat tarvittaessa toteuttaa tehtävänsä pakkotoimin. Julkisella vallalla on oltava asianmukaiset keinot yleisen lainkuuliaisuuden varmistamiseksi ja kansalaisten suojaamiseksi.

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmän osana ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta kansalaisten perusoikeuksien ja muiden yleisten oikeuksien sekä yhteiskunnan perusetujen toteuttamiseksi. Poliisi toimii rikosten ennalta estämiseksi, tutkii tehtyjä rikoksia, toimii kansalaisten suojaamiseksi ja edistää liikenneturvallisuutta. Tämän lisäksi poliisi historiallisesti periytyvän tehtäväpiirinsä

puutteissa suorittaa muussa lainsäädännössä sille säädettyjä tehtäviä kuten syyttäjän- ja ulosottotehtäviä sekä hallinto- ja valvontatehtäviä.

Poliisilla on keskeinen asema pyrittäessä valtion sisäisen turvallisuuden säilyttämiseen sekä sitä vaarantavien uhkien selvittämiseen ja estämiseen.

Poliisin tehtävien sisältö ja painotukset vaihtelevat eri aikoina. Turvallisuustarpeiden ja toimintaympäristön ohella myös kansalaisten poliisiin kohdistamat odotukset muuttuvat. Yhteiskunnassa tapahtuvat erisuuntaiset muutokset, taloudellinen ja tekninen kehitys, kaupungistuminen, vapaa-ajan määrä ja liikenteen kasvu, ikääntyvän väestön suhteellisen osuuden lisääntyminen, maahanmuuttajien määrä ja kansainvälinen turvallisuustilanne vaikuttavat välillisesti ja välittömästi poliisin tehtäviin.

Jokaisella on oikeus odottaa, että julkinen valta huolehtii siitä, ettei laillisia oikeuksia loukata. Jokaisen velvollisuus on ottaa huomioon muiden oikeudet edut ja odotukset sekä noudattaa oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen asettamia sääntöjä. Turvallisuustarpeet on asetettava perusoikeuksien mukaiseen tärkeysjärjestykseen siten, että päähuomio kiinnitetään yksilöille ja yhteisölle vaarallisimman toiminnan torjumiseen ja tehtäväjärjestys painotetaan turvallisuusintressien vaatimalla tavalla.

Poliisin toimivaltuuksien käytön keskeinen periaate on, ettei kenenkään oikeuksiin puututa ilman laillista perustetta eikä silloinkaan enempää kuin on välttämätöntä yhteiskunnan ja toisten yksilöiden etujen ja oikeuksien turvaamiseksi.

Voimassa olevan poliisilain säätämisen jälkeen koulutustason nousu, lisääntynyt aineellinen hyvinvointi, yhteiskunnan yleinen monimutkaistuminen ja laajentunut sääntely lisäävät vaikeasti selvitettävien rikosten määrää. Pitkälle kehittyneiden länsimaiden rikollisuuden tunnuspiirteitä ovat huomattavat yhteiskunnalliset haittavaikutukset, organisoituminen, suunnitelmallisuus, kansainvälisyys ja mahdollisimman suuren taloudellisen hyödyn tavoittelu. Tällaisia yhteiskunnan ja kansalaisten kannalta vaarallisia rikoksia ovat muun muassa poliittisiin, etnisiin tai taloudellisiin ristiriitoihin liittyvät väkivaltarikokset, taloudelliset rikokset, ympäristörikokset, liigarikollisuus ja huumausainerikokset.

Poliisin on seurattava organisoituneen yhteiskuntavaarallisen toiminnan esiintymistä ja

kehityspiirteitä. Samoin on kehitettävä torjunnan edellyttämää valvontaa ja tarkkailua. Tiedot yhteiskuntaa sekä julkisia ja yksityisiä laitoksia ja henkilöitä uhkaavista rikollisuus- ja muista turvallisuusriskeistä on lainsäädännön asettamissa rajoissa välitettävä riskien kohteille. Tämä ennaltaestämiseen kuuluva tehtävä lisää tietojen hankkimistarpeita. Poliisilla tulee olla myös riittävät mahdollisuudet ryhtyä vastatoimiin vakavien turvallisuusriskien niin vaatiessa.

Poliisilla on myös eräitä valtion ulkoisen turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä tehtäviä.

Poliisin on osaltaan varauduttava kansainvälisen ja kansallisen terrorismin torjuntaan. Terrorismiin liittyy väkivaltaisten keinojen käyttö. Se voi ilmetä henkeen, ruumiilliseen koskemattomuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen tai omaisuuteen kohdistuvina rikoksina.

Suomen ja muiden valtioiden kanssakäyminen on kaikilla tasoilla lisääntynyt. Suomi on enenevässä määrin voinut tarjota kansainväliselle yhteisölle palveluksia toimimalla tapoamisten, neuvottelujen, kokousten ja konferenssien tapahtumapaikkana ja järjestäjänä. Tämän kehityksen voidaan olettaa jatkuvan. Näissä yhteyksissä Suomen kansainvälisen oikeuden mukaisiin velvollisuuksiin kuuluu vastata kansainvälistä erityissuojelua nauttivien henkilöiden ja kohteiden suojelusta. Kansainvälisten kokousten turvajärjestelyjen epäonnistuminen vahingoittaisi monella tasolla vakavasti Suomen ulko- ja sisäpolitiikkaa ja elinkeinoelämää.

Poliisin tehtävien suorittaminen edellyttää tehokasta organisaatiota, jonka toiminta on tavoitteellisesti suunniteltua ja johdettua. Poliisilla tulee olla tehtäviensä suorittamiseksi riittävä toimivalta. Erityisesti rikosten ja onnettomuuksien ennalta estämiseen tarvitaan sellaiset toimivaltuudet, joiden avulla poliisin on mahdollista täyttää ennalta estävään turvallisuustyöhön yhteiskunnassa kohdistuvat odotukset.

Poliisitoiminnan tavoitteiden saavuttaminen ja tehtävien asianmukainen hoitaminen edellyttävät poliisin tehtävien ja toimivallan sekä toimintamenetelmien mahdollisimman täsmällistä määrittelyä jokaisella organisaatiotasolla ja toiminta-alueella.

Poliisitoimen kehittämisessä joudutaan mahdolliset erisuuntaiset tavoitteet sovittamaan yhteen ja ottamaan huomioon toteuttamista rajoittavat tekijät. Eräs rajoittava tekijä on käytettävissä olevat voimavarat. Poliisin suhteellinen osuus valtion koko henkilöstöstä on vuosia

pysynyt vakiona ja viime aikoina jopa supistunut. Kiireellisten tehtävien hoitamiseksi ja turvallisuuden kohdistuvien uhkien torjumiseksi poliisin on kuitenkin ylläpidettävä jatkuvaa valmiutta, ja yksittäisen poliisimiehen on ryhdyttävä vakavissa vaara- ja rikostilanteissa toimintaan myös vapaa-aikanaan.

Ehdotuksen valmistelussa on ollut esillä erityisten erityissuojelua koskevien säännösten ottaminen uuteen poliisilakiin. Asiasta on kuitenkin luovuttu, koska ehdotuksen sisältämien poliisin toimivaltuussäännösten voidaan katsoa riittävästi turvaavan poliisin oikeudet järjestää tarvittava suojelu erityissuojelua nauttiville henkilöille ja kohteille.

3.2. Keskeiset ehdotukset

Poliisin tehtävä ja toiminnan yleiset periaatteet

Poliisin tehtäväpiiriin ei ehdoteta merkittäviä muutoksia. On kuitenkin tarpeen säännellä poliisille kuuluvat tutkintatehtävät joko poliisitutkintaa koskevassa laissa tai erillisissä tutkintalajikohtaisissa säännöksissä. Tästä syystä tutkintatehtävät rajataan nimenomaisesti säädettyihin tehtäviin. Voimassa olevan poliisiasteuksen 1 §:ssä säädetty tehtävät ehdotetaan siirrettäväksi lakitasolle, ja poliisin toimintaan olennaisena osana kuuluva avustaminen hätä- ja vaaratilanteissa todetaan selvemmin.

Ehdotuksesta on poistettu sellaisia tehtävien hoitoa koskevia säännöksiä, jotka ehdotetaan siirrettäviksi esitutkintalakiin. Tällainen kokonaan poistettu säännös on nykyisen poliisilain 14 §, joka koskee rikosilmoitusta ja toimenpiteistä luopumista rikosasiassa.

Toisaalta poliisin parempi liikkuvuus ja käytössä olevat parantuneet hälytysjärjestelmät antavat mahdollisuuden muuttaa säännöksiä siten, että voimakeinoja ja erityisvaltuuksia vaativien turvallisuuspalveluiden tuottaminen siirtyy aiempaa selvemmin poliisin vastuulle.

Poliisin toiminnan yleisiä periaatteita on voimassa olevassa poliisilaissa ilmaistu yleisluontoisen 12 §:n lisäksi monissa yksittäisissä valtuussäännöksissä. Esityksessä yleiset periaatteet on otettu poliisilain yleisiin säännöksiin, ja ne koskevat kaikkea poliisin valtuuksien käyttöä. Yleisten periaatteiden toistoa on pyritty välttämään valtuussäännöksissä. Yleisten

periaatteiden toistaminen saattaisi vähentää niiden keskeistä merkitystä kaikelle valtuuksien käytölle.

Tehtävien hoito

Ehdotukseen on otettu uusi säännös poliisin oikeudesta ja velvollisuudesta asettaa tehtävät sellaiseen tärkeysjärjestykseen, joka on sopusoinnussa suojattavien perusoikeuksien ja turvallisuusriskien kanssa.

Ehdotukseen sisältyy myös säännös poliisin velvollisuudesta ilmoittaa toimenpiteen perusteille, jonka oikeuksiin poliisin toimenpide on kohdistunut. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisesti poliisin on oma-aloitteisesti ilmoitettava vapaudenmenetyksen peruste vaipauteen kohdistuvan poliisitoimenpiteen kohteelle. Muihin oikeuksiin kohdistuvan toimenpiteen perusteesta toimenpiteen kohteena olevalla olisi oikeus itse tiedustellessaan saada tieto.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi poliisilakiin otettavaksi uusi, nykyisen poliisilain 14 §:ää laajemmin koko poliisitoimintaa koskeva säännös poliisin oikeudesta luopua sellaisista lain edellyttämistä toimenpiteistä, jotka loppuun saatettuina aiheuttaisivat suurempaa haittaa kuin se toiminta, johon poliisilla olisi velvollisuus puuttua.

Poliisivaltuudet

Poliisivaltuuksia koskevan säännösehdotuksen sisältö on rajattu käsittämään pelkästään sen, keillä on oikeus käyttää poliisille kuuluvaa toimivaltaa. Poliisikokelaalle ei ehdoteta annettavaksi nykyisen poliisiasetuksen 37 §:n mukaista tehtäväkohtaista oikeutta poliisivaltuuksien käyttöön, vaan hänen valtuutensa rajataan poliisivaltuudet omaavan kouluttajan johtamiin ja valvomiin koulutustehtäviin. Myös vastuu valtuuksien käytöstä kuuluu tällöin kouluttajalle.

Poliisimiehen käsite määriteltäisiin luettelamalla asetuksessa ne virat, joiden haltijat ovat poliisimiehiä ja siten käyttävät poliisilain mukaisia valtuuksia virkansa perusteella. Poliisimiehellä olisi poliisivaltuudet poliisille kuuluvaa tehtävää suorittaessaan koko maassa. Sisäasiainministeriö ja lääninhallitus voisivat edelleen antaa poliisivaltuuksia määrättyjä teh-

täviä varten. Valtuuksia voitaisiin antaa poliisin henkilöstöön kuuluvalla muulle kuin poliisimiehelle, muun hallinnonalan henkilöstöön kuuluvalla sekä valtionhallinnon ulkopuolisille henkilöille. Esitutkintavaltuuksia voitaisiin antaa vain virkamiehelle tämän viranomaisen tehtäväpiiriin kohdistuvien rikosten esitutkimtaa varten. Sisäasiainministeriö antaisi tarkemmat määräykset poliisivaltuuksien myöntämisestä.

Paikallispoliisin toimintaa tulisi tehostaa nykyisestä. Poliisipiirien ja yhteistoiminta-alueiden hallinnolliset rajat eivät saisi olla esteenä joustavalle, palveluhalluiselle, taloudelliselle ja tarkoituksenmukaiselle poliisitoiminnalle. Tämän vuoksi ja koska poliisimiehellä on poliisivaltuudet koko maassa, paikallispoliisin poliisimies olisi aina oikeutettu toimimaan hallinnollisen toimialueensa ulkopuolella, jos poliisille kuuluvan tehtävän suorittaminen sitä edellyttää. Tämän lisäksi poliisimies voitaisiin tiettyissä tilanteissa määrätä toimimaan hallinnollisen toimialueensa ulkopuolella, jolloin hänelle syntyy joko tehtäväkohtainen tai yleinen toimimisvelvollisuus. Samoin poliisimies olisi velvollinen oma-aloitteisesti toimimaan edellä mainitun alueen ulkopuolella tiettyissä, ehdotuksessa määritellyissä tilanteissa.

Poliisin toimivalta ja poliisimiehen toimialue ovat toisistaan erillisinä käsiteltäviä kysymyksiä. Jokaisella poliisimiehellä tulee sijoitusyksikkönsä toimialueesta riippumatta olla tarvittavat toimivaltuudet kaikissa niissä tilanteissa, joissa hän joutuu toimimaan.

Toimialueella ja toimivaltuuksilla on toisiinsa liittyvä ja valtuuksien käyttöä rajaava merkitys osassa poliisille säädettyjä tehtäviä, kuten lupahallinnossa, mutta toimialue ei saa rajoittaa mahdollisuuksia joustavaan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen tai rikostutkimintaan. Poliisiapiirijaon ja toimialueiden määrittely on syntynyt johtamistarpeiden ja aluevastuun jakamisen perusteella. Nämä tarpeet eivät edellytä pääsääntöisesti alueellisesti rajattuja valtuuksia, koska yksittäiset toimintatilanteet käytännössä ylittävät aluerajat ja työvoiman joustava käyttö edellyttää valtakunnallisia valtuuksia.

Poliisin toimivaltuussäännökset

Poliisin toiminta kohdistuu usein kansalaisille kuuluviin oikeuksiin. Poliisin toimivallasta

tulee tämän vuoksi säätää lailla. Lain säännösten tulee olla riittävän täsmällisiä ja todellista tarvetta vastaavia.

Valtuuksien kansainvälinen vertailu ja turvallisuustarpeiden kehitys on osoittanut useansuuntaisia tarpeita poliisin valtuuksia koskevien säännösten kehittämiseen.

Perusoikeuksien, erityisesti henkilökohtaisen vapauden ja yksityisyyden suojan yhä korostuneempi asema kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja useiden maiden uusimmassa poliisilainsäädännössä on Suomessakin johtanut valvontaa, tietojen hankintaa, tiedustelua ja tarkkailua koskeviin lainsäädäntöaloitteisiin. Osa aloitteisiin sisältyneistä säännöksistä ehdotetaan otettavaksi poliisilakiin.

Päihtymyksen yhteiskunnallinen arviointi on muuttunut siten, että rikoksena ja sittemmin torjuttavana häiriönä lainsäädännössä käsitelty toiminta on rappioalkoholismien osalta käsitelty sairauteen verrattavaksi tilaksi ja päihtymys yleisellä paikalla normaaliksi alkoholin käyttöön liittyväksi olosuhteeksi. Tämän johdosta on päihtyneenä häiriötä aiheuttavaan henkilöön kohdistuva jokamiehen kiinniotto-oikeus esityksessä poistettu. Poliisimiehen oikeus päihtyneen kiinniottamiseen ehdotetaan säilytettäväksi vain kansalaisten suojaamiseksi välittömästi uhkaavilta vaaroilta ja vakavilta häiriöiltä.

Poliisin tehtäville on usein ominaista kiireellisyys, tehtävien kohdistuminen konkreettisten ja vakavien vaarojen torjuntaan ja tehokkuuden vaatimus hätätilanteissa. Tästä syystä poliisin valtuudet on mitoitettava ja säädeltävä siten, että ne ovat yksiselitteisiä, selkeitä ja mahdollisia käyttää ajateltavissa olevissa tapauksissa.

Poliisin toimivaltuuksia koskevat säännökset sisältyvät voimassa olevassa lainsäädännössä osaksi poliisilakiin ja poliisiasetukseen, osaksi muuhun lainsäädäntöön. Osa poliisin toimivalta perustuu välillisesti haitantekoa virkamiehelle koskevaan rikoslain 16 luvun 2 §:n rangaistussäännökseen ja poliisille kuuluvaan tehtäväpiiriin.

Säädöstason korottamisen lisäksi poliisilakiin ehdotetaan otettaviksi uudet valtuussäännökset siltä osin kuin ne eivät kuulu rikoksen esitutkinnasta annettavien säännösten piiriin.

Poliisin voimankäyttöä koskevat perussäännökset ovat nykyisin rikoslaissa. Tämä vaikeuttaa säännösten mieltämistä valtuussäännöksi. Esityksen lähtökohtana on se, että tätä-

kään poliisin valtuutta puuttua kansalaisten perusoikeuksiin ei tule edes lakisysteemaattisesti rinnastaa rangaistavien tekojen anteeksiantoperusteisiin. Käyttäessään sallittuja voimakeinoja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseksi poliisi toimii lainmukaisesti.

Näistä syistä ehdotetaan poliisilakiin siirrettäväksi nykyisin rikoslain 3 luvun 8 §:ään sisältyviä voimankäyttöoikeuteen liittyviä säännöksiä vastaavat säännökset poliisia koskevalta osin. Näin voimankäytösäännökset liittyisivät kiinteämmin poliisin muihin valtuussäännöksiin, jolloin niitä selkeästi koskevat myös poliisilain yleisissä säännöksissä vahvistetut periaatteet.

Ampuma-aseen käyttöä ei erikseen ehdoteta säänneltäväksi uudessa poliisilaissa. Vaaraa aiheuttavaa voimankäyttöä ei voida tyhjentävästi tai luettelonomaisesti säännellä. Ruumiillista voimaa samoin kuin ajoneuvoa, sulkua, esteitä tai muita voimankäyttövälineitä voidaan yhtälailla kuin aseita käyttää tavalla, joka edellyttää keinojen, tilanteen ja puolustettavuuden yhteismitallista harkintaa. Ei ole syytä pyrkiä tapauskohtaiseen sääntelyyn, joka ei kuitenkaan voisi kattaa voimankäytön koko alaa ja voimankäytön vaihtoehtoja. Yhdistyneiden Kansakuntien 8. kriminaalipoliittinen maailmankokous on vuonna 1990 suosittanut ampu-aseiden käytön ohjaamista sääntöjen, koulutuksen ja vaihtoehtoja, menettelytapoja sekä rajoituksia koskevan ohjeistuksen avulla.

Ehdotukseen on lisätty säännös, joka oikeuttaa poliisimiehen ottamaan haltuunsa räjähdysaineet, aseet ja muut vaaralliset esineet tai aineet henkilöltä, jolla ei ole ikänsä, päihtymyksensä, mielentilansa tai muiden olosuhteiden johdosta edellytyksiä niiden turvalliseen hallussapitoon. Säännöstä sovellettaisiin toissijaisesti erillislaissa oleviin ohjeisiin ja rikostutkintaa koskeviin pakkokeinovaltuuksiin nähden.

Ehdotuksessa on kiinniottosäännösten sallimia kiinnipitoaikoja lyhennetty vastaamaan toimenpiteen luonnetta ja tarvittavaa kiinnioton enimmäiskestoja. Tällaisia säännösehdoituksia ovat kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi (11 §), kotirauhan suojaaminen (14 §), väkijoukon hajottaminen (19 §) sekä rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen (20 §).

Ehdotettuun poliisilakiin sisältyvissä säännöksissä tarkoitetuissa tapauksissa kiinniotetun on sallittava poistua heti, kun kiinnioton tarve on lakannut, kuitenkin viimeistään 12 tunnin

kuluttua kiinniottamisesta. Voimassa olevassa laissa vastaavissa tilanteissa kiinnipitoaika on enintään 24 tuntia.

Tiedonhankintaa koskevat säännökset

Ehdotukseen on lisätty säännökset, jotka koskevat teknistä valvontaa, tarkkailua ja teknistä tarkkailua sekä niiden edellytyksiä ja muotoja. Säännöksissä tarkoitettu tekninen valvonta koski tavanomaisia video- ja tutka-valvontaa sekä automaattista valvontaa.

Säänneltävien toimenpiteiden rajauksessa on päädytty samanlaiseen ratkaisuun kuin oikeusministeriön työryhmä on 31 päivänä maaliskuuta 1993 luovuttamassaan mietinnössä ehdottanut esitutkintaan liittyvän teknisen tarkkailun osalta. Myös poliisilain säännökset koskisivat vain jatkuvaa tai toistuvaa tarkkailua ja teknistä tarkkailua. Säännökset eivät siten rajoittaisi sellaisia tiedustelunluontoisia toimenpiteitä, joissa yleisellä paikalla oleskelevaan henkilöön kohdistetaan aivan lyhytaikaista valvonnanomaista kuuntelua tai katselua lähinnä sen selvittämiseksi, keihin tai mihin varsinaiset poliisitoimenpiteet olisi kohdistettava.

Sääntelyn tarkoituksena on määrittää tarkkailu ja valvonta, joilla voidaan ennalta estää rikoksia ja onnettomuuksia sekä yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavia tekoja ja tapahtumia. Tarkkailu kohdistuisi myös lopullisia vahinkoja aiheuttavien tekojen estämiseen ja keskeyttämiseen, laittomasti haltuun saadun omaisuuden jäljittämiseen ja etsittävien henkilöiden tavoittamiseen. Eräänä tarkkailun tarkoituksena on hankkia tarvittavaa tietoa vaarallisten rikoksensuusijoiden hankkeista, yhteyksistä muihin rikollista toimintaa harjoittaviin henkilöihin sekä heidän liikkumisestaan ja rikoksiin viittaavasta varojen käytöstä.

Esitutkinnalla tarkoitetaan todisteluaineiston hankkimista syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Muissa tapauksissa valvontaa ja tarkkailua ei voida pitää ilmoitetun rikoksen esitutkintana, joten toiminnasta on tarpeellisin osin säädettävä yleistä järjestystä ja turvallisuutta sekä rikosten ennaltaehkäisyä koskevien valtuussäännösten yhteydessä.

Ehdotuksen mukaisesti voitaisiin suorittaa myös valvontaa ja tarkkailua rikollisen toiminnan ehkäisemiseksi. Vakavaa ammatti- ja taparikollisuutta on tarpeen ehkäistä sellaisen valvonnan ja tarkkailun avulla, joka mahdollistaa

rikolliseen toimintaan puuttumisen ennen lopullisen rikosvahingon syntymistä. Säännöksellä pyritään täydentämään pelkästään rikosten esitutkinnan avulla aikaansaatavaa turvallisuustilannetta ja poistamaan lopullisten rikosvahinkojen aiheuttamia haittoja kansalaisille.

Rikollisuuden torjumiseksi tarkkailua voitaisiin ehdotuksen mukaan suorittaa myös salaiseen kuunteluun tai katseluun käytettävällä teknisellä laitteella. Vaarallisessa kiinniottotilanteessa teknistä tarkkailua saataisiin kohdistaa myös kotirauhan suojaamalla alueella oleskelevaan henkilöön.

Muun kuin kiinniottotilanteeseen liittyvän teknisen tarkkailun kohteena olleella henkilöllä olisi pääsääntöisesti oikeus saada tieto häneen kohdistuneesta teknisestä tarkkailusta.

Tarkkailulla tai teknisellä tarkkailulla hankittu aineisto olisi poliisilakiehdotuksen 33 §:n mukaan hävitettävä viimeistään yhden vuoden kuluttua siitä, kun aineistoa ei enää todennäköisesti tarvita siihen tarkoitukseen, mihin se on hankittu. Poikkeuksena hävittämisvelvollisuudesta olisi aineiston liittäminen esitutkinta-aineistoon tai asianomaisten erityissäännösten mukaisesti poliisin ylläpitämiin rekistereihin.

Vaarallisissa kotihälytys- ja kiinniottotilanteissa on tavanomaisoikeudellisin perustein pyrittävä varmistamaan toimenpiteiden turvallisuus tarkkailemalla kiinniotettavaa ja hänen toimintaansa välittömästi ennen toimenpiteen suorittamista. Tarkkailu vähentää sekä kiinniotettavan että hänen kanssaan asuvien perheenjäsenten ja muiden henkilöiden riskiä joutua väkivaltaisen teon kohteeksi. Esityksen mukaisen tarkkailun avulla poliisin ja näissä tilanteissa poliisin ohella toimivien lääkintähenkilöstön ja palo- ja pelastusviranomaisen toimenpiteet voidaan ajoittaa ja toteuttaa mahdollisimman turvallisesti. Toimenpiteiden avulla voidaan saada tietoa suojattavien henkilöiden tilasta ja sen avulla voidaan mitoittaa oikein turvavälineiden käyttö.

Poliisin tietojensaantiin liittyvät säännökset on jaettu toisaalta viranomaisia koskevaan tietojen vaihtoon, toisaalta yksityisiin laitoksiin tai yhteisöihin liittyviin tietojensaantisäännöksiin. Viranomaisia koskeva toimialakohtainen salassapitosäännöstö ei vastaa nykyisin todellisia tietojenvaihtotarpeita.

Yksityisyyden suojan ja salassapitosäännösten tarkoituksena on turvata kansalaisille riittävä vapauspiiri ja toisaalta säännellä ja turvata viranomaisen tietojensaanti. Täydellinen sa-

lassapito viranomaisten välillä estäisi tärkeiden viranomaistoimintojen suorittamisen ja viranomaisten välisen yhteistoiminnan.

Salassapitosäännöstö on kehittynyt sellaisella hallitsemattomalla tavalla, joka on eräissä tapauksissa tärkeiden turvallisuusintressien ja täten myös keskeisten perusoikeuksien kuten hengen ja terveyden suojan ylläpidon vastainen. Ristikkäiset salaamisvelvollisuudet ja avoimet tietojensaantia koskevat valtuussäännökset saattavat olla ristiriidassa keskenään. Poliisilakiin otettavat tietojen saantia koskevat säännökset eivät näin ollen yksin ratkaisisi tietojen saantiin liittyvää kokonaisongelmaa.

Tietojensaantia viranomaisilta koskevaan poliisilakiehdotuksen 34 §:ään sisältyy lupahallintoa koskeva 2 momentti. Ajokortin saantiin ja ampuma-aseiden hallussapitoon sekä vastaavien vaaraa sisältävien oikeuksien saamiseen liittyvä tietojen vaihto on edellytys tehokkaan turvallisuustyön suorittamiselle ja keskeinen edellytys lupahallinnon tarkoituksen toteutumiselle.

Yksityisten laitosten ja yhteisöjen sekä viranomaisten väliseen tietojenvaihtoon kuuluu nykyisin ennaltaehkäisevä rikostorjunta- ja turvallisuustyö, joka edellyttää tietojenvaihdon mahdollisuutta riskien ja vahinkojen minimoimiseksi. Tietojen saannin tulee ulottua myös muuhun kuin rikostutkintaan. Muun muassa laissa suuronnettomuuksien tutkinnasta (373/85) viitataan ammatti- ja liikesalaisuuksien paljastamiseen, mutta laki ei sisällä valtuutusta näiden tietojen hankintaan. Tietojen saanti ehdotetaan rajattavaksi säädöspäätöksi poliisitutkintaan.

Salaisia puhelin- ja muita teleliittymänumeroita koskeva ehdotus on lisätty osaksi yrityssalaisuutta koskevaa säännöstä. Salaisten yhteystietojen salassapitoperuste on telelaitoksen ja asiakkaan välinen sopimussuhde, joten salaiset yhteystiedot rinnastuvat liikesalaisuuteen. Näitä tietoja tarvitaan muun muassa asianomistajien ja onnettomuustapauksissa uhrin omaisten tavoittamiseen, vahinkojen rajoittamiseen ja esitutkintaan.

Yleisesti käytetyissä teleliittymien liityntäsovimuksissa on ehto, jonka mukaan salainenkin puhelinnumero tai muu vastaava tieto saadaan ilmoittaa viranomaisille. Ehdotetulla säännöksellä tällainen vakiintunut menettely tehtäisiin riidattomasti sallituksi yksittäisen liityntäsovimuksen sisällöstä riippumatta.

Poliisitutkintaa koskevat säännökset

Ehdotukseen on lisätty poliisitutkintaa koskeva yhtenäinen laintasoinen perussäännöstö, jolla säännellään muuta poliisin suorittamaa tutkintaa kuin epäillyn rikoksen johdosta suoritettavaa esitutkintaa. Säännökset koskevat tutkinnan toimittamisvelvollisuutta, poliisin toimivaltuuksia sekä kansalaisten asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia poliisitutkinnassa.

Tutkinnassa noudatettavien yksityiskohtaisten menettelytapojen osalta viitattaisiin esitutkintalakiin, jota noudatettaisiin soveltuvin osin. Poliisitutkinnan lajien määrän ja tutkinnan monenlaisten tarkoitusten takia eri tutkintalajeista olisi joko säänneltävä tutkintalajikohtaisesti tai yleisellä viittaussäännöksellä. Määrän suuruuden johdosta esityksessä on päädytty viittaussäännökseen.

Ehdotettuun poliisilakiin on kuitenkin otettu sellaiset säännökset, joiden osalta viittaussäännöstä ei ole voitu käyttää, kuten säännökset tutkinnan kohteena olevan henkilön asemasta. Kun poliisitutkinnassa annetun perättömän lausuman rangaistavuuden tulee perustua lakiin, laissa on säädettävä nimenomaisesti myös siitä, kenellä on totuudessapysymisvelvollisuus poliisitutkinnassa.

Lakiin on otettu myös ehdotus säännöksi poliisitutkinnan turvaamisesta. Poliisitutkinnassa saataisiin määrätä kuultava saapumaan kuulusteluun ja hänet voitaisiin noutaa sinne noudattaen esitutkintalain noutoa koskevia säännöksiä. Poliisitutkinnassa olisi myös mahdollista päästä kotirauhan piiriin, tarkastaa esineitä ja asiakirjoja sekä ottaa tarvittavia näytteitä. Valtuudet vastaavat suuronnettomuuksien tutkinnasta annetun lain mukaisia tutkintavaltuuksia.

Poliisilakiehdotuksen eräät muut säännökset

Ehdotettujen säännösten mukaan poliisi olisi velvollinen antamaan virka-apua muulle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi. Virka-avun antaminen viranomaiselle tai yksityishenkilölle muussa tapauksessa edellyttäisi, että siitä on erikseen säädetty muualla laissa. Poliisilaissa säädettäisiin myös muun viranomaisen velvollisuudesta antaa virka-apua poliisille.

Uutena säännöksenä on ehdotukseen lisätty poikkeusoloja varten säännös, joka mahdollis-

taa poliisihenkilöstön täydentämisen lähinnä valmiuslaissa kuvattujen poikkeustilanteiden turvaamistoimenpiteitä varten.

Vaitiolovelvollisuutta koskevaan säännöksen on otettu nimenomainen maininta salassapitovelvollisuudesta, joka liittyy poliisimiehen tehtäviään suorittaessaan tietoonsa saamiin jonkun henkilön yksityisyyteen kuuluihin seikkoihin. Täten esimerkiksi tiedustelun tai teknisen tarkkailun avulla saatuja toimenpiteeseen liittymättömiä tietoja ei saa paljastaa vahinkoa tai haittaa aiheuttavalla tavalla, joka ei liity poliisille kuuluvan tehtäväpiiriin hoitamiseen. Sama koskee tehtävää kotirauhan piirissä suoritettaessa poliisimiehen tietoon tulleita yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia seikkoja.

Erityisesti perheväkivaltatapauksissa, avuttomiin henkilöihin kohdistuvien rikosten torjunnassa ja järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnassa ja ennaltaehkäisyssä poliisilta edellytetään normaalia tiukempaa vaitiota saamiensa tietojen salassapitimiseksi ja poliisia avustavan henkilön turvaamiseksi. Ehdotukseen on otettu poliisin vaitiolo-oikeutta selventävä säännös. Vaitiolo-oikeutta on korostettu muun muassa Euroopan neuvoston 8 päivänä kesäkuuta 1979 antamassa poliisia koskevassa julistuksessa.

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan poliisimiehen toimivaltansa rajoissa aiheuttamasta välittömästä vahingosta kolmannelle henkilölle ei suoriteta korvausta. Euroopan neuvoston edellä mainitussa julistuksessa on lausuma, jonka mukaan laissa tulee olla säännökset poliisin toiminnasta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta. Lakiehdotukseen on lisätty korvausta koskeva säännös.

Ehdotuksessa on poliisilakiin liitetty aikaisemman systematiikan mukainen rangaistus-säännös, joka vastaa ehdotuksen mukaista rangaistavan toiminnan alaa. Rikosnimike on vaihdettu niskoittelusta poliisilain rikkomiseksi, joka paremmin kuvaa muun muassa ilkivaltaisen hälytyksen ja muun rangaistavan toiminnan sisältöä. Rangaistustason määrittämisessä on otettu lähtökohdaksi tunnusmerkistöiltään ja haitallisuudeltaan vastaavanlaisista rikoksista muualla lainsäädännössä säädetyt rangaistustehtävät.

Muut lakiehdotukset

Uuden poliisilain säätämisen yhteydessä ehdotetaan viittatoista voimassa olevaa lakia

muutettavaksi uuden poliisilain säännösten edellyttämällä tavalla.

Eläinsuojelulaissa (91/71) ja tapaturmavaakuutuslaissa (608/48) olevat säännökset katselmuksesta ja työtapaturman tutkinnasta sovitettaisiin poliisilain säännöksiin poliisitutkinnasta. Ehdotukset rikoslain ja yleisistä kokouksista annetun lain muuttamisesta liittyvät voimankäytösäännösten uudistamiseen. Rikoslakiin ehdotetaan myös lisättäväksi perätöntä lausumaa poliisitutkinnassa koskeva rangaistus-säännös. Poliisin hallinnosta annetussa laissa sekä erityisiä esitutkintavaltuuksia koskevissa pakkokeinolain ja esitutkintalain säännöksissä olevat viittaukset voimassa olevaan poliisilakiin muutetaan viittauksiksi uuden poliisilain vastaaviin säännöksiin. Säännökset toimenpiteistä luopumisesta siirrettäisiin poliisilaista esitutkintalakiin. Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annettua lakia (472/77), joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annettua lakia (469/79) ja julkisista huvitilaisuuksista annettua lakia (492/68) muutettaisiin poliisin antamaa virka-apua koskevan säännöksen vaatimalla tavalla. Päihtyneiden käsittelystä annetun lain säännöksiä säilössäpitoajasta ehdotetaan muutettaviksi. Rajavartiolaitoksesta annetun lain (5/75) sekä puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain (781/80) samoin kuin tullilain (573/78) muutosehdotukset liittyvät voimankäytösäännösten uudistamiseen. Hallintomenettelylain (598/82) muutoksella rajattaisiin hallintomenettelyn käsitteen ulkopuolelle myös poliisitutkinta.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Poliisin valtuuksia sääntelevän poliisilain uudistaminen edellyttää poliisin henkilöstön kouluttamista. Koulutuskustannukset, arvioituna esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamisen yhteydessä järjestetyn koulutuksen kustannusten mukaan, olisivat noin 3 miljoonaa markkaa.

Ehdotukseen lisätty, Euroopan neuvoston poliisia koskevan julistuksen mukainen korvausmahdollisuus sivulliselle henkilölle laillisesta pakkotoimenpiteestä aiheutuneista kustannuksista aiheuttaisi poliisille arvion mukaan noin 3 miljoonan markan vuotuiset kustannukset. Täsmällistä selvitystä tällä perusteella makset-

taviksi tulevista korvauksista ei ole saatavissa, koska arvion perusteeksi kelpaavia hallintopäätöksiä ei nykyisin ole eikä tämänkaltaisia vahinkoja myöskään tilastoida.

Erityisesti viranomaisten ja yritysten väliseen tietojen vaihtoon liittyvä mahdollisuus ennaltaehkäistä rahoitustoimintaan, yritystoimintaan ja viranomaisten toimintaan liittyviä rikoksia saattaa yksittäistapauksissa muodostaa jopa kymmenien miljoonien markkojen säästöjä. Näiden säästöjen syntyminen riippuu talouselämään kohdistuvan rikollisuuden määrän ja laadun kehityksestä. Mahdollisten säästöjen yhteismäärä ei ole tarkoin arvioitavissa.

4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Esityksen avulla pyritään keskitetysti sääntelemään poliisin tehtäviä ja yleisiä toimivaltuuksia. Aiemmin poliisilakiin kuuluneet säännökset poliisin organisaatiosta, johtosuhteista ja henkilöstä on siirretty lakiin poliisin hallinnosta. Esitys mahdollistaa henkilöstön joustavan käytön, koska poliisilakiehdotuksen mukaan poliisimies voidaan määrätä toimimaan sijoitusyksikkönsä toimialueen ulkopuolella erillisen komennusjärjestelmän sijasta.

Täydennyspoliisijärjestelmä olisi poliisin tarvitsema reservi erityistilanteita varten. Se poistaisi vakinaiseen poliisireserviin kohdistuvia vaatimuksia. Esityksellä ei ole vakinaista henkilöstöä lisääviä vaikutuksia.

4.3. Ympäristövaikutukset

Esityksellä ei ole merkittäviä ympäristövaikutuksia.

4.4. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan

Poliisin toimenpiteet kohdistuvat varsin usein henkilöihin, joiden sosiaalinen asema on heikko. Vapaudenriiston enimmäisaikojen lyhentäminen saattaa jossain määrin vähentää tähän henkilöryhmään kohdistuvien pakkotoimenpiteiden kestoaikaa.

Rikoksilta ja häiriöltä suojaamista koskevan säännöksen tarkoituksena on erityisesti suojata perheitä väkivaltatilanteilta. Samankaltainen suojaamistavoite on perusteena ehdotetulle säännökselle, jonka mukaan poliisi voisi ottaa

haltuunsa vaaralliset esineet ja aineet henkilöltä, jolla ei henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai olosuhteiden vuoksi ole edellytyksiä niiden turvalliseen hallussapitoon.

Poliisin toimenpiteestä vahinkoa kärsimään joutuvilla sivullisilla olisi ehdotuksen mukaan oikeus saada korvaus toimenpiteen heille aiheuttamista välittömistä kustannuksista.

5. Asian valmistelu

5.1. Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Poliisilainsäädännön kokonaisuudistusta on valmistellut 23 päivänä helmikuuta 1984 asetettu parlamentaarinen poliisikomitea. Komitea on 12 päivänä kesäkuuta 1986 antanut mietintönsä (komiteamietintö 1986:16). Mietintö sisältää ehdotuksen poliisilaiksi, laiksi erityissuojelusta sekä laiksi viestinnän ja yksityisyyden suojasta.

Komitean ehdotuksesta pyydettiin lausunto 169 viranomaiselta, laitokselta ja yhteisöltä. Sisäasiainministeriön asettama työryhmä, johon poliisin edustajien lisäksi kuului sekä oikeusministeriön että valtiovarainministeriön edustaja, valmisteli komiteamietinnön ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta hallituksen esitykseen sisältyvän ehdotuksen poliisin hallintolaiksi ja poliisilaiksi hallinnon kehittämisen ministerivaliokunnan antamien suuntaviivojen mukaisesti.

Parlamentaarisen poliisikomitean esityksen pohjalta sisäasiainministeriö asetti 21 päivänä joulukuuta 1987 työryhmän, jonka saaman toimeksiannon perusteella valmistui poliisilakityöryhmän mietintö (komiteamietintö 1989:25).

Valmistelun pohjalta on ehdotettu laki poliisin hallinnosta annettu helmikuussa 1992 ja asetetun poliisin hallinnosta (359/92) huhtikuussa 1992.

Mietintöjen ja niistä annettujen lausuntojen perusteella esityksen valmistelua on jatkettu virkamiestyönä. Sisäasiainministeriön asettama virkamiestyöryhmä on laatinut hallituksen esityksen muotoon ehdotuksen uudeksi poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Ehdotus on 23 päivänä kesäkuuta 1993 julkaistu sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarjassa (sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisu 6/1993).

5.2. Lausunnot

Viimeksi mainitusta työryhmän ehdotuksesta on pyydetty lausunto yhteensä 21 viranomaiselta ja järjestöltä. Työryhmä on lausuntojen perusteella valmistellut ehdotuksensa edelleen lopulliseksi hallituksen esitykseksi.

6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

6.1. Riippuvuus muista esityksistä

Samaan asiakokonaisuuteen kuuluvat esitykset

Uutta poliisilakia valmistelevan sisäasiainministeriön asettaman virkamiestyöryhmän kanssa on samanaikaisesti toiminut oikeusministeriön 27 päivänä maaliskuuta 1992 asettama työryhmä, jonka tehtävänä on ollut valmistella esitys eräiden yksityisyyden ja viestinnän suojaan kajoavien tarkkailukeinojen käytöstä rikostutkinnassa. Työryhmä on 31 päivänä maaliskuuta 1993 luovuttanut mietintönsä, jossa ehdotetaan täydennettäväksi pakkokeinolain 5 luvun säännöksiä sallimalla puhelinkuuntelu, televalvonta ja eräiden muiden teknisten tarkkailukeinojen käyttö, kuten erilaisin apuvälinein tapahtuva kuuntelu ja katselu. Työryhmän ehdotuksen pohjalta on oikeusministeriössä valmisteltu ehdotus esitykseksi telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

Poliisin muiden tehtävien yhteydessä sulorittavasta valvonnasta ja tiedonhankinnasta ehdotetaan säädettäväksi uuden poliisilain 28 - 35 §:ssä. Teknisen tarkkailun edellytyksistä säädettäisiin lain 31 §:ssä. Tällöin poliisimiehellä olisi oikeus tarkkailla henkilöä lakiehdotuksessa määritellyillä teknisillä laitteilla, jos tämän käyttäytymisestä tai muutoin voidaan päätellä, että henkilö todennäköisesti syyllistyisi rikokseen. Erilaisten laitteiden käyttö olisi porrastettu rikoksen vakavuuden mukaan. Lisäksi edellytettäisiin, että tarkkailun avulla voitaisiin perustellusti olettaa saatavan tietoja rikoksen torjumiseksi.

Näin ollen tämä esitys liittyy edellä mainittuun telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaan esitykseen.

Sisäasiainministeriössä on valmisteltu myös ehdotus esitykseksi laiksi poliisin henkilörekistereistä. Siihen sisältyvillä tietojen tallentamista

ja käyttöä koskevilla säännöksillä on kiinteät yhtymäkohdat poliisilakiehdotuksessa oleviin säännöksiin tietojen hankinnasta.

Poliisilakiin ehdotetaan säännöksiä poliisin tarkkailu- ja tiedonhankintaoikeudesta eräissä tapauksissa. Poliisin oikeudesta tietojen saantiin on säännöksiä myös muualla lainsäädännössä, esimerkiksi esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa. Poliisilain säännökset koskisivat poliisin välitöntä tiedonhankintaoikeutta ja poliisin näin saamiin tietojen käyttöä ja edelleenluovutusta. Poliisin hankkimien tietojen rekisteröimisen edellytyksistä säädettäisiin poliisin henkilörekistereitä koskevassa laissa, jossa olisi myös säännökset rekisterien käytöstä ja rekisteröityjen tietojen luovutuksesta teknisen käytöyhteyden avulla.

Esitykset poliisilain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi ja laiksi poliisin henkilörekistereistä muodostavat edellä selostetuista syistä kiinteän lainsäädännöllisen kokonaisuuden. Sen vuoksi on välttämätöntä, että nämä esitykset käsitellään eduskunnassa samanaikaisesti.

Muita poliisilakiehdotukseen vaikuttavia lainsäädäntöhankkeita

Tässä esityksessä on voitu ottaa vain rajoitetusti huomioon eri oikeudenaloilla vireillä olevia lainsäädäntöhankkeita, koska niiden sisältö ja toteutusaikataulu eivät ole esitystä laadittaessa riittävän täsmällisesti tiedossa.

Lainsäädäntöhankkeista, joiden toteutumisen saattaa sen vuoksi edellyttää muutosten tekemistä poliisilakiehdotukseen tai siihen liittyviin muihin lakiehdotuksiin esityksen eduskuntakäsittelyn aikana, voidaan esimerkkeinä mainita seuraavat.

Perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta annettuun hallituksen esitykseen (HE 309/93 vp) sisältyvät ehdotukset saattavat rajoittaa nykyisestä mahdollisuuksia antaa viranomaisille toimivaltuuksia tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä säädettävällä lailla. Tietosuojalle ehdotetaan perusoikeuden asemaa.

Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsitteiksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi annetussa hallituksen esityksessä (HE 94/1993 vp) ehdotetaan rangaistavaksi myös yleisellä paikalla tapahtuvan keskustelun luvaton kuuntelu tai tallenta-

minen teknisellä laitteella. Julkisuustoimikunnan mietinnössä (komiteamietintö 1992:9) ehdotetaan julkisuuslainsäädännön uudistamista. Uudistukset koskisivat myös viranomaisten välistä tietojenvaihtoa. Tältä osin esitykset liittyvät poliisin tiedonhankintamenetelmiin ja niiden sääntelytarpeisiin.

Eläinsuojelulain uudistaminen eläinsuojelulakitoimikunnan ehdotuksen (komiteamietintö 1993:27) mukaisella tavalla merkitsisi sitä, ettei laissa enää säädettäisi voimassa olevan eläinsuojelulain 12 a §:n mukaisesta katselmuksesta, jota poliisilakiehdotuksen mukaan on pidettävä yhtenä poliisitutkinnan lajina.

Valtion paikallishallintoa koskevan lainsäädännön uudistaminen saattaa vaikuttaa poliisilakiehdotuksessa käytettyihin poliisiviranomaisten nimiä ja toimialueita koskeviin käsitteisiin. Virkamieslainsäädännön uudistaminen, mistä on eduskunnalle annettu hallituksen esitys valtion virkamieslaiksi ja laiksi valtion virkaehtosopimuslain muuttamisesta (HE 291/1993 vp), saattaa vaikuttaa poliisimiehen oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelytarpeisiin poliisilaisissa.

Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain 1 §:n muuttamisesta on valmisteltu erillistä esitystä.

Poliisi-, tulli- ja rajavirtioviranomaisten yhteistoimintaa koskeva lakiesitys on sisäasiainministeriön valmisteltavana. Esitys pyritään mahdollisuuksien mukaan saamaan eduskunnan käsiteltäväksi samanaikaisesti poliisilakiesityksen kanssa.

6.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Vapauteen kohdistuvista viranomaistoimenpiteistä on Suomea velvoittavia määräyksiä Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1966 hyväksymässä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 8/76). Sopimuksen mukaisesti jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Keneltäkään ei myöskään saa riistää hänen vapauttaan paitsi laissa säädetyillä perusteilla ja sen määrittämässä järjestyksessä. Henkilöitä, joilta on riistetty heidän vapautensa, on kohdeltava in-

himillisesti ja kunnioittaen ihmisen synnynnäistä arvoa.

Diplomaattisia suhteita koskeva Wienin yleissopimus

Diplomaattisia suhteita koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 4/70) määräykset loukkaamattomuudesta, erioikeuksista ja erivapauksista perustuvat käsitykseen, että diplomaattinen edustusto ei voi suorittaa tehtäviään, jollei sen oikeudellinen asema ole asianmukaisesti määritelty. Erityisesti sopimuksessa pidetään tarpeellisenä edustuston toimitilojen, viestiyhteyksien ja kuriirilähetysten sekä diplomaattisten edustajien henkilön loukkaamattomuuden turvaamista.

Vastaanottajavaltion viranomaiset ovat velvollisia suojelemaan edustuston tiloja hyökkäyksiltä ja vahingonteoilta sekä arvovallan loukkaamisilta. Jos vastaanottajavaltio laiminlyö velvollisuutensa ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin edustuston suojelemiseksi, se saattaa olla velvollinen korvaamaan hyökkäyksen tai vahingonteon aiheuttamat vahingot. Diplomaattisen edustajan yksityisasunto nauttii samaa loukkaamattomuutta ja suojelua kuin edustuston tilat.

Sopimuksen mukaan diplomaattisen edustajan henkilö on koskematon. Häntä ei saa pidättää eikä hänen vapauttaan muutoin riistää. Vastaanottajavaltion on kohdeltava häntä asiaan kuuluvalla kunnioituksella ja ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin estääkseen hänen henkilöönsä, vapauteensa ja arvoonsa kohdistuvat loukkaukset. Tätä loukkaamattomuutta eivät ainoastaan edustuston päällikkö ja muu diplomaattinen henkilökunta, vaan myös heidän talouteensa kuuluvat perheenjäsenet, edustuston hallinnollisen ja teknillisen henkilökunnan jäsenet sekä heidän talouteensa kuuluvat perheenjäsenet, edustuston palveluskunnan jäsenet ja edustuston jäsenten yksityispalvelijat.

Konsulisuhdetta koskeva Wienin yleissopimus

Konsulisuhdetta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 50/80) mukaan vastaanottajavaltiota on erityinen velvollisuus ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin konsuliedustuston tilojen suojelemiseksi sinne tunkeutumiselta

ja vahingonteolta sekä sen estämiseksi, ettei konsuliedustuston rauhaa häiritä tai sen arvovaltaa vahingoiteta.

Vastaanottajavaltion on kohdeltava lähetettyjä konsulivirkamiehiä asiaan kuuluvalla kunnioituksella ja sen tulee ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin heidän henkilöään tai vapauttaaan vastaan kohdistuvien hyökkäysten estämiseksi. Konsulivirkamiehet, jotka ovat vastaanottajavaltion kansalaisia tai siellä pysyvästi asuvia, nauttivat henkilökohtaista loukkaamattomuutta ainoastaan tehtävänsä suorittamiseen liittyvien virallisten toimenpiteiden osalta.

Kansainvälistä suojelua koskeva Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1973 yleissopimus

Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous hyväksyi vuonna 1973 kansainvälistä suojelua nauttavia henkilöitä vastaan, mukaan lukien diplomaattiset edustajat, kohdistuvien rikosten ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 63/78). Yleissopimuksen päämääränä on edistää valtioiden välisiä ystävällisiä suhteita ja yhteistyötä tehostamalla diplomaattisten edustajien ja muiden kansainvälistä suojelua nauttivien henkilöiden turvallisuutta.

Sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden tulee toimia yhteistyössä kansainvälistä erityissuojelua nauttavia henkilöitä vastaan tehtyjen, yleissopimuksen tarkoittamien rikosten ehkäisemiseksi. Sopimusvaltioiden tulee erityisesti ryhtyä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin ehkäistäkseen tällaisten alueellaan tai sen ulkopuolella suoritettaviksi aiottujen rikosten valmistelun alueellaan. Edelleen sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden tulee vaihtaa tietoja sekä yhdenmukaistaa tällaisten rikosten ehkäisemiseksi tarpeellisia hallinnollisia ja muita toimenpiteitä.

Yleissopimuksessa tarkoitettuina rikoksina, joiden ehkäisemiseen yleissopimuksella erityisesti pyritään, tulevat kysymykseen väkivaltainen hyökkäys, joka saattaa johtaa murhaan, tappoon, ihmisryöstöön tai törkeään pahoinpitelyyn taikka muuhun vastaavaan ruumiillisen koskemattomuuden tai henkilökohtaisen vapauden ja kunnian vakavaan loukkaukseen. Edellytyksenä on lisäksi, että hyökkäys kohdistuu vieraassa valtiossa oleskelevaan valtion päämieheen, pääministeriin tai ulkoasiainmi-

nisteriin tahi heidän mukanaan seuraavaan perheenjäsenen taikka valtion viralliseen tai diplomaattiseen edustajaan tai virkamieheen tai hallitusten välisen kansainvälisen järjestön virkamieheen, heidän perheenjäsenensä, virka-huoneistoon, yksityisasuntoon tai kulkuneuvon asianomaisen henkilön ollessa kansainvälistä erityissuojelua edellyttävissä tehtävissä.

Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1979 hyväksymä lainvalvontaviranomaisten menettelytapasäännöstö

Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous on 17 päivänä joulukuuta 1979 hyväksynyt lainvalvontaviranomaisten menettelytapasäännösten, jonka mukaan kaikkien poliisivaltuuksia käyttävien tulee kunnioittaa ja suojella ihmisarvoa ja ylläpitää kaikkien ihmisoikeuksia. Yleiskokous antoi suosituksen, jonka mukaan hallitusten tulee harkita menettelytapasäännösten käyttämistä kansallisen lainsäädännön ja käytännön puitteissa periaatekokonaisuutena, joka lainvalvontaviranomaisten tulee ottaa huomioon.

Päätöslauselmassa, jossa menettelytapasäännöstö on esitetty, on todettu, että lainvalvontaviranomaisten yleisen järjestyksen turvaamistoimet ja niiden suorittamistapa vaikuttavat suoraan siihen, miten yksityisten ihmisten elämisen laatuun kuin yhteiskuntaan kokonaisuutena.

Yleiskokous ilmaisi olevansa tietoinen lainvalvontaviranomaisten tunnollisesti ja arvonsa tuntien suorittamien tehtävien tärkeydestä, mutta siitä huolimatta myös niistä väärinkäytöksen mahdollisuuksista, jotka niiden suorittaminen tuo mukanaan.

Sen lisäksi, että menettelytapasäännöstö kehottaa vakavasti kaikkia lainvalvontaviranomaisia ylläpitämään ihmisoikeuksia, se muun muassa kieltää kidutuksen, toteaa, että voimakeinoja voidaan käyttää vain niitä ehdottomasti tarvittaessa, ja edellyttää, että säilössä olevien terveydestä täydellisesti huolehditaan.

Menettelytapasäännöstö on otettu esityksen liitteeksi 1.

Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen suositus vuodelta 1980

Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous antoi 15 päivänä joulukuuta 1980 suosituksen,

jonka mukaan valtioiden tulee suhtautua myönteisesti lainvalvontaviranomaisia koskevan menettelytapasäännösten käyttämiseen kansallisen lainsäädännön ja käytännön puitteissa sekä saattaa lainvalvontaviranomaisia koskeva menettelytapasäännöstö kansalliskielilleen käännettynä lainvalvontaviranomaisten käyttöön.

Yhdistyneiden Kansakuntien 8. kriminaalipoliittisen maailmankokouksen esittämät ampumaseen ja voiman käyttöä koskevat periaatteet

Yhdistyneiden Kansakuntien elo-syyskuussa 1990 pidetty 8. kriminaalipoliittinen maailmankokous esitti joukon kehotuksia, jotka koskivat poliisin toimintaa ja kansalliselle poliisille koskivalle lainsäädännölle asetettavia vaatimuksia.

Maailmankokouksen kokouspöytäkirjan liitteessä esitetään voimakeinojen ja aseiden käyttöä koskevat yleiset periaatteet, voimakeinoja koskevat yleiset ja erityiset määräykset, menettelytavat laittomien kokousten osalta, menettelytavat lainvalvontaviranomaisten huostassa tai pidätettyinä olevien osalta, suositukset lainvalvontaviranomaisten kelpoisuusehdoista, koulutuksesta ja ohjauksesta sekä lainvalvontaviranomaisten omaan toimintaan kohdistuvista ilmoitus- ja tutkintamenetelmistä.

Kokouspöytäkirjan liite on otettu esityksen liitteeksi 2.

Euroopan ihmisoikeussopimus

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus eli Euroopan ihmisoikeussopimus tuli kansainvälisesti voimaan 3 päivänä syyskuuta 1953. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1990.

Euroopan ihmisoikeussopimus muistuttaa suuresti Suomea niin ikään velvoittavaa kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta. Molemmat käsittelevät niin sanottuja klassisia vapausoikeuksia, ja niiden yhteisenä taustana on ollut Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus vuodelta 1948. Sopimusten sanontojen samankaltaisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että sopimusten valtioille asettamat velvoitteet olisivat tosiasiallisesti samanlaisia.

Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyvä

valvontamenettely tuomioistuimiseen on konkretisoitunut oikeuksien sisältöä tavalla, joka tämänhetkisen käytännön valossa asettaa sopimuksen osapuolille eräiltä osin pidemmälle meneviä velvoitteita kuin kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus. Lisäksi Euroopan neuvoston ihmisoikeuselinten tulkinnoissa korostuu länsieurooppalainen perusoikeuskäsitys, millä seikalla voi vastaisuudessa olla merkitystä nimenomaan henkilökohtaista vapautta koskevien säännösten tulkinnassa. Sopimukset eivät kuitenkaan ole keskenään ristiriidassa, vaan ne täydentävät toisiaan.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Vapaudenriiston tulee tapahtua laillisessa järjestyksessä. Sopimus ei ainoastaan edellytä vapaudenriiston perusteiden sääntelyä valtion sisäisessä oikeudessa, vaan asettaa kansalliselle sääntelylle myös sisällöllisiä vaatimuksia luettelemalla vapaudenriistoperusteet.

Sallittujen vapaudenriistoperusteiden luettelo on tyhjentävä. Perusteet ovat: 1) rikostuomioon perustuva vapaudenriisto, 2) muuhun oikeuden määräykseen taikka lailliseen velvollisuuteen perustuva vapaudenriisto, 3) pidättäminen rikoksesta epäiltynä, 4) alaikäiseen kohdistuva vapaudenriisto kasvatuksellisessa tarkoituksessa tai alaikäisen viemiseksi toimivaltaisen viranomaisen eteen, 5) vapaudenriisto, jonka tarkoituksena on estää henkilöä levittämästä tarttuvia tauteja, samoin kuin mielisairaisiin ja vastaaviin, alkoholisteihin, huumeiden käyttäjiin ja irtolaisiin kohdistuva vapaudenriisto, sekä 6) ulkomaalaisoikeudellinen ja rikoksentekijän luovuttamisen yhteydessä tapahtuva vapaudenriisto.

Sopimuksen mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on pikaisesti tiedotettava toimenpiteen syyt. Tämä vaatimus koskee pakkokeinolain mukaisen vapaudenriiston lisäksi myös muita vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja. Tieto vapaudenriiston perusteista on annettava ymmärrettävällä kielellä. Tieto voidaan ongelmatapauksissa antaa myös kohteena olevan henkilön edustajalle tai holhoojalle.

Poliisia koskeva Euroopan neuvoston julistus

Euroopan neuvoston 8 päivänä kesäkuuta 1979 hyväksymä poliisia koskeva julistus sisäl-

tää kolme osaa, jotka koskevat etiikkaa, poliisimiesten asemaa ja poikkeustilanteita.

Etiikkaa koskevassa osassa on 16 kohtaa, joiden pääasiallinen sisältö on seuraava:

Poliisimiehen on täytettävä velvollisuutensa kansalaisten ja yhteiskunnan suojaamiseksi lainvastaisilta teoilta. Poliisimiehen on toimittava itsenäisesti, puolueettomasti ja arvokkaasti ja vastustettava korruptiota. Kidutus ja epäinhimillinen tai alentava kohtelu on kiellettyä.

Poliisimiehen tulee ryhtyä välittömiin toimiin kykyjensä mukaisesti, jos jostain rikkomuksesta aiheutuisi välitöntä tai korjaamatonta ja vakavaa vaaraa. Muussa rikkomustapauksessa hänen tulee tehdä ilmoitus esimiehelleen. Poliisimies ei saa toteuttaa vapaudenriistoa rodun, uskonnon tai poliittisen vakaumuksen vuoksi.

Käskyvaltasuhteiden tulee olla selvillä, jotta voidaan todeta, kuka on vastuussa poliisin teoista tai laiminlyönneistä. Laissa tulee olla säännökset poliisin toiminnasta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta.

Tehtävät tulee suorittaa päättäväisesti, mutta voimakeinoja ei saa käyttää tarpeettomasti. Poliisimiehellä tulee olla selvät ja tarkat ohjeet virka-aseen käyttötavasta ja käytön edellytyksistä. Poliisin valvonnassa olevalle henkilölle on annettava tarpeellinen lääkarinhoito. Poliisimiehen tulee pitää virassa saamansa luottamukselliset tiedot salassa, jollei virkatehtävien hoito tai lain määräys muuta edellytä.

Yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehty yleissopimus

Yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehty yleissopimus (SopS 36/92) sisältää kolme keskeistä osaa. Nämä ovat yksilöiden suojelua henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä koskevat peruseriaatteen sekä kansainvälistä tiedonsiirtoa ja sopimusvaltioiden välistä yhteistyötä tietosuojan alalla koskevat määräykset.

Yleissopimuksen II lukuun sisältyvät tietosuojan peruseriaatteen ilmaisevat tietosuojan yhteisen vähimmäistason, joka sopimusvaltioiden on toteutettava lainsäädännössään. Tämä takaa myös sen, että henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan samoja perussääntöjä. Näin rekisteröidyille taataan kaikissa sopimusvaltioissa tietty vähimmäissuoja henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä.

Kansainvälisestä tiedonsiirrosta määrätään

sopimuksen III luvussa. Määräysten tarkoituksena on samanaikaisesti ottaa huomioon tietosuojan ja vapaan tiedonkulun vaatimukset.

Yleissopimuksen IV ja V luvussa määrätään viranomaisen keskinäisestä oikeusavusta yksittäistapauksissa, ulkomailla olevien rekisteröityjen avustamisesta sekä muusta sopimukseen liittyvästä yhteistyöstä.

Poliisitoimen tietosuojaa koskeva suositus

Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden ministerikomitea on 17 päivänä syyskuuta 1987 hyväksynyt suosituksen n:o R (87) 15, joka koskee henkilötietojen käyttöä poliisitoimessa. Suosituksen lähtökohtana on muun muassa rikostorjuntaan, yleisen järjestyksen ylläpitoon ja yksityisyyteen liittyvien yhteiskunnallisten etujen tasapainottaminen.

Suosituksen periaatteita sovelletaan poliisin käyttöön tarkoitettujen, automaattisesti käsiteltävien henkilötietojen keräämiseen, tallettamiseen, käyttöön ja luovuttamiseen. Jäsenvaltio voi laajentaa suosituksen periaatteita koskemaan henkilötietoja, joita ei käsitellä automaattisessa tietojenkäsittelyssä (atk).

Jokaisella jäsenvaltiolla olisi oltava riippumaton poliisihallinnon ulkopuolinen valvontaviranomainen, joka vastaa siitä, että sopimuksen periaatteita kunnioitetaan. Ilmoitus pysyvistä atk-henkilörekistereistä on tehtävä valvontaviranomaiselle.

Henkilötietojen kerääminen poliisitarkoitukseen olisi rajoitettava sellaisiin tietoihin, jotka ovat tarpeen todellisen vaaran tai erityisen rikollisen teon torjumiseksi. Kaikista poikkeuksista olisi annettava erityissäännökset kansallisessa lainsäädännössä.

Jos hallinnollisiin tarkoituksiin kerättyjä tietoja talletetaan pysyvästi, ne olisi talletettava erillisenä henkilörekisterinä. Hallinnollisiin tietoihin ei saa soveltaa poliisitarkoituksiin kerättyjä tietoja koskevia määräyksiä.

Tietojen luovuttaminen poliisin yksiköiden välillä poliisitarkoituksiin olisi sallittava vain, jos siihen on lainmukainen tarve yksiköiden toimivallan rajoissa. Tietojen luovuttamisesta muille julkisille toimielimille tai yksityisille asianosaisille olisi sallittava vain tätäkin tiukempien erityisedellytysten täyttyessä. Ulkomaille tietoja tulisi saada luovuttaa vain poliisiviranomaisille.

Suosituksen sisältyy määräyksiä myös yle-

sön oikeudesta saada tietää rekisterin olemassaolosta samoin kuin määräyksiä tarkastus- ja oikaisuoikeudesta ja niiden epäämiseen liittyvästä muutoksenhakuoikeudesta, tietojen tallentamisajasta ja päivittämisestä sekä tietoturvallisuudesta.

6.3. Esityksen arviointia ihmisoikeussopimusten kannalta

Ehdotetun poliisilain toimivaltuussäännökset oikeuttaisivat poliisin puuttumaan kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa suojattuihin oikeushyviin.

Hätävarjelutilanteiden ulkopuolella voimakeinojen käyttö, josta saattaa seurata henkilön kuolema, on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan 2 kappaleen b ja c kohdan mukaan sallittua vain, milloin se on ehdottoman välttämätöntä laillisen pidätyksen suorittamiseksi tai laillisen vapaudenriiston kohteeksi joutuneen henkilön paon estämiseksi taikka mellaan tai kapinan kukistamiseksi laillisin toimin.

Hallitusmuodon II luvun säännökset Suomen kansalaisten perusoikeuksista kattavat lähes kaikki Euroopan ihmisoikeussopimuksella sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevalla kansainvälisellä yleissopimuksella suojatut oikeushyvät. Ihmisoikeussopimuksissa määritelty yksityisyyden suoja ja siihen läheisesti liittyvä tietosuojat eivät Suomen nykyisten perustuslakien mukaan ole perusoikeuksina voimassa. Suomessakin lain tasoisina voimassa olevat ihmisoikeussopimukset edellyttävät kuitenkin, että muu lainsäädäntö on sisällöltään sopusoinnussa sopimusmääräysten kanssa.

Lailla voimaansaatetuista kansainvälisistä sopimuksista Suomen viranomaisille johtuvat velvollisuudet ovat ehdottomia eivätkä vain julistuksellisia.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleessa määritellään sopimuksen antama suoja vapaudenriistoa vastaan. Vapaudenriisto on sallittu vain lainmukaisessa järjestyksessä. Laillisuusperiaate edellyttää myös, että vapaudenriistoa koskevat säännökset kansallisessa lainsäädännössä ovat täsmälliset. Mainitun kappaleen a–f kohtaan sisältyvä luettelo sopimuksen sallimista vapaudenriiston perusteista on tyhjentävä.

Poliisilakiehdotuksen 10 §:n mukainen kiinniotaminen henkilöllisyyden selvittämiseksi perustuisi siihen, että henkilö on jättänyt noudat-

tamatta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen b kohdassa tarkoitetun laissa määrätyn velvollisuuden ilmoittaa henkilötietonsa poliisimiehelle. Itsestään huolta pitämään kykenemättömän henkilön kiinniottaminen lakiehdotuksen 11 §:n nojalla vastaisi saman artiklan 1 kappaleen e kohdassa tarkoitettua vapaudenriistoa sosiaali- tai terveydenhoidollisista syistä. Etsintäkuulutetun kiinniottaminen lakiehdotuksen 12 §:n nojalla edellyttäisi voimassa olevaa etsintäkuulutusta, jonka antaminen puolestaan edellyttäisi laissa säädetyn ja ihmisoikeussopimuksen hyväksymän vapaudenriistoperusteen olemassaoloa. Lakiehdotuksen 14 ja 20 §:ään perustuva kiinniottaminen kotirauhan suojaamiseksi taikka rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi vastaisi artiklan 1 kappaleen c kohdassa hyväksyttyä vapaudenriistoa rikoksen ennalta estämiseksi.

Poliisilakiin perustuvan vapaudenriiston enimmäiskestoajaksi olisi poikkeuksetta niin lyhyt, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytäntö edellyttäisi vapautensa menettäneelle mahdollisuutta saattaa vapaudenriiston jatkuminen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Oikeusturva olisi pääsääntöisesti jälkikäteistä jo siitä käytännön syystä, että henkilö päästettäisiin useimmissa tapauksissa vapaaksi jo paljon aikaisemmin kuin tuomioistuinkäsittelyä olisi mahdollista järjestää.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 2 kappaleen mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet. Poliisilakiehdotuksen 4 §:n mukaan henkilöllä olisi yleisestikin oikeus saada tieto hänen oikeuksiinsa kohdistuvan poliisitoimenpiteen perusteesta.

Henkilön tilasta tai olosuhteista johtuva poikkeus vapautteen kohdistuvasta toimenpiteestä ilmoittamiseen vastaisi sopimuksen mukaista ilmoittamista viipymättä, kun ilmoittamisen este on lakannut.

Poliisilaki ei oikeuta yli 24 tuntia kestävään vapaudenriistoon. Euroopan ihmisoikeustoimikunnan käytännössä on voitu hyväksyä kaksi vuorokautta viikonlopun aikana kestänyt säilönotto ilman tuomioistuinkontrollin mahdollisuutta. Pääsääntöisesti poliisilain mukainen vapaudenriisto kestäisi enintään 12 tuntia. Poikkeuksena olisivat lakiehdotuksen 10 §:ään perustuva kiinniottaminen henkilöllisyyden selvittämiseksi sekä 11 §:n 2 momentin mukainen kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 9 artiklan määräykset vapauden suojasta ovat lähes samansisältöiset Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräysten kanssa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla rajoittaa viranomaisten oikeutta puuttua yksityiselämän, perheen, kodin ja kirjeenvaihdon suojaan. Näihin perusoikeuksiin kohdistuvien rajoitusten tulee artiklan 2 kappaleen mukaan olla lainmukaisia tai laissa määrättyjä. Vaatimusta on tulkittu siten, että viranomaisvaltuuksien tulee perustua lain tai asetuksen tasoihin säännöksiin, joista kansalaisella on mahdollisuus saada tieto ja joiden perusteella kansalainen voi arvioida oman menettelynsä seuraamukset.

Yksityiselämään puuttumisen tulee 8 artiklan 2 kappaleen mukaan olla välttämätöntä kansalaisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen artikloissa käytetty sanonta ”yleinen järjestys (ordre public)” ei sisälly Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kohdassa olevaan luetteloon. Suomen kansallisessa lainsäädännössä

käytetty käsite ”yleinen järjestys ja turvallisuus” kuitenkin ilmeisesti vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kappaleen mukaan sallittua toimivaltuusperustetta. Yleisen järjestyksen vastainen menettely sisältää yleensä muiden oikeuksien loukkaamisen tai laissa säädetyn kiellon rikkomisen.

Poliisilakiehdotuksen 13—17, 20, 22, 28—35 ja 38 § sisältävät säännöksiä toimivaltuuksista, joiden nojalla poliisilla olisi oikeus suorittaa toimenpiteitä, joilla puututaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa määriteltyyn yksityisyyden suojaan. Poliisilain säännökset eivät kuitenkaan sisältäisi poikkeuksia hallitusmuodossa säädetyistä kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuudesta.

Edellä mainituissa poliisilakiehdotuksen säännöksissä yksityiselämään puuttumisen edellytykset on määritelty tyhjentävästi.

Henkilön yksityiselämää koskevien tietojen atk-perusteisesta tai manuaalisesta rekisteröinnistä sekä rekisteröityjen tietojen käytöstä ja edelleenluovutuksesta on tarkoitus säätää poliisin henkilörekistereitä koskevassa laissa. Näin ollen yleissopimus yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä sekä poliisitoimen tietosuojaa koskeva suositus vaikuttavat lähinnä poliisin henkilörekistereitä koskeviin säännöksiin muualla lainsäädännössä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Poliisilaki

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. Poliisin tehtävä

Yleistä. Poliisin tehtäväalueen sisältöön ei esitetä tehtäväksi erityisen merkittäviä muutoksia.

Poliisilain 1 §:ssä määriteltäisiin se tehtäväpiiri, jonka puitteissa poliisi voi käyttää sille poliisilaissa annettuja valtuuksia. Kun poliisivaltuuksien käyttöä siten rajattaisiin poliisin lakisääteisen tehtäväalueen mukaisesti, poliisilaissa on tarpeen luetella myös ne poliisille

kuuluvat tehtävät, joista nykyisin säädetään poliisasietuksen 1 §:ssä. Poliisiorganisaation sisäisistä hallinto-, huolto-, kehittämis- ja koulutustehtävistä, joiden suorittaminen ei edellytä poliisivaltuuksia, säädettäisiin tai määrättäisiin edelleen muualla.

Poliisin tehtävien jakautumisesta tehtäväalueittain ja poliisiyksiköiden kesken säädetään laissa ja asetuksessa poliisin hallinnosta sekä asetuksessa poliisikoulutuksesta (430/92).

Yleislakina poliisilaki koskisi kaikkien poliisilaissa tai muualla säädettyjen, poliisille viranomaisena kuuluvien tehtävien hoitamista. Laki ei sen sijaan koskisi sellaisia poliisitoimeen kuulumattomia tehtäviä, jotka on erillisillä säännöksillä annettu tietyille poliisiorganisaation virkamiehille. Poliisilain soveltamisalan ul-

kopuolelle jäisivät siten esimerkiksi syyttäjän-toimi ja ulosottotoimi sekä tiedoksiantotehtävät, joissa noudatettavien periaatteiden ja menettelytapojen on oltava yhdenmukaisia riippumatta siitä, kuuluuko tehtävää hoitava virkamies poliisiin vai muuhun viranomaisorganisaatioon.

Voimassa olevan poliisilain 14 §:ssä säädetään toimenpiteistä, joihin on ryhdyttävä poliisin tietoon tulleen rikosepäilyn johdosta. Puhtaasti esitutkintaan liittyvien tehtävien ja tutkinnan johdosta suoritettavien toimenpiteiden sääntely ei lakisysteemaattisesti tarkastellen kuulu poliisilain yhteyteen. Säännökset huomautuksenanto-oikeudesta samoin kuin esitutkinnasta luopumisesta ehdotetaan sen vuoksi siirrettäviksi esitutkintalakiin. Erityislainsäädännössä kuten tieliikennelaissa (267/81) ja veneliikennelaissa (151/69) olevia säännöksiä huomautuksenanto-oikeudesta ei kuitenkaan ehdoteta muutettaviksi.

1 momentti. Tehtäväpiiriin määrittelyssä on tarkoitus korostaa ennalta ehkäisevän toiminnan tärkeyttä turvallisuuden ylläpitämisessä sekä poliisitoimen ja syyttäjän-toimen erillisyyttä.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen on poliisin tehtäväkuvauksen perinteisiä käsitteitä. Sen sisältö on laaja ja osaksi jäsentymätön. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen on katsottu kuuluvan kaiken sellaisen poliisitoiminnan, jonka tarkoituksena on luoda ja ylläpitää turvallista ja viihtyisää elin- ja toimintaympäristöä yhteiskunnan jäsenille, torjua ja estää ennakolta oikeudenloukkauksia ja häiriöitä sekä poistaa tapahtuneet häiriöt ja selvittää tapahtuneet oikeudenloukkaukset.

Ennaltaehkäisy laajassa mielessä tarkoittaa rikostorjuntaa kokonaisuudessaan. Suppeassa mielessä ennaltaehkäisevällä toiminnalla tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, joihin voidaan ryhtyä ennen yksittäisen rikoksen tapahtumista. Tähän perustuen poliisi on osallistunut muun muassa suojausneuvontaan, ammatillisten valvontaan, tieliikenneympäristön kehittämishankkeisiin, koulutukseen ja tieteellisiin tutkimuksiin.

Ehdotettu poliisilaki koskisi poliisia myös esitutkintaviranomaisena. Yksityiskohtaiset säännökset poliisin tehtävistä ja toimivallasta rikosten selvittämiseksi ja syyteharkintaan saatamiseksi on annettu esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä muussa niihin liittyvässä

lainsäädännössä. Eräitä esitutkintatehtäviä on lailla säädetty muidenkin viranomaisten, esimerkiksi tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen suoritettavaksi.

Kaikkien esitutkintaa suorittavien viranomaisten edellytetään noudattavan tässä tehtävässään yhdenmukaisia periaatteita ja menettelytapoja. Poliisilain säännökset eivät siten merkitsisi poliisia koskevia poikkeuksia siitä, mitä esitutkintalainsäädännössä yleisesti säädetään.

Käytännössä rikosten selvittämistehtävä kuitenkin liittyy usein ennalta arvaamattomalla tavalla poliisin muiden tehtävien suorittamiseen. Näiden tehtävien suorittamista ei tästä syystä ole myöskään mahdollista ohjata toisistaan täysin erillisillä säännöksillä. Poliisilaissa ehdotetaan annettavaksi sisällöltään pakkokeinolain kaltaisia säännöksiä poliisin oikeudesta puuttua kansalaisten oikeuksiin muissa kuin rikostutkintaan liittyvissä tehtävissä. Eräillä poliisille poliisilain mukaan kuuluvilla toimivaltuuksilla olisi kuitenkin merkitystä myös rikosten selvittämisessä.

2 momentti. Poliisille viranomaisena kuuluvista tehtävistä säädetään poliisilain ohella useissa laeissa ja asetuksissa. Tällaisia säännöksiä on muun muassa kuolemansyyntä selvittämisestä annetussa laissa (459/73), tieliikennelaissa, löytötavaralaissa (778/88), ulkomaalaislaissa (378/91), ampuma-aselainsäädännössä sekä lukuisissa elinkeinojen valvontaa koskevilla laeilla ja asetuksilla.

Muu kuin rikoksen johdosta tarpeellinen tutkinta kuuluisi poliisin tehtäväpiiriin vain silloin, kun siitä on säädetty lailla tai asetuksella. Säännöksellä on tarkoitus rajata poliisitoiminnan piiriä siten, että puhtaasti siviilioikeudellisten riita-asioiden selvittäminen ei kuulu poliisin toimialaan, eikä sellainen muiden viranomaisten tiedontarpeita palveleva tutkinta, josta ei ole erikseen säädetty.

Poliisin tehtäväpiiriin sisällytettäväksi ehdotetun avunannon rajoja ei ole mahdollista määritellä kattavasti ja täsmällisesti. Avun antaminen yksittäistapauksessa riippuisi tilanteesta, resursseista ja avun luonteesta. palvelun tarkoituksena on suojata kansalaisten oikeuksia ja ylläpitää kansalaisten luottamusta poliisiin yleisenä turvallisuusviranomaisena.

Yleisölle annettavan avun alaa rajoittaisi pykälän 1 momentissa edellytetty tehtävien kytkeytyminen yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen sekä rikosten ennaltaehkäisemiseen. Alueellisesti kattavana ja päivystävänä organi-

saationa poliisi voi kaikessa toiminnassaan pyrkiä kansalaisten perusoikeuksien ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Tällainen laajasti ymmärretty toimenkuva saattaisi kuitenkin estää tai haitata poliisin keskeisten tehtävien suorittamista tai aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia. Poliisin antamalla avulla on historiallisesti muotoutunut laajuutensa, jonka mukaisia odotuksia poliisiin kohdistuu myös yleisön taholta.

Avustaminen ei kuuluisi poliisin tehtäviin siinä tapauksessa, että se kuuluu muun toimivaltaisen viranomaisen laissa säädettyyn tai muulla perusteella määräytyvään tehtäväkenttään. Viranomaisten tehtäväjaossa pitäytymisen on tarkoituksenmukaista erityisesti silloin, kun ensisijaisesti toimivaltaisen viranomaisen apu on viivytyksettä ja tarpeellisessa laajuudessa saatavissa.

Säännös ei toisaalta estäisi poliisia antamasta yleisölle apua myös silloin, kun avunanto ei suoranaisesti kuulu poliisin laissa säädettyyn toimialaan. Avun antaminen tulisi kysymykseen, jos apua ei voida viivytyksettä saada sellaiselta viranomaiselta, jonka tehtäviin sen antaminen ensisijaisesti kuuluu, ja jos avun saamatta jäämisestä koituisi vahinkoa tai haittaa ja poliisilla on muutoin edellytykset avun antamiseen.

Poliisin ei kuitenkaan tarvitse kustantaa sellaisia ulkopuolisilta tahoilta hankittavia työsuorituksia, jotka jäävät poliisin oman ensisijaisen tehtäväpiiriin ulkopuolelle.

Kadonneen henkilön etsintää ei ole nimenomaisesti säädetty minkään viranomaisen velvollisuudeksi. Yleisen tehtävämäärittelyn perusteella etsintätehtävät kuuluvat poliisille ja pelastusviranomaisille. Poliisilla olisi lakiehdotuksen mukaan oikeus velvoittaa 18—54-vuotias henkilö avustamaan poliisia muun muassa hengenvaarassa olevan kadonneen etsimiseksi tai ihmishengen pelastamiseksi.

Näin vakavissa tapauksissa yleinenkin tehtävämäärittely edellyttää myös poliisin itse osallistuvan etsintä- ja pelastustoimiin käytettävissä olevien voimavarojen puitteissa. Jokainen ja siten myös virantoimituksessa oleva poliisimies on velvollinen auttamaan hengenvaarassa olevaa, viime kädessä rikoslain 21 luvun 13 §:ssä pelastustoimen laiminlyömisestä säädetyn rangaistuksen uhalla.

2 §. Poliisin toiminnan yleiset periaatteet

1—3 momentti. Voimassa olevassa poliisi-

lainsäädännössä on poliisivaltuuksien käyttöön liittyvät rajaukset ja yleiset periaatteet esitetty hajallaan osaksi valtuuskohtaisissa, osaksi tehtäväkohtaisissa säännöksissä. Hajanainen esitystapa saattaa estää mieltämästä näiden säännösten soveltamisalaa sen koko laajuudessa.

Tavanomaisoikeudellisella perusteella on toisaalta katsottu, että yleisiä hallinnollisia periaatteita on noudatettava kaikissa poliisivaltuuksien käyttötilanteissa. Voimassa olevan poliisilain 12 §:ssä nämä keskeiset periaatteet on esitetty valtuussäännöksissä. Ehdotuksessa ne sijoitettaisiin uuden poliisilain alussa oleviin yleisiin säännöksiin.

Ehdotetut säännökset poliisin toiminnan yleisistä periaatteista vastaavat varsin pitkälle vakiintunutta poliisikäytäntöä. Säännöksissä käytettäisiin suurimmaksi osaksi nykyistä vastaavia sanontoja. Kansalaisen oikeuksiin puuttumisen perusteen ilmoittaminen toimenpiteen kohteena olevalle säädettäisiin 4 §:ssä nyt poliisimiehen nimenomaiseksi velvollisuudeksi.

Yleisten periaatteiden toistoa on pyritty mahdollisimman tarkoin välttämään valtuuskohtaisissa säännöksissä. Lakiehdotuksen 2—5 §:ssä säädetyt toiminnan yleiset periaatteet koskevat kaikkea poliisivaltuuksien käyttöä ja kaikkien poliisitoimeen kuuluvien tehtävien hoitoa.

Poliisin toimintaa koskevia periaatteita on noudatettava myös poliisin antamassa ja poliisille annettavassa virka-avussa sekä yksityishenkilön suorittamassa poliisin avustamisessa, milloin avustavalla toiminnalla puututaan kansalaisten perusoikeuksiin.

Yleiset periaatteet on ehdotuksessa esitetty mahdollisimman suppeassa muodossa. Poliisin toimivaltuudet eivät eroa eräiden muilla hallinnonaloilla pakkovaltaa käyttävien viranomaisten valtuustasosta siten, että perusteita yleisten hallinnollisten periaatteiden esitettyä laajemmalle korostamiselle poliisitoiminnassa olisi olemassa. Hallinnon yleisillä periaatteilla on viranomaiskäytännössä vakiintunut sisältönsä, mistä syystä niiden tarkempi määrittelemine laissa olisi tarpeetonta.

Ehdotetut säännökset edellyttävät lähinnä objektiviteettiperiaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja tarkoitussidonnaisuusperiaatteen yleistä noudattamista. Nämä periaatteet ilmenevät myös välillisesti useiden lakiehdotukseen sisältyvien yksittäisten säännösten sanamuodosta.

Yleisillä hallinnollisilla periaatteilla on suuri tosiasiallinen merkitys poliisin valtuustason ja

poliisikäytännön määräytymisessä. Erityisen tärkeätä on näiden periaatteiden noudattaminen voimakeinojen käytössä ja kansalaisten perusoikeuksiin puuttuvassa toiminnassa.

3 §. Tehtävien hoito ja tärkeysjärjestys

Yleisenä periaatteena on, että poliisiin on hoidettava sille kuuluvat tehtävät mahdollisimman tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla.

Tehokkuuden ja tarkoituksenmukaisuuden vaatimukset on otettava huomioon myös poliisivaltuuksien käyttötilanteissa. Tehokkuusvaatimukseen ei sellaisenaan ole ristiriidassa suhteellisuusperiaatteen kanssa, koska poliisin toiminnasta ulkopuolisille aiheutuvan haitan arviointiin vaikuttaa haitan laadun ohella sen laajuus ja kesto aika.

Konkreettisessa toimintatilanteessa on harkittava sekä poliisin voimavarojen kohdentamista että toimenpiteiden mitoittamista myös voimavarojen järkevän käytön kannalta. Suhteellisuusperiaate on tällöin otettava huomioon toisaalta myös siten, ettei pyrkimys voimavarojen säästämiseen tai tehtävän nopeaan suorittamiseen oikeuta poliisia menettelemään niin, että siitä aiheutuisi asian laatuun nähden kohtuutonta haittaa asianosaisille tai sivullisille.

Poliisin tehtävänä on kansalaisten suojaaminen erityisesti vaaratilanteissa. Nimenomaan näiden tehtävien suorittamisessa poliisilta edellytetään erityistä tehokkuutta.

Voimassaoleva lainsäädäntö ei sisällä säännöstä tehtävien asettamisesta tärkeysjärjestykseen. Ehdotetun säännöksen vaikutus on kaksisuuntainen. Toisaalta poliisi olisi oikeutettu siirtämään sellaisia tehtäviä ja toimeksiantoja, jotka luonteensa ja suojattavan edun merkityksen perusteella on voitava suorittaa vasta tärkeämpien tehtävien jälkeen. Toisaalta kansalaisilla on oltava oikeus odottaa, että tärkeisiin perusoikeuksiin ja yhteiskunnan kokonaisedun kannalta olennaisiin seikkoihin, kuten hengen ja terveyden sekä yhteiskunnan toimivuuden suojelemiseen liittyvät tehtävät asetetaan toteutusjärjestyksessä etusijalle. Tehtävien tärkeysjärjestys on arvioitava tilannekohtaisesti.

Säännöksellä ei ole tarkoitettu ratkaista kysymystä, onko poliisimiehellä oikeus luopua jonkin poliisille kuuluvan tehtävän hoitamisesta. Säännös tehtävien asettamisesta tärkeysjär-

jestykseen koskisi nimenomaan poliisia organisaationa. Toimenpiteitä koskevien ratkaisujen on oltava suunnitelmallisia ja perusteltuja. Kukin ratkaisu on tehtävä periaatteellisen merkityksensä edellyttämällä organisaatiotasolla. Ristiriitatilanteissa edellytettävä tehtävien tärkeysjärjestyksen arviointi ei voi luoda poliisille yleistä oikeutta luopua lainsäädännöllä määritellyistä yhteiskunnallisista tehtävistään, kuten voimassa olevan lainsäädännön noudattamisen valvonnasta.

Käytännön syistä poliisiin ei ole mahdollista toimia läheskään kaikissa tilanteissa, joihin se lain mukaan olisi toimivaltainen puuttumaan. Myös poliisilla organisaationa on oltava mahdollisuus vaikuttaa oman tehtäväkokonaisuutensa painottamiseen.

Kun tärkeän ja kiireellisenkään tehtävän suoritusta ei aina voida aloittaa välittömästi, lainsäädäntö antaa eräissä tapauksissa myös yksityishenkilölle oikeuden ottaa rikokseen syylistynyt henkilö kiinni siihen asti, kunnes tämä on luovutettu poliisille. Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämistä, rikoksen suosimista, heitteillepanoa ja pelastustoimen laiminlyömistä koskevista rangaistussäännöksistä johtuu, että yksityishenkilö on toisinaan velvollinenkin ryhtymään toimenpiteisiin, jotka kuuluvat myös viranomaisten tehtäväpiiriin.

Jokamiehen oikeuksia ja toimimisvelvollisuuksia koskevien säännösten tarkoituksena on osaltaan edistää viranomaisten tehtävien tehokasta ja tarkoituksenmukaista hoitamista käytettävissä olevien voimavarojen puitteissa. Säännökset eivät kuitenkaan vähennä viranomaisten vastuuta niille kuuluvien tehtävien suorittamisesta.

4 §. Toimenpiteen perusteen ilmoittaminen

1 momentti. Momentissa ehdotetaan säädetäväksi, että poliisin suorittaman vapaudenriiston kohteena olevalle tai tämän edustajalle on ilmoitettava toimenpiteen peruste. Säännöksen mukaisella toimenpiteellä tarkoitetaan vapauten puuttumista erityisen toimivaltuussäännöksen nojalla.

Ilmoitusta ei kuitenkaan olisi tehtävä, mikäli toimenpiteen kohteena olevan henkilön päihtymyksestä, mielisairaudesta tai muusta sellaisesta seikasta johtuu, ettei henkilö ilmeisesti ymmärtäisi ilmoitusta. Ilmoituksen saattaa eräissä tapauksissa tehdä mahdolltomaksi myös me-

neillä on oleva poliisitoiminnallinen tilanne. Tällöin ilmoitus olisi tehtävä niin pian kuin este on lakannut.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 2 kappaleen mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet. Sopimus on Suomessa lain tasoisena voimassa.

Henkilölle ei ilmoitettaisi poliisin salassa pidettäviä tietoja, vaan se laissa säädetty peruste, jonka nojalla toimenpide suoritetaan.

2 momentti. Myös muihin oikeuksiin kuin vapautteen kohdistuvista poliisitoimenpiteistä olisi asianosaisella tai tämän edustajalla oikeus saada tieto, jolle poliisilaissa tai muussa laissa ole toisin säädetty.

Säännös korostaisi poliisin velvollisuutta perustella sellaiset toimenpiteet, joilla puututaan kansalaisten perusoikeuksiin.

Poliisilaissa säädetty poikkeus olisi poliisilakiehdotuksen 30 §:ssä tarkoitettu tarkkailu ja 31 §:n 3 momentissa tarkoitettu tekninen tarkkailu, joista lakiehdotuksen 32 §:n mukaan ei olisi ehdotonta velvollisuutta ilmoittaa. Myös tässä tarkoitettujen toimenpiteiden perusteen ilmoittaminen jäisi harkinnanvaraiseksi.

Poliisilakiin otettavalla säännöksellä ei muutettaisi muualla laissa, kuten esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevassa lainsäädännössä, olevia säännöksiä toimenpiteistä ilmoittamisesta. Useissa tapauksissa asianomaiset erityissäännökset velvoittavat ilmoittamaan toimenpiteestä ja sen perusteesta ainakin siinä laajuudessa kuin ehdotettu poliisilain 4 §.

5 §. Toimenpiteestä luopuminen

1 momentti. Voimassa olevan poliisilain 14 §:n 2 momentissa on säädetty rikosilmoituksen tekemättä jättämisestä ja toimenpiteistä luopumisesta. Pelkästään esitutinnan aloittamista tai toimittamista koskevana säännös esitetään siirrettäväksi esitutkintalakiin. Ehdotetun poliisilain 5 §:n mukainen oikeus luopua toimenpiteistä koskisi muita toimenpiteitä kuin epäillyn rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi säädettyjen poliisivaltuuksien käyttö saattaisi joissakin tilanteissa aiheuttaa asianosaiselle tai sivulliselle henkilölle suurempaa

haittaa kuin torjuttava oikeudenloukkaus tai häiriö.

Toimenpidettä suorittava poliisimies tai toiminnasta päättävä esimies voisivat yksittäistapauksessa harkita, onko toimenpiteestä luovuttava sen aiheuttamien ennakoitavissa olevien seurausten takia. Toimenpiteestä luopuminen edellyttäisi myös vaihtoehtoisten keinojen puuttumista.

Säännöstä olisi mahdollista soveltaa tapauksissa, joissa poliisin toiminta ristiriitatilanteissa saattaisi provosoida laajoja tai vakavia väkivaltaisuuksia. Ei myöskään ole yhteiskunnan edun mukaista, että poliisin olisi pakko toimia jonkun tarkoituksellisesti aikaansaamassa ristiriitatilanteessa, jossa yleisön luottamus poliisin toimintaan taikka poliisin yleiset toimintamahdollisuudet saattaisivat kärsiä toisarvoisten etujen vuoksi. Näin ollen säännös mahdollistaisi provokaatiotilanteessa poliisin toimenpiteiden oikean kohdentamisen ja ajoittamisen.

2 momentti. Poliisin toimenpiteen perusteen ilmoittamisvelvollisuudesta seuraa johdonmukaisesti, että poliisin tulee pyydettäessä ilmoittaa myös siltä pyydetyn toimenpiteen suorittamatta jättämisen perusteesta. Perusteluvelvollisuus ulottuisi vain tapauksiin, joissa poliisi on jättänyt suorittamatta sellaisen toimenpiteen, johon vain poliisilla on toimivaltuuksiansa nojalla oikeus.

Perusteluvelvollisuus rajoittuisi tapauksiin, joissa toimenpidettä pyytävällä on lakiin perustuva oikeus hengen, terveyden, vapauden, kotirauhan tai omaisuuden suojaan. Kansalaisella on yleensä oikeus odottaa, että poliisi käytettävissä olevien valtuuksiansa ja voimavarojensa puitteissa toimii näiden oikeuksien suojelemiseksi, milloin ne yksittäistapauksessa ovat vaarassa.

Perusteluvelvollisuuden tarkoituksena on tällöin, että toimenpidettä pyytänyt henkilö voi arvioida omien oikeuksiansa kannalta, onko poliisi menetellyt oikein vai onko hänellä aihetta oikeussuojakeinojen käyttöön. Tämän vuoksi poliisi ei olisi velvollinen perustelemaan sivullisille sellaisia ratkaisujaan, jotka poliisi voi tehdä yhtä hyvin omasta aloitteestaan kuin sivullisen tekemän ilmoituksen johdosta.

6 §. Poliisimies

Lakiehdotuksessa käytetään vakiintuneen kielenkäytön mukaisesti erikseen termejä poliisi-

simies ja poliisi. Edellisellä tarkoitetaan poliisin palveluksessa olevaa poliisivaltuuksien käyttöön oikeutettua henkilöä ja jälkimmäisellä poliisia viranomaisena. Poliisin järjestysmuodosta säädetään pääasiallisesti poliisin hallinnosta annetussa laissa.

Termejä poliisi ja poliisimies käytetään sekä poliisilaissa että muussa nykyaikaisessa lainsäädännössä johdonmukaisesti. Termillä poliisimies osoitetaan se, että tietyn poliisille viranomaisena kuuluvan tehtävän suorittajan on jo kyseisen säännöksen mukaan oltava nimenomaan poliisimies.

Tietyn henkilön asema poliisimiehenä johtuu ensisijaisesti poliisin sisäistä järjestämistä ja tehtäväjakoa koskevista säännöksistä. Kun useimpia poliisilaissa säädettyjä toimivaltuuksia voi käyttää vain poliisimies, myös poliisilaissa on tarpeen esittää poliisimiehen käsitettä koskeva viittausmääritelmä.

Poliisimiehet on jaettu päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön, kuten voimassa olevan poliisiasetuksen 36 §:ssä. Jaottelun periaatteellisen merkityksen vuoksi siitä olisi yleissäännös laissa. Säännökset siitä, missä poliisin viroissa palvelevat ovat poliisimiehiä ja minkä nimistä virkaa hoitava poliisimies kuuluu mihinkin ryhmään, annettaisiin edelleen asetuksella.

Osaa poliisille kuuluvista valtuuksista olisi ehdotuksen mukaan oikeutettu käyttämään vain päällystöön kuuluva poliisimies. Tällöin on kysymys ratkaisuisista, joiden tekijältä on vaadittava erityistä koulutusta, kokemusta ja vastuuta mahdollisten poliisitoimenpiteiden laillisten edellytysten ja suoritustavan asianmukaiseksi harkitsemiseksi.

Esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevassa lainsäädännössä säädetään samoista syistä, että vain pidättämiseen oikeutettu virkamies on oikeutettu päättämään eräistä toimenpiteistä. Pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n mukaisesti pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä on muualla kuin poliisihallinnossa.

Poliisilaissa säädetään pääasiallisesti varsinaisen poliisitoimeen kuuluvista tehtävistä. Lakiehdotuksessa käytettävällä sanonnalla osoitetaan sen vuoksi selvästi, että erityistä harkintaa vaativien ratkaisujen tekeminen kuuluu poliisin omassa organisaatiossa esimiesasemassa olevalle henkilölle. Käsite ”päällystöön kuuluva poliisimies” kuvaa nimenomaan virka-asemaa ja poliisitoimeen liittyviä johtosuhteita.

Päällystöön kuuluu poliisihallinnossa palvelevien pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten

lisäksi joitakin etupäässä hallinto- ja koulutus-tehtävissä toimivia poliisimiehiä. Toisaalta myös osa pidättämiseen oikeutetuista poliisimiehistä toimii tehtävissä, jotka eivät edellytä eivätkä kehitä valmiuksia poliisin kenttätöiminnan johtamiseen. Toimivaltuuksien jyrkkä henkilöllinen rajaaminen tältä kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla olisikin lakiteknisesti ongelmallista.

Vahvistetun työnjaon mukaisilla johtosuhteilla päästään kuitenkin siihen, että työvuorossa olevilla poliisimiehillä on aina sellainen työ- tai varallaolovuorossa oleva päällystöön kuuluva esimies, jolla on koulutuksen ja kokemuksen kautta saavutettu tarpeellinen perehtyneisyys alaistensa toimialalla erityisharkintaa vaativiin kysymyksiin.

7 §. Poliisivaltuudet

1 momentti. Poliisin henkilöstöön kuuluvalla on asemansa perusteella poliisivaltuudet vain, jos hän palvelee jossakin poliisiasetuksessa luetelluista poliisimiehen viroista.

Poliisimiehellä on virka-asemansa mukaiset poliisilaissa tai muussa laissa säädetty toimivaltuudet koko maassa riippumatta hänen toimialueestaan, jolla tarkoitetaan hänen toimiyksikkönsä virka-alueetta.

Poliisivaltuudet ovat poliisin tehtävien hoitamista varten voimassa poliisimiehen työ- ja vapaa-ajasta tai vuosilomasta riippumatta koko sen ajan, jonka hän toimii poliisimiesvirassa.

Poliisivaltuuksia käyttäessään poliisimies on mahdollisesta vapaa-ajastaan tai vuosilomastaan riippumatta virantoimituksessa. Virkatehtävät on tällöinkin suoritettava noudattaen tarkoin kaikkia niitä koskevia säännöksiä ja määräyksiä. Myös poliisiorganisaation mukaiset johtosuhteet ovat voimassa näissä tapauksissa.

Poliisivaltuuksien käyttö tapahtuu samasta syystä aina virkavastuulla, eikä poliisimiehen vapaa-aikanaan tai vuosilomansa aikana suorittaman virkatoimen pätevyys myöskään riipu siitä, olisiko virkatoimen suorittamiseen ollut toimivaltuuksien lisäksi lakiehdotuksen 9 §:n 3 momentissa tarkoitettu velvollisuus.

Jos virkamiehelle on myönnetty virkavapautta, valtion virkamieslain (755/86) 41 §:n mukaan hän vapautuu kaikkien virkatehtävien suorittamisesta, jollei virkavapautta ole myön-

netty osittaisena. Virkavapaana olevalla poliisimiehellä ei siten ole virkaan perustuvaa velvollisuutta eikä oikeutta hoitaa poliisin tehtäviä, eikä hänellä siksi ole virkavapauden aikana poliisivaltuuksiakaan.

2 momentti. Poliisikokelaalla on voimassa olevan poliisiasetuksen 37 §:n mukaan poliisivaltuudet koulutukseen liittyvän tehtävän lisäksi hänen suoritettavikseen erikseen määrättyissä poliisitehtävissä.

Poliisitoiminnan luonne ja siinä käytettävät toimivaltuudet huomioon ottaen on asianmukaista, että valtuuksia käyttävällä henkilöllä on tehtävän edellyttämä koulutus ja ammattitaito. Ammatillinen osaaminen on erityisen tärkeää voimankäyttötilanteissa ja henkilön perusoikeuksiin kohdistuvia toimenpiteitä suoritettaessa.

Tämän vuoksi lakiehdotuksessa luovuttaisiin mahdollisuudesta käyttää poliisikokelaita kouluttamattomana ja virkasuhdetta vailla olevana poliisireservinä. Poliisikoulutuksen oppimistavoitteiden kannalta on sen sijaan edelleen välttämätöntä, että koulutukseen sisältyy myös kouluttajan valvonnassa tapahtuvaa harjoittelua käytännön poliisitehtävissä.

Sen vuoksi poliisikokelaan toimivaltuudetkin ehdotetaan rajattaviksi siten, että ne olisivat voimassa vain koulutukseen liittyvissä tehtävissä. Kouluttaja on tällöin vastuussa poliisikokelaalle antamiensa käskyjen ja ohjeiden lainmukaisuudesta. Poliisikokelaalla olisi koulutustehtävän ulkopuolella vain jokamiehen valtuudet, niihin luettuina myös lakiehdotuksen 27 §:n 3 momentissa ja 45 §:ssä tarkoitettut poliisimiestä avustavan kansalaisen toimivaltuudet.

Lakiehdotuksen säännökset erityisistä poliisivaltuuksista, täydennyspoliisista ja poliisimiestä avustavan henkilön valtuuksista ja voimankäyttöoikeudesta merkitsevät poikkeusta koulutusvaatimuksesta. Poikkeaminen on tarpeen poikkeusoloissa, joissa yleinen järjestys on turvattava riippumatta siitä, onko poliisitehtäviin saatavissa perusteellisesti koulutettua henkilöstöä. Koulutusta ei voida edellyttää myöskään tilanteissa, jossa poliisi harkitsee tarvitsevana ulkopuolisen henkilön kiireellistä apua. Avustava henkilö toimii tällöin poliisimiehen ohjauksessa ja valvonnassa. Erityisiä poliisivaltuuksia saaneella henkilöllä puolestaan on oman tehtäväpiirinsä edellyttämä koulutus.

8 §. Erityiset poliisivaltuudet

Yleistä. Säännökset poliisivaltuuksien myön-

tämistä muille kuin poliisimiehille vastaisivat sisällöltään voimassa olevan poliisilain 3 §:n 2 momentin säännöksiä. Laissa säädettäisiin kuitenkin myös sisäasiainministeriön ja lääninhallituksen toimivallasta, josta nykyisin säädetään asetuksella.

Viittaus erityisten poliisivaltuuksien myöntämisestä annettaviin sisäasiainministeriön määräyksiin on sijoitettu lakiehdotuksen 49 §:ään.

1 momentti. Nimetylle virkamiehelle tai muulle henkilölle voidaan antaa tiettyjä poliisille lain mukaan kuuluvia toimivaltuuksia. Valtuuksia ei siten voida myöntää yleisesti määritellylle ammatti- tai henkilöryhmälle. Toimivaltuutuksien poliisivaltuuksien myöntämiseen on sisäasiainministeriöllä koko valtakunnassa tai useamman läänin alueella ja lääninhallituksella oman läänin alueella. Yksityiskohtaiset ohjeet tällaisten ns. erityisten poliisivaltuuksien myöntämisestä antaisi sisäasiainministeriö.

Säännöksen perusteella ei olisi mahdollista myöntää henkilölle poliisimiehen asemaa, vaan ainoastaan tapauskohtaisesti harkittava osa poliisimiehelle tämän lain mukaan kuuluvista toimivaltuuksista. Harkintavalta poliisivaltuuksien myöntämisessä olisi sidottu siihen, millaisia toimivaltuuksia henkilön voidaan katsoa tehtävässään tarvitsevan.

Poliisin palveluksessa olevat vartijavahtimestarit eivät ole poliisimiehiä. Heidän tehtävänä on järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen poliisin hallinnassa olevilla kiinteistöillä ja alueilla, jolloin heidän toimivaltuutensa perustuvat poliisimiehen apuna toimimiseen. Vartijavahtimestarien tehtävänä on myös poliisin suojissa säilytettävien henkilöiden käsittely ja vartiointi. Tällöin heillä on rikoslain 3 luvun 8 §:n 2 momentissa säädetyt valtuudet.

Jos vartijavahtimestarille kuuluu poliisivyörytyksen tilojen ulkopuolella suoritettavia tehtäviä, hänelle voidaan niitä varten myöntää erityiset poliisivaltuudet.

Myös poliisin ulkopuolisille myönnetty valtuudet on edelleen tarkoituksenmukaista säilyttää, koska eräiden järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä huolehtivien viranomaisten, kuten riistanvalvojien ja valtionrautateiden konduktöörin tehtävien siirtäminen poliisille ei ole mahdollista. Myös yksityishenkilöillä on eräitä tehtäviä, joihin liittyy vastuu järjestyksen ylläpitämisestä. Tällaisten henkilöiden nykyisten valtuuksien vähentäminen saattaisi lisäksi heikentää rikostorjuntaa ja vaarantaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Erityisten poliisivaltuuksien käyttö merkitsee julkisen vallan käyttämistä. Erityisiä poliisivaltuuksia käyttävään henkilöön on rikoslain 2 luvun 12 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla sen vuoksi sovellettava rikoslain virkamiestä koskevia säännöksiä.

2 momentti. Valtuudet esitutinnan suorittamiseen voi antaa vain sisäasiainministeriö virkamiehelle hänen hallinnonalaansa liittyvien rikosten tutkintaa varten. Esitutkintavaltuuksia on käytännössä myönnetty muun muassa valtionrautateiden, posti- ja telelaitoksen ja verohallituksen virkamiehille. Joillekin maa- ja metsätaloushallinnon virkamiehille metsästyksen ja kalastuksen valvontaa varten myönnettyihin poliisivaltuuksiin on sisällytetty oikeus suorittaa suppea esitutkinta valvontatehtävässään havaitsemansa, sanotun menettelyn soveltamisalaan kuuluvan rikoksen johdosta.

Esitutinnan suorittamisella tarkoitetaan vain toimenpiteitä, joiden nimenomaisena tarkoituksena on koota syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittava esitutkinta-aineisto. Esitutkintaan liittyy myös rikoksen selvittämiseksi suoritettava valvonta.

Jokaisella poliisivaltuudet omaavalla olisi sen sijaan valtuuksiensa rajoissa oikeus ryhtyä tapahtuneen rikoksen edellyttämiin välittömiin toimenpiteisiin.

Poliisilakiehdotuksen 36—38 §:ssä tarkoitettua poliisitutkintaa varten tarvittavat poliisivaltuudet voitaisiin myöntää myös muulle henkilölle kuin virkamiehelle.

9 §. Poliisimiehen toimialue ja toimimisvelvollisuus

Yleistä. Pykälään ehdotetut säännökset määrittelevät osaltaan poliisimiehen virkamiesoikeudellista asemaa. Säännökset on silti tarkoituksenmukaista antaa tässä yhteydessä, koska ne liittyvät välillisesti myös poliisin ja yleisön välisiin suhteisiin. Tässä tarkoitettulla toimimisvelvollisuudella on yhtymäkohtia poliisivaltuuksiin ja myös poliisille viranomaisena kuuluaan auttamistehtävään.

1 momentti. Yksittäisen poliisimiehen toiminta on muuttunut liikkuvammaksi ja viestiyhteyksien kehittymisen johdosta paikallisesta yhä valtakunnallisemmaksi. Poliisimiehen pääasiallinen virantoimitalusalue määräytyy kuitenkin sen poliisiyksikön toimialueen mukaan, johon hänet on sijoitettu.

Poliisimiehen toimiyksikkö voi nykyisin olla sisäasiainministeriö, valtakunnallinen yksikkö (keskusrikospoliisi, suojelupoliisi, liikkuva poliisi, poliisioppilaitos, poliisivarikko, poliisikoiralaitos), lääninhallitus, yhteistoiminta-alue tai poliisipiiri.

2 momentti. Määräyksen oman toimialueen rajan ulkopuolelle ulottuvan tehtävän suorittamisesta voi antaa se esimiesasemassa oleva poliisimies, jolle poliisin sisäisen työnjaon perusteella kuuluu määrättävästä tehtävästä huolehtiminen. Poliisipiirin ja muun poliisiyksikön päälliköllä on aina tällainen oikeus. Johtosuhteet toimialueen ylittävien tehtävien hoitamisessa voivat perustua ohjeeseen, määräykseen, yksiköiden väliseen sopimukseen tai toiminnan aloittaneen poliisiyksikön toimimisvelvoitteeseen.

3 momentti. Poliisimiehen edellytetään nauttivan virkaan liittyvää yleistä luottamusta niin virantoimituksessa kuin sen ulkopuolella. Poliisimiehen on sen vuoksi ryhdyttävä toimintaan virka-ajasta, sijoituspaikasta ja säännöllisestä työajastaan riippumatta myös sellaisissa tapauksissa, joissa tällaista yleistä jokaiselle kuuluvaa toimintavelvollisuutta ei ole olemassa.

Tämän velvollisuuden syntymiselle on asetettu eräitä edellytyksiä, kuten kiireellisyys ja välttämättömyys. Vakavan rikoksen estäminen ja tutinnan aloittaminen saattaa tarkoittaa pelkästään ilmoituksen tekemistä alueella toimivalle poliisiyksikölle. Velvollisuus sisältää ainakin ne vähimmäistoimenpiteet, jotka on välttämättä suoritettava säännöksessä tarkoitettujen tuloksen saavuttamiseksi. Rikostutkintavelvollisuus syntyy vain silloin, kun rikos on vakava. Rikoksen vakavuutta ei ole arvioitava pelkästään siitä säädetyn rangaistuksen perusteella, vaan huomioon on otettava myös esimerkiksi teon kohdistuminen suojauskyvyttömään henkilöön tai sen aiheuttamat aineelliset vahingot tai loukatun oikeustilan palauttamisintressi tai mahdollisuudet estää teosta aiheutuvia toissijaisia vahinkoja.

Näissä toimintatilanteissa poliisimiehellä on kaikki ne valtuudet, jotka hänellä on omalla toimialueellaan. Näin ollen hänellä on oikeus käyttää kaikkia hänen virka-asemassaan olevalle poliisimiehelle niin poliisilain kuin muidenkin säännösten, esimerkiksi pakkokeinolain mukaan kuuluvia toimivaltuuksia.

Tässä pykälässä tarkoitettua toimimisvelvollisuuden olennaisena sisältönä on se, että po-

liisivaltuuksien käyttöön oikeutetun henkilön tulee tarvittaessa ryhtyä virka-asemansa edellyttämiin tehtäviin toimialueestaan ja työajastaan riippumatta. Suomen poliisin toimivaltuudet ovat voimassa vain Suomen hallintoalueella. Tässä tarkoitettua toimimisvelvollisuuttaan ei sen vuoksi ole tuon alueen ulkopuolella.

2 luku. Toimivaltuussäännökset

10 §. Henkilöllisyyden selvittäminen

1 momentti. Jokaisella on velvollisuus antaa henkilötietonsa silloin, kun poliisimies konkreettisesti tehtävässään niitä yksittäistapauksessa pyytää. Säännöksessä määriteltäisiin nykyistä täsmällisemmin ne henkilötiedot, jotka jokaisella olisi velvollisuus antaa. Nämä henkilötiedot ovat henkilön täydellinen nimi, tarvittaessa hänen entinen nimensä, hänen henkilötunnuksensa tai sen puuttuessa syntymäaikaansa, sekä hänen kansalaisuutensa. Tarvittavat tiedot henkilön nimestä voivat käsittää myös tiedot eri tavoista, joilla vierasperäinen nimi kirjoitetaan häntä koskevissa virallisissa asiakirjoissa kuten passissa.

Kansalaisten liikkuvuus on voimassa olevan poliisilain säätämisen jälkeen lisääntynyt. Lainsäädännön kehittäminen on samalla lisännyt viranomaisten toimintaan kohdistuvia joutisuusvaatimuksia. Muun muassa pakkokeinojen käyttöön liittyviä määräaikoja on lyhennetty. Näistä syistä ehdotetaan säädettäväksi, että henkilöllä olisi velvollisuus ilmoittaa hänen yksilöimisekseen tarvittavien tietojen lisäksi myös se, mistä hänet voidaan tavoittaa. Tällä tarkoitettaisiin hänen asunto-osoitettaan tai, milloin hänen tavoittamisensa on yksittäistapauksessa tarpeen tiettyä ajankohtana, tietoa siitä, missä hän silloin oleskelee.

Voimassa olevan poliisilain 13 §:n 2 momentissa käytetään sanontaa ”virkatehtävässään tiedustele”. Ehdotuksessa käytetty sanonta ”tehtävän suorittamiseksi oikeus saada” tarkoittaisi ainoastaan käsillä olevaa konkreettista tehtävää, eikä loisi poliisimiehelle yleistä oikeutta saada kaikkien henkilöiden henkilötietoja. Maaseudun yleisen järjestyssäännön sisältävän asetuksen (219/28) 38 §:ssä oleva tätä laajempi toimivaltuussäännös tulisi vanhentuneena kumota.

Poliisimies suorittaa tarveharkinnan kussa-

kin tapauksessa itsenäisesti. Tiedustelun kohteena olevalla henkilöllä olisi ehdotuksen 4 §:n mukaisesti oikeus saada tieto tiedustelun perusteesta. Hän ei kuitenkaan voisi henkilöllisyyden selvittämisen edellytyksiin vedoten vaatia poliisia paljastamaan tehtävänsä liittyviä tietoja laajemmin kuin se on välttämätöntä henkilötietojen tarpeellisuuden perustelemiseksi. Poliisimiehen vaihtolovelvollisuudesta säädettäisiin ehdotuksen 42 §:ssä.

2 momentti. Poliisimiehen oikeus ottaa kiinni tuntematon henkilö, joka kieltäytyy antamasta tietoja henkilöllisyydestään tai antaa niistä todennäköisesti virheellisen tiedon, säilyisi ennallaan. Sama koskisi myös tietoja henkilön tavoitettavuudesta.

Vapaudenmenetys saisi kestää pyydettyjen tietojen saamiseen asti, ei kuitenkaan kauemmin kuin 24 tuntia. Määräaika säilyisi nykyisen pituisena ja olisi siten pitempi kuin ehdotuksen 11, 14 ja 20 §:ssä ehdotettu 12 tuntia. Henkilöllisyyden selvittäminen saattaa edellyttää kansainvälisten poliisiyhteyksien käyttöä, mikä ei aikaerojenkaan vuoksi ole aina mahdollista 12 tunnin kuluessa. Kun tunnistettava henkilö voi olla vaarallinen rikosentekijä tai muu etsintäkuulutettu, tärkeä yleinen etu vaatii, että tunnistamiseen käytettävissä oleva määräaika pysytetään edelleen 24 tuntina.

Ulkomaalainen, joka kieltäytyy antamasta passintarkastuksessa tarpeellisia tietoja henkilöllisyydestään, voidaan ulkomaalaislain 37 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla käännättää rajalta.

Henkilö, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, saadaan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla pidättää, jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon. Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan poliisimies saa ottaa tällaisen henkilön kiinni ilman pidättämismääräystäkin.

Väriin henkilötietojen antamisesta viranomaisen erehdyttämiseksi säädetään rangaistus rikoslain 16 luvun 20 a §:ssä. Henkilötietojen antamisesta kieltäytyminen olisi rangaistavaa tämän lakiehdotuksen 50 §:n 2 kohdan mukaisena poliisilain rikkomisena.

11 §. Kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi

Yleistä. Tässä pykälässä ehdotetaan säadet-

täväksi tahdonvastaisesta vapauden rajoittamisesta henkilön itsensä suojaamiseksi.

Jos henkilö itse pyytää, että poliisi suojaisi häntä ottamalla hänet tilapäisesti poliisin toimitiloihin, kysymys ei ole tahdonvastaisesta vapaudenriistosta. Tällaisessa tapauksessa poliisilla olisi mahdollisuus lakiehdotuksen 1 §:n mukaisen yleisen tehtävämäärittelyn mukaisesti harkita pyydetyn avun antamista yksittäistapauksessa. Henkilön olisi tällöin tyydyttävä siihen, että häntä säilytettäisiin poliisin osoittamassa paikassa.

1 momentti. Voimassa olevan poliisilain 19 §:n 2 momentissa säädetään poliisin oikeudesta ottaa kiinni henkilö myös hänen itsensä suojelemiseksi hänen henkeään tai terveyttään uhkaavalta välittömältä vaaralta.

Käytännössä näitä toimenpiteitä kohdistetaan useimmiten alkoholista päihtyneeseen henkilöön. Suojelun tarve voi johtua myös muun kuin alkoholin aiheuttamasta päihtymyksestä, vanhuuden aiheuttamista henkisistä tai fyysisistä sekavuus- tai sairaustiloista taikka mielisairaudesta, itsemurhahakuisuudesta tai muusta tähän verrattavasta syystä.

Säilöönnotto tällä perusteella ei ehdotuksen mukaan edellyttäisi häiriön tai vaaran aiheutumista yleiselle järjestykselle tai turvallisuudelle.

Tämän säännöksen perusteella voitaisiin ottaa kiinni myös esimerkiksi vajaavaltainen ja itsestään huolehtimaan kykenemätön henkilö hänen toimittamiskseen huoltajansa, holhoojansa tai sosiaaliviranomaisen huostaan.

Päihtymystä julkisella tai yksityisellä paikalla ei enää pidettäisi sellaisenaan kiinniottoperusteena. Henkilön kiinniottaminen kotirauhan suojaamiseksi olisi ehdotetun 14 §:n mukaan mahdollista päihtymyksestä riippumatta. Päihtyneenä uhkaileva tai häiriötä aiheuttava henkilö voitaisiin poistaa paikalta tai ottaa kiinni ehdotuksen 20 §:n mukaisesti.

Julkisista huvitilaisuuksista annettuun lakiin (492/68) sisältyy poliisi- ja järjestysmiestä koskeva erityissäännös juopuneen tai huumausaineen vaikutuksen alaisena olevan henkilön kiinniottamisesta. Jollei huvitilaisuudessa kiinni otetun henkilön suojaaminen edellytä säilöönottoa eivätkä ehdotuksen 14 tai 20 §:n mukaiset säilöönottooperusteet täyty kiinniottotilanteessa, päihtynyt olisi pelkästään poistettava paikalta.

2 momentti. Ehdotettua 12 tunnin enimmäisaikaa voidaan pääsäännön mukaan pitää riittävänä, jotta henkilön suojaamiseksi säilöstä

päästämisen jälkeen ehditään ryhtyä mahdollisesti tarvittaviin huollollisiin tai terveydenhoollisiin toimenpiteisiin.

Jos 12 tunnin määräaika päättyisi sellaisena vuorokaudenaikana, jolloin henkilöllä ei ole käytännössä mahdollisuutta matkustaa asunolleen, hänen vapaaksi päästämisen saattaisi aiheuttaa suoranaista vaaraa hänen terveydelleen. Henkilöä ei myöskään voida aina toimittaa yöllä muuhun säilytyspaikkaan, johon hänet olisi vapauttamisen sijasta toimitettava. Yhdenmukaisesti päihtyneiden käsittelystä annettujen säännösten kanssa ehdotetaan sen vuoksi säädettäväksi, että henkilö, jota ei ole päästetty vapaaksi kello 20 mennessä, saataisiin tarvittaessa pitää kiinni aamuun kello 8 saakka.

3 momentti. Milloin henkilön kiinniottaminen tämän pykälän nojalla on johtunut hänen päihtymystilastaan, hänen säilöissäpitoaikansa määräytyisi 2 momentista poiketen sen mukaan kuin päihtyneiden käsittelystä annetussa laissa säädetään. Esitykseen sisältyvässä 10. lakiehdotuksessa ehdotetaan muutettavaksi myös tuossa laissa olevia säännöksiä säilöissäpitoajasta.

Jos päihtynyt henkilö on ehdotetun 14 tai 20 §:n nojalla otettu kiinni kotirauhan suojaamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tai rikoksen ehkäisemiseksi, myös säilöissäpitoaika määräytyisi kyseisten säännösten mukaan.

Mielisairaan toimittamisesta hoitoon säädetään erikseen mielenterveyslaissa (1116/90). Lain mukaan poliisin tehtävänä on siinä määrättyllä edellytyksin antaa virka-apua terveysviranomaisille. Mielenterveyslain säännökset supistavat poliisilakiehdotuksen 11 §:n soveltamisalaa eräissä tapauksissa, minkä vuoksi poliisilakiin otettaisiin tarvittava viittaussäännös.

12 §. Etsintäkuulutetun kiinniottaminen

Yleistä. Ehdotus vastaa asiasisällöltään voimassaolevan poliisilain 21 a §:ää.

Etsintäkuulutus voi koskea muun muassa oikeuteen tuomista, noutoa poliisikuulusteluun tai eräitä vapaudenriistotilanteita. Etsintäkuulutukset on alun perin julkaistu poliisiviranomaisille jaettavissa poliisisanomissa. Nykyisin ne syötetään keskusrikospoliisin ylläpitämään tietokonerekisteriin. Etsintäkuulutukset jaetaan eri osastoihin kuulutuksen sisällön perusteella.

Osastoon AI kuuluvat vangittavat ja pidä-

tettävät henkilöt, vankeus- ja sakon muuntorangaistuksiin tuomitut, ehdonalaisessa vapaudessa olevat valvontamääräyksiä rikkoneet, vankikarkurit ja rangaistuslaitokseen määräaikana palaamatta jääneet sekä laitoksiin toimitettavat kriminaalipotilaat. Osastoon AII kuuluvat oikeuteen tuotavat henkilöt, oikeuteen haastettavat vastaajat, koulukodeista luvatta poistuneet ja lomalta palaamatta jääneet, kuulustelua varten kiinni otettavat sekä henkilöt, joiden olinpaikan jokin poliisiviranomainen on pyytänyt tavattaessa ilmoittamaan. Osastoon B kuuluvat etsintäkuulutukset, joiden mukaan henkilö on haastettava sakon muuntorangaistusta koskevaan oikeudenkäyntiin. Osastossa DV julkaistaan todistajia, asianomistajia ynnä muita koskevat etsintäkuulutukset. Osastossa HI julkaistaan sotilasviranomaisten etsintäkuulutukset henkilöistä, jotka ovat syyllistyneet sotilasrikoksena rangaistavaan luvattomaan poissaoloon. Osastossa HII ovat etsintäkuulutukset henkilöistä, jotka ovat laiminlyöneet asevelvollisuuslainsäädännön mukaisia velvollisuuksia jäämällä pois kutsunnasta tai erityisesti tarkastuksesta taikka rikkoneet valvontamääräyksiä. Osastoon ST kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuollon alaan liittyvät etsintäkuulutukset.

1 momentti. Henkilön kiinniottamisesta rikostutkintaan liittyvän etsintäkuulutuksen perusteella säädetään pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 2 §:n 1 momentissa. Poliisilaissa on sen vuoksi tarpeen antaa poliisimiehelle toimivaltuus etsintäkuulutetun henkilön kiinniottamiseen muissa kuin pakkokeinolain mukaisissa tapauksissa.

Henkilön kiinniottaminen voi tapahtua poliisiviranomaisten keskinäisenä tai muulle viranomaiselle annettavana virka-apuna. Jollei virka-apua pyytävä viranomainen ole esittänyt pyyntöä tietylle viranomaiselle yksittäistapauksessa, virka-apuna suoritettavan kiinniottamisen edellytyksenä olisi, että henkilön kiinniottamiseksi on annettu voimassa oleva etsintäkuulutus.

2 momentti. Etsintäkuulutuksen perusteena voi olla esimerkiksi vankeusrangaistuksen täytäntöönpano taikka muunlaisen poliisitoimenpiteen kuin vapaudenriiston toteuttaminen.

Tällöin etsintäkuulutettu olisi velvollinen poliisimiehen kehotuksesta saapumaan poliisi-asemalle tai muuhun paikkaan, jossa kuulutuksen edellyttämät toimenpiteet voidaan suorittaa. Jollei hän noudata kehotusta tai jos hän

ilmeisesti pyrkii välttämään etsintäkuulutuksessa tarkoitetun toimenpiteen, hänet saataisiin ottaa kiinni.

3 momentti. Jollei etsintäkuulutuksessa tarkoitetun toimenpiteen kestoajasta ole muualla laissa toisin säädetty, etsintäkuulutetun henkilön läsnäolovelvollisuus rajoitettaisiin kuudeksi tunniksi laskettuna hänen kiinni ottamisestaan. Voimassa olevassa laissa samanpituinen aika lasketaan toimenpiteen suorittamispaikkaan saapumisesta.

Muun muassa pidättämisen ja vangitsemisen määräajoista säädetään pakkokeinolaissa. Ulkomaalaislain 46 §:n perusteella suoritettun säilönoton jatkamisesta päättää lain 48 §:n mukaan tuomioistuimien. Säilönotosta päättäneen poliisimiehen on ilmoitettava toimenpiteestä tuomioistuimelle viipymättä ja viikonpäivästä riippumatta viimeistään säilöön ottamista seuraavana päivänä.

13 §. Etsintä henkilön kiinniottamiseksi

1 momentti. Poliisille kuuluu useita tehtäviä, joiden suorittamiseksi on tarpeen puuttua kotirauhan suojaamaan alueeseen ja yksityisyyden suojaan. Laajimmin näihin oikeushyviin kajoavia poliisivaltuuksia käytetään kotihälytystilanteissa ja rikostutkinnassa.

Pakkokeinolaissa on säännökset etsinnän suorittamisesta lähinnä rikostutkinnan yhteydessä. Etsintävaltuuksista muissa poliisille kuuluvissa tehtävissä ehdotetaan annettavaksi tarpeelliset säännökset poliisilaissa.

Poliisilla olisi ehdotuksen mukaan oikeus päästä henkilön asuntoon silloin, kun henkilö on määrätty noudettavaksi kuulusteluun. Tässä yhteydessä kuulustelu tarkoittaisi sekä esitutkintaan että poliisitutkintaan liittyvää kuulustelua.

Pääsyn hankkimisesta henkilön asuntoon tai muuhun olinpaikkaan päättäisi päällystöön kuuluva poliisimies. Etsintä suoritettaisiin ehdotuksessa tarkoitettussa tapauksessa siinä laajuudessa, jossa se on välttämätön henkilön tavoittamiseksi.

Pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan henkilön tavoittamiseksi toimitettavan kotietsinnän edellytykset on porrastettu sen perusteella, toimitetaanko etsintä kiinniottettavan oman vai muun henkilön kotirauhan suojaamalla alueella. Myös poliisilaissa ehdotetaan vastaavasti säädettäväksi, että etsintä henkilön

kiinniottamiseksi saataisiin toimittaa muualla kuin hänen luonaan vain, jos hänen voidaan erittäin painavin perustein olettaa oleskelevan siellä.

Eräitä säännöksiä tässä tarkoitetun etsinnän toimittamisesta annettaisiin myös lakiehdotuksen 17 §:ssä.

2 momentti. Edellisen momentin säännöksiä sovellettaisiin myös muussa tapauksessa, jossa poliisi lain perusteella antaa muulle viranomaiselle virka-apua henkilön kiinniottamiseksi. Virka-apu voi perustua yksittäistapauksessa tehtyyn pyyntöön tai voimassa olevaan etsintäkuulutukseen.

14 §. Kotirauhan suojaaminen

Yleistä. Voimassa olevan poliisilain 21 §:ssä säädetään henkilöön kohdistuvista toimenpiteistä kotirauhan suojaamiseksi.

Ehdotetun poliisilain 14 §:ssä säädettäisiin poliisin toimenpiteistä kotirauhan suojaamalle alueelle luvattomasti tunkeutuneen tai jääneen henkilön poistamiseksi. Kotirauhaan kohdistuvia rikoksia ovat myös rikoslain 24 luvun 3 b §:ssä rangaistaviksi säädetty salakuuntelu ja salakatselu. Kun näissä rikoksissa ei ole kysymys kotirauhan suojaamalle alueelle tunkeutumisesta, niiden estämiseksi voidaan ryhtyä ehdotetun 20 §:n 1 momentissa mainittuihin toimenpiteisiin.

1—2 momentti. Ehdotuksessa ei erikseen luotella kotirauhan piiriin kuuluvia alueita. Kotirauhan piiri käsitetään voimassa olevan oikeuden mukaiseksi. Rikoslain 24 luvun 1 §:n mukaisella kotirauhan piirillä tarkoitetaan asuntoa, huonetta, taloa, kartanoa tai alusta. Kartano ymmärretään pihapiiriksi erityiskäyttöön otettuine piha-alueineen.

Henkilö oleskelee laillisetta oikeudetta kotirauhan piirissä, jos hänellä ei ole vakinaiseen asumiseen, sopimussuhteeseen tai omistukseen, vuokra- tai hallintaoikeuteen perustuvaa oikeutta kotirauhan suojaan ja jos tällaisessa asumissuhteessa oleva henkilö kieltää häneltä pääsyn kotirauhan suojaamalle alueelle tai määrää hänet poistumaan sieltä. Kotirauhan suojan puuttuminen voi perustua myös vuokrasuhteen lakkaamiseen, yhteisasumisen päättymiseen tai tuomioistuimen päätökseen tai vastaavaan selvästi todettavaan syyhyn.

Ehdotetun säännöksen tarkoitus on osaltaan ylläpitää vallitsevia omistus- ja hallintasuhteita

turvaamalla kotirauhan piiriin kuuluvan alueen laillisen haltijan oikeus kohteen häiriöttömään hallintaan. Säännös ei sen sijaan perustaisi poliisille toimivaltaa ryhtyä täytäntöönpanotoimiin alun perin laillisen hallinnan lopettamiseksi hallintaoikeuden lakattua. Esimerkiksi asuinkumppanin häätäminen toisen yksinään hallitsemasta huoneistosta yhteisasumissuhteen päätyttyä kuuluu täytäntöönpanoasiana ulosottoviranomaiselle. Edellytysten täytyessä poliisilla olisi toisaalta oikeus poistaa henkilö alueelta, johon hänellä ei joko vapaaehtoisien muuton tai pakkotäytäntöönpanon tapahduttua ole enää tosiasiallistakaan hallintasuhdetta.

Paikalta poistamisen ja kiinniottamisen perusteena voisi olla myös samalla tai muulla kotirauhan suojaamalla alueella olevan henkilön häiritsevä toiminta sellaisella tavalla, joka loukkaa toisen henkilön oikeuspiiriä, jos on perusteltua syytä epäillä häiriön toistumista. Näillä edellytyksillä toimenpiteitä saataisiin kohdistaa myös alueen omistajaan tai muuhun haltijaan. Tyypillisenä esimerkkinä voidaan mainita kerrostalohuoneiston haltijan käyttäytyminen öiseen aikaan sellaisella tavalla, joka häiritsee muiden asukkaiden kotirauhaa.

Säännöksillä suojattaisiin kotirauhan piirin ohella muun siihen rinnastettavan paikan häiriöttömyyttä hallintaa. Poliisimiehellä olisi siten haltijan tai tämän edustajan pyynnöstä oikeus poistaa myös henkilö, joka on tunkeutunut hallintaa loukkaavalla tavalla sellaiseen kulkuneuvoon, jota ei mainita rikoslain 24 luvun 1 §:ssä.

3 momentti. Jollei poistamisella todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista, poliisimies voisi ottaa häiritsijän kiinni. Säännöksen sanamuoto korostaa sitä, että kiinniottaminen edellyttäisi jo tapahtunutta häiriötä. Pykälän rakenteella osoitettaisiin entistä selvemmin, että kiinniottaminen tulisi kysymykseen vain, jos lievemmät toimenpiteet olisivat ilmeisesti tehottomia.

Voimassa olevan poliisilain 19 §:ssä säädetty kiinniottamisen enimmäisaika 24 tuntia on ehdotuksessa lyhennetty 12 tuntiin. Määräaikaa voidaan pitää käytännössä riittävänä, kun kysymys ei ole henkilöstä, joka ei kykene huolehtimaan itsestään.

4 momentti. Kotirauhan suojaamista koskevan pykälän säännöksiä sovellettaisiin myös virastorauhan suojaamaan paikkaan ja alueeseen. Virastorauhan käsite johtuu rikoslain 24 luvun 1 §:n 2 momentista, jossa säädetään

rangaistavaksi sellainen virkahuoneessa tapahtuva rauhan rikkominen, joka pykälän 1 momentin mukaan on rangaistavaa kotirauhan rikkomista.

15 §. Vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsintä

Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole säännöstä, joka oikeuttaisi hankkimaan pääsyn asuntoon tai muuhun paikkaan vaarassa olevan tai kadonneen henkilön etsimiseksi ja auttamiseksi. Toimenpiteitä on suoritettu tavanomaisoikeudellisen käytännön, hätävarjelun tai pakkotilan perusteella.

Myöskään kuolemansyyn selvittämisestä annetussa laissa ei ole tarvittavia toimivaltasäännöksiä. Pakkokeinolain säännöksiä voidaan soveltaa vain, mikäli kuoleman epäillään aiheutuneen rikoksesta. Kuolemantapauksessa ei myöskään voida vedota hätävarjelusäännöksiin, joten toimenpiteitä on suoritettu myös puhtaasti tavanomaisoikeudellisin perustein.

Ehdotuksen mukaan poliisimiehellä olisi oikeus päästä etsittävän tai muun henkilön kotirauhan piiriin tai muuhun paikkaan, jos on syytä epäillä henkilön joutuneen hengen tai terveyden vaaraan, rikoksen tai onnettomuuden uhriksi, tai hänen voidaan muutoin olettaa olevan välittömän avun tarpeessa tai kuolleen. Muulla paikalla tarkoitettaisiin esimerkiksi henkilön käyttämää kulkuneuvoa tai sellaista huonetta, joka ei kuulu kotirauhan suojaamaan alueeseen.

Nämä toimintatilanteet ovat poliisikäytännössä varsin tavallisia. Erityisesti toimenpiteitä on jouduttu harkitsemaan tilanteissa, joissa iäkkään henkilön epäillään saaneen sairaskohauksen, jonka johdosta hän ei ole voinut hankkia itselleen apua, tai tapauksissa, joissa lapsen huoltajat ovat syystä tai toisesta jättäneet lapsensa avuttomaan tilaan.

Avuntarpeen harkitsemiseksi tarvittavat tiedot voivat usein olla saatavissa ainoastaan menemällä paikkaan, jossa avun tarpeessa olevan henkilön voidaan olettaa olevan. Toimivaltuusäännös on tarpeellinen erityisesti tapauksessa, jossa suojattava henkilö ei pysty antamaan suostumustaan toimenpiteeseen tai hälyttämään apua taikka täyttää varmuutta vaaran vakavuudesta ei voitaisi asiaa selvittämättä saada.

Toimenpiteiden vaikutus kotirauhaan vaihte-

lee. Ääriesimerkkeinä voidaan mainita maastoetsintä, joka ulottuu osittain pihapiiriin, ja pääsyn hankkiminen yksityisasuntoon voimakeinoja käyttämällä. Voimakeinojen käytön edellytyksistä säädettäisiin lakiehdotuksen 27 §:ssä ja poliisin toiminnan yleisiä periaatteita koskeissa säännöksissä. Eräitä säännöksiä tässä tarkoitettujen toimenpiteiden suorittamisesta annettaisiin myös ehdotetussa 17 §:ssä.

Ehdotetun poliisilain 44 §:n mukaan siinä mainittu henkilö olisi velvollinen avustamaan poliisia ihmishengen pelastamiseksi ja loukkaantuneen auttamiseksi. Tuossa pykälässä tarkoitettua avustamisvelvollisuuden piiriin kuuluu myös 15 §:n mukaisten tehtävien toteuttaminen. Täten esimerkiksi asunto-osakeyhtiön edustaja ja vuokranantaja olisivat velvollisia avustamaan poliisimiestä tämän pykälän mukaisessa etsintä- ja avustamistehtävässä.

Koska avustaminen tapahtuisi normaalisti hätätilanteissa, joissa avustaminen ei siedä viivytystä, poliisimies voisi tässä pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa hankkia pääsyn asuntoon ilman eri määräystä suoraan hälytysilmoituksen tai avunpyynnön perusteella. Määräyksen avustamisesta voisi sivulliselle antaa päällystön kuuluva poliisimies, mutta edellä mainittu avun antaminen autettavan asuntoon pääsemiseksi voisi tapahtua myös toimenpidettä suoritettavan poliisimiehen pyynnöstä.

16 §. Vaarallisen teon ja tapahtuman estäminen

Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole säännöstä, joka oikeuttaisi ehdotuksen 16 §:n mukaisissa tapauksissa poliisimiehen pääsemään kotirauhan piiriin tilanteessa, jossa on perusteltua syytä epäillä vakavan rikoksen tai muun vaarallisen teon olevan tekeillä. Voimassa olevan poliisilain 19 ja 20 §:n vapaudenriistoa koskevien säännösten sekä hätävarjelu- ja pakkotilasäännösten tulkinna avulla toimenpiteitä on perinteisesti suoritettu kotirauhan piirissä ilman nimenomaisten säännösten tukea.

Pykälän mukaan poliisilla olisi vaarallisen teon ja tapahtuman estämiseksi oikeus päällystön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä hankkia pääsy kotirauhan piiriin kuuluvaan paikkaan.

Ehdotuksen 16 §:ssä tarkoitettu tilanne on kuitenkin useissa tapauksissa äkillinen hälytystilanne. Myös muun poliisitoimenpiteen yhteydessä saattaa käydä ilmi äkillisen vaaratilan-

teen olemassaolo. Tällöin turvaamistoimenpiteen suorittaisi poliisimies tehtävänsä mukaisesti ilman eri määräystä. Ehdotus vastaa voimassa olevaa käytäntöä, jota voidaan perustella hätävarjelua koskevilla säännöksillä.

Poliisilla olisi nimenomaiseen säännökseen perustuva oikeus päästä kotirauhan suojaamalle alueelle tässä pykälässä tarkoitettua vaaran estämiseksi myös silloin, kun vaaratilanne ei välittömästi johdu kenenkään teosta tai laiminlyönnistä. Yleisenä turvallisuusviranomaisena myös poliisi voi pyrkiä estämään tai rajoittamaan vahinkoja vaaratilanteissa, jotka eivät ole edenneet niin pitkälle, että pelastustoimet välttämättä edellyttäisivät pelastushenkilöstön työvälineitä ja ammattitaitoa. Mahdollisia toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi alkusammutus, kaasuventtiilin sulkeminen, sähkövirran katkaiseminen tai räjähdysvaarallisten aineiden poistaminen.

Edellytyksenä pykälässä tarkoitettuun toimenpiteeseen ryhtymiselle olisi lisäksi, että toimenpide on välttämätön rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi taikka vaarallisten aineiden tai esineiden löytämiseksi.

17 §. Toimenpiteiden suorittaminen

Yleistä. Pääsyn hankkiminen kotirauhan piiriin henkilön kiinnittämiseksi toimitettavassa etsinnässä, vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsinnässä sekä vaarallisen teon tai tapahtuman estämistä varten tapahtuu käytännössä samankaltaisen menettelytavan. Voimakeinojen käytöstä ja toimenpiteiden kirjaamisesta on sen vuoksi tarkoituksenmukaista antaa säännökset näitä toimenpiteitä yhteisesti koskevassa pykälässä.

1 momentti. Momentti sisältäisi nimenomaisen säännöksen siitä, että poliisilla olisi lakiehdotuksen 13, 15 tai 16 §:ssä tarkoitettussa tapauksessa oikeus avata huone tai säilytyspaikka sinne pääsemiseksi. Avaamiseen saataisiin tarvittaessa käyttää voimakeinoja siten kuin voimakeinojen käytöstä säädettäisiin lakiehdotuksen 27 §:ssä ja poliisin toiminnan yleisiä periaatteita koskeissa säännöksissä. Poliisilaisissa säädettäisiin myös avatun paikan sulkemisesta, koska voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset eivät nimenomaisesti edellytä olosuhteiden palauttamista ennalleen toimenpiteen päätyttyä. Säännöksen sanamuoto olisi tältäkin

osin mahdollisimman yhdenmukainen kotietsinnän toimittamista koskevan pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 3 momentin kanssa.

2 momentti. Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 4 momentin mukaan kotietsintää ei erityisesti aiheutta saa toimittaa kello 21:n ja 6:n välillä. Vastaavaa rajoitusta esitetään lakiehdotuksen 13 §:ssä tarkoitettulle etsinnälle henkilön tavoittamiseksi.

Kun lakiehdotuksen 15 ja 16 §:ssä on kysymys toiminnasta vaaratilanteissa, suoritettaville toimenpiteille ei näissä tapauksissa voida asettaa vuorokaudenajasta johtuvia rajoituksia.

3 momentti. Lakiehdotuksen 13, 15 tai 16 §:n nojalla suoritetuista toimenpiteistä olisi laadittava pöytäkirja. Siihen olisi merkittävä toimenpiteestä päättäneen ja sen suorittaneen virkamiehen nimet, etsittävän henkilön nimi, toimenpiteen peruste, aika ja paikka sekä sen pääasiallinen kulku. Myös toimenpidettä suoritettaessa käytetyt liitännäiset pakkokeinot ja syntyneet vahingot olisi kirjattava.

Vastaavat merkinnät voitaisiin vaihtoehtoisesti tehdä muuhun asiakirjaan, esimerkiksi asiaa koskevaan tehtäväilmoitukseen tai virkaapupyntöön taikka asiassa laadittuun niin sanottuun sekalaisilmoitukseen.

Kirjaamista koskevilla uusilla säännöksillä parannettaisiin kysymyksessä olevien toimenpiteiden todennettavuutta mahdollisia jälkikäteiselvityksiä varten.

18 §. Paikan ja alueen eristäminen

1 momentti. Voimassa olevan poliisilain 17 §:ssä säädetään alueen eristämisestä ja kulun rajoittamisesta. Ehdotettu säännös vastaisi nykyisin vallitsevaa tosiasiallista poliisikäytäntöä, mutta siinä määriteltäisiin nykyistä täsmällisemmin, missä tarkoituksessa toimenpiteen käyttö tulee kysymykseen.

Alueen eristäminen suoritetaan onnettomuustapauksissa lisävahinkojen estämiseksi, onnettomuuteen joutuneiden henkilöiden hoito- ja avustustoimenpiteiden suojaamiseksi sekä onnettomuuden johdosta suojaamattomaan tilaan joutuneen omaisuuden tai poliisitutkinnan turvaamiseksi.

Suojaustoimenpiteissä ja pelastustoiminnassa eräänä paikan eristämisperusteena on myös tarve suojata lääkintätoimenpiteiden kohteina olevien asianosaisten yksityisyyttä sivullisilta.

Poliisin toimenpiteiden luonne ja arkaluon-

toisiin seikkoihin kohdistuva tehtäväpiiri edellyttää monesti muulloinkin toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden suojaamista sivullisilta. Poliisin salassapitovelvollisuutta ei voida toteuttaa, ellei poliisimiehellä ole oikeutta poistaa sivullisia toimenpiteen suorittamispaikalta tai estää heiltä pääsyä sinne. Säännöksen eräs tarkoitus on turvata hienotunteisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen toteutuminen.

Onnettomuus- ja tutkimusalue saatetaan eristää joko kokonaan tai vain osittain. Toisinaan toimenpiteitä on voitava kohdistaa myös kotirauhan piirissä oleskeleviin henkilöihin. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi vaarallisen henkilön kiinniottaminen, myrky- ja kaasuvuodot, suuronnettomuudet ja tulipalot. Rikostutkinnassa tutkimuspaikan eristäminen suoritetaan pakkokeinoin 6 luvun 2 §:n nojalla tutkinnan varmistamiseksi ja rikosjälkien peittämisen estämiseksi.

Ehdotuksen mukaisia toimenpiteitä voitaisiin suorittaa kaikilla niillä alueilla, joille yleisöllä on pääsy. Voimassa olevan poliisilain 17 §:n mukainen aikarajoitus, jonka mukaan eristäminen saa kestää vain niin kauan kuin se on välttämätön, ilmenee poliisin toiminnan yleisiä periaatteita koskevasta ehdotuksen 2 §:stä. Ehdotuksessa omaksuttujen sääntelyperiaatteiden mukaan lain yleiset säännökset koskevat poliisin kaikkea toimintaa, eikä niiden sisältöä sen vuoksi toisteta yksittäisissä toimivaltasäännöksissä.

2 momentti. Tutkinnan yhteydessä eristämisen tarkoituksena on varmistaa, ettei tutkimusalueelta tai -alueelle viedä esineitä eikä siellä olevia esineitä siirretä tai niihin tehdä muita muutoksia.

Yleisen alueen eristämisen sijasta voitaisiin myös kieltää tai rajoittaa tiettyjen esineiden siirtämistä, milloin tämä on riittävää poliisin toimenpiteiden suorittamisen kannalta. Jos alueella liikkuvien henkilöiden piiri on rajattu, kielto olisi mahdollista antaa henkilökohtaiseksi. Kielto voitaisiin antaa myös merkitsemällä siirtämiskiellon alainen esine kyltillä tai muulla eristämiseen soveltuvalla tavalla.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä poliisin oikeudesta määrätä vaarallinen esine siirrettäväksi. Nykyisen poliisilain 13 §:n 1 momentin säännöstä poliisin käskynantovallasta on saatettu yksittäistapauksissa tulkita laajentavasti siten, että säännös oikeuttaisi antamaan muun muassa tämännäisiä määräyksiä. Ehdotetun

poliisilain 26 §:ssä käskynantovalta koskisi vain tapauksia, joissa poliisilla olisi muun säännöksen nojalla oikeus käskyn antamiseen.

Tämän vuoksi ehdotetaan säädettäväksi nimenomaisesti poliisin oikeudesta antaa määräyksiä vaarallisten esineiden ja aineiden siirtämisestä. Ensisijaisesti määräys tulisi antaa esineen tai aineen omistajalle. Tarvittaessa määräys voitaisiin antaa suojattavalle henkilölle itselleen tai myös tehtävään kykenevälle sivulliselle. Sivulliselle suoritettavasta korvauksesta säädettäisiin lakiehdotuksen 46 §:n 2 momentissa. Myös poliisimies voisi siirtää tässä tarkoitettuja esineitä ja aineita.

Tässä momentissa tarkoitettujen toimenpiteiden suorittaminen olisi sallittua myös kotirauhan suojaamalla alueella.

19 §. Väkijoukon hajottaminen

1 momentti. Väkijoukon hajottamista koskevan voimassa olevan poliisilain 18 §:n asiasisältö ehdotetaan säilytettäväksi pääosin ennallaan. Ehdotuksessa mainitaan kuitenkin täsmennyksenä mahdollisuus määrätä väkijoukko siirtymään vaihtoehtona sen hajottamiselle.

Esitykseen sisältyvässä lakiehdotuksessa 4 rikoslain muuttamisesta ehdotetaan samaa asiaa koskeva rikoslain 16 luvun 6 § tarpeettomana ja säännösten keskinäisiä soveltamisongelmia aiheuttavana kumottavaksi. Yleisistä kokouksista annetun lain 8 ja 9 §:ssä oleviin viittaussäännöksiin ehdotetaan tehtäväksi tästä aiheutuvat muutokset.

2 momentti. Kiinniottamisen enimmäisaika ehdotetaan lyhennettäväksi 12 tuntiin. Ehdotuksessa ei säädettäisi kuulusteluun toimittamisesta, koska rikostutkinnan aloittamisesta säädetään esitutkintaa koskevissa säännöksissä.

3 momentti. Hallitusmuodon 10 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalaisella on oikeus edeltäpäin lupaa hankkimatta kokoontua keskustelemaan yleisistä asioista tai muussa luvallisessa tarkoituksessa. Pykälän 2 momentin mukaan säännöksiä näiden oikeuksien käyttämisestä annetaan lailla.

Yleisistä kokouksista annetussa laissa säädetään muun muassa ennakkoilmoituksen tekemisestä, kokouksessa noudatettavasta järjestyksestä sekä poliisiviranomaisen oikeudesta hajottaa kokous, jossa on jätetty noudattamatta kokouslain säännöksiä tai viranomaisen niiden nojalla antamia määräyksiä.

Kokouslaissa säädettyjä viranomaisvaltuuksia voidaan edelleen pitää riittävinä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen kannalta. Poliisilaissa olevia säännöksiä väkijoukon hajottamisesta ei sen vuoksi ole tarpeen ulottaa koskemaan yleisiä kokouksia. Tällöin välttyään myös poliisilain ja hallitusmuodossa turvatus kokoontumisvapauden keskinäiseen suhteeseen liittyviltä ongelmilta.

Ehdotettu momentti sisältää viittaussäännöksen, jonka mukaan yleisen kokouksen hajottamisesta säädetään yleisistä kokouksista annetun lain 9 §:ssä.

20 §. Rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen

Yleistä. Voimassa olevan poliisilain 19 §:n nojalla poliisimiehellä on oikeus paikalta poistaa tai ottaa kiinni ja tilapäisesti pitää säilössä henkilö, joka aiheuttaa käyttäytymisellään välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Näitä toimenpiteitä voidaan kohdistaa myös henkilöön, jonka voidaan päätellä todennäköisesti syyllistyvän rikokseen.

Säännöksessä tarkoitettujen toimenpiteiden perusteena voi olla myös se, että henkilön voidaan arvioida olevan henkilökohtaisen suojelun tarpeessa. Voimassa olevassa laissa ei erotella selkeästi eri kiinniottoperusteita ja -tilanteita toisistaan.

Ehdotetuissa säännöksissä on toisaalta rikosten ja vakavien häiriöiden estäminen, toisaalta henkilön suojeleminen häneen itseensä kohdistuvilta vaaroilta nähty toisistaan riippumattomina tehtävinä, joiden edellytyksetkin on säänneltävä erikseen.

Ehdotettua 20 §:ää tultaisiin soveltamaan lähinnä kotihälytystilanteissa. Niille on ominaista väkivallan kohteena olevan perheenjäsenen pyyntö taikka naapurin tai silminnäkijän puuttuminen riita- tai väkivaltatilanteeseen. Suojattavalla henkilöllä ei läheskään aina ole ainaakaan tosiasiallista mahdollisuutta kääntyä poliisiin puoleen avun saamiseksi. Poliisin toimivaltuuksista henkilöiden suojaamiseksi rikoksilta ja häiriöiltä on sen vuoksi säädettävä siten, ettei valtuuksien käyttö riipu asianosaisten pyynnöistä.

1 momentti. Säännöstä sovellettaisiin henkilöön, jonka uhkauksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan ri-

kokseen. Säännöksen soveltamisala olisi siten rajoitetumpi kuin nykyisessä laissa, jonka mukaan kiinniottaminen saadaan suorittaa minkä tahansa rikoksen ehkäisemiseksi.

Rikoksella uhkaavan henkilön ensisijainen käsittelykeino olisi paikalta poistaminen.

Käytännössä merkittävä osa säännöksen soveltamistapauksista olisi perheväkivaltatilanteita tai tilanteita, joissa henkilö avioliiton tai muun parisuhteen aikana tai sen purkauduttua uhkailee nykyisen tai entisen perheensä jäseniä.

2 momentti. Paikalta poistaminen saataisiin kohdistaa myös henkilöön, joka käyttäytymisellään aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

3 momentti. Jos henkilö osoittaa käyttäytymisellään, että paikalta poistaminen on riittämätön toimenpide rikoksen tai järjestyshäiriön torjumiseksi, tai muutoin voidaan arvioida tämän toimenpiteen olevan tehoton, henkilö voitaisiin ottaa kiinni. Kiinnioton enimmäisaika ehdotetaan lyhennettäväksi nykyisestä 24 tunnista 12 tuntiin. Jos henkilö on päihtynyt ja hänen kiinniottamiseensa olisi myös poliisilakiehdotuksen 11 §:ssä säädetyt edellytykset, hänen säilössäpitoaikansa määräytyisi päihtyneiden käsittelystä annetun lain mukaisesti.

Säännöksen mukaisella muulla vaaran poistamisella voidaan tarkoittaa esimerkiksi ajoneuvon pyrkivän henkilön ajoon lähdön estämistä ottamalla ajoneuvon avaimet tilapäisesti poliisimiehen tai muun henkilön haltuun. Samoin voitaisiin toimia, jos joku uhkaa toista henkilöä, jonka luo hänellä on pääsy. Säännöksen sanamuoto mahdollistaa sellaisen tehtävän mukaisen toiminnan, jolla häiriön aiheuttajan tai rikokseen todennäköisesti syyllistyneen henkilön toiminta voidaan estää vapaudenriistoa selvästi lievemmin keinoin.

21 §. Kulkuneuvon pysäyttäminen ja siirtäminen

1 momentti. Kulkuneuvon pysäyttämisestä säädetään voimassa olevan poliisilain 16 §:ssä, jonka mukaan moottoriajoneuvo ja muu kulkuneuvo on virkapukuisen tai näkyvällä virkamerkillä varustetun poliisimiehen antamasta, selvästi havaittavasta pysähdysmerkistä heti pysäytettävä.

Poliisilain jälkeen säädetyt nykyisen tieliikennelain 7 luvussa on tyhjentävät säännökset poliisimiehen oikeuksista tieliikenteen valvon-

nassa ja ajoneuvon kuljettajan tähän liittyvistä velvollisuuksista. Tieliikennelain 93 §:n 1 momentin mukaan ajoneuvo on poliisimiehen antamasta merkistä pysäytettävä. Poliisimiehelle liikennevalvonnassa kuuluva toimivalta on tieliikennelain 97 §:n mukaan myös erällä muilla liikennettä valvovilla virkamiehillä tässä tehtävässään. Käytettävistä pysäytysmerkeistä on säännökset tieliikenneasetuksen 47 ja 48 §:ssä.

Poliisin oikeudesta pysäyttää ajoneuvo voimakeinoin säädetään nykyisin poliisilain 16 §:ssä. Ehdotuksen mukaan kulkuneuvon pysäyttämistä voimakeinoin olisi voimassa, mitä poliisin voimankäyttöä yleisesti koskevassa poliisilakiehdotuksen 27 §:ssä säädetään. Voimassa olevan poliisilain 16 §:ään sisältyvä maininta sisäasiainministeriön ohjeista kulkuneuvon pysäyttämistä voimakeinoin sijoitettaisiin lakiehdotuksen 53 §:ään, jossa säädettäisiin muistakin poliisilain nojalla annettavista tarkemmista säännöksistä ja määräyksistä.

Poliisilain 21 §:ssä ehdotetaan annettavaksi tarpeelliset säännökset poliisimiehen toimivalta määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi muissa kuin tieliikenteen valvontaan liittyvissä tehtävissä. Pykälässä säädettäisiin yksityiskohdaisesti, mihin poliisitehtäviin tämä toimivaltuus liittyy.

Voimassa olevasta laista poiketen erityisten poliisivaltuuksien myöntämisestä ei enää suoraan lain nojalla seuraisi valtuutta kulkuneuvon pysäyttämiseen, vaan valtuuksien laajuus harkittaisiin niiden myöntämisestä päätettäessä.

Ehdotuksen mukaan poliisimies saisi määrätä kulkuneuvon pysäytettäväksi, jos se on tarpeen:

- etsintäkuulutetun tai muun kiinniotettavan tavoittamiseksi;
- kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan suorittamiseksi;
- yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi; taikka

— rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi.

Säännös mahdollistaisi muun muassa kuljettajan kunnan, luvanvaraisessa henkilö- tai tavariikenteessä vaadittavan luvan, kulkureitin laillisen käyttöoikeuden tai säädetyn liikennevakuutuksen ottamisen valvonnan sellaisissakin tapauksissa, joihin tieliikennelaissa tai maastoliikennelaissa (670/91) määritellyt valvontavaluudet eivät ulotu.

Pysäyttämismääräys olisi voimassa tieliikennelain soveltamisalueesta riippumatta ja se kos-

kisi myös muita kuin tieliikenteeseen käytettäviä kulkuneuvoja. Kulkuneuvolla tarkoitetaan tullilain 8 §:ssä välinettä, jolla henkilöitä tai tavaraa kuljetetaan. Ehdotetussa 21 §:ssä käsitteellä olisi sama sisältö.

Menettelystä pysäyttämääräystä annettaessa ei tässä yhteydessä ehdoteta säädettäväksi erikseen. Säännöksessä tarkoitettulla tavalla velvoittavia olisivat siten kaikki poliisimiehen suullisesti, käsimerkillä tai muulla merkillä antamat selvästi havaittavat pysäyttämismääräykset, joiden tarkoitus ja kohde ilmenevät yksiselitteisesti.

Epäselvyyden välttämiseksi pysäyttämääräys on kuitenkin tarkoituksenmukaista mahdollisuuksien mukaan antaa kysymyksessä olevan liikennemuodon liikenteenohjauksessa muutoinkin käytettävien menetelmin. Ajoneuvon ja raitiovaunun kuljettajalla on tieliikennelain 4 §:n 1 momentin nojalla yleinen velvollisuus noudattaa poliisimiehen antamaa merkkiä tai ohjetta muulloinkin kuin liikenteenvalvontatilanteissa. Alukselle annettavista pysähdysmerkeistä säädetään niistä annetussa asetuksessa (46/76). Rautatieliikenteessä pysäyttämismääräys on pääsääntöisesti syytä antaa asianomaisen liikenteenohjaushenkilökunnan välityksellä ja hyvissä ajoin, jotta junan pysäyttäminen määräyksen tarkoituksen edellyttämään paikkaan olisi teknisesti mahdollista.

2 momentti. Voimassa olevassa tieliikennelaissa tai poliisilaissa ei ole yleistä säännöstä poliisimiehen oikeudesta antaa onnettomuustapauksissa tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden niin vaatiessa ajoneuvon kuljettajalle tai haltijalle määräyksiä ajoneuvon siirtämisestä. Tieliikennelain 4 §:n 1 momentti ja 60 § koskevat vain varsin rajoitettua osaa niistä tilanteista, joissa kulkuneuvon siirtäminen voi olla tarpeen. Myöskään poliisilakiehdotuksen 18 §:n säännökset alueen tyhjentämisestä tai laissa ajoneuvojen siirtämisestä ja romuajoneuvojen hävittämisestä (151/75) annetut säännökset eivät ole poliisitoimen kannalta riittäviä.

Ehdotettujen säännösten mukaan poliisimiehellä olisi oikeus määrätä kulkuneuvo siirrettäväksi:

- kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan suorittamiseksi;
- yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi; ja
- rikoksen estämiseksi.

Säännös mahdollistaa määräyksen antamisen kulkuneuvon siirtämisestä sellaiseen paikkaan,

jossa esimerkiksi ajoneuvon kunto tai ajoneuvoyhdistelmän massa voidaan asianmukaisesti tarkastaa.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen saattaa edellyttää ajoneuvon määräämistä siirrettäväksi, milloin liikennesääntöjen mukaisesti pysäköity ajoneuvo aiheuttaa häiriötä tai vaaraa.

Ajoneuvon siirtäminen mahdollisen rikoksen estämiseksi voisi tulla kysymykseen esimerkiksi, jos ajoneuvo on pysäköity sellaiseen paikkaan, jossa se estää suojattavan kohteen valvonnan, tai jos ajoneuvoa ei voida tarkastaa siellä missä se on ja on syytä epäillä ajoneuvon sisältävän vaarallisia esineitä tai aineita. Säännöstä voitaisiin soveltaa myös tilanteissa, jossa Suomessa on velvollisuus toimia kansainvälistä erityissuojelua nauttiviin henkilöihin kohdistuvien rikosten ehkäisemiseksi.

Myös siirtomääräys voitaisiin antaa tieliikennelain soveltamisalueesta riippumatta, ja se voisi koskea muutakin kuin tieliikenteeseen käytettävää kulkuneuvoa. Siirtämisessä on kysymys kulkuneuvon toimittamisesta muualle paikasta, jossa se estää tai tulisi estämään yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä tai säännöksessä tarkoitetun poliisitoimenpiteen suorittamista. Tällaista toimenpidettä varten kulkuneuvo voitaisiin myös määrätä siirrettäväksi lähettyvillä olevaan sopivaan paikkaan.

Poliisimies olisi oikeutettu siirtämään kulkuneuvon myös itse. Moottorikäyttöisen ajoneuvon siirtäminen edellyttää, että poliisimiehellä on sen ajoneuvoluokan ajo-oikeus, jota ajokorttiasetuksen (845/90) 7 §:n säännösten mukaan edellytetään poliisimieheiltä kuljetettaessa ajoneuvoa virkatehtävissä.

Rangaistus poliisimiehen antaman ohjeen vastaisesta menettelystä säädettäisiin liikennevalvonnan osalta tieliikennelaissa. Muusta poliisin antaman määräyksen vastaisesta toiminnasta tai laiminlyönnistä kulkuneuvon ohjauksessa säädettäisiin poliisilain rikkomista koskevan 50 §:n 3 kohdassa, jota sovelletaan, jollei teko olisi muun lain perusteella ankarammin rangaistava.

Kulkuneuvon pysäyttämisen ja siirtämisen sekä siihen liittyvässä voimankäytössä olisi noudatettava poliisin toiminnan yleisiä periaatteita.

3 momentti. Viittaussäännöksellä osoitettaisiin, etteivät tämän pykälän säännökset aiheuta muutosta siihen, mitä tieliikennelaissa on sää-

detty poliisin tai muun viranomaisen tehtävistä ja toimivaltuuksista liikenteen valvonnan yhteydessä.

Ehdotettu pykälä ei kuitenkaan ilmailulain (595/64) 48 § huomioon ottaen antaisi poliisille toimivaltuutta määrätä ilma-alusta laskeutumaan. Kyseisessä erityislaissa ja sen nojalla annetussa ilmailuasetuksessa (525/68) on ilma-aluksen pakottaminen laskeutumaan säännelty tyhjentyvästi, eikä ehdotettu poliisilaki yleislakina sen vuoksi aiheuttaisi voimassa olevan oikeuden muutosta. Tästäkin otettaisiin selvyyden vuoksi viittaussäännös.

22 §. Turvallisuustarkastus

1 momentti. Voimassa olevaan poliisilakiin lisättiin esitutkintalain ja pakkokeinolain säätämisen yhteydessä uusi turvallisuustarkastusta koskeva 21 b §, jonka sisältö on ehdotuksessa pysytetty pääosin ennallaan.

Säännöksen mukaan poliisimies saa kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöön ottamisen ja vapauteen kohdistuvan virkaputoimen yhteydessä tarkastaa henkilön sen varmistamiseksi, ettei tällä ole mukanaan esineitä, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille, taikka hänen tunnistamiseksi tarpeellisen asiakirjan löytämiseksi.

Turvallisuustarkastuksen tarkoituksena on ylläpitää poliisin työturvallisuutta käsiteltäessä huostaan otettuja henkilöitä. Toimenpiteellä pyritään myös varmistamaan kiinni otetun pysyminen poliisin huostassa. Tämän lisäksi häntä pyritään estämään aiheuttamasta vaaraa itselleen tai sivullisille.

Esineen käsitteen tulkinnanvaraisuuden takia lakiehdotuksessa mainitaan vaarallisten esineiden rinnalla selvyden vuoksi vaaralliset aineet. Henkilö voisi esimerkiksi vahingoittaa itseään nauttimalla hallussaan olevaa nestemäistä myrkyllistä ainetta.

2 momentti. Voimassa olevan säännöksen tarkoituksena ei ilmeisesti ole, että henkilön tunnistamista varten tarpeellinen asiakirja olisi sellainen esine, joka olisi otettava tarkastettavalta pois. Turvallisuustarkastuksen yhteydessä tarkastettu tunnistamisasiakirja olisi palautettava, jollei sitä muulla perusteella oteta poliisin haltuun, esimerkiksi rikoksen selvittämiseksi tai poliisiluvan peruuttamiseksi. Ehdotetussa pykälässä tämä osoitetaan yksiselitteisesti säätä-

mällä tunnistamisasiakirjan etsimisestä omassa momentissaan, johon esineiden pois ottamista koskevassa 3 momentissa ei viitattaisi.

3 momentti. Turvallisuustarkastuksessa löydetty vaaralliset esineet ja aineet on otettava pois. Ne on palautettava vapaaksi päästämisen yhteydessä, jollei siihen ole lain mukaan estettä.

Säännös koskee esineiden ja aineiden poisottamista 1 momentissa tarkoitetun poliisitoimenpiteen turvaamiseksi. Haltijan yleisten henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi tarpeellista esineiden ja aineiden haltuunotosta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi ehdotetaan säädettäväksi poliisilain 23 §:ssä.

Esineiden ja aineiden haltuunotto merkitsee lakiin perustuvaa puuttumista omaisuuden suojaan. Kun haltuunotto tavallisimmin tapahtuu päihtyneen säilöön ottamiseksi suoritettavan kuljetuksen yhteydessä, haltuunotetun omaisuuden säilyttämistä koskevat merkinnät on päihtyneiden käsittelystä annettujen ohjeiden mukaisesti tehtävä säilöönnotosta laadittavaan ilmoitukseen. Sen vuoksi ei ole tarpeen antaa erillisiä säännöksiä omaisuuden haltuunoton kirjaamisesta turvallisuustarkastuksen yhteydessä.

23 §. Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto

1 momentti. Poliisimiehellä olisi lakiehdotuksen 22 §:n mukaan oikeus henkilön vapauteen kohdistuvan poliisitoimenpiteen turvaamiseksi ottaa häneltä pois esineet, joilla hän voisi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille taikka vaarantaa säilytysvarmuuden. Esineet olisi palautettava vapaaksi päästämisen yhteydessä, jollei siihen ole lain mukaan estettä. Ehdotus on tältä osin voimassa olevan oikeuden mukainen.

Voimassa oleva lainsäädäntö ei sen sijaan anna poliisille yleistä oikeutta ottaa vaarallisia esineitä tai aineita pois henkilöltä, jonka epäillään aiheuttavan niillä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Ampuma-aseista ja ampumatarpeista annetun asetuksen (34/33) säännökset oikeuttavat poliisiviranomaisen ottamaan haltuunsa ampuma-aseet ryhdyttyänsä niiden kauppaan tai hallussapitoon annetun luvan peruuttamismenettelyyn. Vastaavanlaisia säännöksiä on aikaisemmin ollut räjähdysaineasetuksessa (85/80), mutta se on korvattu 1 päivänä syyskuuta 1993 voimaan tulleella

räjähdysasetuksella (473/93), jonka säännösten mukaan poliisi ei enää ole lupaviranomainen.

Pelkkä luvan peruuttaminen ei riitä takamaan henkilön ja hänen ympäristönsä turvallisuutta. Räjähdysvaarallisista aineista annetun lain (263/53) 10 §:ssä poliisille säädetty virkaavun antamisvelvollisuus ei myöskään ulotu äkillisten vaaratilanteiden edellyttämiin omanaloitteisiin toimenpiteisiin.

Ehdotetun 23 §:n mukaan poliisimiehellä olisi siinä säädetyin edellytyksin yleinen oikeus ottaa pois räjähdysaineet ja aseet sekä muutkin vaaralliset esineet ja aineet. Säännöstä sovellettaisiin sen lisäksi, mitä muualla lainsäädännössä säädetään poliisin tai muun viranomaisen oikeudesta omaisuuden haltuunottoon vahingon tai vaaran torjumiseksi. Jos haltuunotto voisi tapahtua useammalla perusteella, ehdotettu säännös olisi toissijainen. Esimerkiksi rikosperusteinen takavarikko syrjäyttäisi poliisilain mukaisen haltuunoton.

Vaikka muu viranomainen olisi erityissäännöksen nojalla oikeutettu ottamaan esineen tai aineen pois sen haltijalta, myös poliisimies saisi suorittaa haltuunoton, jos siihen on poliisilain mukaiset edellytykset eikä asia siedä ensisijaisesti toimivaltaisen viranomaisen toimenpiteen odottamisesta aiheutuvaa viivytystä.

Ehdotettua säännöstä voitaisiin soveltaa silloinkin, kun kysymyksessä olevan omaisuuden poisottamisesta on muualla laissa säännöksiä, joiden soveltamisedellytykset eivät täyty.

Esimerkiksi ampuma-aseesta voi aiheutua tässä pykälässä tarkoitettua vaaraa myös sellaisessa tapauksessa, jossa aseen haltijan ei voida katsoa laiminlyöneen huolellisuusvelvollisuuttaan sillä tavoin, että hallussapitoluvan peruuttamiseen ja aseen poisottamiseen olisi ampuma-aselainsäädännön mukaista perustetta.

Läheskään kaikkien vaarallisten esineiden tai aineiden hallussapito ei ole luvanvaraista. Muun muassa harrastustoiminta on laajentunut ja lisännyt yksityishenkilöiden käytössä olevien vaarallisten esineiden ja aineiden valikoimaa. Esimerkkejä tällaisista välineistä ovat jalka- ja taljajouset, sukellusharppuunat ja ilmanpaineella toimivat aseet. Vaarallisia esineitä voivat olla omatekoiset ilotulitusvälineet ja raketit. Vaarallisia voivat olla räjähtävät kemialliset aineet sekä liimat, ohenteet ja metyylialkoholi, joita voidaan käyttää päihtymistarkoituksen normaalkäytöstä poikkeavalla tavalla.

Myös ajoneuvoja tai työkoneita voidaan

poikkeustapauksissa käyttää hengenvaarallisel-la tavalla. Säännöksessä tarkoitettulla tavalla vaaralliseksi olisi kuitenkin katsottava vain sellaiset esineet ja aineet, joita jo luontaisen käyttötarkoituksensa vuoksi on käsiteltävä vaarallisina. Ehdotettu pykälä ei siten oikeut-taisi kulkuneuvon haltuunottoon, vaan poliisin toimivaltuudet vaaraa aiheuttavan toiminnan estämiseen määräytyisivät ehdotuksen 16 ja 20 §:n mukaisesti.

Ehdotuksen 23 §:ssä säädetyn toimenpiteen edellytyksenä olisi perusteltu epäily siitä, että henkilö aiheuttaisi henkilökohtaisten ominai-suuksiansa vuoksi välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Henkilö voi olla ikänsä, päihtymyksensä, mielentilansa tai muiden olosuhteiden perusteella kykenemätön säännöksessä tarkoitettun omaisuuden turvalli-seen hallussapitoon.

Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, ettei hen-kilö kykene arvioimaan turvallisuusriskejä tai omaa käyttäytymistään taikka ettei hänellä ole tarvittavia fyysisiä edellytyksiä esineiden tai aineiden turvalliseen käsittelyyn. Myös henki-lön kyky huolehtia aikaisemmin hankkimiensa välineiden asianmukaisesta säilytyksestä on voinut muuttua. Riita- ja perheväkivaltatilat-teissa vaara voi syntyä äkillisestikin.

Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunot-to voisi kohdistua niiden omistajaan tai halti-jaan tai kehen tahansa henkilöön, jonka hal-lussa ne tosiasiallisesti ovat. Haltuunotto olisi mahdollinen riippumatta siitä, onko asiassa ryhdyttävä myös muunlaisiin poliisitoimenpi-teisiin. Useissa tapauksissa esineiden tai ainei-den poisottaminen nimenomaan tekisi muut toimenpiteet tarpeettomiksi.

Omaisuuden haltuunottoa harkittaessa olisi poliisin toiminnan yleisten periaatteiden mukai-sesti otettava huomioon vaaran todennäköisyys ja vakavuus, haltuunotosta omistajalle tai haltijalle aiheutuva haitta sekä pyrkimys vaaran ehkäisemiseen mahdollisimman lievin toimen-pitein.

2 momentti. Haltuunotto tulisi yleensä koh-distaa taloudellisesti hyödynnettävissä olevaan omaisuuskokonaisuuteen. Tällä on merkitystä omistajan kannalta, jos omaisuus joudutaan myymään hänen lukuunsa. Mikäli jo hal-tuunottotilanteessa on todennäköistä, että omaisuus myöhemmin palautetaan haltijalleen tai omistajalleen, toimenpide voitaisiin rajata koskemaan sellaista omaisuuserää, jonka pois-ottamisella vaara voidaan ehkäistä. Esimerkki-

nä voidaan mainita ampuma-aseen osan tai aseeseen tarkoitettujen panosten poisottaminen koko aseensa sijasta.

3 momentti. Esineiden ja aineiden haltuunot-to merkitsee lakiin perustuvaa puuttamista omistusoikeuden suojaan. Haltuunoton edelly-tysten ja perusteiden tulee siksi olla todettavis-sa myös jälkikäteen. Toimenpiteestä on tämän vuoksi laadittava pöytäkirja tai tehtävä mer-kintä muuhun asiakirjaan.

24 §. Haltuunotettun omaisuuden käsittely

Yleistä. Edellisessä pykälässä luetellaan tapa-ukset, joissa poliisimies olisi oikeutettu otta-maan haltuunsa vaaralliset esineet tai aineet henkilöltä, jolla ei ole edellytyksiä niiden tur-valliseen hallussapitoon. Haltuunotettun omai-suuden säilytyksestä ei ehdoteta säädettäväksi poliisilaissa. Yleisten oikeusperiaatteiden mu-kaan poliisin olisi pyrittävä säilyttämään hal-tuunotettu omaisuus määrältään ja arvoltaan vähentymättömänä.

Mikäli kysymys on omaisuudesta, jonka varastoinnista on muualla lainsäädännössä an-nettu erityisiä säännöksiä tai määräyksiä, niitä on noudatettava. Tämä saattaa estää haltuun-otettun omaisuuden säilytyksen poliisin toimiti-loissa.

Omaisuuden säilytys poliisin lukuun on vä-liaikainen toimenpide. Tässä pykälässä anne-taan säännökset siitä, miten haltuunotettun omaisuuden suhteen olisi eri tapauksissa mene-teltävä säilytysajan päättyessä.

1 momentti. Haltuunotettut esineet ja aineet olisi ensisijaisesti palautettava niiden haltijalle, kun haltuunoton peruste on lakannut.

Tämän pykälän 2 ja 3 momentissa säädettäi-siin haltuunotettun omaisuuden edelleen luovut-tamisesta tai hävittämisestä, milloin omaisuutta ei voida palauttaa haltijalleen tai omistajalleen. Esineitä tai aineita, joiden hallussapito on luvanvaraista, ei palautettaisi myöskään silloin, kun asiassa ryhdytään niiden hallussapitoon annetun luvan peruuttamiseen.

Omaisuus olisi palautettava 14 vuorokauden kuluessa, jollei tätä ennen ole ryhdytty toimen-piteisiin sen edelleen luovuttamiseksi tai hävit-tämiseksi taikka hallussapitoluvan peruuttami-seksi. Ehdotetun 23 §:n 2 momentin nojalla haltuunotettu laajemman omaisuuskokonai-suuden osa olisi aina palautettava, jollei koko

esinettä ole otettu poliisin haltuun palauttamismääräajan kuluessa.

2 momentti. Omaisuuden haltuunotto ei ole henkilön varallisuuteen kohdistuva seuraamus vaan turvaamistoimenpide, jolla hänet erotetaan vaarallisten välineiden hallinnasta. Jollei haltuunotettuja esineitä tai aineita voida palauttaa haltijalleen tai omistajalleen, ne olisi pääsääntöisesti luovutettava omistajan lukuun kolmannelle henkilölle.

Jos kysymyksessä olevan omaisuuden hallussapito on luvanvaraista, se voidaan luovuttaa vain henkilölle, jolla on lupa sen hankkimiseen tai hallussapitämiseen. Ehdotettu lain tasoinen säännös on siten sopusoinnussa esimerkiksi ampuma-aseen luovuttamisesta vastaavassa tilanteessa asetuksella annettujen yksityiskohtaisten säännösten kanssa.

Jollei hallussapito ole luvanvaraista, omaisuus voidaan luovuttaa kenelle tahansa henkilölle edellyttäen, että vaaran jatkuminen tai toistuminen voidaan siten estää. Jos omistaja on vajaavaltainen, esineet tai aineet voidaan samoin edellytyksin luovuttaa hänen huoltajalleen tai holhoojalleen.

Omaisuus voitaisiin luovuttaa omistajan osoittamalle henkilölle myymällä tai omistajan suostumuksella myös vastikkeettomasti. Omaisuus voitaisiin myös myydä omistajan lukuun julkisella huutokaupalla.

3 momentti. Jollei haltuunotettuja esineitä tai aineita voida palauttaa 1 momentin mukaisesti eikä myydä tai luovuttaa 2 momentin mukaisesti, ne jouduttaisiin hävittämään.

Myös haltuunotettu vähäarvoinen omaisuus saataisiin hävittää. Vähäarvoisena olisi pidettävä sellaista haltijan kannalta ja yleisesti arvioiden arvotonta omaisuutta, jota ei esimerkiksi löytötavarana tarvitsisi toimittaa omistajalleen. Vähäarvoiseksi voitaisiin katsoa myös omaisuus, jonka myyntihinta ei ylittäisi huutokaupakustannuksia.

Vähäarvoisen omaisuuden hävittämisen tarkoituksena on välttää omaisuuden laatuun nähden suhteettomien säilytys- ja käsittelykustannusten kertyminen. Arvoltaan mitättömän omaisuuden toimittamiseksi sen hallussapitoon oikeutetulle ja soveliaalle henkilölle ei tarvitsisi ryhtyä toimenpiteisiin. Poliisin toiminnan yleisten periaatteiden mukaisesti vähäarvoistakaan omaisuutta ei toisaalta tule hävittää, jos se voidaan ilman mainittavia kustannuksia, vaivaa ja viivytystä palauttaa, myydä tai luovuttaa 1 tai 2 momentin mukaisesti.

Haltuunotettujen esineiden ja aineiden hävittämisestä päättäisi päällystöön kuuluva poliisimies.

4 momentti. Omistajalle ja haltijalle olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen myymistä tai hävittämistä. He voisivat antaa lausumansa suullisesti tai kirjallisesti. Lausuma olisi kirjattava tai liitettävä omaisuuden haltuunotosta laadittuun pöytäkirjaan tai muuhun asiakirjaan. Kuuleminen ei kuitenkaan olisi tarpeen, milloin kysymys on vähäarvoisesta tai nopeasti pilaantuvasta omaisuudesta.

25 §. Eläimen lopettaminen

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole yleistä säännöstä poliisin oikeudesta eläimen lopettamiseen.

Eläinsuojelulain 5 §:n mukaan sen, joka tapaa sairaan, vahingoittuneen tai muutoin avuttomassa tilassa olevan kotieläimen, on joko itse autettava eläintä tai ilmoitettava siitä sen omistajalle tai hoitajalle taikka poliisiviranomaiselle. Jos kuitenkin edellä mainittujen henkilöiden tavoittaminen osoittautuu kohtuuttoman vaikeaksi ja jos eläin on sellaisessa tilassa, että sen hengissä pitäminen ilmeisesti on julmuutta sitä kohtaan, saadaan se lopettaa. Tästä on viivytystä tehtävä edellä tarkoitettu ilmoitus. Niin ikään on avuttomassa tilassa olevaa luonnonvaraista eläintä pyrittävä auttamaan.

Eläinsuojelulain 12 a §:n nojalla saadaan lopettaa säännösten tai määräysten vastaisesti kohdeltu eläin, jollei eläinlääkärin antamia ohjeita epäkohtien korjaamisesta ole määräjassa noudatettu eikä eläimelle ole mahdollista hankkia hoitoa muualta.

Metsästyslain (615/93) 84 §:n mukaan sairaata, vahingoittunutta tai muutoin avuttomassa tilassa olevaa metsästyslaissa tarkoitettua eläintä on pyrittävä auttamaan tai asiasta on pyrittävä ilmoittamaan alueen omistajalle, metsästysoikeuden haltijalle tai poliisille. Jos eläin on sellaisessa tilassa, että sen hengissä pitäminen ilmeisesti tuottaa sille kohtuutonta kärsimystä, löytäjä saa lopettaa eläimen, vaikka hänellä ei olisi alueella kyseisen eläimen pyydystämistä tai tappamisoikeutta tai eläin olisi tuona ajankohtana rauhoitettu.

Metsästyslain 54 §:n 2 momentin mukaan metsästyksen valvojalla on oikeus tappaa koi-
ra, jonka hän on tavannut toistuvasti irrallaan kiinnipitoaikaa koskevien säännösten vastaises-

ti tai jonka hän on tavannut repimässä sen kiinnittämää hirvieläintä, jollei hän saa koiraa kiinni. Poronhoitolain (848/90) 42 §:n 2 momentin mukaan saadaan tappaa koira, joka tavataan kiinnipitoaikana ajamasta poroja niiden laitumella tai muuna aikana repimästä ajamaansa poroa.

Poliisimiehen oikeudesta lopettaa vaaraa aiheuttava eläin ei ole nimenomaisesti säädetty. Toimenpiteen on nykyisin katsottava perustuvan hätävarjelua tai pakkotilaa koskeviin säännöksiin.

Ehdotetun pykälän mukaan poliisimiehellä olisi oikeus lopettaa eläin, joka:

- aiheuttaa vaaraa ihmisen hengelle tai terveydelle;

- aiheuttaa huomattavaa vahinkoa omaisuudelle;

- vakavasti vaarantaa liikennettä; tai

- on sellaisessa tilassa, että sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan.

Oikeus eläimen lopettamiseen olisi näissä tapauksissa riippumaton siitä, omistaako joku eläimen, onko eläin rauhoitettu tai saako sitä metsästää siihen aikaan tai siinä paikassa.

Poliisin toiminnan yleisten periaatteiden mukaisesti kotieläimen lopettaminen olisi kuitenkin sallittua vain, jollei vaaraa tai vahinkoa voida muutoin torjua tai jollei sairasta tai vahingoittunutta eläintä voida parantaa. Muis-
sa tapauksissa kotieläin olisi ensisijaisesti otettava kiinni tai siirrettävä muualle.

Vahingoittuneen eläimen lopettamisessa ei siten ole tarkoitus muuttaa vallitsevaa käytäntöä, jonka mukaan poliisi mikäli mahdollista käyttää apunaan eläinlääkärin tai eläimen omistajan asiantuntemusta ennen toimenpiteeseen ryhtymistä.

Luonnonvaraisen eläimen lopettaminen ei merkitse puuttumista kenenkään oikeuksiin. Tällaisen eläimen lopettamista harkittaessa olisi vaihtoehtoisista menettelytavoista aiheutuvilla kustannuksilla ja ajanhukalla sen vuoksi suurempi merkitys kuin kysymyksen ollessa kotieläimestä. Tällöinkin olisi pyrittävä turvaamaan harvinaisten eläinlajien säilyminen.

26 §. Poliisimiehen käskyvalta

Millään virkamiehellä ei ole yleistä, pelkääntään tehtäväpiiristä johtuvaa oikeutta antaa kansalaisia sitovia määräyksiä. Määräykset, joilla puututaan kansalaisen oikeusasemaan ja

henkilökohtaiseen vapauteen, voivat perustua ainoastaan lain säännökseen, jollei tavanomaisoikeudellista puuttumista henkilön toimintaan voida pitää lainmukaisena.

Voidakseen toimia onnettomuus-, rikos- ja häiriötilanteissa poliisi joutuu tehokkaasti ohjaamaan kansalaisten liikkumista ja toimintaa. Poliisin on välttämättä voitava tällöin antaa määräyksiä vaaraa tai haittaa aiheuttavien toimenpiteiden estämiseksi. Näiden määräysten, käskyjen ja kieltojen sisältö määräytyy kulloisenkin tilanteen mukaan.

Voimassa olevan poliisilain 13 §:n 1 momentin mukaan jokaisen tulee noudattaa niitä määräyksiä, käskyjä ja kieltoja, joita poliisi toimivaltansa rajoissa yksittäistapauksessa antaa. Aikaisemmista oikeuskäsitelyistä poiketen jo tätä säännöstä on oikeustieteessä tulkittu siten, ettei poliisilla pelkääntään tehtäväpiirinsä nojalla ole yleistä toimivaltaa kansalaisia velvoittavien käskyjen antamiseen, vaan säännös ainoastaan tekee kansalaisia velvoittaviksi sellaiset poliisin antamat käskyt, jotka liittyvät poliisille muiden säännösten mukaan kuuluvien toimivaltuuksien käyttöön.

Lakiehdotuksen 26 §:n sanamuodolla osoitetaisiin nykyistä selvemmin, että käskyvallan olemassaolo edellyttää muuhun säännökseen perustuvaa toimivaltaa kysymyksessä olevan tehtävän suorittamiseen. Edellytyksenä on myös, että annettavat käskyt ja kiellot ovat tarpeellisia tehtävän suorittamisen kannalta. Näillä edellytyksillä jokainen olisi velvollinen tottelemaan poliisimiehen antamaa käskyä. Eräiden esimerkiksi pakkokeinoihin liittyvien määräysten velvoittavuus riippuisi myös siitä, onko niiden antaja asteellisesti toimivaltainen poliisimies.

Pykälässä tarkoitettun käskyn tai kiellon rikkomisesta säädettäisiin rangaistus poliisilain rikkomista koskevan 50 §:n 1 kohdassa. Poliisimiehen antamien määräysten mukaisen toiminnan laiminlyöminen tai määräysten vastaisen tahallisen toiminnan rangaistavuus edellyttää, että on olemassa jokaista koskeva nimenomainen säännös, joka velvoittaa noudattamaan poliisimiehen virassaan antamia käskyjä ja kieltoja.

27 §. Voimakeinojen käyttö

Yleistä. Voimassa olevassa lainsäädännössä yleissäännös poliisimiehen oikeudesta voiman-

käyttöön on rikoslain 3 luvun 8 §:ssä. Kuten esityksen yleisperusteluissa on todettu, poliisin voimankäyttöä ei voida pitää ensisijaisesti rangaistavan toiminnan anteeksiannettavana muotona.

Poliisi toimii oikeusjärjestyksen mukaisesti käyttäessään toimivaltuuksiaan laissa säädettyin edellytyksin ja laissa säädettyissä rajoissa. Useilla muillakin viranomaisilla on virkatehtävän hoitamiseksi oikeus toimia tavalla, joka muiden tekemänä toteuttaisi jonkin rikostunnusmerkistön. Rikosoikeussystemaattisesti tarkastellen viranomaisten toimivaltuudet poistavat rikostunnusmerkistön mukaisen menettelyn oikeudenvastaisuuden. Toimivaltuudet liittyvät kullekin viranomaiselle erikseen säädettyjen tehtävien hoitamiseen, eikä valtuuksien sisällöstä siksi ole tarkoituksenmukaista antaa yleisiä säännöksiä.

Eri viranomaisten toimivaltuuksien tilannekohtainen sääntely taas on niin laaja, ettei sitä voida sisällyttää rikoslain yleiseen osaan. Toimivaltasäännökset on sen vuoksi pakko sijoittaa kutakin viranomaista tai hallinnonala koskevaan lainsäädäntöön erikseen.

Myös useat muut kuin voimankäyttöä koskevat toimivaltasäännökset antavat poliisille määräedellytyksin oikeuden menetellä tavalla, joka olisi muutoin rangaistava, esimerkiksi kotirauhan rikkomisena tai hallinnan loukkauksena. Useat syyt puoltavat siten voimakeinojen käytön sääntelyä muiden poliisin toimivaltuuksia koskevien säännösten yhteydessä. Salitun voimankäyttöoikeuden ylittämisen vaikutuksesta menettelyn rangaistavuuteen säädetäisiin kuitenkin edelleen rikoslain 3 luvun 9 §:n 2 momentissa, johon tehtäisiin tarvittava lakitekninen muutos.

Poliisimiehen voimankäyttöoikeuteen liittyvät keskeisimmät kysymykset ovat:

- 1) voimakeinojen käyttöala;
- 2) voimankäytön kohdentaminen ja mitoittaminen;
- 3) poliisimiestä avustavan henkilön voimankäyttöoikeus; ja
- 4) voimankäytön sääntelyn suhde hätävarjelu-säännöstöön.

Pykälä on jaettu momentteihin näiden kysymysten mukaisesti.

1 momentti. Momentissa säädetään edellytykset, joiden vallitessa poliisimiehellä on tähän pykälään perustuva oikeus voimankäyttöön. Säännös ei rajoita poliisimiehelle muiden kansalaisten tavoin kuuluvaa oikeutta hätävarje-

luun tai pakkotilatekoon, vaan määrittää osaltaan sen normaaleja kansalaisoikeuksia pitämälle menevän voimankäyttöoikeuden, joka poliisimiehellä on virkatehtävässään nimenomaan virka-asemansa perusteella.

Voimakeinojen käyttö poliisitoiminnassa ei ole itsetarkoitus, vaan voimankäytön tarkoituksena on varsinaisen tehtävän suorituksen turvaaminen. Kysymys on usein tilanteesta, jossa poliisimies on tehtävässään sekä oikeutettu että velvollinen puuttumaan jonkun oikeuksiin. Poliisimiehen on aina oltava oikeutettu siihen toimenpiteeseen, jonka toteuttamiseksi voimakeinoja käytetään. Toimivalta voi johtua poliisilaista, esitutkintalaista, pakkokeinolaista tai muustakin lainsäädännöstä.

Luvallista on vain virkatehtävän hoitamiseksi tarpeellinen voimankäyttö. Voimakeinojen käytön edellytyksenä on lisäksi, etteivät poliisin toiminnan yleisiä periaatteita koskevat poliisilain säännökset edellytä voimakeinoista luopumista. Mahdolliset muutkin voimankäyttöä rajoittavat säännökset on otettava huomioon. Voimakeinot voivat käsitteellisesti kohdistua niin henkilöön kuin omaisuuteenkin.

Ehdotetun pykälän mukaan voimakeinojen käyttö virkatehtävää suoritettaessa olisi sallittu:

- vastarinnan murtamiseksi;
- henkilön paikalta poistamiseksi;
- kiinniottamisen toimittamiseksi;
- vapautensa menettäneen henkilön pakemisen estämiseksi;
- esteen poistamiseksi;
- välittömästi uhkaavan rikoksen estämiseksi; tai
- välittömästi uhkaavan muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi.

Vastarinnalla tarkoitetaan jonkun henkilön fyysistä, aktiivista tai passiivista käyttäytymistä poliisimiehen lailliseen päämäärään tähtäävän toiminnan estämiseksi. Kysymyksessä voi olla poliisivaltuuksien käyttötilanne tai virkatehtävä, jonka suorittaminen ei edellytä normaaleista kansalaisoikeuksista poikkeavia valtuuksia. Tässä tarkoitettuna vastarintana ei ole pidettävä henkistä vastarintaa, joka ei ilmene fyysisenä tekona tai laiminlyöntinä.

Voimankäytön perusteena olisi vastarintatapauksessa nimenomaan poliisin toimintaan kohdistuva estämisyritys. Voimakeinojen käyttö ei poliisioikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti ole pääsääntöisesti sallittua pelkästään

henkilön pakottamiseksi täyttämään oikeusjärjestyksen hänelle itselleen asettaman toimimisselvollisuuden.

Henkilön paikalta poistaminen mainittaisiin voimankäyttöön oikeuttavana perusteena erikseen sen vuoksi, että voimakeinoja henkilön paikalta poistamiseksi on tarpeen voida käyttää myös siten, ettei tilanteeseen varsinaisesti liity poistettavan tekemää aktiivista vastarintaa. Esimerkiksi kaasuaaseen käytöllä voidaan pyrkiä pakottamaan henkilö itse poistumaan asunnosta, johon hän on linnoittautunut.

Kiinniotettavaan tai vapautensa menettäneeseen henkilöön kohdistettavia voimakeinoja koskeva rikoslain 3 luvun 8 §:n 2 momentti korvautuisi poliisia koskevalta osaltaan ehdotetulla säännöksellä. Nykyistä lyhyemmästä kirjoitustavasta huolimatta sääntelyn sisältö ei muuttuisi. Kun poliisin voimankäyttöä näissä tapauksissa koskeva sääntely sisällytettäisiin voimakeinojen käyttöä poliisitoiminnassa yleensä koskevaan säännökseen, voimankäyttöä ohjaavat yleiset periaatteet ja rajoitukset määräytyisivät näissäkin tapauksissa poliisilain perusteella.

Poistettava este aiheutuu yleensä esineestä, joka estää poliisimiestä pääsemästä tehtävän suorituspaikkaan. Tyypillisinä esimerkkeinä voidaan mainita lukittu ovi taikka esteenä oleva ajoneuvo tai eläin.

Oikeus käyttää voimakeinoja välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi täydentäisi poliisimiehen toimivaltuuksia järjestyshäiriöiden, vaaratilanteiden ja rikosten ennaltaehkäisemiseksi. Lakiehdotuksen 20 §:n mukaan poliisimies saisi tietyissä tapauksissa puuttua henkilön oikeuksiin jo poistaakseen häneltä mahdollisuuden vaaran tai häiriön aiheuttamiseen taikka rikoksen tekemiseen. Ehdotetun 27 §:n mukaan poliisimiehellä olisi yleinen oikeus estää tarvittaessa voimakeinoin muukin kuin 20 §:ssä tarkoitettu rikos, vaarallinen teko tai tapahtuma, milloin on ilmeistä, että rikos, teko tai tapahtuma muutoin seuraisi välittömästi.

Rikos on normaalin oikeudellisen kielenkäytön mukaisesti laissa rangaistavaksi säädetty teko. Muulla vaarallisella teolla tarkoitettaisiin esimerkiksi sen vuoksi rankaisematta jäävää menettelyä, ettei tekijä tiedä tekonsa seurauksia tai ole niistä muuten rikosoikeudellisessa vastuussa. Teko on henkilön tahdonvaltaista suhtautumista, joka ilmenee muihin kohdistuvana toimintana. Tekijä voi luopua suhtautumisesta

taan, ennen kuin sen seuraukset ovat tulleet lopullisiksi. Tapahtuma on muusta kuin inhimillisestä tahdosta johtuva, esimerkiksi eläimen, koneen tai luonnonvoimien aikaansaama olosuhteiden muutos.

Voimakeinojen käytöllä pyritäisiin saamaan henkilö muuttamaan suhtautumistaan, estämään hänen tekonsa taikka puuttumaan teosta tai muusta syystä alkunsa saaneeseen tapahtumainkulkuun.

Ehdotetun pykälän perusteella käytettävien voimakeinojen on oltava tarpeellisia. Voimankäyttö tulee kysymyksen vain, jollei haluttua asiailtilaa voida muuten saavuttaa. Jos tilannearvio osoittaa, ettei haluttua asiailtilaa voida saavuttaa käytettävissä olevien puolustettavien voimakeinojen avullakaan, voimankäyttöön ei saa ryhtyä.

Voimakeinojen käyttöön ryhdyttäessä sen edellytysten on oltava käsillä tai välittömästi uhkaamassa. Vaaraa koskeva etäisempi ennakoarvio ei siten ole riittävä peruste voimankäyttöle, vaan toimenpiteiden tulee perustua hyväksyttäviin johtopäätöksiin tilannekohtaisista tiedoista. Aikaisemmat kokemukset tietystä henkilöstä tai tilanteesta eivät esimerkiksi kiinniottilanteessa oikeuta tavanomaista mittavampaan voimankäyttöön, vaan kokemukset tulee ottaa huomioon varautumalla tilanteen mahdollisen kehittymisen edellyttämään toimintaan. Voimankäyttö saa jatkua vain niin kauan kuin edellytykset sen aloittamiseen olisivat jatkuvasti olemassa.

2 momentti. Vaikka voimakeinojen käyttöön on 1 momentissa säädetty edellytykset, käytettävien voimakeinojen on lisäksi oltava puolustettavia. Ehdotetussa 2 momentissa luetellaan seikkoja, jotka on otettava tilanteen kokonaisarvostelussa huomioon voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa.

Voimankäyttötilanteet ovat usein yllättäviä. On mahdotonta laatia laintasoista säännöstä, jossa voimakeinojen käyttö, käytettävät välineet ja suojeltavien oikeushyvien arvojärjestys esitettäisiin tyhjentävästi. Poliisimiehen ja suojeltavien henkilöiden turvallisuus edellyttää tarvittaessa tehokasta voimakeinojen käyttöä. Tilanteittain tai keinoittain eritelty yksityiskohmainen sääntely hidastaisi kohtuuttomasti voimankäytön edellytysten harkintaa varsinkin kiireellisissä toimintatilanteissa. Tästä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiselle ja rikosten ehkäisemiselle yleisesti aiheutuvat vaikeudet

saattaisivat johtaa yksittäistapauksissa kohtalokkaisiin seurauksiin.

Voimankäytön kohdentamisen ja mitoittamisen sääntelyn on näistä syistä oltava yleisluontoinen. Voimankäytön puolustettavuus olisi aina harkittava tilannekohtaisen kokonaisarvostelun perusteella. Kokonaisarvosteluun vaikuttavina tekijöinä mainitaan tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja käytettävissä olevat voimavarat, jotka kaikki on suhteutettava keskenään asianmukaisesti. Pelkän perusvarustuksen varassa toimiva yksittäinen poliisimies joutuisi välitöntä toimintaa vaativassa tilanteessa käyttämään jo oman turvallisuutensa vuoksi ankarampia voimakeinoja kuin asianmukaisesti varustautunut poliisimiesosasto. Yksittäisen poliisimiehen olisi toisaalta harkittava tehtävän välittömän suorittamisen välttämättömyyttä ja sen myöhemmän suorittamisen tai siitä luopumisen mahdollisuutta eri tavoin kuin poliisimiesosaston.

Voimankäytöllä tulee ensisijaisesti puuttua vain suoritettavan poliisitoimenpiteen kohteena olevan luonnollisen tai juridisen henkilön oikeuksiin. Voimankäytön tulee ensisijaisesti kohdistua henkilön sijasta esineeseen, kuten henkilön käyttämään vaaralliseen välineeseen. Käytännössä toimenpiteet monesti kohdistuvat samanaikaisesti useampaan oikeushyvään, joiden arvojärjestys tulee ottaa huomioon. Voimankäytön välittömien seurausten lisäksi on otettava huomioon muut siihen todennäköisesti tai mahdollisesti liittyvät riskit. Erityistä harkintaa voimakeinojen käyttö edellyttää tilanteessa, jossa se voi aiheuttaa merkittävää vahinkoa tai vaaraa sivullisille.

Voimankäyttötavan tulee olla yleisesti hyväksyttävä, seurauksiltaan ennustettava ja suorituservarma. Perusedellytys on, että voimaa käytävällä henkilöllä on vaadittavan harkintakyvyn lisäksi riittävät koulutukselliset, fyysiset ja taidolliset edellytykset voimakeinojen käyttämiseen.

Voimankäytössä on samalla otettava huomioon poliisin toimintaa koskevat yleiset säännökset. Voimankäytön puolustettavuus edellyttää suoritettavan poliisitoimenpiteen tärkeyttä suhteessa käytettäviin keinoihin. Jos esimerkiksi voimankäytön ennustettavissa olevat seuraukset aiheuttaisivat suurempia kustannuksia, vahinkoa tai hengen tai terveyden vaaraa kuin toimenpiteellä on tarkoitus estää, voimakeinojen käytöstä olisi luovuttava. Jos voimankäyttö on tällaisessa tapauksessa ainoa mahdollisuus

lopputulokseen pääsemiseen, poliisilla olisi lakiehdotuksen 5 §:n mukaan oikeus luopua toimenpiteen suorittamisesta kokonaan.

3 momentti. Myös poliisimiestä avustavalla henkilöllä olisi, kuten voimassa olevan lainkin mukaan, oikeus käyttää voimakeinoja. Edellytyksiä tarkennettaisiin siten, että avustamisen tulisi tapahtua apua tarvitsevan poliisimiehen pyynnöstä tai suostumuksella. Avustamisen käsite edellyttää avun tarpeen olemassaoloa käsi- tai jalkavälikäsin tai odotettavissa olevassa tilanteessa. On välttämätöntä, että apua tarvitseva poliisimies on henkilökohtaisesti tietoinen hänen virkatönsä osallistuvan yksityishenkilön toimivaltuuksista ja niiden laajuudesta. Pyyntö poliisitehtävässä avustamisesta voi olla nimenomainen tai se voidaan esittää viitteellisesti elein tai muulla tavalla. Pyyntö voi myös tarkoittaa välitöntä ryhtymistä voimankäyttöön.

Avustavan henkilön voimankäyttöoikeus edellyttäisi aina sitä, että poliisi on avustamispynnön yhteydessä tai avustamisen aikana valtuuttanut avustavan henkilön käyttämään voimakeinoja. Tällaisen tapauskohtaisen voimankäyttövaltuuden voi oman toimivaltansa rajoissa antaa avustamispynnön esittänyt tai muukin samassa tilanteessa toimiva poliisimies. Tehtävän aikana poliisi voi määräyksillään rajoittaa avustavan henkilön oikeutta voimankäyttöön ajallisesti taikka välineisiin, muotoihin tai kohteeseen nähden.

Sääntely vastaa siten lakiehdotuksen 45 §:ää, jonka mukaan poliisimiestä virkatehtävän suorittamisessa avustavalla on oikeus ryhtyä sellaisiin ohjeiden mukaisiin toimenpiteisiin, jotka poliisimies toimivaltansa rajoissa osoittaa. Kun yksityishenkilön ei yleensä voida edellyttää tuntevan voimankäytösäännösten sisältöä tai ainakaan niiden asianmukaista soveltamista käytännön toimintatilanteissa, sääntelyssä on lähdeittävä siitä, että apuun turvautuvan poliisimiehen tulee aina riittävästi ohjata avustavan henkilön toimintaa.

Ehdotettu säännös poliisimiestä avustavan henkilön voimankäyttöoikeudesta ei rajoittaisi hänelle muiden kansalaisten tavoin kuuluvaa oikeutta hätävarjeluun tai pakkotilatekoon.

4 momentti. Viittaus rikoslakiin osoittaa, että tässä pykälässä säännelty voimankäyttöoikeus ja rikoslaissa säännelty hätävarjelu ja pakkotila ovat toisistaan erillisiä oikeudellisia käsitteitä.

Poliisimiehellä ja häntä avustavalla henkilöllä on tehtävästään johtuvien erityisten toimi-

valtuuksien lisäksi kaikille kansalaisille yleisesti kuuluva oikeus hätävarjeluun tai pakkotilakoon. Poliisin virkatehtävää suoritettaessa voi olla tarpeen käyttää poliisivaltuuksia tai menetellä tavalla, johon poliisimiehellä on oikeus poliisivaltuuksien perusteella ja yksityishenkilöllä hätävarjeluäännösten nojalla. Mahdollista on myös, että virkatehtävää suorittava poliisimies joutuu tilanteeseen, jossa hän saa hätävarjeluäännösten nojalla menetellä tavalla, johon poliisivaltuudetkaan eivät häntä oikeuttaisi.

Rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa on tarkoitus uudistaa rikosoikeuden yleisiin oppeihin liittyvät säännökset. Tällöin uudistettaisiin sekä hätävarjelua että pakkotilaa koskevat säännökset. Virkatehtäviin liittyvä voimankäyttö, jota on oikeustieteessä kutsuttu julkisoikeudelliseksi hätävarjelukseksi, säänneltäisiin kutakin hallinnonalaa koskevilla säännöksillä erikseen. Tähänastisen valmisteluaineiston mukaan rikoslain 3 luvun 6 §:n 1 momentti sisältäisi yleisen viittauksen muualla laissa annettaviin voimankäytön oikeuttaviin säännöksiin. Pykälän 2 momentissa olisi voimankäyttöä rajoittava yleissäännös. Anteeksiantoperusteista, joiden vaikutuksesta sallitun voimankäyttö-oikeutensa ylittänyt olisi kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, säädettäisiin pykälän 3 momentissa.

3 luku. Tiedonhankintaa koskevat säännökset

Yleistä. Lähtökohtaisesti jokaisella on oikeus katselemalla tai kuuntelemalla tarkkailla muiden henkilöiden toimintaa. Havaintojen ja niistä johtuvien johtopäätösten tekeminen kuuluu osana kaikkeen inhimilliseen toimintaan. Tarkkailua koskevat rajoitukset saattavat perustua yhteiskunnan tarpeeseen rajoittaa niitä vaikutuksia, joita tarkkailulla voi olla henkilön yksityisyyteen, tai rajoitukset voivat perustua tiedonhankinnan tarkoitukseen. Kiellot voivat koskea esimerkiksi tietyn alueen tarkkailua, tiettyjen välineiden käyttöä tarkkailussa taikka tietynlaisten tietojen hankkimista ja käyttöä.

Rikoslain 24 luvun 3 b §:n 1 momentin mukaan tuomitaan salakuuntelusta henkilö, joka luvottomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa, mitä tapahtuu kotirauhan tai virastorauhan piiriin kuuluvalla alueella. Salakatseluun syyllistyy saman pykälän 2 momentin mukaan se, joka luvottomasti teknisellä laitteella

tarkkailee tai kuvaa tällaisella alueella oleskelevaa henkilöä. Rikoslain 27 luvun 3 a §:ssä säädetään rangaistavaksi yksityiselämän loukkaaminen julkistamalla muun muassa salakuuntelun tai -katselun avulla saatuja arkaluontoisia tietoja.

Poliisimiehellä on virkatehtäviin liittyvien erityisvaltuuksien ohella pääsääntöisesti oikeus kaikkiin sellaisiin toimenpiteisiin, jotka maan lainsäädäntö sallii kenelle tahansa. Poliisimies toimii kuitenkin myös tällöin viranomaisen edustajana. Kun viranomainen hankkii järjestelmällisesti tietoja jonkun yksityiselämästä voidakseen harkita häneen myöhemmin kohdistettavia virkatoimia, tiedonhankinta saattaa merkitä yksilön vapauspiiriin puuttumista.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus kieltävät sopimusvaltioita puuttumasta lainkäyttöpiirissään olevien henkilöiden yksityiselämään muutoin kuin lain nojalla. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa luetellaan tyhjentävästi ne oikeushyvät, joiden suojaamiseksi yksityiselämään puuttuminen voidaan laissa sallia.

Edellä esitetyn vuoksi laissa on annettava nimenomaiset säännökset poliisin oikeudesta tekniseen valvontaan, tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun. Kansalaisten yksityisyyden suojaamiseksi on tarpeen rajoittaa eräin osin viranomaisten oikeutta toimenpiteisiin, joita lainsäädäntö ei muutoin kiellä. Virkatehtävien hoitamiseksi poliisilla on toisaalta oltava oikeus määräedellytyksin käyttää sellaisiakin tiedonhankintamenetelmiä, joiden käyttö ei ole yleisesti sallittua.

Lakiehdotuksen 28 §:n 1 momentissa määritellään teknisen valvonnan, tarkkailun ja teknisen tarkkailun käsitteet. Ehdotetuissa 29—31 §:ssä säänneltäisiin edellytykset, joiden vallitessa näillä toimenpiteillä saataisiin puuttua henkilön yksityisyyden suojaan. Sääntely ei siten kohdistuisi samankaltaisten tiedonhankintamenetelmien käyttöön sellaisissa tapauksissa, joissa toimenpiteen ei voida katsoa merkittävästi kajoavan kenenkään oikeuksiin.

Yksityinen paikan haltija tai viranomainen voi sallia myös poliisin osallistuvan valvontaan tai tarkkailuun silloin, jos hänellä itsellään olisi oikeus vastaavaan toimenpiteeseen. Tällaisissa tapauksissa toimenpiteet eivät voimassa olevan oikeuden mukaan kohdistu alueella oleskelevien ulkopuolisten henkilöiden oikeuksiin siten,

että niiden sallittavuus edellyttäisi lain säännöksiä.

Teknisen valvonnan, tarkkailun ja teknisen tarkkailun avulla tiettyä virkatehtävää varten laillisesti hankittuja tietoja saataisiin käyttää hyväksi muidenkin tehtävien suorittamisessa määrääjän, jonka kuluttua tarpeettomat tiedot olisi hävitettävä. Tietojen tallettamisesta poliisin ylläpitämiin rekistereihin sekä rekisterissä olevien tietojen sallituista käyttötarkoituksista säädettäisiin erikseen. Tietojen hankintaa koskevilla säännöksillä ei myöskään rajoitettaisi poliisiviranomaisten keskinäistä tietojenvaihtoa, vaan nämäkin rajoitukset johtuisivat vaitiolovelvollisuutta ja henkilörekisterien käyttöä koskevista säännöksistä.

28 §. Määritelmä

Valvonnalla yläkäsitteenä tarkoitetaan ennalta määräämättömään ihmisryhmään kohdistuvaa seurantaa. Valvonta voi tapahtua kokonaisuudessaan ilman teknisiä apuvälineitä normaalein näkö-, kuulo- ja muin aistihavainnoin. Valvonnassa voidaan käyttää myös teknisiä laitteita. Satunnaisesti tai lyhytaikaisesti tapahtuvaa teknisen laitteen käyttöä normaalissa kansalaistoiminnassa ei ole yleensä rajoitettu, ellei se kohdistu yksityisalueelle tai kotirauhan piiriin tai elleivät sen tarkoituksiperät ole laissa kiellettyjä kuten esimerkiksi vakoilu.

Valvonnan oikeudellisella sääntelyllä ei siten rajoiteta poliisin oikeutta suorittaa tilapäistä yleisvalvontaa kotirauhan piirin ulkopuolella. Tällainen valvonta ei kohdistu kehenkään henkilökohtaisesti, eikä tilapäistä valvontaa poliisin suorittamana ole sen vuoksi syytä rajoittaa enempää kuin vastaavaa tilapäistä katselua tai kuuntelua kenen tahansa suorittamana.

Valvonnan tarkoituksena on mahdollisimman nopea ja tehokas puuttuminen mahdollisesti tapahtuviin rikoksiin tai esiintyviin häiriöihin sekä niihin syyllistyneiden välitön kiinniottaminen. Toimenpide ei kohdistu ennalta määrättyyn henkilöön tai rikokseen, mutta sen yhteydessä voidaan saada tietoja, joita voidaan käyttää hyväksi rikosten ennalta estämisessä ja selvittämisessä.

Yleisimmin valvontaa suoritetaan liikenneturvallisuuden ylläpitämiseksi, järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi yleisillä alueilla

sekä huvitilaisuuksien tai muiden erityistapah-
tumien häiriöttömän kulun turvaamiseksi.

Valvonnan avulla voidaan saada myös tietoja, joiden johdosta ryhdytään yleisvalvonnan sijasta tarkkailemaan tiettyä henkilöä. Tästä syystä ei valvonnan ja tarkkailun välistä rajaa voida määrittää yksiselitteisesti. Tiettyyn henkilöön kohdistuva seuranta voi olla tarkkailua tai teknistä tarkkailua.

Teknisen valvonnan määritelmä. Teknisellä valvonnalla tarkoitetaan ennalta määräämättömään ihmisryhmään kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa valvontaa. Säännöksen tarkoittama tekninen valvonta on yleensä jatkuvaa ja kohdistuu ennalta määrättyihin paikkoihin samanaikaisesti tai vuorotellen.

Säännöksessä tarkoitettua teknisen valvonnan kohteena on tietty paikka tai alue, jonne yleisöllä on pääsy. Valvottavia kohteita ovat muun muassa paikat, joilla liikkuu runsaasti yleisöä, kuten asematilat, onnettomuusalttiit risteykset ja tienosat, lähetystöjen ja valtion rakennusten lähiympäristöt, suuret ja häiriöalttiit huvitilaisuudet sekä muut sellaiset alueet, joilla valvonnan tarve on erityisen suuri taikka joilla rikosten tai häiriökäyttäytymisen yleisyys edellyttää poliisitoiminnan tehostamista.

Tässä tarkoitettua teknistä valvontaa on myös automaattinen tieliikennevalvonta. Siihen käytetään esimerkiksi tiettyihin paikkoihin samanaikaisesti tai vuorotellen sijoitettavia nopeusvalvontakameroita tai vaarallisen risteysalueen valvontaan soveltuvaa videokameraa tai vastaavaa laitetta. Tekniseen valvontaan käytettäviä laitteita ovat kohteeseen sijoitetut valvontakamerat ja mikrofonit.

Poliisijoneuvossa kuljetettavalla kameralla tapahtuva valvonta jää teknisen valvonnan määritelmän ulkopuolelle siitä syystä, että toimenpiteen kohteena on ensisijaisesti ajoneuvo. Kameraa käytetään yleensä todistusaineiston hankkimiseen jo tapahtuneesta liikenneerikoksesta, jolloin kyseessä on esitutkintaan liittyvä näytön hankkiminen.

Teknisen valvonnan avulla saatavaa ääni- ja kuvainformaatiota voidaan myös tallentaa. Kun tekninen valvonta sinänsä on luonteeltaan yleisvalvontaa, siihen liittyvä tallentaminenkaan ei saa kohdistua suunnitelmallisesti tai etukäteen valittuihin henkilöihin. Määritelmässä edellytettäisiin sen vuoksi, että tekniseen valvontaan liittyvä äänen tai kuvan tallentaminen on automaattista. Automaattinen tallennus

voi olla keskeytymätöntä tai kestää sen ajan, kun joku oleskelee käytettävien laitteiden toiminta-alueella.

Mikäli tekniseen valvontaan käytettävillä laitteilla ryhdytään katselemaan tai kuuntelemaan tiettyä henkilöä tai tallentamaan häneen kohdistuvia ääni- tai kuvahavaintoja, toimenpide muuttuu tekniseksi tarkkailuksi, jonka edellytyksistä säädettäisiin ehdotetussa 31 §:ssä.

Tarkkailun määritelmä. Tarkkailulla hankitaan tietoja tietystä tunnetusta tai tuntemattomasta henkilöstä, hänen yhteyksistään ja hänen jo tapahtuneesta taikka parhaillaan tai myöhemmin tapahtuvasta toiminnastaan.

Säännöksessä tarkoitettu tarkkailu on tietyn henkilön yhtämittaisesti jatkuvaa tai toistuvaa seurantaa, joka usein on myös suunnitelmallista. Tarkkailua koskevat säännökset eivät siten rajoita sellaisia tiedustelunluontoisia toimenpiteitä, joissa henkilöä seurataan hyvin lyhytaikaisesti lähinnä sen selvittämiseksi, onko häneen varsinaisesti kohdistettavaan tiedonhankintaan aiheutta.

Sääntelyn kohteena on nimenomaan henkilön ja hänen toimintansa tarkkailu. Esineillä tai paikoilla ei ole katsottu olevan sellaista ihmis-oikeussopimusten tai muun lainsäädännön edellyttämää oikeussuojaa, joka rajoittaisi niihin kohdistuvaa tarkkailua. Henkilöön kohdistuvan tarkkailun syynä voi luonnollisesti olla hänen tiettyyn esineeseen liittyvä toimintansa tai hänen oleskelunsa tiettyssä paikassa.

Tarkkailu tapahtuu hankkimalla, kokoamalla ja järjestämällä tarkkailtavaa henkilöä koskevia tietoja tarkkailua suorittavan poliisimiehen omien näkö- ja kuulohavaintojen sekä yksityisten ja julkisten tietolähteiden avulla.

Poliisilaissa säädettäisiin vain henkilöä koskevien uusien tietojen alkuperäisestä hankkimisesta. Tähän liittyviä säännöksiä on myös esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevassa lainsäädännössä. Tietojen tallentamisesta henkilörekistereihin samoin kuin rekisteröityjen tietojen käyttämisestä ja yhdistämisestä säädetään erikseen.

Tarkkailun avulla voidaan ajoittaa poliisin toimenpiteitä ja kohdistaa niitä oikeisiin henkilöihin. Saaduilla tiedoilla voidaan tehostaa esitutkintaa, jäljittää anastettua omaisuutta ja etsittäviä henkilöitä sekä muutoinkin estää tai vähentää rikosten lopullisia seurauksia.

Teknisen tarkkailun määritelmä. Tekninen tarkkailu on tiettyyn henkilöön teknisiä laitteita apuna käyttäen kohdistettavaa kuuntelua ja

äänien tallentamista (*tekninen kuuntelu*), katselua ja kuvaamista (*tekninen katselu*) sekä kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seurantaa (*tekninen seuranta*). Teknisellä tarkkailulla voidaan hankkia tietoja myös henkilön yksityisyyden piiriin kuuluvista seikoista. Ehdotetussa 31 §:ssä säädettäisiin siitä, mitkä teknisen tarkkailun muodot olisivat luvallisia eri tapauksissa.

Säännöksessä tarkoitettu tekninen tarkkailu on yhtämittaisesti jatkuvaa tai toistuvaa seurantaa, joka usein on myös suunnitelmallista. Teknistä tarkkailua koskevat säännökset eivät siten rajoita sellaisia tiedustelunluontoisia toimenpiteitä, joissa henkilöä seurataan hyvin lyhytaikaisesti lähinnä sen selvittämiseksi, onko suunnitelmalliseen tiedonhankintaan aiheutta ja kehen se olisi kohdistettava.

Teknisellä laitteella tarkoitetaan tässä yhteydessä välinettä, jota käyttäen toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä voidaan katsella tai kuunnella taikka seurata hänen kulloistakin olinpaikkaansa tarvitsematta oleskella hänen läheisyydessään siten kuin havaintojen tekeminen ihmisen normaalein näkö- ja kuuloaistien edellyttäisi. Teknisellä laitteella tarkoitetaan myös välinettä, joka mahdollistaa esineen olinpaikan vastaavanlaisen seuraamisen.

Teknisestä tarkkailusta on kysymys esimerkiksi silloin, kun valvontaan tarkoitettua laitetta käytetään tiettyyn henkilöön kohdistuvaan seurantaan. Tekniseen tarkkailuun on toisaalta käytettävissä erityisvälineitä, kuten herkkiä suuntamikrofoneja tai optis-elektronisia kameeroita, jolloin edes välineitä ei tarvitse sijoittaa tarkkailtavan henkilön läheisyyteen. Esineisiin ja niiden liikkumiseen kohdistuvaan tekniseen tarkkailuun on käytettävissä esimerkiksi niihin kiinnitettäviä pienikokoisia radiolähettämiä.

2 momentti. Oikeusministeriössä on valmisteltu 31 päivänä maaliskuuta 1993 luovutetun oikeusministeriön työryhmän mietinnön pohjalta ehdotus hallituksen esitykseksi telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voisi antaa esitutkintaviranomaiselle luvan kuunnella ja tallentaa rikoksesta epäillyn lähettämiä tai hänelle tarkoitettuja televiestejä (*telekuuntelu*) tutkittaessa valtiopetosta, maanpetosta, murhaa, tappoa, panttivangin ottamista tai muuta ehdotuksessa erikseen mainittua törkeää rikosta taikka niiden rangaistavaa yritystä. Telekuuntelun edellytyksenä olisi lisäksi, että sillä

saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Televiestejä koskevien salassa pidettävien tunnistamistietojen saamiseen tai teleliittymän tilapäiseen sulkemiseen (*televalvonta*) voitaisiin vastaavasti antaa lupa tutkittaessa rikosta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai atk-järjestelmiin telepäätelaitteen avulla kohdistettua rikosta tai huumausainerikosta taikka niiden rangaistavaa yritystä.

Viimeksi mainittujen rikosten esitutkinnassa voitaisiin antaa lupa myös suullisen viestin salaiseen kuunteluun tai tallentamiseen teknisellä laitteella (*tekninen kuuntelu*). Esitutkintaviranomainen saisi kuvata tai tarkkailla salaa teknisellä laitteella rikoksesta epäiltyä tai hänen olinpaikkaansa (*tekninen katselu*) tutkittaessa rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tekninen kuuntelu tai katselu olisi sallittua vain yleisellä paikalla ja edellyttäisi lisäksi, että saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Rikoksentehtijän käyttämää kulkuneuvoa tai rikoksen kohteena olevaa tavaraa saataisiin seurata siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla laitteella (*tekninen seuranta*), jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.

Poliisilakiehdotus on laadittu olettaen, että oikeusministeriössä valmisteltu esitysehdotus johtaa kaikkia edellä mainittuja pakkokeinoja koskevan lain säätämiseen. Poliisilakiin sisältyvällä viittaussäännöksellä osoitettaisiin, että telekuuntelu ja televalvonta ovat sallittuja vain pakkokeinolakiin otettavien säännösten nojalla. Teknisen tarkkailun käytöstä säädettäisiin esitutkinnan yhteydessä pakkokeinolaissa ja muissa tapauksissa poliisilaissa.

Rikostorjunta on kuitenkin poliisille kuuluva tehtäväkokonaisuus, jossa rikosten ennaltaestämiseen ja selvittämiseen kuuluvia toimenpiteitä ei ole mahdollista erottaa toisistaan. Ammattijä taparikollisiin kohdistettavalla tiedonhankinnalla on merkitystä sekä rikosten estämiselle että niiden selvittämiseksi. Vaikka seurannan kohde ei sen aikana menetteli rangaistavalla tavalla, toimenpiteellä voidaan tehdä havaintoja sekä tutkittaviin rikoksiin liittyvistä jälkiteoista että uusia rikoksia koskevista suunnitelmista. Siten voidaan saada samanaikaisesti tietoja sekä tapahtuneista, tekeillä olevista ja

suunnitelluista rikoksista että rikollisten haltuunsa saamasta omaisuudesta.

29 §. Teknisen valvonnan edellytykset

Lakiehdotukseen sisältyy nimenomainen säännös poliisin oikeudesta suorittaa julkisella paikalla teknistä valvontaa. Teknisellä laitteella tapahtuva valvonta olisi sallittua yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi riippumatta siitä, miten todennäköisenä konkreettisen rikoksen tai järjestyshäiriön tapahtumista valvontakohteessa on kunakin hetkenä pidettävä.

Teknisen valvonnan edellytysten määrittelyllä osoitetaan samalla sen ja muiden tiedonhankintakeinojen käyttöalan rajaus. Tekniseen valvontaan käytettävällä laitteella saataisiin tehdä toistuvakin havaintoja henkilöstä, joka oleskelee valvonta-alueella jatkuvasti. Laitetta saisi sen sijaan käyttää henkilöön kohdistuvaan suunnitelmalliseen tiedonhankintaan vain, milloin lakiehdotuksen 31 §:n mukaiset teknisen tarkkailun edellytykset täyttyvät.

Sääntelyn piiriin kuuluva tekninen valvonta on luonteeltaan jatkuvaa. Siihen käytettävät tekniset laitteet ovat yleensä toiminnassa silloinkin, kun kukaan ei hetkellisesti seuraa niiden välittämää informaatiota. Kun teknisessä valvonnassa ei siten ole kysymys poliisimiehen yksittäisestä toimenpiteestä, teknisen valvonnan suorittajana on säännöksen sanamuodon mukaan poliisi viranomaisena.

Teknisestä valvonnasta ja sen suoritustavasta olisi sopivalla tavalla ilmoitettava ennakolta. Käytännössä tämä tapahtuisi yleensä sijoittamalla valvontakohteeseen selvästi näkyvä ilmoitus esimerkiksi kameravalvonnasta. Ilmoituksen tulisi yksilöidä valvonta-alue, mutta siinä ei tarvitsisi paljastaa tekniseen valvontaan käytettävien laitteiden määrää tai sijoittelua.

Vaikka tekninen valvonta ei sellaisenaan mainittavasti kajoa kenenkään vapauseriiriin, valvonta-alueella oleva henkilö voi haluta pidättäytyä sellaisesta sallitustakin käyttäytymisestä, jota hän ei toivo seurattavan eikä tallennettavan. Paitsi tekninen valvonta sinänsä, myös siitä ilmoittaminen on omiaan ehkäisemään rikoksia ja häiriöitä.

Ennakoilmoitusta ei tarvitsisi tehdä teknisen valvonnan määritelmän ulkopuolelle jää-

västä tilapäisvalvonnasta. Tilapäinen yleisvalvonta on tarpeen esimerkiksi valtioturvallisuuteen liittyvien turvallisuusjärjestelyjen ja kansainvälisten sopimusten edellyttämän erityissuojelun yhteydessä.

Teknisen valvonnan avulla saatuja näkö- ja kuulohavaintoja sekä taltiointoja olisi mahdollista käyttää kaikessa toiminnassa, joka kuuluu poliisin ja muiden asiaan liittyvien viranomaisten tehtäväpiiriin. Teknisen valvonnan avulla saatuja tietoja ei kuitenkaan saataisi sisällyttää henkilörekisteriin muutoin kuin poliisin henkilörekistereitä koskevissa säännöksissä sallituin tavoin. Teknisen valvonnan avulla hankitut tiedot kohteena olevan henkilön yksityisyyden piiriin kuuluvista seikoista olisi lakiehdotuksen 42 §:n 2 momentin mukaan pidettävä salassa.

30 §. Tarkkailun edellytykset

I momentti. Yksittäisen henkilön jatkuva ja suunnitelmallinen tarkkailu kajoaa hänen yksityisyyden suojaansa silloinkin, kun toimenpiteellä ei puututa hänelle hallitusmuodon mukaan kuuluviin perusoikeuksiin. Jo tehtyyn rikokseen syylliseksi epäiltyyn henkilöön kohdistuva tiedustelu ja tarkkailu voidaan nykyisenkin oikeuskäsityksen mukaan katsoa perinteisesti sallituksi esitutkintakeinoksi. Tarkkailun käyttämisestä rikosten ennalta estämiseen on sen sijaan tarpeen antaa säännökset poliisilaissa.

Ehdotetun momentin mukaan poliisimies saisi kohdistaa tarkkailua henkilöön, jonka on syytä epäillä menettelevän jonkin rikostunnusmerkistön mukaisella tavalla. Poliisioikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti rikoksen ennaltaestämiseen liittyviä toimenpiteitä saadaan suorittaa riippumatta tarkkailtavan henkilön syyllisyydestä tai hänen menettelynsä syyksiluvettavuudesta.

Tarkkailun tarkoituksena on valmisteilla olevan rikollisen toiminnan estäminen, meneillään olevan rikollisen toiminnan keskeyttäminen tai vahinkojen rajoittaminen. Tarkkailtavan toiminnan ei tarvitsisi olla rikostunnusmerkistön mukaista vielä toimenpiteeseen ryhdyttäessä. Riittää, että on syytä epäillä toiminnan kehittyvän sellaiseksi ilman viranomaisen asiaan puuttumista.

Epäilyn olisi perustuttava henkilön käyttäytymiseen tai muihin päteviin syihin. Henkilön rikollinen menneisyys ei yksinään oikeuttaisi

tarkkailuun. Aikaisempi rikollinen toiminta voitaisiin yleisen elämäkokemuksen mukaisesti kuitenkin ottaa huomioon, jos se yhdessä henkilön toiminnasta, varainkäytöstä ja yhteydenpidosta rikoksista epäiltyihin henkilöihin saatujen tietojen kanssa antaa aiheen epäillä hänen jatkavan rikollista toimintaa.

Rikollisen toiminnan käsite säännöksessä ei tarkoita yksittäistä tunnusmerkistön mukaista tekoa, vaan mihin tahansa rangaistavaan tekkoon liittyvää menettelykokonaisuutta. Rikolliseen toimintaan luettaisiin myös rikoksen valmistelu, yritys ja jälkiteko riippumatta siitä, ovatko nämä tekemuodot kyseisessä tapauksessa rangaistavia. Tarkkailun tarkoituksena voi olla samanaikaisesti esimerkiksi anastusrikoksen selvittäminen ja kätkemisrikoksen estäminen.

Sen mukaisesti poliisi voisi saatujen tietojen avulla puuttua sille muiden säännösten mukaan kuuluvien toimivaltuuksien rajoissa rikolliseen toimintaan jo ennen kuin toiminta on edennyt tunnusmerkistön mukaisesti rangaistavaan tekkoon tai yritykseen. Myös rikosten myöhemässä selvittämisessä voidaan käyttää hyväksi sellaisia tarkkailun avulla saatuja tietoja, joilla rikosta ei ole kyetty estämään.

Esitystä valmisteltaessa on harkittu säädettäväksi, että henkilöä saataisiin tarkkailla myös, jos on syytä epäillä hänen vakavasti vaarantavan yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Kun yleistä järjestystä ja turvallisuutta vakavasti vaarantava menettely on pääsääntöisesti rangaistavaa, ei tarkkailun käyttämisestä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi ole tarpeen säätää erikseen.

Jokapäiväiseen elämänmenoon kuuluu, että henkilöstä on mahdollista tehdä normaalein aistein näkö- ja kuulohavaintoja, vaikka hän oleskelee pihapiirissä tai muulla kotirauhan suojaamalla alueella. Sen vuoksi ei ole aiheellista kieltää poliisimiestäkään tekemästä havaintoja, joihin kenellä tahansa on tilaisuus. Pykälän nojalla suoritettava tarkkailu ei kuitenkaan olisi sallittua tarkkailtavan henkilön ollessa kotirauhan piirin ydinalueella, omassa tai toisen henkilön asunnossa.

Tarkkailun avulla hankitut tiedot jakaantuvat poliisimiehen tosiasiallisesti tietoonsa saamiin seikkoihin ja poliisin rekistereihin tallennettaviin tietoihin. Tietoja saataisiin tallentaa ja edelleen käyttää siten kuin poliisin henkilörekistereistä annettavassa laissa säädetään. Rekisterien lisäksi tällaisia tietoja tallentuu lähin-

nä esitutkintapöytäkirjoihin ja poliisin tehtävämaituksiin. Valtaosaa tarkkailun avulla saatavista tiedoista ei kuitenkaan tallennettaisi mihinkään, vaan ne jäisivät poliisimiesten jopäpäiväiseksi muistitiedoksi.

2 momentti. Tarkkailua saataisiin rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi kohdistaa myös henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan toisen henkilön rikokseen.

Kun tällä perusteella tarkkailtavan henkilön oman menettelyn ei tarvitse olla lain mukaan rangaistavaa, toimenpiteen edellytykset olisivat tiukemmat kuin tarkkailtaessa henkilöä, jonka epäillä itse syyllistyvän rikokseen.

Epäilyn myötävaikutussuhteen olemassaolosta olisi perustuttava todennäköisiin syihin. Henkilöä saataisiin tarkkailla vain hänen ollessaan kotirauhan suojaaman alueen ulkopuolella. Tarkkailua ei siten saataisi kohdistaa hänen omaan tai muunkaan henkilön asuntoon eikä myöskään esimerkiksi pihapiiriin. Tarkkailu ei olisi luvallista myöskään rikoksen ollessa vähäinen. Sen vuoksi ehdotetaan, että rikokseen myötävaikuttamisesta epäiltyä henkilöä saataisiin tarkkailla, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.

Henkilön on katsottava myötävaikuttavan rikokseen, jos hänen ja rikoksentehtäjän tai -tekijöiden välillä vallitsee sopimus, suunnitelma, roolijako tai muu sellainen rikollisuuteen liittyvä yhteistyösuhde. Tässä mielessä on riittävää, että henkilö rahoittaa rikoksentehtäjän elämää, majoittaa rikoksentehtäjiä taikka hankkii, vuokraa tai valmistaa näiden käyttöön kulkuneuvoja tai muita heidän tarvitsemiaan välineitä. Myötävaikutussuhde saattaa syntyä myös henkilöiden kuljettamisella tai elintarvikkeiden hankkimisella etsintäkuulutetulle henkilölle. Myötävaikuttamista ei sen sijaan ole esimerkiksi sukulaisten tai perhesuhteista tai asiakassuhteista johtuva normaali yhteydenpito jonkun rikoksia tekevän henkilön kanssa, jollei yhteydenpitoon liity mitään edellä kuvatun kaltaista toimintaa.

Säännöksen edellyttämä perusteltu syy, josta myötävaikutussuhteen olemassaolo voidaan päätellä, saattaa olla esimerkiksi henkilön oma lausuma, asianomistajan ilmianto, vihjetietoja tutkittaessa ilmenneet asianhaarat, poliisille nimellä tai nimettömänä annettu vihjetieto, poliisimiehen oma näkö- tai kuulohavainto taikka teknisellä tarkkailuvälineellä saatu havainto.

Päätelmään voi johtaa myös tietojen yhdistely tai lupahallinnon yhteydessä saadut tiedot.

31 §. Teknisen tarkkailun edellytykset

Yleistä. Salakuuntelua ja -katselua koskevaa hallituksen esitystä (HE 63/1972 vp) käsitellessään eduskunnan lakivaliokunta katsoi mietinnössään (LaVM 5/1972 vp), etteivät rikoslain uudet säännökset vaikuttaneet oikeudellisesti poliisin valtaan suorittaa teknisellä laitteella mainitunlaista tarkkailua, siinä määrin kuin poliisilla lain tai tavanomaisen oikeuden perusteella oli siihen tuolloin mahdollisuus.

Nykyään on riidatonta, että poliisin mainitunlaisten toimivaltuuksien on perustuttava lakiin. Näin on todettu muun muassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 4/1986 vp) sen käsitellessä hallituksen esitystä esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevaksi lainsäädännöksi (HE 14/1985 vp). Vallitsevan oikeuskäsityksen mukaan myös poliisin oikeudesta kajota yleisellä paikalla olevan henkilön yksityisyyden suojaan on säädettävä laissa.

1 momentti. Momentissa säädettäisiin teknisen tarkkailun eri muotojen käytön yleisistä ja yhteisistä edellytyksistä. Säännökset siitä, miten vakavan rikoksen estämiseksi mitään teknisen tarkkailun muotoa saataisiin käyttää, annettaisiin pykälän 2 momentissa.

Perusedellytyksenä teknisen tarkkailun suorittamiselle on, että toimenpide voidaan etukäteen arvioiden olettaa tulokselliseksi. Teknistä tarkkailua käytettäessä on voitava perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja. Poliisimiehellä olisi oikeus kohdistaa teknistä tarkkailua kotirauhan suojaaman alueen ulkopuolella olevaan henkilöön. Tarkkailu ei tässä tapauksessa edellyttäisi tekijän syyllisyyttä tai menettelyn syyksiluettavuutta.

Tarkkailun suorittaminen tapahtuisi kotirauhan piirin ulkopuolella siten, että sekä tarkkailua suorittava poliisimies että tarkkailuun käytettävä laite olisivat kohdehenkilön kotirauhan piiriin kuuluvan alueen ulkopuolella. Kotirauhan piirillä tarkoitetaan aluetta, jonka haltija nauttii rikoslain 24 luvun 1 §:n mukaista kotirauhan suojaa. Salakuuntelu ja salakatselu on rikoslain 24 luvun 3 b §:n mukaan rangaistavaa, milloin se kohdistuu saman luvun 1 §:ssä määritellyyn alueeseen tai siellä olevaan henkilöön.

Tarkkailua teknisellä laitteella ei saisi koh-

distaa kotirauhan piirissä olevaan henkilöön tämän säännöksen nojalla silloinkaan, kun poliisimiehellä olisi sinne luvallinen pääsy, eikä myöskään kotirauhan piirissä luvallisesti oleskelevaa henkilöä apuna käyttäen siten, että viranomaisen määräisi tämän henkilön toiminnasta. Tekninen tarkkailu saisi kohdistua kotirauhan piiriin vain pykälän 3 momentissa mainituissa tapauksissa ja siinä säädetyin edellytyksin.

Kun poliisilain toimivaltuussäännökset koskevat vain poliisimiestä, teknisen tarkkailun edellytyksistä annettavat säännökset eivät rajoittaisi kotirauhan piirissä luvallisesti oleskeleen henkilön harkintavaltaa hänen omien talenteidensa poliisille luovuttamisen suhteen.

Tekninen tarkkailu olisi luvallista niin kauan kuin edellytykset sen aloittamiseen ovat jatkuvasti olemassa. Tekninen tarkkailu olisi lopeutettava, kun rikoksen vaara on poistunut.

2 momentti. Teknisen tarkkailun suorittamisen edellytyksenä olisi, että tarkkailtavan henkilön voidaan perustellusti epäillä syyllistyvän rikokseen.

Teknisen tarkkailun eri muotojen käyttö merkitsee eri asteista puuttumista tarkkailtavan henkilön yksityisyyden suojaan. Yleisellä paikalla oleskeleva henkilö ei yleensä voi edellyttää, ettei hänestä voitaisi hänen tietämättään tehdä näköhavaintoja aistinvaraisesti. Keskusteluun osallistuvalla henkilöllä on sen sijaan yleensä mahdollisuus sovittaa äänenkäyttönsä niin, etteivät ulkopuoliset voi omin korvin kuulla luottamukselliseksi tarkoitettua keskustelua. Rikoslain kokonaisuusdistuksen toista vaihetta koskevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan rangaistavaksi myös yleisellä paikalla käytävän keskustelun luvaton kuuntelu ja talentaminen teknisellä laitteella.

Näistä syistä on aiheellista porrastaa teknisen tarkkailun eri muotojen käytön edellytykset siten, että tekninen kuuntelu tulisi kysymykseen vasta huomattavasti vakavamman rikosepäilyn yhteydessä kuin tekninen katselu ja tekninen seuranta.

Tekninen kuuntelu edellyttäisi tarkkailtavan henkilön olevan todennäköisesti syyllistymässä rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Tekninen katselu ja tekninen seuranta olisivat sallittuja, jos henkilön voidaan todennäköisin syin epäillä syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Teknistä katselua

ja teknistä seurantaa saataisiin kohdistaa myös siihen, jonka todennäköisin syin epäillään myötävaikuttavan tällaiseen rikokseen. Myötävaikuttamisen käsitettä on tarkasteltu edellä 30 §:n 2 momentin perusteluissa.

3 momentti. Tekninen tarkkailu poliisitoimenpiteen turvallisesti suorittamiseksi tai hengen ja terveyden vaaran torjumiseksi olisi sallittua välittömästi ennen poliisitoimenpidettä ja sen aikana. Välittömästi toimenpidettä edeltävällä ajankohdalla tarkoitetaan ajankohtaa, josta alkaen hankittavilla tiedoilla on jatkuvasti merkitystä aloitettavan poliisitoimenpiteen turvalliselle ja tarkoituksenmukaiselle suoritustavalle.

Tähän momenttiin perustuvaa teknistä tarkkailua saataisiin kohdistaa myös kotirauhan piiriin kuuluvaan alueeseen käyttämällä poliisimiehen tai toimenpiteessä avustavan henkilön mukanaan kuljettavaa laitetta. Tällöin saatisiin käyttää kaikkia tekniseen tarkkailuun soveltuvia välineitä sekä kuva- että äänihavaintojen hankkimiseen, kuten myös kulkuneuvon tai tavarankuljettimen seurantaan.

Tässä tarkoitettuun teknisen tarkkailun edellytyksenä olisi, että tarkkailu on välttämätön poliisitoimenpiteen turvallisesti suorittamiseksi taikka kiinniotettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

Poliisitoimenpide on pyrittävä suorittamaan niin, ettei sen kohteena oleva henkilö toimenpiteen aikana tai sen johdosta vaaranna muiden henkeä tai terveyttä heihin välittömästi kohdistuvalla väkivallalla eikä myöskään vaarallisten esineiden tai aineiden avulla. Toisaalta poliisimiesten on meneteltävä siten, ettei heidänkään toimintansa vaaranna mahdollisten asianomistajien ja sivullisten turvallisuutta, heidän omaa työturvallisuuttaan eikä myöskään poliisitoimenpiteen kohteena olevan henkilön henkeä tai terveyttä enempää kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

Toisinaan tiedetään, että kiinniotettava saatetaan jo poliisitoimenpiteeseen valmistauttaessa välittömästi vaarantaa omaa tai jonkun muun henkeä tai terveyttä itsemurhahakuisella käyttäytymisellään tai muihin kohdistuvalla väkivallalla. Teknisen tarkkailun tarkoituksena voi poliisitoimenpiteen yhteydessä olla myös tällaisten poliisin työskentelyyn varsinaisesti liittymättömien vaarojen torjuminen.

Teknistä tarkkailua voidaan näissä tapauksissa pitää välttämättömänä, jos on perusteltua

syystä epäillä henkilön vaarantavan jonkun turvallisuutta ennen poliisitoimenpidettä tai sen aikana, eikä toimenpiteen yhteydessä tarvittavia tietoja voida saada muulla tavoin. Tietoja on toisinaan mahdotonta saada ilman teknistä tarkkailua, koska muut keinot voivat puuttua tai niiden avulla saatava tieto voi olla väärää.

Teknisen tarkkailun käyttöalaa olisivat etenkin poliisitoiminnan vaikeimmat erikoistilanteet, kuten meneillään oleva ryöstö, panttivanjin ottaminen, lentokonekaappaus tai perheväkivaltilanne. Kiinniotettava henkilö saattaa olla syyllistynyt toistuviin väkivaltarikoksiin tai käyttänyt asetta ollessaan aikaisemmin tekemisissä poliisin kanssa. Erilaisten kiinniottotilanteiden ohella vaarallisia poliisitehtäviä ovat myös esimerkiksi aseistautuneiden rikoksenteijöiden olinpaikoissa suoritettavat takavarikot ja kotietsinnät. Näille tilanteille on ominaista, että poliisin on asianosaisten ja sivullisten turvallisuuden ja oman työturvallisuutensa vuoksi pakko varautua tarvittaessa tehokkaaseenkin voimankäyttöön.

Voimakeinojen käyttö toimintatilanteessa on tällöinkin mitoitettava oikein. Virheellinen voimankäytön mitoitus saattaa perustua tilanteen väärinarviointiin tai vääriin ennakkotietoihin. Kotihälytys- ja kiinniottotilanteissa vaaraa saattaa aiheutua esimerkiksi väärästä ajoituksesta, riskin ali- tai yliarvioimisesta taikka kiinniotettavan samanaikaisesta toiminnasta. On tärkeää saada tietoja kiinniotettavan ja muiden henkilöiden sijainnista ja turvallisuustilanteesta sekä suojattaviin henkilöihin kohdistuvan vaaran kehittymisestä.

4 momentti. Poliisimies olisi oikeutettu aloittamaan teknisen tarkkailun, kun sen laissa säädetyt edellytykset täyttyvät.

Pykälän 1 momentissa tarkoitetun teknisen tarkkailun jatkaminen yli 24 tunnin ajan edellyttäisi kuitenkin päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä. Vuorokausi laskettaisiin toimenpiteen aloittamisesta. Samasta perusteesta johtuvaa teknistä tarkkailua pidettäisiin yhtäjaksoisena, vaikka sen suorittaminen keskeytettäisiin joksikin ajaksi. Toimenpiteeseen saataisiin yli 24 tunnin kuluttua sen aloittamisesta ryhtyä uudelleen ilman päällystöön kuuluvan virkamiehen määräystä vain, jos samaan henkilöön kohdistuvalle tekniselle tarkkailulle on kokonaan uudesta syystä johtuva laillinen peruste.

Poliisitoimenpiteen yhteydessä suoritettavasta teknisestä tarkkailusta olisi 4 momentin mu-

kaan välittömästi ilmoitettava päällystöön kuuluvalla poliisimiehelle. Käytännössä ilmoitusvelvollisuus koskisi enimmäkseen tapauksia, joissa tällainen ilmoitus muutenkin tehtäisiin välittömästi poliisin sisäisten työnjohtomääräysten vuoksi. Kysymys on usein tilanteesta, jossa päällystöön kuuluva poliisimies ryhtyy myös johtamaan poliisin kenttätoimintaa.

32 §. Tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta ilmoittaminen

1 momentti. Ehdotuksen 31 §:n 1 momentissa tarkoitetun teknisen tarkkailun kohteena olleella henkilöllä olisi pääsääntöisesti oikeus saada tieto toimenpiteestä sen päätyttyä.

Toimenpiteestä ilmoittaminen olisi ensisijainen menettelytapa. Toimenpiteen kohteena ollut henkilöä ei kuitenkaan ole aina käytännössä mahdollista tavoittaa kohtuullisin toimenpitein. Tavoittaminen saattaa olla mahdotontakin, jos tarkkailun kohteena ollut henkilö on jäänyt tuntemattomaksi. Jollei tavoittaminen vaivatta käy päinsä, olisi riittävää, että teknisen tarkkailun kohteena olleelle ilmoitetaan toimenpiteestä hänen itse tiedustellessaan.

Toimenpiteestä päättänyt poliisimies olisi vastuussa siitä, että tässä momentissa tarkoitettu ilmoitus tehdään, jollei 2 momentin säännöksistä muuta johdu.

Ilmoitus sisältäisi tiedot tarkkailusta, sen ajankohdasta, kestoajasta ja perusteesta. Perustetta ei kuitenkaan ilmoitettaisi laajemmin kuin on tarpeen tarkkailun yksilöimiseksi. Ilmoitukseen ei sisällytettäisi tietoja, jotka asiaan liittyvän esitutkinnan vuoksi tai muusta syystä ovat salassa pidettäviä. Ilmoituksen ei missään tapauksessa tule paljastaa poliisin ammattisalaisuuksia, kuten taktisia ja teknisiä menetelmiä, toimintatapoja ja tietolähteitä.

Ilmoitusta ei tehtäisi, jos siitä voisi aiheutua vaaraa rikoksen ehkäisemiselle tai selvittämislle. Tällainen vaara on olemassa, jos ilmoittaminen sellaisenaan merkitsisi rikosten ehkäisemiseksi tai selvittämiseksi salassa pidettävien seikkojen paljastumista.

Ilmoitus voi muutenkin vaarantaa rikoksen ehkäisemistä tai selvittämistä, jos tarkkailtavan epäillään jatkavan rikollista toimintaa ja hän voisi ilmoituksen perusteella suunnitella rikoksen tekemistä vaikeammin selvitettävällä tavalla. Ilmoittaminen voi myös vaikeuttaa poliisin tiedonsaantia tärkeinä pidettävistä lähteistä.

Ilmoituksen vaikutukset riippuvat myös rikosista epäiltyjen keskinäisestä yhteydenpidosta. Teknisestä tarkkailusta ilmoittamista harkittaessa olisi vielä otettava huomioon, onko asiassa esitutkintalain mukaiset perusteet esitutkinnan aloittamiseen.

2 momentti. Edellisessä momentissa tarkoitettu ilmoittamisvelvollisuus ei koskisi muita tiedonhankintamenetelmiä, esimerkiksi 30 §:ssä säädettyä tarkkailua, eikä myöskään 31 §:n 3 momentissa tarkoitettua teknistä tarkkailua poliisitoimenpiteen turvaamiseksi, koska hankittujen tietojen käyttötarkoitus tässä tapauksessa liittyy pelkästään meneillään olevaan toimintatilanteeseen.

Selvyyden vuoksi säännöksessä sanottaisiin, ettei myöskään tässä tarkoitettun tarkkailun tai poliisitoimenpidettä edeltävän teknisen tarkkailun perustetta ole tarpeen ilmoittaa.

Säännös ei toisaalta kieltäisi ilmoittamista. Poliisimies voisi siten harkintansa mukaan ilmoittaa toimenpiteestä, milloin ilmoittamisesta ei voi aiheutua vaaraa rikoksen estämiselle tai selvittämiseksi. Eräissä tapauksissa ilmoittaminen voi olla tehokas keino torjua juuri sitä rikosta, jonka torjumiseksi tarkkailuunkin oli ryhdytty.

Perusteen ilmoittaminen riippuisi poliisimiehen harkinnasta siinäkin tapauksessa, että toimenpiteen kohteena ollut henkilö olisi satunnaisista syistä tullut tietoiseksi toimenpiteestä ja tiedustelisi sen perustetta. Säännös sisältäisi siten poikkeuksen myös lakiehdotuksen 4 §:n 2 momentissa tarkoitettua perusteluvelvollisuudesta.

33 §. Aineiston käsittely

1 momentti. Tarkkailun ja teknisen tarkkailun avulla pyritään hankkimaan tietoja, joilla on pääsääntöisesti merkitystä poliisin myöhemmässä toiminnassa. Tietoja sisältävät tallenteet liitettäisiin joissakin tapauksissa sellaisinaan poliisin ylläpitämiin rekistereihin.

Tarkkailu ja tekninen tarkkailu saattavat yksittäistapauksessa merkitä pitkälle menevää puuttumista toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyteen. Vaikka toimenpiteeseen saataisiin ryhtyä vain laissa säädettyin edellytyksin, myös sen avulla saatujen tietojen ja tallenteiden säilyttämistä on tarpeen rajoittaa.

Momentissa tarkoitettu päällystöön kuuluvan poliisimiehen tarkastusvelvollisuus koskisi

vain koottuja tietoja sekä teknisiä tallenteita. Kootuilla tiedoilla tarkoitettaisiin henkilöä koskevaa suunnitelmallisesti hankittua tietokoneaisuutta. Säännöllisiä tarkastuksia ei käytännössä olisi mahdollistakaan kohdistaa yksittäisten poliisimiesten hallussa oleviin yleisöltä saatuihin tai poliisimiehen itsensä satunnaisesti hankkimiin yksittäishavaintoihin.

Tarkastuksen tarkoituksena on valvoa tarkkailun ja teknisen tarkkailun edellytyksiä koskevien säännösten noudattamista. Tarkoitus on myös valvoa, ettei tarkkailulla tai teknisellä tarkkailulla hankitusta aineistosta muodosteta henkilörekistereitä muutoin kuin poliisin henkilörekistereistä annettavien säännösten sallimalla tavalla.

Niin ikään tarkastuksella estettäisiin tietojen säilyttäminen sellaisista henkilöistä, jotka eivät ole tarkkailun kohteena epäillyn rikollisen toiminnan eivätkä siihen myötävaikuttamisen perusteella. Yksinomaan sivullisia koskevat tiedot olisivatkin säännöksen mukaan hävitettävä, jollei tietoja tarvita rikoksen selvittämiseen.

Tarkastus olisi suoritettava viipymättä. Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että tarkastus kohdistuisi erikseen jokaiseen koottavaan tietoon heti sen hankkimisen jälkeen, vaan tarkastus koskisi nimenomaan säännöksessä tarkoitettua tietojoukkoa.

2 momentti. Pääsääntönä olisi, että toimenpiteen avulla hankitut tiedot tulevat yleensä käytettäväksi juuri siihen tarkoitukseen, johon ne on hankittu.

Vaikka tarkkailun tai teknisen tarkkailun laissa säädetty edellytykset täyttyisivät toimenpidettä suoritettaessa, sen avulla saadut tiedot eivät aina osoittaudu merkityksellisiksi ainaakaan alun perin tarkoitettulla tavalla. Ei kuitenkaan ole mahdollista edellyttää, että tarkkailun tulokset tuntee poliisimies poissulkisi myöhemmissä virkatoimissaan niiden vaikutukset tietoisuudestaan. Tästä syystä ei olisi realistista rajata sitä, missä virkatehtävissä tarkkailun tai teknisen tarkkailun avulla saatujen tietojen käyttö olisi luvallista.

Käytännön rikostorjuntatyötäkään ei voida erotella rikosten ehkäisemiseen ja niiden selvittämiseen, vaan rikostorjuntaan kuuluvilla toimenpiteillä pyritään samanaikaisesti molempiin. Rikosten ehkäisemiseksi hankittavat tiedot voivat erityisesti jatkuvan rikollisen toiminnan kuten huumausainerikollisuuden torjunnassa osoittautua merkityksellisiksi myös rikosten selvittämisen kannalta.

Vaikka teknisen tarkkailun käyttämisestä tehdyn rikoksen selvittämiseen ehdotetaan säädettäväksi erikseen, poliisilain säännöksiin perustuvalla tarkkailulla tai teknisellä tarkkailulla saatua aineistoa saataisiin myös liittää esitutkinta-aineistoon, milloin tämä osoittautuu tarpeelliseksi.

Tarkkailun ja teknisen tarkkailun avulla saatuja tietoja ja tallenteita saataisiin liittää myös poliisin ylläpitämiin rekistereihin sen mukaan kuin poliisin henkilörekistereitä koskevat säännökset sallivat. Näissä tapauksissa myös rekisteröityjen tietojen käytön edellytykset ja säilytysaika määräytyisivät rekistereitä koskevien säännösten perusteella.

Jollei aineistoa ole liitetty poliisin ylläpitämään rekisteriin eikä esitutkinta-aineistoon, se olisi hävitettävä viimeistään yhden vuoden kuluessa siitä, kun sitä ei todennäköisesti enää tarvita siihen tarkoitukseen, mihin se on hankittu.

Yhden vuoden määräaikaa on pidettävä riittävänä sen arvioimiseen, jatkaako henkilö toimintaa, jonka johdosta häneen kohdistuvaa tarkkailua olisi edelleen suoritettava. Mikäli tarkkailun tai teknisen tarkkailun kohteena on yleisvaarallinen tai muita merkittäviä rikoksia tekevä henkilö, sellaiset häntä koskevat tiedot, joilla voi olla poliisitoiminnallista merkitystä yhtä vuotta pitemmän ajan, tulevat yleensä liitetyiksi poliisin ylläpitämiin rekistereihin. Laissa on sen vuoksi oltava määräaika, jonka jälkeen yksittäisen poliisimiehen tai esimerkiksi tutkintaryhmän keskuudessaan kokoama rekisteröinnin edellytyksiä täyttämätön muistio-aineisto on tarpeettomana hävitettävä.

Kertakäyttöinen tallenne, kuten valokuva tai asiakirja hävitettäisiin tuhoamalla se fyysisesti. Muunlaisilla välineillä säilytettävät tallenteet olisi poistettava niiltä luotettavasti, esimerkiksi ääninauhan päälleäänittämisellä tai tietokonelevykkeen alustamisella. Samalla olisi tuhottava tallenteiden sisällöstä mahdollisesti laaditut selosteet ja muistiinpanot.

34 §. Tietojen saanti viranomaiselta

Yleistä. Toimialoittain järjestetyn valtion- ja kuntainhallinnon keskeisenä yhteisenä tavoitteena on turvallisuuden ylläpitäminen. On yhteiskunnan perusetujen mukaista, ettei turvallisuustyöhön liittyvää viranomaisten välistä tietojenvaihtoa rajoiteta aiheettomasti. Toisaalta

on vaadittava, että viranomaisten välinen tietojenvaihto on siten rajattua, ettei sillä tarpeettomasti puututa kansalaisten yksityisyyteen.

Tietojenvaihdon rajoitukset saattavat johtua oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetyistä todistelukielloista, joiden mukaiset salassapitovelvollisuudet ja vaitiolo-oikeudet ovat pääosin voimassa myös rikoksen esitutkinnassa. Valtion virkamieslain 23 §:n mukaan virkamies ei saa luvatta muille ilmaista virkamiesasemassaan tietoon saamaansa seikkaa, joka erikseen on säädetty tai määrätty salassa pidettäväksi tai joka koskee toisen terveydentilaa taikka jota asian laadun vuoksi ei muutoin ilmeisesti saa ilmaista.

Virkamiehen salassapitovelvollisuus saa virkamieslain 23 §:n mukaisesti sisältönsä voimassa olevan lainsäädännön lisäksi jatkuvasti muuttuvista määräyksistä ja toimiohjeista.

Salassapitovelvollisuus rajoittaa viranomaisen toimintaa yleisenä hallinnollisena periaatteena ohjaavaa julkisuusperiaatetta. Poliisin tehtäviin kuuluva velvollisuus ennaltaehkäistä rikoksia sekä yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavia tapahtumia on kuitenkin usein parhaiten toteutettavissa neuvonnalla tai tiedottamisella.

Voimassa olevaan lainsäädäntöön sisältyy noin 300 säännöstä viranomaisten salassapitovelvollisuudesta. Lainsäädäntöön sisältyy myös joukko säännöksiä, joissa oikeutetaan jokin viranomainen yleisesti saamaan muilta viranomaisilta tehtäviensä hoitamiseksi tarpeellisia tietoja. Suurimpana ongelmana tällaisten säännösten soveltamisessa on tällä hetkellä pidettävä niiden suurta lukumäärää, hajanaisuutta ja osittaista päällekkäisyyttä.

Viranomaiskohtaiset säännökset salassapitovelvollisuudesta ja tietojensaantioikeudesta on uusimmassakin lainsäädännössä ilmaistu hyvin yleisellä tavalla. Säännöksistä ei siten ilmene, muodostaako jonkin viranomaisen tietojensaantioikeus poikkeuksen toisen viranomaisen pääsääntöisestä salassapitovelvollisuudesta, vai aiheutuuko jotakin viranomaista velvoittavasta salassapitosäännöksestä poikkeus toisen viranomaisen muutoin yleiseen tietojensaantioikeuteen.

Salassapitovelvollisuutta ja tietojensaantioikeutta koskevien säännösten välisiä kollisiotilanteita on johdonmukaisen sääntelyn puuttuessa ratkaistu käytännössä eri viranomaisten tehtäväalueiden ja tietojensaannin tarpeiden perusteella. Viranomaisen ei tulisi salata toisen

viranomaisen tehtävässään pyytämiä tietoja, elleivät salassapitosäännöksillä suojattavat edut ole kussakin tapauksessa merkittävämmät kuin tietoa tarvitsevan viranomaisen hoidettavana oleva tehtävä ja pyydettyjen tietojen merkitys tehtävän suorittamisen kannalta.

Voimassa olevat tietojen vaihdon ja tallentamisen rajoitukset on säädetty pääasiallisesti terveydenhuollon ja sosiaalitoimen asiakkaiden yksityisyyden suojaamiseksi taikka maanpuolustuksen ja valtion korkeimpien viranomaisten päätöksenteon turvaamiseksi.

Keskeisenä turvallisuusviranomaisena poliisi tarvitsee monien tehtäviensä suorittamisessa muiden viranomaisten hallussa tai saatavissa olevia tietoja. Poliisin tehtävät ovat erityisesti rikosten torjunnassa niin moninaisia, että on käytännössä mahdotonta etukäteen yksilöidä, millaisia tietoja poliisi tarvitsee miltäkin viranomaistaholta voidakseen täyttää yhteiskunnalliset velvoitteensa. Koko rikostorjunta perustuu tiedon keräämiseen ja analysointiin. Laajimmat tiedontarpeet liittyvät rikosten esitutkintaan. Tietojen vaihto on erittäin tärkeää myös yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Voimassa olevan oikeuden mukaan poliisin mahdollisuus tietojensaantiin voi riippua tietojen käyttötarkoituksesta. Esimerkiksi rikostutkinnassa tietojen saannin edellytykset voivat riippua siitä, onko rikos kohdistunut tietojen antavaan viranomaiseen tai tämän asiakkaaseen tai onko viranomaisella muutoin hallussaan sellaista tietoa, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämiseksi. Säännökset saattavat estää tiettyyn tarkoitukseen laillisesti hankitun tiedon käytön muissa virkatehtävissä.

Tähän lakiehdotukseen sisältyvillä säännöksillä ei ole mahdollista ratkaista viranomaisten välisen tietojenvaihdon oikeudellisen sääntelyn yleisiä ongelmia, vaan tämä edellyttäisi salassapitovelvollisuutta ja tietojensaantioikeutta koskevien säännösten järjestelmällistä tarkistamista erillisenä lainsäädäntöhankkeena.

Toisaalta poliisin tiedonsaannin turvaaminen säätämällä siitä kunkin erityislain yhteydessä edellyttäisi satojen säädösten täydentämistä sekä jatkuvaa uuden lainsäädännön seurantaa.

Tässä vaiheessa voidaan vain järjestää poliisin tietojensaantioikeus säännöksillä, jotka antaisivat poliisille yleisesti määritellyn oikeuden saada tiettyjä virkatehtäviä varten tarpeellisia tietoja.

Tietojen hankkiminen voi kohdistua tietoi-

hin, jotka muu viranomainen kuin poliisi on hankkinut oman valvontatehtävänsä toteuttamiseksi. Poliisi voi tarvita virkatehtävissään myös sellaisia tietoja, jotka muu viranomainen on saanut siihen hoito-, asiakas- tai luottamussuhteessa olevalta henkilöltä. Edellisessä tapauksessa salassapidon päätarkoitus on turvata tarkastettavan henkilön tai yhteisön yksityisyyteen tai liikesalaisuuksien piiriin kuuluvan salassapidon toteutuminen. Jälkimmäisessä tapauksessa poliisin tiedonhankinnan tarpeellisuus on harkittava sitä silmällä pitäen, ettei esimerkiksi sosiaali- ja terveysviranomaisia veloiteta luovuttamaan tietojaan niin yleisesti, että yleisön luottamus näihin viranomaisiin vaarantuisi.

Tietojensaantia viranomaiselta koskevat säännökset eivät kuitenkaan oikeuttaisi poliisia saamaan muulta viranomaiselta todistelutarpeisiin sellaista tietoa, jonka tuo viranomainen on saanut henkilöltä, joka olisi oikeutettu kieltäytymään kokonaan todistamasta asiassa.

1 momentti. Poliisilla olisi lähtökohtaisesti oikeus saada muilta viranomaisilta sellaiset näiden hallussa olevat tiedot, jotka ovat tarpeen poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Tietojensaantioikeus liittyisi kaikkiin poliisille viranomaisena kuuluviin tehtäviin siitä riippumatta, säädetäänkö niistä poliisilaissa, esitutkintalaissa vai muussa lainsäädännössä. Tietojensaantioikeudesta lupahallintoa varten annettaisiin kuitenkin erityissäännöksiä tämän pykälän 2 momentissa.

Ehdotettu momentti vastaa asiasisällöltään parlamentaarisen poliisikomitean metintöön sisältyneen poliisilakiehdotuksen 34 §:n 1 momenttia (komiteanmietintö 1986:16 liite 5 sivu 323).

Muun viranomaisen olisi annettava tässä tarkoitettut tiedot tilanteen mukaan suullisena tai kirjallisena vastauksena poliisin tekemään tiedusteluun. Milloin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen, poliisilla olisi oikeus saada tiedot myös viranomaisen antaman asiakirjan muodossa. Kysymyksen tulisi esimerkiksi ote viranomaisen pitämästä rekisteristä tai jäljennös sen antamasta toimituskirjasta. Säännös koskisi nimenomaan tietojensaantia, eikä se siksi perustaisi poliisille oikeutta saada haltuunsa muun viranomaisen arkistoasiakirjojen alkupe- räiskappaleita. Tällainen oikeus poliisilla voi olla rikostutkinnassa takavarikkoa koskevien säännösten perusteella tai ehdotuksen 38 §:n mukaisessa tapauksessa poliisitutkinnassa, jos

siinä erityisestä syystä tarvitaan alkuperäistä asiakirjaa.

Poliisilla olisi oikeus saada tässä pykälässä tarkoitettut tiedot ja asiakirjat maksutta. Säännöksen merkitys lisääntyy, kun julkishallinnon tulosoajaukseen siirtyminen johtaa enenevässä määrin siihen, että viranomaiset perivät maksuja myös normaaleissa virkatehtävissä toisilleen tuottamistaan suoritteista. Poliisin maksullisista suoritteista määrätään nykyisin poliisin suoritteiden maksullisuudesta annetussa sisäasiainministeriön päätöksessä (1690/93).

Vaikka kysymys poliisin suoritteiden maksullisuuden laajentamisesta on ollut esillä esitystä laadittaessa, selvänä lähtökohtana pidetään edelleen sitä, että poliisin perustehtävien suorittaminen, kuten yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ja rikostutkinta, säilyy maksuttomana. Ei olisi asianmukaista, että poliisi joutuisi maksamaan muiden viranomaisten vähäisistäkin virkatoimista voidakseen suorittaa virkatoimia, joista se ei itse peri maksua. Viranomaisten välinen tietojenvaihto edistää usein myös tietojen luovuttavan viranomaisen tehtäväpiiriin liittyvien tavoitteiden toteutumista.

Pykälässä määritelty tietojensaantioikeus syrjäyttäisi muualla laissa säädetty salassapitovelvollisuudet, ellei salassapitovelvollisuutta koskevassa säännöksessä nimenomaan kielletä tietojen luovuttamista poliisille. Kielto voidaan ilmaista myös luettelemalla tietojensaantiin oikeutetut viranomaiset mainitsematta poliisia niiden joukossa.

Jos kysymyksessä olevien tietojen käyttö todisteena on kielletty tai sitä on rajoitettu, poliisilla olisi oikeus saada tiedot vain sellaisiin tarkoituksiin, joissa niiden käyttö on todistelu- kieltoja ja -rajoituksia koskevien säännösten mukaan sallittua.

Jos tietojensaantioikeutta on rajoitettu siten, että poliisilla on salassapitosäännöksen mukaan oikeus saada tietoja vain määräedellytyksin tai tiettyyn tarkoitukseen, erityissäännöksiin perustuvia rajoituksia olisi noudatettava poliisilaissa säädettyästä yleisestä tietojensaantioikeudesta huolimatta.

Joidenkin salassapitosäännösten yhteydessä mainitaan nimenomaisesti, että tietoja voidaan antaa salassapitovelvollisuudesta huolimatta "syyttäjä- ja poliisiviranomaisille rikoksen selvittämiseksi". Tällaisia poikkeuksia salassapitovelvollisuudesta on säädetty muun muassa pankkitoimintaa koskevissa laeissa, valtion va-

kuusrahostosta annetun lain 18 §:n 2 momentissa (857/93), merimieslain 73 §:ssä (1006/86), työsuojelun valvonnasta ja muutoksenhausta työsuojeluasioissa annetun lain (131/73) 5 §:ssä, ilmansuojelulain 31 §:n 2 momentissa (66/86), jätehuoltolain (673/78) 43 §:ssä, kotieläintuotannon ohjaamisesta annetun lain (1305/90) 21 §:ssä, maidon väliaikaisesta kiintiömaksusta annetun lain (569/84) 20 §:ssä, maidon väliaikaisesta tuotantokiintiöstä annetun lain (570/84) 30 §:ssä, vartioimisliikeasetuksen 27 §:ssä ja terveydenhoitolain (469/65) 89 §:ssä.

Tiedonsaantioikeuden tarkemmin määritteleviä säännöksiä ovat muun muassa verotuslain 132 §, arvonnäköverolain 212 §, leimaverolain 100 c § ja tullilain 67 §. Niiden mukaan vero- ja tulliviranomaisten on annettava muutoin salassa pidettäviä tietoja ja asiakirjoja asianomaisten viranomaisten käytettäväksi verorikosten syytteenpanoa varten sekä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käytettäväksi muunkin rikoksen selvittämistä varten, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tietoja saa käyttää ainoastaan siihen tarkoitukseen, johon ne on annettu, eikä niitä saa luovuttaa edelleen, ellei toisin ole säädetty tai tietoja annettaessa määrätty.

Perusteet tietojen luovuttamiseen valtion ja kunnan viranomaisten rekistereistä määräytyvät yleisten asiakirjain julkisuudesta annetun lain tai asiaa koskevien erityissäännösten perusteella. Henkilörekisterilain säätämisen yhteydessä lisättiin yleisten asiakirjain julkisuudesta annettuun lakiin uusi 18 a § (472/87), joka rajoittaa henkilötietojen luovuttamista viranomaisten atk-rekistereistä. Viranomaisten henkilörekisterien yhteiskäytöstä säädetään julkisen hallinnon asiakaspalvelujen järjestämisestä yhteisissä palveluyksiköissä annetun lain (802/93) 3 §:ssä.

Poliisin olisi tietojen hankkimisesta päättäänsään otettava lakiehdotuksen yleisten säännösten mukaisesti huomioon myös yleisten hallinnollisten periaatteiden noudattaminen. Muu viranomainen olisi kuitenkin oikeutettu kieltäytymään luovuttamasta poliisille sen pyytämiä tietoja ja asiakirjoja vain, milloin pyyntö on ilmeisen lainvastainen.

2 momentti. Poliisin oikeus tietojensaantiin määräytyisi myös lupahallintoasioissa 1 momentin mukaan, sikäli kuin on kysymys muiden kuin salassapidettävien tietojen saamisesta, poliisille annettavien tietojen ja asiakirjojen

maksuttomuudesta sekä muun kuin 2 momentissa tarkoitettun salassapitovelvollisuuden väistymisestä poliisin tiedontarpeiden hyväksi.

Pykälän 2 momentissa annettaisiin 1 momentista poikkeavat erityissäännökset siitä, millä edellytyksillä poliisilla olisi oikeus saada lupahallintoa varten tietoja henkilön ominaisuuksia tai käyttäytymistä koskevista salassa pidettävistä seikoista. Tällaisia seikkoja olisivat henkilön terveydentila, päihteiden käyttö tai väkivaltainen käyttäytyminen.

Tässä tarkoitettu tietojensaantioikeus liittyy niihin lupa-asioihin, joissa luvan peruuttaminen kuuluu poliisin toimivaltaan. Poliisi päättää ajo-oikeuden ja ampuma-aseluvan myöntämisestä ja peruuttamisesta. Muuna näihin rinnastettavana lupana pidettäisiin esimerkiksi vartiointisliikeasetuksen 11 §:ssä tarkoitettua vartioksi hyväksymistä.

Tämän momentin mukainen tietojensaantioikeus poliisilla olisi silloin, kun on syytä epäillä, ettei luvanhaltija enää täytä luvan saannin edellytyksiä. Hankittavien tietojen olisi oltava merkityksellisiä näiden edellytysten arvioimisen kannalta.

Sanamuotonsa mukaisesti säännös ei oikeutaisi poliisia saamaan siinä mainittuja tietoja muulta viranomaiselta harkittaessa uuden luvan myöntämistä, vaan poliisin olisi kulloinkin kyseessä olevan luvan myöntämistä koskevien säännösten puitteissa harkittava, millaista selvitystä luvan hakijalta vaadittaisiin sen myöntämisen edellytysten olemassaolosta.

3 momentti. Tietojen tai asiakirjojen antamista poliisille pyytää yleensä se poliisin palveluksessa oleva henkilö, jonka käsiteltävänä olevassa asiassa tietoja tarvitaan, riippumatta siitä, olisiko tiedon tai asiakirjan antaminen muulle viranomaiselle tai yksityiselle maksullista.

Salassa pidettävien tietojen hankkiminen poliisia koskevan poikkeussäännöksen nojalla edellyttää kuitenkin, että tietojensaantiedellytykset, lailliset käyttömahdollisuudet ja tarpeellisuus harkitaan erityisen huolellisesti.

Tämän vuoksi ehdotetaan säädettäväksi, että salassa pidettävien tietojen hankkiminen tämän pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa edellyttäisi päällystään kuuluvan poliisimiehen päätöstä.

4 momentti. Salassa pidettäviä tietoja, jotka on saatu 2 momentin perusteella, saataisiin käyttää vain siihen tarkoitukseen, johon ne on laillisesti hankittu. Tietoja saisi siten käyttää vain luvanhaltijan luotettavuuden, sopivuuden

tai muun sellaisen seikan arvioimiseksi, milloin tällainen seikka on säädetty luvan myöntämisen edellytykseksi.

Milloin lupaan sisältyy ehto, jonka toteutuminen riippuu 2 momentissa tarkoitetuista henkilön ominaisuuksista tai käyttäytymiseen liittyvistä seikoista, tietoja saataisiin käyttää myös sanotun ehdon toteutumisen arvioimiseen.

35 §. Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä

Yleistä. Laissa säädetty kielto luovuttaa tietoja saattaa olla riippumaton siitä, toimiiko tietojen haltija virkamiehenä vai onko hän yksityishenkilö. Tästä huolimatta on perusteltua säätää erikseen viranomaisten välisestä tietojen vaihdosta ja yksityisen yhteisön tai henkilön hallussa olevien tietojen luovuttamisesta poliisille.

Käsitteet liike-, ammatti- ja yrityssalaisuus ovat olleet varsin jäsentymättömiä. Muun muassa vakuutuslalla on julkaistu vakuutusalan sisäisiä ohjeita, joilla on pyritty luomaan uusi käsite ”vakuutuslalaisuus”. Tämä käsite on omaksuttu myös vuoden 1994 alussa voimaan tullessa vakuutusyhtiölain muutoksessa (752/93).

Liike-, ammatti- ja yrityssalaisuuden käsitteestä on erotettava hallitusmuodon 12 §:stä ilmenevät kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuus. Poliisilaila ei ole vaikutuksia näihin perusoikeuksiin.

Poliisilakiehdotuksessa on tarkastelun lähtökohdaksi otettu rikoslain uudistuksen yhteydessä omaksuttu käsitteistö.

Jokainen henkilö saa pääsääntöisesti ratkaista vapaasti, mihin tarkoituksiin hän käyttää eri elämänlaloja koskevia tietojaan. Tietojen käyttöoikeutta on kuitenkin eräissä tapauksissa rajoitettu tarkoituksella suojata yritystoiminnan edellytyksiä ja taloudellisia etuja sekä liiketoimintaan osallistuvien henkilöiden yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia seikkoja.

Lainsäädännössä ovat poikkeukset pääsäännöstä jakautuvat kolmeen pääryhmään:

- 1) toimialakohtaiset erityissäännökset;
- 2) rikoslain rangaistussäännökset yrityssalaisuuden ja asianajo- tai lääkitäsalaisuuden paljastamisesta; ja
- 3) tietojen käyttörajoitukset lähinnä rikosprosessuaalisissa säännöksissä.

Nämä säännökset riippuvat usein myös toi-

sistaan siten, että prosessuaalisten todistelurajoitusten sisältö konkreettisesti tapauksessa määräytyy kysymyksessä olevaa toimialaa koskevien salassapitosäännösten kautta.

Salassapitosäännöksiä sovellettaessa on ratkaistava myös se, keitä luonnollisia henkilöitä oikeushenkilön hyväksi säädetty salassapito-oikeus tai oikeushenkilöä sitova salassapitovelvollisuus poikkeuksineen koskevat.

Luottolaitostoinnasta annetussa laissa (1607/93) säädetään rangaistavaksi rahoituslaitoksen asiakkaita tai muun henkilön taloudellista asemaa tai yksityisen henkilökohtaisia oloja koskevan seikan taikka liike- tai ammatillisuuden oikeudeton paljastaminen. Rangaistavaan tekoon voisi syyllyä myös rahoituslaitoksen palveluksessa oleva tai toimeksiantosta tehtävää suorittava henkilö. Rangaistuksena olisi sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta.

Luottolaitostoinnasta annetussa laissa ei ole säännöstä poliisin oikeudesta saada tietoja muihin tarkoituksiin kuin rikoksen johdosta toimitettavaan esitutkintaan. Lain 96 §, jonka mukaan rahanpesusta on ilmoitettava esitutkintaviranomaiselle tutkintaa varten, ei ulota rahoituslaitoksen tietojenanto-oikeutta edeltävän selvittelyn suorittamiseen.

Arvioitaessa poliisin asemaa tietojensaantiin oikeutettuna viranomaisena on lisäksi otettava huomioon poliisin tehtävä esitutkinta- ja rikos- ja torjuntaviranomaisena. Suomi on ETA-sopimuksessa sitoutunut noudattamaan Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiiviä rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä (91/308/ETY).

Poliisin tietojenhankintaa koskevia säännöksiä on myös esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevassa lainsäädännössä sekä suuronnettomuuksien tutkintaa ja liiketoimintakieltoa koskevissa laeissa. Lainsäädännössä on kokonaan järjestämättä poliisin oikeus saada tietoja, joita se tarvitsee voidakseen täyttää nykyisen poliisiasetuksen 1 §:ssä säädetty tehtävänsä rikosten ennaltaehkäisemiseksi ja muiden kuin edellä mainittujen onnettomuuksien tutkimiseksi.

I momentti. Rikoslain 30 luvussa säädetään rangaistavaksi toisen henkilön tai yhteisön yrityssalaisuuden oikeudeton paljastaminen taloudellisen hyödyn hankkimiseksi tai toisen vahingoittamiseksi. Yrityssalaisuuden käsite on määritelty rikoslain 30 luvun 11 §:ssä ja sitä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 66/1988 vp).

Määritelmän mukaisesti yrityssalaisuudella

tarkoitettaisiin myös poliisilaissa yläkäsitteenä liike- ja ammatillisuutta, jonka elinkeinonharjoittaja haluaa pitää salassa ja jonka ilmaiseminen olisi omiaan aiheuttamaan taloudellista vahinkoa joko hänelle tai toiselle elinkeinonharjoittajalle, joka on hänelle liikesuhteessa tiedon antanut.

Jokainen on oikeutettu antamaan poliisiin käyttöön omia yritys- ja pankkisalaisuuden piiriin kuuluvia tietojaan.

Näin ollen poliisin tietojen saanti voisi olla ongelma silloin, kun yrityksellä tai pankilla on hallussaan asiakkaan tai liikekumppanin salassapidettäviä tietoja.

Puhtaasti rikollinen toiminta ei kuulu yrityssalaisuuden tai pankkisalaisuuden piiriin, koska rikoslain säännösten tarkoituksena ei ole estää rikolliseen toimintaan kohdistuvaa viranomaisten tietojen hankintaa. Rikollista toimintaa ei voida rinnastaa rikosoikeudellista suojaa nauttivaan yritystoimintaan, jota rikoslaissa tarkoitetaan.

Salaisuussäännöstö ei suojaa laittoman taloudellisen hyödyn tavoittelua myöskään siitä syystä, että poliisin tietojensaannista asianosaiselle mahdollisesti aiheutuvia oikeusjärjestyksen mukaisia haittaseuraamuksia kuten sakko- ja rangaistuksia tai veroseuraamuksia ei voida katsoa rangaistussäännöksillä torjuttavaksi oikeudettomaksi taloudelliseksi vahingoksi.

Rikoslailta suojatun yrityssalaisuuden piiriin eivät kuulu myöskään tiedot, joiden salassapidolla ei ole taloudellista arvoa, vaikka ne saattavat kuulua esimerkiksi terveydenhoidolliseen tai muulla erityisellä perusteella salassapidettävään tietopiiriin. Salaisina ei voida pitää myöskään seikkoja, jotka ovat yleisessä tiedossa tai jotka yrityksellä on velvollisuus julkistaa, kuten tilinpäätökset ja niiden liitetiedot.

Hallituksen esityksessä esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevaksi lainsäädännöksi (HE 14/1985 vp s. 67) perustellaan liike- ja ammatillisuuden suojan rajoittamista takavarikko-kiellon ulkopuolelle sillä, että tällainen rajaaminen vaikeuttaisi kohtuuttomasti talousrikosten tutkintaa. Suuressa osassa taloudellista rikollisuutta koskevia rangaistussäännöksiä rangaistustaso voi olla alhainen, vaikka rikoksen avulla voidaan saavuttaa hyvin suurta lainvastaista hyötyä tai aiheuttaa vakavaa vahinkoa taloudellisille päämäärille.

Tietojen saantiin oikeuttava säännös on sen sijaan tarpeen niissä tilanteissa, joissa pankin, muun yrityksen tai niissä toimivan henkilön

hallussa on sellaisia tietoja, joita ei suoranaisesti ole käytetty rikoksen tekemiseen, ja toisaalta sellaisissa tapauksissa, joissa ei voida ennalta päätellä, kuuluuko tarvittava tieto laila suojatun salaisuuden piiriin.

Kaikissa sellaisissa tapauksissa, joissa asianomistajan vahingon rajoittamiseksi tai merkitävän rikoksesta saadun hyödyn jäljittämiseksi ja konfiskoimiseksi on tarpeen, liikesalaisuuden ja pankkialaisuuden alaisilla tiedoilla on ratkaiseva merkitys tutkinnalle ja vahinkojen torjunnalle.

Ehdotuksen 35 §:n mukaan poliisilla olisi oikeus saada tietoja rikoksen selvittämiseksi.

Luottolaitostoinnasta annetun lain 94 §:n 2 momentin mukaan omistusyhteisöllä, luottolaitoksella ja sen konsolidointiryhmään kuuluvalla rahoituslaitoksella on velvollisuus antaa pankkialaisuuden alaisia tietoja syyttäjä- ja esitutkintaviranomaiselle rikoksen selvittämiseksi.

Säännöksellä on olennaista merkitystä todistelun luotettavuudelle ja talousrikoksia koskevalle tiedonsaannille. Myös todistajan aseman esitutkinnassa tulee olla riidaton. Tietojen salaaminen ilman laillista syytä saattaa johtaa rangaistusvastuuseen perätöntä lausumaa esitutkinnassa koskevan rangaistussäännöksen nojalla. Säännös on sopusoinnussa poliisilakiehdotuksen kanssa ja selkeyttää oikeudenkäymiskaaren säännösten tulkinnanvaraiseksi jättämää vaitiolo-oikeutta pankki-, liike- tai ammattisalaisuuden piiriin kuuluvista asioista.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin mukaan todistaja saa kieltäytyä antamasta lausumaa, jolla liike- tai ammattisalaisuus tulisi ilmaistuksi, jolleivät erittäin tärkeät seikat vaadi, että todistajaa kuulustellaan niistä.

Tietosuojan murtamista harkitessaan poliisin olisi kuitenkin toimintaa koskevien yleisten periaatteiden mukaisesti itse otettava varsinkin lievässä rikostapauksissa huomioon tietojen luovuttamisesta odotettavissa oleva taloudellinen vahingon vaara.

Eräissä pankkialaisuuteen kytkeytyvissä laeissa on liitännäisiä säännöksiä tietojen antamisesta poliisi- ja syyttäväviranomaisille. Säännöksiä on muun muassa rahoitustarkastuslain (503/93) 19 §:ssä, sijoitusrahastolain (480/87) 58 §:ssä, luottolaitostoinnasta annetun lain 94 §:ssä ja arvopaperinvälitysliikkeistä annetun lain (499/89) 30 §:ssä.

Poliisi voisi ehdotuksen mukaan saada yri-

tyssalaisuuden ja pankkialaisuuden suojaamia tietoja myös rikosten estämiseksi. Tällä perusteella saatavia tietoja käytettäisiin erityisesti rahoitustoimintaan liittyvien talousrikosten, kuten petosten, rahanpesun ja konkurssirikosten ehkäisemiseen. Tietoja voidaan käyttää tehokkaasti silloin, kun rikollinen toiminta on ajallisesti pitkäkestoista ja suunnitelmallista. Tietoja voitaisiin luovuttaa poliisille sekä asiakaan epäillystä rikollisesta hankkeesta että yrityksen sisällä tapahtuvaksi epäilystä rikollisesta toiminnasta.

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole yleissäännöstä tietojen saamisesta poliisitutkintaan. Tutkinnan luonteen vuoksi esimerkiksi onnettomuustutkintaa koskevat pöytäkirjat ovat sisältäneet luottamuksellista yritystietoa.

Tietoja voitaisiin ehdotuksen mukaan saada myös muuhun poliisitutkintaan, silloin kun tiedot ovat välttämättömiä asian selvittämiseksi. Erityisesti liiketoimintakiellon edellytyksiä ja suuronnettomuuden luontoisia tapahtumia tutkittaessa saatetaan joutua käsittelemään yrityksen tuotantoprosessiin tai taloudelliseen toimintaan liittyviä salassa pidettäviä tietoja, jotka ovat välttämättömiä tutkimuksen suorittamiseksi.

Suuronnettomuuksien tutkinnasta annetun lain 10 §:n mukaan tutkintalautakunnalla on oikeus tarkastaa esineitä sekä perehtyä sellaisiin asiakirjoihin, joilla saattaa olla merkitystä tutkinnassa. Onnettomuuksista ainoastaan osan tutkii suuronnettomuuksien tutkintalautakunta. Muut tapaukset tutkii poliisi samoin menettelytavoin kuin suuronnettomuuksien tutkinnassa.

Ehdotettu tietojen saantia koskeva säännös täsmentäisi ja selkeyttäisi puuttuvan lainsäädännön johdosta muodostunutta tavanomaisoikeudellista käytäntöä.

Päätöksen tässä momentissa tarkoitettujen tietojen hankkimisesta tekisi päällystöön kuuluva poliisimies.

Poliisilakiehdotus ei vaikuta välittömästi siihen, millaista virka-asemaa edellytetään poliisin palveluksessa olevalta henkilöltä tämän pyytäessä poliisiin käytettäväksi sellaisia tietoja, joiden saantiin poliisilla on oikeus jonkin muun lain, esimerkiksi luottolaitostoinnasta koskevan lainsäädännön perusteella. Myös tietojen hankkimisesta erityislainsäädännön perusteella päättäisi kuitenkin käytännössä päällystöön kuuluva poliisimies, esimerkiksi yksittäisen rikosasian tutkinnanjohtaja. Tämän mukaan kir-

jallisen tietojensaantipyynnön allekirjoittaisi nykyisen käytännön mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies tai muu päällystään kuuluva poliisimies.

2 momentti. Ehdotuksen mukaan poliisilla olisi tehtävässään oikeus saada myös tarvittavia yhteystietoja, jotka eivät kuulu teletointalain (183/87) mukaan salassa pidettävään tietopiiriin. Tällaisia tietoja ovat salaiset puhelinnumerot ja tilaajaosoitteet. Näiden tietojen on tulkittu kuuluvan sopimusperusteisen salassapitovelvollisuuden eli lähinnä yrityssalaisuutta koskevien säännösten piiriin.

Teletointintaa harjoittavan yrityksen ja sen asiakkaan väliseen sopimukseen on useimmiten liitetty maininta yrityksen oikeudesta luovuttaa tietoja viranomaiskäyttöön. Nimenomaisen sopimuksen puuttessa saatava syntyy tulkintameriellisyyskäsi salassapitovelvollisuuden perusteesta ja sisällöstä.

Ehdotettu säännös mahdollistaisi ja vakiinnuttaisi selkeän ja yhtenäisen käytännön.

Yhteystietoja tarvitaan erityisesti rikostutkintaan. Lisäksi tietoja käytettäisiin asianomistajien kiireelliseen tavoittamiseen sekä tieliikenne- ja muiden onnettomuuksien uhrien omaisten ja todistajien tavoittamiseen. Tietoja tarvitaan myös alaikäisten päihtyneiden vanhemmille tehtäviin ilmoituksiin sekä tiedoksiantojen ja kutsujen toimittamiseen.

Yhteystiedot nopeuttavat henkilöiden tavoittamista, pienentävät asianomistajien vahinkoja ja vähentävät pakkokeinojen tarvetta ja kiinniottilanteita. Saadut tiedot ovat verrattavissa julkisiin osoite- ja henkilötietoihin.

3 momentti. Rikoslain 38 luvun 3 §:ssä säädetään rangaistavaksi asianajajan tai muun asiamiehen, lääkärin, haavurin, kättilön, apteekkarin ja heidän ammattiapulaistensa salassapitovelvollisuuden rikkominen.

Poliisin oikeudesta saada salassapidettäviä tietoja lupahallinnon tarkoituksiin esitetään säädettäväksi siten, että poliisin oikeus saada tarvittavia tietoja olisi samansisältöinen riippumatta siitä, onko lääkäri tai muu salassapitovelvollinen valtion, kunnan vai yksityisen työnantajan palveluksessa vai onko hän itsenäinen ammatinharjoittaja. Yksityisellä yhteisöllä tarkoitetaan ehdotuksessa lähinnä kommandiittitai osakeyhtiömuotoista lääkäriasemaa, säätiötä tai yhdistystä.

Momentissa olevan viittaussäännöksen mukaan poliisin tietojensaantioikeus olisi näissä tapauksissa samansisältöinen kuin ehdotuksen

34 §:n 2—4 momentissa säädettävä tietojensaantioikeus viranomaiselta. Päätöksen tietojen hankkimisesta tekisi tässäkin tapauksessa päällystään kuuluva poliisimies. Tietojen edelleenluovuttaminen olisi kiellettyä niiden sallittua käyttötarkoitusta koskevan rajoituksen vuoksi.

Poliisi saa vastaavia terveydentilaa, päihteiden käyttöä ja väkivaltaisuutta koskevia tietoja myös kotihälytysten, päihtyneiden säilöönnoton ja rikostutkinnan yhteydessä. Tietoja saatetaan saada myös lääkintähuollollisten virka-aputoimenpiteiden yhteydessä. Näiden tietojen käyttöä ja edelleenluovutusta koskisi ehdotuksen 42 §:n mukainen vaitiolovelvollisuus.

4 luku. Poliisitutkintaa koskevat säännökset

Yleistä. Poliisitutkinta on ollut alun alkaen sääntelemätöntä. Sillä on käytännössä tarkoitettu kaikkea poliisin suorittamaa tutkintaa, jossa kertyneet tiedot on kirjattu. Poliisitutkintaan on sisällytynyt myös hallintomenettelyssä tarvittavien tietojen hankkimista.

Esitutkintalaki ja hallintomenettelylaki sääntelevät suurimmaksi osaksi tiedonhankintaa näissä tehtäväpiireissä. Tämän ohella on annettu erityissäännöksiä ja -määräyksiä tutkinnan suorittamisesta muun muassa erilaisissa onnettomuustapauksissa. Erityisistä tutkinnan lajeista kuten liiketoimintakiellon edellytysten selvittämisestä on säädetty erityislaeissa.

Esitutkintalain säätäminen on merkinnyt sitä, että rikoksen selvittämiseksi suoritettavasta tutkinnasta säädetään yksityiskohtaisesti ja sillä on virallinen nimi. Poliisilakiin ehdotetuilla 36—38 §:llä pyritään vastaavasti täsmentämään muita tutkintatehtäviä koskevaa sääntelyä ja vahvistamaan muissa kuin rikostapauksissa toimitettavan tutkinnan viralliseksi nimikkeksi poliisitutkinta.

36 §. Poliisitutkinta

1 momentti. Säännös sisältää poliisitutkinnan määritelmän. Poliisitutkinta tarkoittaa käsitteenä muuta poliisin suorittamaa tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa, esitutkintalaissa säädettyä esitutkintaa. Esitutkinnan ensisijaisena tarkoituksena on selvityksen hankkiminen rikosasiassa syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.

Eräissä tapauksissa on tarpeen selvittää tapahtunut rikos, vaikka tiedettäisiin jo ennen tutkinnan aloittamista, ettei ketään voida asettaa syytteeseen. Vaikka asianomistajalla ei olisi asianomistajarikoksen johdosta rangaistusvaatimusta, rikoksen toteennäyttäminen saattaa lain mukaan olla edellytys johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseen tai jonkin etuuden säilyttämiseen. Esimerkkeinä voidaan mainita väkisinmakaamisesta aiheutuneen raskauden keskeyttäminen ja rikoksella aiheutetun vahingon korvaaminen valtion varoista. Esitutkintalain 3 §:n 4 momentin mukaan tutkinta toimitetaan näissä tapauksissa tarpeellisessa laajuudessa rikoksen esitutkintana siitä huolimatta, ettei tarkoituksena ole aineiston hankkiminen rikosprosessia varten.

Poliisitutkinnan tarkoituksena on virallisen selvityksen hankkiminen ja kokoaminen muissa kuin rikosasioissa, milloin poliisi on muualla lainsäädännössä olevien säännösten perusteella siihen velvollinen. Poliisitutkintaa on alan ammattisanastossa nimitetty myös erityistutkinaksi. Poliisitutkinnan toimittaminen on eräissä asiaryhmissä perustunut vain tavanomaisoikeudelliseen käytäntöön, jonka oikeudelliseksi perusteeksi on katsottu voimassaolevan poliisiasetuksen 1 §:ssä yleisesti säädetty poliisin velvollisuus toimia muun muassa onnettomuuksien ennaltaehkäisemiseksi.

Poliisitutkinnan menettelytapoja on toisinaan sovellettu myös hallintomenettelyssä tarvittavien tietojen hankkimiseksi. Hallintomenettelyn ja poliisitutkinnan käyttöala on ehdotuksessa tarkoitettu toisistaan selkeästi erotettaviksi. Asianosaisen kuulemisesta ja asian muusta selvittämisestä hallintomenettelyssä säädetään hallintomenettelylaissa. Esitykseen sisältyvässä lakiehdotuksessa 14 muutettaisiin sen 1 §:ään sisältyvää hallintomenettelyn määritelmää siten, että käsitteen ulkopuolelle rajattaisiin esitutkinnan lisäksi poliisitutkinta. Esimerkiksi ajo-oikeuden voimassaolosta päättäminen on hallintomenettelyä, jossa ei saa käyttää esitutkintaan tai poliisitutkintaan liittyviä pakkokeinoja kuten noutoa.

Poliisitutkinta on toimitettu tavanomaisoikeudellisin perustein esimerkiksi niissä kaatoamistapauksissa, joiden selvittämiseksi on jouduttu suorittamaan etsintöjä kotirauhan piirissä, ottamaan tarvittavia näytteitä ja toimittamaan lukuisiakin todistajankuulusteluja. Useimmiten tällöin on ollut kysymys muistinsa

menettäneistä tai perhesiteensä katkaisseista henkilöistä taikka itsemurhatapauksista.

Tällaisten tapausten tutkiminen on välttämätöntä, koska niihin saattaa liittyä rikos silloinkin, kun sitä ei lähtökohtaisesti ole syytä epäillä pelkän katoamisen perusteella. Tutkinta on asian laadun vuoksi voitava aloittaa silloinkin, kun rikoksen mahdollisuutta ei ole pois suljettu, mutta esitutkintalain 2 §:ssä säädetty esitutkinnan toimittamisedellytykset eivät vielä täyty. Tutkinta on tarpeen myös kadonneen löytämiseksi ja auttamiseksi taikka kuolleeksi epäillyn kadonneen henkilön perhe- ja varallisuussuhteiden järjestämiseksi. Tutkinnasta näissä tapauksissa tulisi säätää asetuksella.

Laissa tai asetuksessa ei myöskään ole säännöstä hirvieläinonnettomuuksien tutkinnasta, vaan tutkinta perustuu hirvieläinvahinkojen korvaamisesta annetun valtioneuvoston päätöksen (319/82) 9 §:n 1 momenttiin. Tarkasteltavana oleva poliisilakiehdotuksen säännös edellyttäisi kuitenkin, että poliisitutkinnan toimittaminen perustuisi aina laissa tai asetuksessa oleviin säännöksiin.

Eräissä tapauksissa nimenomaisiin säännöksiin perustuva tutkinta saattaa olla joko rikoksen esitutkintaa tai poliisitutkintaa.

Tällainen tutkinnan laji on kuolemansyyn tutkinta, joka on kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/73) 7 §:n mukaan toimitettava sekä lääketieteellisesti yllättävissä tapauksissa että muun muassa tapauksissa, joissa kuoleman epäillään aiheutuneen rikoksesta. Edellisessä tapauksessa tutkinta suoritettaisiin poliisitutkintana, jälkimmäisessä tapauksessa rikoksen esitutkintana.

On myös olemassa säännöksiä, joiden mukaan poliisin on toimitettava ”tutkinta”. Näisäkin tapauksissa tutkinta toimitettaisiin poliisilain mukaisena poliisitutkintana, paitsi milloin asiassa on esitutkintalain mukaan toimitettava esitutkinta. Tällainen säännös on esimerkiksi tapaturmavakuutuslain 39 §.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin ohjesäännön (1697/92) 6 §:n ja vastaavasti eduskunnan oikeusasiamiehen johtosäännön 7 §:n (1226/90) mukaan ylimpien laillisuusvalvojien on tutkittava asia, jos heidän valvontavaltaansa kuuluvan henkilön tai yhteisön menettelystä tehdyn kantelun tueksi on esitetty todennäköisiä syitä. Laillisuusvalvojat pyytävät toisinaan poliisilta virka-apua asian tutkimiseksi. Virka-apuna suoritettava tutkinta muistuttaa muodoltaan ja

tarkoituksiltaan osin poliisitutkintaa tai esitutkintaa, osin hallintomenettelyä.

Esitutinnan toimittamisvelvollisuus perustuu esitutkintalain 2 §:ään tai 15 §:n 2 momenttiin. Virka-apuna pyydetty tutkinta on toimittava esitutkintana, jos laillisuusvalvontaviranomainen syyttäjän ominaisuudessaan sitä pyytää. Tutkinta tulisi pyynnön sisällöstä riippumatta toimittaa rikoksen esitutkintana myös silloin, kun virka-apupyynnön perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että asiassa on tehty rikos.

2 momentti. Esitutkintalain välitön soveltaminen poliisitutkintaan ei ole mahdollista tutkintalajien suuren määrän samoin kuin poliisitutinnan ja esitutinnan erilaisen tarkoituksen vuoksi. Poliisitutkintaa varten on joko luotava tutkintalajikohtainen lainsäädäntö tai poliisitutkintaa yhteisesti koskeva esitutkintalainsäädännön kaltainen rinnakkaisäädännöstö taikka annettava ainakin viittaussäädännös esitutkintalain soveltamisesta myös poliisitutkintaan siltä osin kuin tämä on mahdollista.

Esitystä laadittaessa on päädytty ehdottamaan yleistä viittaussäädännöstä. Sen mukaan poliisitutkinnassa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä tutinnan suorittamisesta esitutkinnassa on säädetty. Viittaus tarkoittaa esitutkintalakiin sisältyviä menettelytapasäännöksiä. Keskeisistä poliisin toimivaltuuksiin ja kansalaisen velvollisuuksiin poliisitutkinnassa liittyvistä kysymyksistä säädettäisiin poliisilain 37 ja 38 §:ssä. Yksityiskohtaisemmat ohjeet poliisitutinnan toimittamisesta annettaisiin tutkintalajikohtaisilla poliisin sisäisillä määräyksillä ja ohjeilla.

Selvää on, ettei poliisitutkinnassa sovellettaisi niitä esitutkintalain säännöksiä, jotka koskevat syyttäjän myötävaikutusta esitutkintaan ja asian saattamista esitutinnan päätyttyä syyttäjän harkittavaksi. Jos poliisitutkintaa toimitettaessa ilmenee syytä epäillä, että on tehty rikos, asiassa olisi siirryttävä esitutkintaan. Poliisitutkintaa ei voitaisi toimittaa suppeana, koska suppean esitutinnan edellytykseksi säädetyllä enimmäisrangaistuksella ei ole vastinetta tutkinnassa, jossa ei ole kysymys rikoksesta.

Määräysten ja ohjeiden avulla poliisitutkinnassa voitaisiin vaikeudetta soveltaa esitutkintalain säännöksiä saapuville olovelvollisuuden kestoajasta, kuulustelun toimittamisajasta, kuulusteltavan kohtelusta, ennen kuulustelun alkua tehtävistä ilmoituksista, läsnäolo-oikeu-

desta kuulustelussa, tutkintatoimenpiteiden kirjaamisesta ja kuulustelupöytäkirjan tarkistamisesta, loppulausuntomenettelystä ja tutkinnasta tiedottamisesta.

Poliisitutkinnassa on kuitenkin otettava huomioon, ettei siinä kuultavan henkilön asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia voida määritellä kuultavan asemaa rikostutkinnassa koskevin käsittein. Kun tutinnan perusteena ei ole epäilty rikos, tutkittavassa asiassa ei ole asianomistajaa tai syylliseksi epäiltyä, joihin esitutinnan asianosaista koskevia säännöksiä voitaisiin välittömästi soveltaa.

Toisaalta useat esitutkintalain säännökset koskevat vain niissä mainitussa asemassa olevaa henkilöä. Esitutkintalainsäädännön toimivuus sitä poliisitutkintaan sovellettaessa edellyttää säännösten antamista siitä, miten esitutkintalain säännöksiä sovelletaan poliisitutkinnassa kuultaviin henkilöihin. Poliisitutkinnan kohteena oleva tapahtuma liittyy eri henkilöiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin eri tavoin, mikä on syytä ottaa huomioon säänneltäessä heidän oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan poliisitutkinnassa. Tarvittavat säännökset annettaisiin 37 §:ssä.

37 §. Henkilön asema poliisitutkinnassa

Yleistä. Totuudesta poikkeavan lausuman antaminen suullisesti toimitettavassa poliisitutkinnassa on nykyisin rangaistavaa rikoslain 17 luvun 5 §:n mukaan, koska poliisi toimii tällöin muuna kuin esitutkintaa toimittavana viranomaisena. Rikoslain 17 luvun 8 §:n rangaistussäädännös väärän kirjallisen todistuksen antamisesta viranomaiselle soveltuu myös poliisitutkintaan. Esitykseen sisältyvässä lakiehdotuksessa 4 ehdotetaan rikoslakia muutettavaksi muun muassa siten, että lakiin otettaisiin erillinen rangaistussäädännös perättömästä lausumasta poliisitutkinnassa.

Jotta poliisitutkinnassa annetun perättömän lausuman rangaistavuus perustuisi lakiin, laissa on säädettävä myös siitä, kenellä on rangaistussäädännöksessä tarkoitettu totuudessapysymisvelvollisuus. Esitutkintalainsäädännön soveltamista poliisitutkinnassa koskevan yleissäännöksen ei voida katsoa toteuttavan tätä vaatimusta. Säännökset totuudessapysymisvelvollisuudesta annettaisiin sen vuoksi henkilön aseman määrittämistä koskevien säännösten yhteydessä.

1 momentti. Henkilöön, jonka oikeuksiin tai

velvollisuuksiin tutkittavana oleva asia vaikuttaa, olisi sovellettava esitutinnan asianosaista koskevia säännöksiä.

Asianosaisen kaltaisessa asemassa olisi siten työtapaturman johdosta toimitettavassa tutkinnassa se, jolle tapaturmasta on aiheutunut ruumiinvamma, ja hirvieläinonnettomuuden tutkinnassa ajoneuvon omistaja.

Tässä momentissa tarkoitettulla henkilöllä olisi poliisitutkinnassa ne oikeudet ja velvollisuudet, jotka esitutkintalain mukaan kuuluvat asianosaiselle yleensä. Rikosasian asianomistajaa yksinään koskevia säännöksiä ei olisi mahdollista soveltaa. Rikoksesta epäiltyä yksinään koskevien säännösten soveltamisesta säädetäisiin 2 momentissa.

Poliisitutkinnassa asianosaisena kuulusteltavan totuudessapysymisvelvollisuus säädettäisiin rikosasian asianomistajan totuudessapysymisvelvollisuuden mukaiseksi. Muun kuin 2 momentissa tarkoitettuna asianosaisen sekä hänen laillisen edustajansa tai asiamiehensä olisi pyytävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Hänen velvollisuutensa asiaan vaikuttavien seikkojen oma-aloitteiseen esiintuomiseen olisi siten suppeampi kuin todistajalla.

Kuulusteltavalla olisi asianosaisen totuudessapysymisvelvollisuus siitä riippumatta, voisiko tutkinnasta välillisesti aiheutua hänelle jokin haitta tai edun menetys, esimerkiksi turvallisuusmääräysten tiukentaminen suuronnettomuuden jälkeen tai vakuutuskorvauksen saamatta jääminen vakuutetun kuoleman aiheuttua itsemurhasta.

2 momentti. Tutkittavan asemaan olisi poliisitutkinnassa sovellettava rikoksesta epäiltyä koskevia esitutkintalain säännöksiä, jos tutkinnan tarkoituksena on sen selvittäminen, onko hänelle tuomittava tai määrättävä rangaistukseen verrattava seuraamus. Tällaisessa tapauksessa menettely on muutoinkin varsin samanaista kuin rikoksesta epäillyn kuulustelu esitutkinnassa.

Poliisitutkintaa koskevissa yleissäännöksissä ei ole mahdollista määritellä, millaisia oikeudellisia seuraamuksia on pidettävä rangaistukseen verrattavina. Tästä säädettäisiin tutkintalajikohtaisesti viittaamalla poliisilaissa oleviin menettelysäännöksiin.

Tässä asemassa kuulusteltavalla henkilöllä ei olisi totuudessapysymisvelvollisuutta ja hänellä olisi sama oikeus avustajan käyttöön kuin rikoksesta epäillyllä. Toisaalta hänet saataisiin

velvoittaa olemaan poliisitutkinnassa läsnä 12 tuntia kerrallaan.

Tässä momentissa tarkoitettuun henkilöön olisi sovellettava myös niitä esitutkintalain säännöksiä, jotka koskevat asianosaista yleensä.

3 momentti. Muuhun kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sovellettaisiin todistajaa tai asiantuntijaa koskevia säännöksiä. Todistajan ja asiantuntijan velvollisuus ilmaista oma-aloitteisesti ja totuudenmukaisesti kaikki tietonsa tutkittavasta asiasta olisi samansisältöinen kuin todistajalla rikosasiassa esitutkintalain mukaan.

Todistajan todistamasta kieltäytymistä, salsapitovelvollisuutta ja vaitiolo-oikeutta koskevia säännöksiä sovellettaisiin poliisitutkinnassa, jonka tarkoituksena on sen selvittäminen, onko jollekin muulle henkilölle tuomittava tai määrättävä rangaistukseen verrattava seuraamus. Eräät todistelurajoitukset määräytyisivät siten todistajan ja tällaisen seuraamusuhan alaisen henkilön välisen sukulaissuhteen perusteella.

Poliisitutkinnan kohteena olevat tapaukset eivät yleensä tule tuomioistuimen käsiteltäviksi. Todistelurajoituksia poliisitutkinnassa koskeva säännös on kuitenkin lainsäädäntöteknisen yhdenmukaisuuden saavuttamiseksi muodostettu siten, että todistelurajoitus on voimassa poliisitutkinnassa, jos se olisi voimassa samaa asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä.

Todistelurajoitukset eivät pääsääntöisesti olisi voimassa kuolemansyyn tutkinnassa. Tällaisen poliisitutkinnan tarkoituksena ei ole selvittää haitallisen oikeusseuraamuksen määrittämisen edellytyksiä, eikä vainajaa voida pitää tutkinnan asianosaisena. Todistajalla olisi tällöin kuitenkin oikeus olla kertomatta seikkaa, joka voisi saattaa hänet tai hänen lähiomaisensa syytteen vaaraan.

38 §. Poliisitutkinnan turvaaminen

Yleistä. Lakiehdotuksen 36 §:n mukaan poliisitutkintaan sovellettaisiin esitutkinnan toimittamisesta annettuja säännöksiä.

Poliisitutkinnassa ei kuitenkaan voida yleisen viittaussäännöksen perusteella soveltaa sellaisia kansalaisten velvollisuuksiin tai viranomaisen toimivaltuuksiin liittyviä säännöksiä, joiden soveltamisen edellytyksenä niiden oman sanamuodon mukaan on rikoksen yleensä tai vaka-

vuusasteeltaan tietynlaisen rikoksen tapahtumien.

Suuronnettomuuksien tutkinnasta annetun lain 9—14 §:ssä säädetään valtuuksista, jotka tutkintalautakunnalla tai sen jäsenillä on tutkintaedellytysten turvaamiseksi. Liiketoimintakiellosta annetun lain 19 §:n 2 momentin (1263/88) mukaan liiketoimintakiellon määräämisen edellytysten selvittämiseksi toimitettavassa tutkinnassa noudatetaan soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä. Tutkinnassa voidaan sen lisäksi käyttää kotietsintää ja takavarikkoa, vaikkei ole syytä epäillä, että tutkittavana olevassa asiassa on tehty rikos.

Poliisilain 38 §:ssä ehdotetaan annettavaksi säännökset poliisin toimivaltuuksista ja kansalaisten velvollisuuksista poliisitutkinnan suorittamisedellytysten turvaamiseksi. Pykälässä säädettyjen valtuuksien käyttö tulisi kysymykseen vain poliisitutkinnassa, eikä esimerkiksi hallinnotonettelyssä.

1 momentti. Saapuvillaolovelvollisuudesta poliisin suorittamassa kuulustelussa säädettiin alun perin poliisilain 15 §:ssä. Kun saapuvillaolovelvollisuudesta esitutkinnassa säädetään esitutkintalain 17 §:ssä, poliisilain 15 §:ää muutettiin esitutkintalain säätämisen yhteydessä niin, että poliisilain säännös koskee saapuvillaolovelvollisuutta vain muussa poliisin toimialaan sisältyvässä kuulustelussa.

Ehdotettu säännös koskisi saapumisvelvollisuutta poliisitutkintaan. Se vastaa asiasisällöltään voimassa olevan poliisilain nykyistä 15 §:ää, mutta sen kieliasu on lähempänä esitutkintalain 17 §:n 1 momenttia. Saapuvillaolovelvollisuuden kestoajkaan nähden noudatetaisiin lakiehdotuksen 36 §:n 2 momentin nojalla esitutkintalain säännöksiä.

2 momentti. Säännös poliisitutkintaan kutsutun henkilön noutamisesta hänen jätettyään kutsun noudattamatta vastaa voimassa olevan poliisilain nykyistä 15 §:n 2 momenttia. Menetelytapojen osalta viitataan esitutkintalain 18 §:ään, jonka mukaan noutomääräys annetaan kirjallisesti ja poliisimies saa ottaa noudettavaksi määrätyn kiinni.

Nykyisessä säännöksessä oleva sana kuulustelu korvattaisiin sanalla poliisitutkinta. Pidättämisoikeudesta säädetään pakkokeinolaissa, joka koskee rikostutkinnassa käytettäviä pakkokeinoja. Poliisilakiehdotuksessa on sen vuoksi päädytty johdonmukaisesti siihen, että erityistä koulutusta, kokemusta tai vastuuta edellyttävät ratkaisut muissa poliisin toimialaan

sisältyvissä tehtävissä kuuluisivat päällystöön kuuluvalla poliisimiehelle.

3 momentti. Erityisesti onnettomuustutkinnassa ja palonsyyn tai kuolemansyyn tutkinnassa on myös otettu esineitä poliisin haltuun, otettu näytteitä ja tutkittu yksityisiä asiakirjoja. Tutkimuksissa on jouduttu suorittamaan toimenpiteitä myös yksityisillä alueilla. Toiminta ei ole voinut perustua pelkästään suostumukseen, vaan toimenpiteillä on puututtu kansalaisten perusoikeuksiin myös tahdosta riippumatta.

Nykyisen oikeuskäsitelmän mukaan poliisilla ei tässä tehtävässä voi olla pelkkään tavanomaiseen oikeuteen perustuvaa toimivaltaa puuttua kansalaisten perusoikeuksiin tai muihin laillisiin oikeuksiin. Toimivaltuuksista poliisitutkinnan toimittamisedellytysten turvaamiseksi on tarpeen antaa nimenomaiset säännökset.

Tutkimuspaikan eristäminen tapahtuisi myös poliisitutkinnassa lakiehdotuksen 18 §:n mukaisesti. Poliisin tietojensaantioikeutta koskeviin 34 ja 35 §:ään sisältyisi säännöksiä myös tietojen saamisesta poliisitutkintaa varten.

Poliisilain 38 §:n 3 momentin mukaan poliisimiehellä olisi poliisitutkinnan suorittamiseksi oikeus:

- päästä paikkaan tai alueelle, jossa tutkinnan kohteena oleva tapahtuma on sattunut;
- tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle;
- tehdä tutkinnan suorittamiseksi tarvittavia kokeita; sekä
- irrottaa ja ottaa tutkimuksia varten tarvittavia näytteitä.

Ehdotukseen otettu yleisluontoinen säännös vastaisi suuronnettomuuksien tutkintalautakunnan valtuuksia. Valtuuksien käytössä olisi noudatettava poliisitoiminnan yleisiä periaatteita.

5 luku. Erinäiset säännökset

39 §. Poliisin antama virka-apu

Yleistä. Voimassa oleva yleissäännös poliisin velvollisuudesta virka-avun antamiseen on poliisiasetuksen 2 §:n 1 momentissa. Sen mukaan poliisin on annettava pyynnöstä virka-apua viranomaisille, yhteisöille ja yksityisille henkilöille niin kuin siitä on erikseen säädetty.

Virka-avun antamisen edellytyksistä ja muo-

doista ei kuitenkaan säädetä täsmällisesti niissä säännöksissä, joiden mukaan poliisi on velvollinen antamaan virka-apua. Sen vuoksi virka-apua on tavanomaisoikeudellisin perustein annettu monissa sellaisissakin tapauksissa, joissa se on ollut poliisin tehtävien hoidon kannalta epätarkoituksenmukaista. Poliisi ei sille kuuluvien tehtävien puitteissa vastaa esimerkiksi muiden viranomaisten kuljetustarpeen tyydyttämisestä.

Lakiehdotuksen mukaan poliisilla olisi velvollisuus antaa virka-apua vain silloin, kun annettavan avun muoto kuuluu poliisin säännönmukaiseen tehtäväpiiriin.

1 momentti. Säännöksessä rajataan poliisin antaman virka-avun soveltamisala. Virka-apua annettaisiin muulle viranomaiselle taikka yksityiselle yhteisölle tai henkilölle pääsääntöisesti vain, milloin virka-avun antaminen perustuu laissa tai asetuksessa olevaan nimenomaiseen säännökseen.

Säännökset virka-avun antamisvelvollisuudesta eivät kuitenkaan rajoita poliisin oikeutta antaa kansalaisille harkinnan mukaan apua lakiehdotuksen 1 §:n yleisen tehtävämäärittelyn perusteella. Poliisi voisi edelleen avustaa yleisöä tavanomaisessa laajuudessa, milloin avun antaminen ei edellytä puuttumista kenenkään laillisiin oikeuksiin. Virka-apua annettaessa toimenpiteet voidaan toteuttaa myös pakkokeinoin.

Esimerkiksi meluntorjuntalain (382/87) 26 §:n mukaan poliisi on velvollinen tarvittaessa antamaan virka-apua kyseisen lain ja sen nojalla annettujen säännösten ja määräysten täytäntöönpanemiseksi. Erityinen maininta poliisin velvollisuudesta antaa virka-apua sisältyy sosiaalihuoltolain 41 §:ään, jossa säädetään sosiaaliviranomaisen oikeudesta päästä huollon tarpeen selvittämiseksi henkilön asuntoon tai muuhun olinpaikkaan. Pykälän 2 momentissa viitataan lain 56 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan sosiaaliviranomaisella on oikeus saada muilta viranomaisilta sosiaalihuollon toimeenpanossa tarpeellista virka-apua.

Poliisin velvollisuudesta ilmoittaa todennäköisesti mielisairaasta henkilöstä terveyskeskukselle ja velvollisuudesta kiireellisessä tapauksessa toimittaa henkilö heti terveyskeskukseen tutkittavaksi säädetään mielenterveyslain 30 §:ssä. Saman lain 31 §:ssä säädetään virka-avun antamisesta mielisairaahan hoitopaikkaan saattamiseksi tai sieltä poistuneen palauttamiseksi.

Yksityiselle annettavasta virka-avusta säädetään esimerkiksi asunto-osakeyhtiölain (809/91) 79 §:ssä, jonka mukaan hallituksen jäsenellä ja isännöitsijällä on oikeus saada poliisilta virka-apua, jos heitä on estetty pääsemästä huoneistoon sen tarpeellista hoitoa tai yhtiön suorittamaa korjaustyötä varten.

Esitykseen sisältyvissä lakiehdotuksissa 7 ja 8 annettaisiin tarvittavat nimenomaiset säännökset virka-avun antamisesta eräissä sellaisissa tapauksissa, joissa nykyään tavanomaisen käytännön perusteella annettavaa virka-apua on pidettävä edelleen tarpeellisena.

Useiden eri hallinnonaloilla toimivien viranomaisten tehtäväksi on säädetty niiden toimialaan liittyvän lainsäädännön noudattamisen valvonta. Esimerkkeinä voidaan mainita kuluttajaviranomaisten valvontatehtävä kuluttajansuojalain 7 luvun 24 §:n nojalla, sosiaali- ja terveysministeriön valvontatehtävä vakuutusyhtiölain 14 luvun nojalla, maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston valvontatehtävä eläintautilain 5 §:n nojalla sekä lääninhallituksen, museoviraston ja kunnan rakennuslautakunnan valvontatehtävä rakennuslajulain 14 §:n nojalla.

Poliisin tehtäväpiiriin kuuluu laissa rangaistaviksi säädettyjen tekojen torjunta sekä erikseen säädettyissä tapauksissa muu lainsäädännön noudattamisen valvonta. Poliisilla on näiden tehtäviensä hoitamiseksi tarvittavat toimivaltuudet. Erityisviranomaisella ei yleensä ole poliisivaltuuksia edes oman hallinnon alansa valvontatehtävissä.

Tämän vuoksi ehdotetaan, että virka-apua annettaisiin myös muulle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi. Virka-avun antaminen nimenomaan valvontatehtävissä perustuisi näissä tapauksissa poliisilain säännöksiin. Muun viranomaisen valvontavelvollisuudesta olisi oltava nimenomainen säännös, mutta siinä ei tarvitsisi olla erillistä mainintaa poliisin antamasta virka-avusta.

2 momentti. Virka-avun antamisen edellytyksenä olisi 1 momentissa säädetyn lisäksi, että virka-apu on tässä momentissa tarkoitettulla tavalla tarpeellinen.

Virka-apua annettaisiin vain, jos viranomaisesta estetään suorittamasta virkatehtäväänsä tai yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa. Rajoitus koskisi sekä erillisissä säännöksissä perustuvaa että yleissäännöksen nojalla valvontatehtävää varten annettavaa virka-apua. Virka-apua voitaisiin kuitenkin antaa jo muun viran-

omaisen tai yksityisen ryhtyessä virka-avun soveltamisalaan kuuluvaan toimenpiteeseen, mikäli on etukäteen arvostellen perusteltua syytä olettaa, että toimenpiteen suorittaminen yritettäisiin muutoin estää.

Edellä kuvatuissa tilanteissa muulla viranomaisella tai yksityisellä on oikeus mahdollisesta kieltotaulusta tai suullisesti esitetystä kieltosta huolimatta päästä toimenpiteen suorittamispaikkaan ja tällöin tarvittaessa avata lukitsemattomia olevia ovia, portteja tai vastaavia rakenteita. Heillä on myös oikeus siirtää kulkuesteenä olevia esineitä. Virkatehtävän toteuttamiseksi tai oikeuksiin pääsemiseksi ei tällöin tarvita virka-apua.

Virka-avun edellytyksenä olisi, että virkatoinen tai muun laillisen oikeuden toteuttamista kohtaa este, jonka poistamiseen tarvitaan poliisin toimivaltuuksia. Tällainen este voi olla fyysinen vastarinta taikka rakenne, jonka murtaminen edellyttää voimakeinojen käyttöä, kuten lukittu ovi, ikkuna, asiakirjojen säilytyskaappi tai muu sellainen este, jota joudutaan vahingoittamaan toimenpiteen suorittamiseksi.

Virka-avun tarkoituksena ei myöskään ole se, että poliisi antaisi muulle viranomaiselle tai yksityiselle tämän tehtävä- tai etupiiriin liittyvää työvoima-apua. Virka-apua ei annettaisi esimerkiksi henkilön kuljettamiseksi, ellei tällaisesta virka-avusta ole erityisesti säädetty. Virka-avun tarkoituksena olisi turvata viranomaiselle tai yksityiselle mahdollisuus toteuttaa omin toimenpitein virkatehtävänsä tai muu laillinen oikeutensa. Käytännössä poliisin läsnäolo riittää usein siihen, että toimenpidettä vastustava luopuu vastarinnasta tietäessään vastustuksen jatkamisen todennäköisesti johtavan voimakeinojen käyttöön.

Myös virka-avun antamista koskevien säännösten kanssa olisi samanaikaisesti noudatettava poliisilain muita säännöksiä. Poliisin toiminnan yleiset periaatteet samoin kuin tehtävien tärkeysjärjestykseen asettaminen saattaisivat siten vaikuttaa annettavan virka-avun muotoihin ja ajankohtaan. Jos virka-avun antamisesta aiheutuisi suurempaa haittaa kuin siitä esteestä, jonka poistamiseksi virka-apua on pyydetty, poliisilla olisi oikeus luopua toimenpiteistä.

3 momentti. Virka-avun antamisesta päättäisi päällystöön kuuluva poliisimies, jollei erikseen toisin säädetä tai määrätä.

Muunlainen toimivaltajärjestely voisi siten perustua esimerkiksi lakiin, asetukseen, sisä-

asiainministeriön antamaan määräykseen taikka poliisiyksikön ohjesääntöön tai työjärjestykseen.

40 §. Poliisille annettava virka-apu

1 momentti. Poliisilla on voimassa olevan poliisiasetuksen 2 §:n 3 momentin mukaan oikeus saada muilta viranomaisilta virka-apua. Asiasta ehdotetaan säädettäväksi laissa. Säännöksestä ilmenisivät myös virka-avun antamisen yleiset periaatteet, joiden mukaan avun on oltava tarpeellista poliisin tehtävien suorittamisen kannalta ja pyydetyn toimenpiteen tulee kuulua virka-avun antajan toimivaltaan.

Virka-avun pyytämisestä päättäisi päällystöön kuuluva poliisimies, jollei erikseen ole toisin säädetty tai asian kiireellisyys muuta vaadi.

Kansanterveyslain 14 §:n 2 momentissa (930/80) säädetään terveyskeskuslääkärin määräämisestä antamaan poliisille virka-apua oikeuslääkeopillisen tutkimuksen suorittamiseksi elävän henkilön kliinisen tutkimuksen ja vainajan ulkonaisen ruumiintarkastuksen osalta. Säännöstä olisi edelleen sovellettava alkuperäisen tarkoituksensa mukaisesti siten, että siinä mainittua virka-apua on oikeutettu pyytämään jokainen poliisimies, jonka suoritettavana on sanottua virka-apua edellyttävä tehtävä, esimerkiksi epäillyn liikennejuopumuksen johdosta suoritettava esitutkinta.

2 momentti. Esitykseen sisältyvä lakiehdotus 12 puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain muuttamisesta johtuu voimankäytösäätöjen uudelleenjärjestämisestä, eikä siinä tehtäisi muutoksia virka-avun sisältöön tai sen antamisen edellytyksiin.

41 §. Poliisihenkilöstön täydentäminen

1 momentti. Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole säännöksiä, jotka koskisivat poliisin henkilöstön täydentämistä siihen vakinaisesti kuulumattomilla henkilöillä.

Poliisin palvelukseen tarvittaisiin täydennyshenkilöstöä esimerkiksi puolustustilalaissa (1083/91) ja valmiuslaissa (1080/91) tarkoitetuissa poikkeusoloissa. Valmiuslain 2 §:n mukaan poikkeusoloja ovat Suomeen kohdistuva aseellinen hyökkäys ja sota sekä sodan jälkitila, Suomen alueellisen koskemattomuuden vakava

loukkaus ja maahan kohdistuva sodanuhka, vieraiden valtioiden välinen sota tai sodanuhka ja muu vaikutuksiltaan näihin verrattava Suomen ulkopuolella sattunut erityinen tapahtuma, jos siitä voi aiheutua vakava vaara lain 1 §:n 1 momentissa tarkoitetuille kansallisen olemassaolon ja hyvinvoinnin perusteille, välttämättömien polttoaineiden ja muun energian sekä raaka-aineiden ja muiden tavaroiden tuonnin vaikeutumisesta tai estymisestä taikka muusta vaikutuksiltaan niihin verrattavasta kansainvälisen vaihdannan äkillisestä häiriintymisestä aiheutuva vakava uhka väestön toimeentulolle tai maan talouselämän perusteille, sekä suuronnettomuus.

Poliisin kannalta on olennaista, että täydennyspoliisin käyttö olisi mahdollista esimerkiksi sellaisten laajamittaisten ja hallitsemattomien rajatapahtumien yhteydessä, joissa poliisin omat henkilöresurssit eivät ole riittävät. Samanlaiseen tilanteeseen voidaan joutua myös yleistä vaaraa aiheuttavissa koti- tai ulkomaisissa suuronnettomuuksissa.

Voimassa olevan lainsäädännön puitteissa poliisin työvoiman tarve tällaisissa tilanteissa olisi tyydyttävä:

1) teettämällä poliisin omalla henkilöstöllä yli- ja hätätyötä sekä toteuttamalla laajoja henkilöstösiirtoja;

2) pyytämällä laissa säädettyä virka-apua puolustusvoimilta. Virka-apua antaisi tällöin puolustusvoimien kouluttama henkilöstö puolustusvoimien käytössä olevin varustuksin ja välinein; taikka

3) määrittämällä avustustehtäviin lakiehdotuksen 44 §:n nojalla suuri määrä siviilihenkilöitä, joilla ei normaalisti ole vaaratilanteiden edellyttämää koulutusta eikä varusteita ja viestivälineitä.

Ehdotetun säännöksen mukaan vakinaista poliisihenkilöstöä voitaisiin täydentää lisähenkilöstöllä. Täydennyspoliisi koostuisi tehtäviin soveltuvista henkilöistä, jotka olisi asevelvollisuuslainsäädäntöön erikseen tehtävien muutosten nojalla vapautettu reservin kertausharjoituksista ja ylimääräisestä palveluksesta. Palvelus täydennyspoliisissa korvaisi asevelvollisuuden suorittamisen puolustusvoimien reservissä.

Täydennyspoliisia käytettäessä ei olisi rauhajan kriisitilanteissakaan tarpeen turvautua puolustusvoimien virka-apuun niin laajasti, että poliisin lakisääteisten tehtävien hoitaminen

muuttuisi sotilaallisen maanpuolustuksen muodoksi tai saisi sotilaallisen luonteen.

Täydennyspoliisille sopivia tehtäviä olisivat vaara- ja onnettomuusalueiden eristäminen, muu vartiointi, laajoilla alueilla tapahtuva järjestyksenpito, evakuointiin liittyvä liikenteen ohjaus sekä siviilipuolustuksen tukitehtävät. Näille tehtäville on ominaista runsasta työvoimaa edellyttävät mittasuhteet ja tehtävien liittyminen pelastustoimintaan.

2 momentti. Palveluksessa oleva täydennyspoliisi liittyisi muuhun poliisiorganisaatioon. Järjestelyn avulla aikaansaataisiin asianmukaisesti koulutettu poliisireservi, jolle voitaisiin tarvittaessa uskoa poliisin tehtävät ja toimivaltuudet. Palveluksessa ollessaan täydennyspoliisiin kuuluvalla henkilöllä olisi ne toimivaltuudet, jotka poliisilain mukaan kuuluvat jokaiselle poliisimiehelle. Täydennyspoliisiin kuuluvien henkilöiden sijoittamisesta poliisin organisaatioon päätettäisiin etukäteen.

3 momentti. Tarkemmat säännökset täydennyspoliin henkilöstön tehtävistä, varustuksesta, koulutuksesta ja palvelukseen kutumisesta on tarkoituksenmukaista antaa asetuksella.

42 §. Vaitiolovelvollisuus

1 momentti. Myös poliisimiehellä on lähtökohtaisesti Suomen kansalaisille hallitusmuodon 10 §:n mukaan kuuluva ilmaisuvapaus. Poliisi saa tehtävässään tietoja muun muassa kotirauhan piirissä tapahtuvasta toiminnasta sekä yrityssalaisuuden, pankki- ja vakuutussalaisuuden ja muiden viranomaisen salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvista seikoista ja asiakirjoista. Poliisi hankkii epäilyä lainvastaista toimintaa koskevia tietoja, joiden luotettavuus vaihtelee ja joita on käsiteltävä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa todetun syytömyysolettaman edellyttämällä tavalla.

Antaessaan muulle viranomaiselle virka-apua tälle kuuluvien virkatehtävien hoitamiseksi poliisin on otettava huomioon tämän viranomaisen ensisijainen vastuu kyseisestä tehtävästä. Tähän sisältyy se, että virka-apua pyytänyt viranomainen päättää asiaa koskevasta tiedottamisesta ottaen huomioon sitä sitovan vaitiolovelvollisuuden piirin.

Poliisin tehtävien hoito edellyttää myös poliisin omien ammattisalaisuuksien salassa pitämistä. Lisäksi on otettava huomioon poliisin sisäinen toimivallan jako tiedottamisesta pää-

tettäessä, erityisesti milloin kyseessä on muun poliisiyksikön pyynnöstä suoritettu virkatehtävä (ns. poliisin sisäinen virka-apu).

Tämän vuoksi on tarpeen rajoittaa poliisin palveluksessa olevien oikeutta ilmaista muille eräitä palveluksessa tietoonsa saamia seikkoja.

Voimassa oleva poliisilaki ja -asetus eivät sisällä poliisin henkilöstöä koskevaa erityissäännöstä, vaan vaitiolovelvollisuus määräytyy valtion virkamieslain 23 §:n mukaan. Varsinaisesti vaitiolovelvollisuutta koskevana ei voida pitää poliisiasetuksen 49 §:ää, jonka mukaan poliisimiehen on virassaan ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei poliisin arvo siitä kärsi. Säännöksellä on kuitenkin ammatillinen merkityksensä, joka ohjaa myös poliisimiehen sananvapauden käyttöä.

Rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaisesti rangaistetaan salassapitorikoksesta virkamiestä ja julkisyhteisön työntekijää, joka palvelussuhteensa aikana tai sen päätyttyä oikeudettomasti paljastaa sellaisen tiedon, joka on yleisten asiakirjain julkisuudesta annettujen säännösten mukaan salassa pidettävä, tai muun sellaisen palvelussuhteessaan tietoonsa saaman seikan, jota lain tai asetuksen nimenomaisen säännöksen tai viranomaisen lain nojalla erikseen antaman määräyksen mukaan ei saa ilmaista, tai joka käyttää omaksi tai toisen hyödyksi sellaista tietoa.

Selvyyden vuoksi ehdotetaan poliisilakiin otettavaksi poliisin palveluksessa olevia virkamiehiä koskeva viittaussäännös valtion virkamieslain vaitiolosäännökseen. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisäksi säännöstä, jonka mukaan poliisiin yksityisoikeudellisessa työsuhteessa olevan henkilön salassapitovelvollisuus olisi yhtä laaja kuin poliisiin kuuluvan virkamiehen.

Vaitiolovelvollisuutta koskeva säännös rajoittaa tietojen antamista sekä poliisin sisäisesti että poliisiorganisaation ulkopuolelle.

Asiakirjat ja muut tiedot, jotka poliisi on sille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi hankkinut, saanut tai laatinut, ovat poliisille kuuluvien tehtävien suorittamisen edellyttämässä laajuudessa niitä tarvitsevien poliisin henkilöstöön kuuluvien käytettävissä. Poliisin jakautumisella organisaatioyksiköihin ei siten ole tarkoitettu muodostaa erillisiä salassapitovelvollisuuden piirejä. Toisaalta vaitiolovelvollisuus rajoittaa virkatehtäviin liittymätöntä tietojen luovuttamista saman poliisiyksikön sisälläkin, siinä

laajuudessa kuin sitä on käytännössä mahdollista toteuttaa.

Milloin poliisi on jonkin tehtävän suorittamiseksi saanut salassa pidettäviä tietoja, niitä ei saa poliisin sisälläkään luovuttaa sellaiseen käyttötarkoitukseen, mihin niitä ei voitaisi laillisesti saada. Esimerkiksi pidätettyä tarkastettaessa tai kotietsinnässä tavattu päämiehen ja oikeudenkäyntiavustajan välinen kirjeenvaihto, joka on tahattomasti tullut rikostutkijan tietoon, kuuluu edelleen vaitiolovelvollisuuden piiriin, eikä sitä näin ollen saa käyttää todistena asiassa eikä säilyttää tai rekisteröidä. Myöskään virka-apua pyytäneen viranomaisen poliisille tehtävän suorittamista varten antamia salassa pidettäviä tietoja ei saa säilyttää, rekisteröidä eikä luovuttaa edelleen.

Poliisin henkilöstöön kuuluva saa kertoa poliisin ulkopuolisille tahoille poliisin toimintatavoista sekä teknisistä ja taktisista menetelmistä tehtävän edellyttämässä laajuudessa ja yhteistyön edellyttämällä tavalla. Poliisi on antanut ja sen tulee vastaisuudessaakin voida antaa tietoja taktisista menetelmistään esimerkiksi tulli- ja rajavartiolaitosviranomaisille ja muille lakien noudattamista valvoville viranomaisille. Myös syyttäjien tulee saada tutkintamenetelmistä sellaisia tietoja, joita he tarvitsevat esimerkiksi arvioidakseen lisänäytön hankkimismahdollisuuksia yksittäisessä syyteharkinta-asiassa. Tarvittavia tietoja on annettu myös esimerkiksi vakuutusyhtiöiden etsiville ja niille virkamiehille ja yksityishenkilöille, joille on myönnetty poliisivaltuuksia tai joiden tehtäviin muuten kuuluu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen.

Yleisten asiakirjain julkisuudesta annetun lain 4 §:n mukaan poliisiviranomaiselle rikoksesta tulleet tiedot ja rikosasiaa tutkittaessa laaditut pöytäkirjat tulevat julkisiksi vasta asian oltua esillä oikeudessa tai esitutkinnan päätyttyä ilman syytteen nostamista. Lain 9, 10 ja 20—22 §:n mukaan voidaan tiettyihin asiarhmiin kuuluva asia tai asiakirja määrätä asetuksella tai viranomaisen päätöksellä määräjän salassa pidettäväksi. Kun jokin asia on salassa pidettävä, koskee salassapitovelvollisuus myös siihen asiaan kuuluvia asiakirjoja.

Eräitä poikkeuksia yleisten asiakirjain julkisuudesta sisältävän asetuksen (650/51) 1 §:n mukaan ovat salassa pidettäviä asiakirjoja muun muassa:

1) poliisiviranomaisten toimesta laaditut tai hankitut, sanottujen viranomaisten käytettävik-

si tarkoitettut, rikosten ehkäisemistä ja selvittämistä, valtion turvallisuuden ylläpitämistä taikka poliisille kuuluvien huolto-, tarkastus- ja valvontatehtävien hoitamista varten tarpeelliset luettelot, kortistot, päiväkirjat, tiedotukset ynnä muut selvitykset;

2) asiakirjat, jotka koskevat muun kuin poliisiviranomaisen toimittamia, rikoksen selvittämistä ja syytteen saattamista tarkoittavia tutkimuksia, kunnes ne on syytteen nostamista varten annettu viralliselle syyttäjälle ja niihin nähden on noudatettava yleisten asiakirjain julkisuudesta annetun lain 4 §:n säännöksiä, taikka asia on, sitä viralliselle syyttäjälle antamatta, jätetty sikseen; ja

3) asiakirjat, jotka sisältävät tulli-, tarkastus- ja muiden viranomaisten virkatoiminnassaan hankkimia tai saamia tietoja ja selvityksiä yksityisestä liike- ja teollisuustoiminnasta, elinkeinon ja ammatin harjoittamisesta taikka yksityisen taloudellisesta asemasta, mikäli se, jota asiakirja koskee, ei anna suostumusta sen tiedoksi antamiseen.

Asianosaisen oikeudesta asiakirjaan säädetään yleisten asiakirjain julkisuudesta annetun lain 19 §:ssä. Sen mukaan hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka etua, oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, on oikeus saada tieto asiakirjasta, jos se voi tai on voinut vaikuttaa asian käsittelyyn, vaikka asiakirja ei ole julkinen. Tieto voidaan jättää antamatta, jos se on vastoin erittäin tärkeätä yleistä tai yksityistä etua eikä asiakirja kuulu riita- tai rikosasian oikeudenkäyntiaineistoon. Tieto voidaan jättää antamatta myös esitutkinnassa esitetystä tai laaditusta asiakirjasta ennen esitutinnan lopettamista, jos siitä aiheutuisi haittaa asian selvittämislle.

Poliisihallinnossa tarvittavaa avustavaa henkilöstöä on otettu aikaisempaa yleisemmin yksityisoikeudelliseen työsopimukseen perustuvaan palvelussuhteeseen. Nämä henkilöt joutuvat tutkinnan, henkilöntarkastusten tai valvonnan yhteydessä käsittelemään virkasalaisuuden piiriin kuuluvia taktisia, teknisiä ja muita salassapidettäviä seikkoja sekä toimenpiteiden kohteena olevien henkilöiden yksityisasiota. Salassapitovelvollisten henkilöiden piiriä on tästä syystä laajennettu ehdotuksessa käsittelemään myös poliisiin työsuhteessa olevat henkilöt.

Tämän momentin perusteella salassa pidettäviä tietoja voi saada myös henkilö, joka erityisten poliisivaltuuksien nojalla suorittaa

poliisin tehtävää kuulumatta silti poliisin henkilöstöön. Salassa pidettäviä tietoja saavat myös poliisikokelaat ja täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvat. Myös henkilö, joka poliisilakiehdotuksen 45 §:n perusteella avustaa poliisimiestä virkatehtävän suorittamisessa, voi tällöin saada tässä tarkoitettua tietoa.

Vaitiolovelvollisuus ehdotetaan sen vuoksi ulotettavaksi koskemaan myös näitä henkilöryhmiä.

Muun viranomaisen poliisille antamassa virka-avussa ei sen sijaan ole kysymys poliisivaltuuksien käyttämisestä, vaan virka-apua antavan viranomaisen omien virkatehtävien suorittamisesta. Virka-apua antavan viranomaisen henkilöstön vaitiolovelvollisuus ei sen vuoksi perustuisi tähän pykälään, vaan kyseessä olevaa viranomaista yleensä velvoittaviin salassapitosäännöksiin.

2 momentti. Poliisin luotettavuus ja asema edellyttävät myös, ettei virassa poliisin tietoon tulleita henkilöiden yksityisasiota käytetä hyväksi kaupallisella tai muulla siihen verrattavalla virkaan kuulumattomalla tavalla eikä muullakaan tavalla, joka saattaisi aiheuttaa asiaan kuulumatonta vahinkoa tai haittaa tietojen tarkoitettavalle tai muullekaan henkilölle. Vahinko tai haitta voi olla taloudellista tai kohdistua henkilön maineeseen.

Säännös ei estä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/88) 8 ja 9 §:ssä tarkoitettua, vakiintuneen käytännön mukaista tietojen julkistamista rikosasiassa. Julkistamisesta päättää tutkinnanjohtaja tai hänen esimiehensä. Tiedot, jotka on liitetty julkisiin pöytäkirjoihin, eivät myöskään ole ehdotuksen 39 §:n 2 momentissa tarkoitettuja yksityisyyteen kuuluvia seikkoja.

Myös tässä momentissa ehdotettu käyttö- ja ilmaisukielto koskisi kaikkia niitä henkilöitä, joilla on 1 momentin mukainen vaitiolovelvollisuus.

3 momentti. Momentissa säädettäisiin siitä, milloin salassa pidettävän tiedon ilmaiseminen viranomaiselle, julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle taikka yksityiselle henkilölle tai yhteisölle olisi pääsäännöstä poiketen sallittua.

Pykälän 3 momentissa tarkoitettu tiedon luovuttaminen eroaisi 2 momentissa tarkoitusta tiedon käyttämisestä siten, että tieto luovutettaisiin poliisiin kuulumattoman henkilön tai yhteisön käyttöön siten, ettei poliisilla ole mahdollisuutta määrätä tiedon saajan myöhemmästä toiminnasta.

Säännöksen mukaan poliisin henkilöstöön kuuluvalla olisi oikeus ilmaista 1 ja 2 momentissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä asia viranomaiselle ja julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muutoin salassa pidettävästä seikasta taikka henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta.

Viranomaisia, joille muutoin salassa pidettävien tietojen luovuttaminen olisi käytännössä tarpeen, olisivat ylimpien laillisuusvalvontaviranomaisten ohella muun muassa sosiaali-, tulli- ja rajavartiolaitosviranomaiset. Julkista tehtävää hoitavilla yhteisöillä tarkoitettaisiin esimerkiksi valtion liikelaitoksia. Luvanhakijan tai luvanhaltijan luotettavuus, sopivuus tai muu sellainen ominaisuus on säädetty esimerkiksi liikenneluvan sekä vartioimisliikeluvan ja vartioimisliikkeen vastaavan hoitajan hyväksymisen myöntämisen ja voimassaolon edellytykseksi. Näin ollen näissä tapauksissa lupaviranomaisena toimivalla lääninhallituksella on säännöksen tarkoittama tarve saada poliisilta tieto henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta.

Tieto voitaisiin antaa myös yksityisen henkilön tai yhteisön palvelukseen turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai tällaisessa tehtävässä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi. Säännöksessä tarkoitettua erityistä luotettavuutta edellytetään lähinnä tehtävissä, joihin liittyy pääsy valtion salaisuuksiin tai kansantaloudellista merkitystä omaaviin yrityssalaisuuksiin.

4 momentti. Salassa pidettävä tieto saataisiin antaa viranomaiselle ja julkista tehtävää hoitavan yhteisön ohella myös yksityiselle henkilölle tai yhteisölle silloin, kun tämä on tarpeen asianomaiseen kohdistuvan vakavan rikoksen tai muun vakavan vaaran ehkäisemiseksi. Kun tiedon saaja ei aina toimi virkavastuulla eikä poliisi voi valvoa luovutetun tiedon myöhempiä käyttöä, luovuttamiselle asetettaisiin momentissa säädettävät edellytykset.

Tiedon luovuttaminen rikosten tai muiden vaarallisten tapahtumien estämiseksi liittyy olennaisesti 1 §:ssä määriteltyyn poliisin yleiseen tehtävään. Kun poliisin yleisestä tehtäväpiiristä ei sellaisenaan johdu toimivaltuuksia, momentissa todettaisiin selvyyden vuoksi ne oikeushyvät, joiden suojelemiseksi muualla laissa säädetystä vaitiolovelvollisuudesta saataisiin poiketa.

5 momentti. Poliisin henkilöstöön kuuluvan

salassapitovelvollisuus siitä säädettyine poikkeuksineen säilyisi ennallaan hänen palvelussuhteensa poliisissa päättyttyä. Kun vaitiolovelvollisuuden perustavaksi seikaksi ehdotetaan 1 momentissa virkasuhdetta tai työsuhtesuhdetta poliisiin, 5 momentin säännöksellä ilmaistaisiin selvyyden vuoksi, ettei tämä velvollisuus lakkaa palvelussuhteen päättyessä.

Muiden kuin poliisiin virkasuhteessa tai työsuhtesuhhteessa olevien henkilöiden vaitiolovelvollisuus sitä vastoin olisi suoraan 1 momentin sanamuodon mukaan ajallisesti rajoittamaton.

6 momentti. Pykälän 3 ja 4 momentin säännökset tietojen luovuttamisesta tai ilmaisemisesta olisivat yleissäännöksiä, jotka olisivat voimassa riippumatta siitä, millä tavoin saaduista tai tallennetuista tiedoista on kysymys.

Ehdotettu laki poliisin henkilökäytöstä sisältäisi yksityiskohtaiset säännökset poliisin henkilökäytöksiin liitettyjen tietojen luovuttamisesta.

43 §. Vaitiolo-oikeus

1 momentti. Ehdotuksessa on erotettu toisistaan poliisin vaitiolovelvollisuus ja vaitiolo-oikeus. Vaitiolovelvollisuus rajoittaa poliisin palveluksessa olevan ilmaisuvapautta, kun taas vaitiolo-oikeus rajoittaa tuomioistuinten, muiden viranomaisten ja yksityisten henkilöiden lakiin perustuvaa oikeutta saada tietoja poliisin henkilöstöön kuuluvilta.

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole erityistä säännöstä poliisin oikeudesta tietolähteensä henkilöllisyyden suojaamiseen. Eräät tuomioistuimet ovat joissakin tapauksissa velvoittaneet todistajana kuullun poliisimiehen ilmaisemaan tietolähteensä.

Monet henkilöt, joilla on rikoksen selvittämisen kannalta tärkeitä ja oleellisia tietoja, suosivat kertomaan tietonsa vain sillä edellytyksellä, että kertojan osuus rikoksen selvittämisessä pidetään salassa. Ehdon perusteena on useimmiten enemmän tai vähemmän perusteltu pelko kostotoimenpiteistä. Todistamisvelvollisuus esitutkinnassa ei velvoita ketään ilmoittautumaan oma-aloitteisesti todistajaksi. Poliisi ei voi edes käynnistää kuulustelua, jollei sen tiedossa ole tutkittavaa asiaa tuntevia henkilöitä.

Esitutinnan tehokkuuden kannalta on tärkeää, että myös luottamuksellisia tietoja voidaan saada, jotta tutkintatoimenpiteet voidaan

aloittaa ja kohdistaa oikein. Jos tällaista tietosuoja ei voida luvata, vaarantuu tiedon saanti alisteisessa asemassa oleviin henkilöihin kohdistuvista rikoksista, vaarallisista rikosten tekijöistä sekä ammattirikollisuudesta. Tietosuoja turvaa henkilön lisäksi hänen perhettään ja muitakin henkilöitä, joihin kostotoimenpiteitä voitaisiin kohdistaa.

Niissäkään tapauksissa, joissa kostotoimenpiteiden pelko on aiheeton, ei aina voida vähäisin perustein paljastaa tiedon antajan henkilöllisyyttä. Vaikka tiedon antajan käsitys turvallisuudestaan on usein henkilökohtainen eikä perustu pelkästään tosiasioihin, käsityksen sivuuttaminen paljastamalla hänen henkilöllisyytensä saattaisi myöhemmin vaikeuttaa poliisin mahdollisuuksia saada tietoja ainakin häneltä.

Poliisimies, joka on saanut tutkintaan vaikuttaneen luottamuksellisen tiedon, on ristiriitaisessa tilanteessa, jos tuomioistuimella on velvoitus hyljätä hänen rangaistuksen uhalla paljastamaan tietolähteensä ja on perusteltua syytä olettaa, että tiedottajan ilmaiseminen johtaa tälle hyvinkin haitallisiin seurauksiin.

Poliisilakiin ehdotetaan otettavaksi nimenomainen säännös poliisin henkilöstöön kuuluvan oikeudesta olla ilmoittamatta tietolähteensä henkilöllisyyttä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan virkamies tai julkista tehtävää tai asiaa toimittamaan määrätty tai valittu ei saa todistaa siitä, mitä hänen tässä toimessaan on tai on ollut salassa pidettävä. Saman luvun 24 §:n mukaan todistaja saa kieltäytyä antamasta lausumaa, jolla liike- tai ammattisalaisuus tulisi ilmaistuksi, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi todistajaa niistä kuulusteltavaksi. Luvun 12 §:n mukaan virkamies tai muu 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa esittää asiakirjaa, jonka voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta häntä ei voitaisi kuulla todistajana.

Poliisitoiminnan laajuuden johdosta ammatillisuuden käsitettä ei voida säädösten avulla määritellä. Ammatillisuuden piiriin kuuluvat sellaiset taktiset ja tekniset menetelmät, jotka eivät ole yleisesti tiedossa ja joiden paljastaminen aiheuttaisi vahinkoa myöhemmälle poliisitoiminnalle.

Ehdotetun säännöksen mukaan poliisin henkilöstöön kuuluvalla olisi todistajana tai muuten kuultaessa lähtökohtainen oikeus olla paljastamatta myöskään ammatillisuuden piiriin kuuluvia seikkoja.

2 momentti. Tuomioistuimella olisi velvoitusta poliisin henkilöstöön kuuluvan ilmaisemaan salassa pidettäviäkin tietoja poliisin toimintatavoista, jos tuomioistuimella on erittäin painavien syiden vaatiessa harkitsee tämän olevan välttämättömää törkeää rikosta koskevassa asiassa esitetyn todistuksen tai todisteen arvioimiseksi.

Salassa pidettävät tiedot taktisista ja teknisistä menetelmistä ovat ammatillisuuksia. Niitä koskevien todistelurajoitusten murtamisesta ehdotetaan säädettäväksi toisin kuin mitä on yleisesti voimassa ammatillisuuden ilmaisemisesta oikeudenkäynnissä.

Poliisiin kuuluvan henkilön salassapito-oikeus voitaisiin sivuuttaa asiassa, jossa virallinen syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus. Ehdotus vastaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin säännöstä lääkintäsalaisuuden ja asianajosalaisuuden syrjäyttämisestä, ottaen kuitenkin huomioon, ettei rikosasian vastaajan hyväksi säädettyä asianajosalaisuutta voida syrjäyttää. Muussa tapauksessa poliisin henkilöstöllä olisi aina harkintansa mukainen vaitiolo-oikeus tekniin ja taktisiin menetelmiin nähden.

Edellä selostetuim edellytyksin tuomioistuimella olisi myös velvoitusta poliisin palveluksessa olevan ilmaisemaan tietolähteen henkilöllisyyden. Oikeus tietolähteen henkilöllisyyden salassa pitämiseen olisi kuitenkin myös oikeudenkäynnissä aivan ehdoton, jos henkilöllisyyden ilmaisemisesta ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa tietoja antaneen tai hänen läheisensä turvallisuudelle. Kysymys tästä kuuluisi muiden todistelun edellytysten tavoin tuomioistuimen lopullisesti ratkaistavaksi. Tuomioistuimen tulisi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 28 §:n 1 momentin mukaisesti tiedustella asian arviointiin vaikuttavia seikkoja, ennen kuin poliisiin kuuluva todistaja veloitetaan vastaamaan tietolähteen henkilöllisyyttä koskevaan kysymykseen.

Syyttäjän tai asianomistajan tehtävänä on akkusatorisessa menettelyssä näyttää toteen vastaajan syyllisyys. Näytön puute johtaa epävarmuustilanteessakin asian ratkaisemiseen vastaajan eduksi. Nimetystäkin lähteestä saaduilla toisen käden tiedoilla on oikeuskäytännössä vain huhuun rinnastettava merkitys. Sen vuoksi ilmoittajan henkilöllisyyden salaaminen aiheuttaisi pääsääntöisesti vain sen, että rikoksesta epäilty voitaisiin vapauttaa todistajan puuttuessa.

Oikeuskäsitykset ovat kehittyneet akkusatorista menettelyä korostavaan suuntaan siten, että tuomioistuinten tulisi olla hyvin pidettyjä harkitessaan todistajan kuultavaksi määrittämistä viran puolesta edes rikosasiassa. Asianosaisten on todistajia nimitessään samalla periaatteessa ilmoitettava, mistä seikoista todistajaa on tarkoitus kuulla. Myös syyttäjän asemaa jutun asianosaisena on tähdennetty. Tässä esitetyn kanssa yhdenmukaista on, että syyttäjälle kuuluisi pääsääntöisesti sen harkitseminen, missä tapauksissa ammattisalaisuuden tai tietolähteen suojan piiriin kuuluvia seikkoja on aiheellista saattaa tuomioistuimen tietoon syytteen toteennäyttämiseksi.

44 §. Avustamisvelvollisuus

1 momentti. Säännös kansalaisten velvollisuudesta avustaa määräyksestä poliisia eräissä etsintä- ja pelastustehtävissä vastaisi avustamisvelvollisuuden sisällön osalta voimassaolevan poliisilain 23 §:n 1 momenttia.

Voimassa olevan lain mukaan avustamisvelvollinen on jokainen poliisiipiirissä oleskeleva tehtävään kykenevä henkilö, joka on täyttänyt 16 mutta ei 55 vuotta. Ikärajat ehdotetaan muutettaviksi vastaamaan palo- ja pelastustoimista annetun lain (559/75) 31 §:n 3 momentissa säädettyyn avustamisvelvollisuuteen liittyviä ikärajoja. Alaikäraja olisi täten 18 vuotta, yläikäraja säilyisi sanonnan muutoksesta huolimatta ennallaan.

Uudessa laissa käytettäisiin sanontaa ”poliisiyksikön alueella oleva” osoitukseksi siitä, ettei avustamisvelvollisuus riipu alueella oleskelun kestoajasta. Nykyisen lainsäädännön mukainen poliisiipiirin käsite poistunee valtion paikallishallinnon uudistamiseen liittyvän poliisin toimintayksiköiden uudelleenjärjestämisen yhteydessä. Lakiehdotuksessa käytetty sanonta olisi riippumaton uusien toimintayksiköiden nimistä ja tarkoittaisi nykyisin poliisiipiiriä tai yhteistoiminta-aluetta.

Toimivalta avustamismääräyksen antamiseen on nykyisin poliisipäälliköllä, jolla tarkoitetaan lähinnä poliisiipiirin päällikköä. Säännös on epätarkoituksenmukainen varsinkin suuren poliisiipiirin päällikön normaalin tehtäväkentän, yhteistoiminta-alueen johtosuhteiden ja kiireellisten toimintatilanteiden johtamistarpeiden kannalta. Ehdotuksen mukaan avustamismääräyksen antaja olisi päällystään kuuluva poliisi-

simies. Kysymykseen tulevissa tapauksissa myös poliisitoimintaa johtaa yleensä päällystään kuuluva poliisimies, joka olisi siten oikeutettu itse päättämään tarpeellisista toimenpiteistä havaitessaan tehtävän suorittamisen edellyttävän ulkopuolista apua.

2 momentti. Säännös kansalaisten velvollisuudesta antaa määräyksestä poliisille materiaaliapua 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa sekä hukkuneen etsimiseksi vastaisi asiasisällöltään voimassa olevan poliisilain 23 §:n 2 momenttia.

Avustamismääräyksen antamiseen olisi tässäkin tapauksessa oikeutettu jokainen päällystään kuuluva poliisimies.

Materiaaliavusta suoritettaisiin täysi korvaus. Se käsittäisi myös hyvityksen lainassa olleille laitteille ja välineille ilman omistajan syytä aiheutuneesta vahingosta. Vastaava säännös on nykyisen poliisilain 24 §:n 2 momentissa.

45 §. Poliisimiestä avustavan henkilön valtuudet

Yksityishenkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön säädetään rikoslain 3 luvun 8 §:n 3 momentissa. Säännökset poliisin voimankäyttöoikeudesta annettaisiin uuden poliisilain 27 §:ssä, jonka 3 momentissa olisi säännös poliisimiestä avustavan henkilön oikeudesta käyttää voimakeinoja.

Voimankäytön tarkoituksena on varsinaisen virkatehtävän suorituksen turvaaminen. Lakiehdotuksen 27 §:n perusteluissa on todettu poliisimiehen voimankäytön edellyttävän muun muassa sitä, että poliisimies on oikeutettu siihen toimenpiteeseen, jonka toteuttamiseksi voimakeinoja käytetään.

Samasta syystä on tarpeen säätää myös poliisia avustavan yksityishenkilön oikeudesta puuttua kansalaisten oikeuksiin muutoinkin kuin voimankäyttötilanteissa.

Poliisimiestä pyynnöstä avustava henkilö olisi ehdotetun pykälän mukaisesti oikeutettu suorittamaan niitä poliisimiehen osoittamia toimenpiteitä, joihin poliisimiehellä itsellään olisi tehtävänsä tai saamansa määräyksen perusteella oikeus. Tarvittavat ohjeet avustaja saisi poliisimieheltä henkilökohtaisesti tai viestintävälineitä käyttäen.

Tällaisesta vapaaehtoisesta avustamisesta syntyneet kustannukset olisi mahdollista korvata 46 §:n perusteella.

46 §. Korvausten suorittaminen

1 momentti. Säännöksen perusteella korvattaisiin 44 §:ään perustuvan avustustyön aiheuttamat välittömät kustannukset. Korvausta maksettaisiin avustustyössä turmeltuneista tai hävinneistä vaatteista, varusteista ja työvälineistä. Ehdotus vastaa nykyisen poliisilain 24 §:n 3 momenttia.

Voimassa olevan poliisilain 24 §:n 1 momentin mukaan avustustyöhön osallistuneelle maksetaan korvausta työansion menetyksestä neljän tunnin ylittävältä ajalta. Poliisilakiin perustuvaa pakollista avustustyötä on siten suoritettava korvauksetta neljä tuntia.

Palo- ja pelastustoimesta annetun lain 34 §:n mukaan on toimintaan osallistunut oikeutettu saamaan palkkion käytetyn ajan perusteella.

Säännösten yhdenmukaistamiseksi ehdotetaan, että myös poliisilain mukaiseen avustustyöhön osallistumisesta maksettaisiin korvaus kokonaisajan perusteella. Korvaus suoritettaisiin aina 44 §:n 1 momentin mukaisissa tilanteissa. Viranomaisen olisi arvioitava korvaus tehtävään käytetyn ajan perusteella riippumatta tehtäviin osallistuneiden henkilöiden tueroista.

Lakiehdotuksen 44 §:n 2 momentissa säädettäisiin sen perusteella annetun materiaaliavun korvaamisesta täyden korvauksen periaatteen mukaisesti.

2 momentti. Korvauksen suorittaminen olisi harkinnanvaraista muissa kuin 44 §:n perusteella määrätyissä avustamistapauksissa. Korvausta voitaisiin harkinnan mukaan suorittaa myös silloin, kun poliisin toimenpiteistä on aiheutunut sivulliselle henkilölle taloudellista vahinkoa, josta kukaan ei ole korvausvastuussa.

Välittömillä kustannuksilla tarkoitetaan 1 ja 2 momentissa aineellisia vahinkoja. Korvausta ei suoritettaisi haitasta tai kärsimyksestä.

Korvaus voisi johtua mistä tahansa laillisesta pakkotoimenpiteestä, jonka poliisimies on suorittanut virka-asemansa perusteella. Korvaus voitaisiin harkinnan mukaan suorittaa silloinkin, kun poliisimiehen menettely on ollut oikeutettua joko hätävarjelu- ja pakkotiläsäännösten tai poliisin toimivaltuuksia koskevien säännösten nojalla.

Voimassa olevan poliisilain 24—26 § sisältävät yksityiskohtaisia säännöksiä korvausten hakemisesta ja maksamisesta. Tämänkaltaiset

menettelytapasäännökset on tarkoituksenmukaista antaa ehdotuksen 53 §:n mukaisesti asetuksella.

3 momentti. Momenttiin otettaisiin nykyisen poliisilain 26 §:n 1 ja 3 momentissa annetut säännökset kansalaisille poliisin avustamisvelvollisuutta täytettäessä sattuneen tapaturman korvaamisesta valtion varoista. Korvausta maksetaan samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturman korvaamisesta on säädetty, jollei vahingoittunut muutoin ole oikeutettu tapaturmavakuutuslain tai sotilasvammalain (404/48) mukaiseen korvaukseen.

Voimassa olevan poliisilain 26 §:n 3 momentin sanamuodon mukaan tässä tarkoitettua korvausasiaa kuuluvat valtion tapaturmatoimiston käsiteltäviksi. Tapaturmaviraston eräiden tehtävien siirtämisestä valtiokonttorille annetun lain (132/87) 1 §:n mukaan tehtävä on lain voimaan tultua 1 päivästä maaliskuuta 1987 siirtynyt valtiokonttorille. Kun valtiokonttorista annetussa laissa (305/91) ei yksityiskohtaisesti säädetä valtiokonttorin tehtävistä, tässä tarkoitettujen korvausasioiden kuulumisesta valtiokonttorin käsiteltäviksi on tarpeen säätää poliisilaissa.

4 momentti. Säännös olisi samansisältöinen kuin voimassa olevan poliisilain 26 §:n 2 momentti. Lainkohdan mukaan se, mitä tapaturmavakuutuslain 26 §:ssä on säädetty työnantajan oikeudesta, on voimassa myös, jos vahingoittuneen työnantaja tai kunta on poliisilain nojalla korvattavassa tapaturma-asiaa maksanut palkkaa, ennakkoa tai muita maksuja.

47 §. Teettämisoikeus

1 momentti. Jos joku poliisin kehotuksesta huolimatta laiminlyö tehtävän, jonka hän säännösten tai määräysten mukaan on velvollinen suorittamaan, poliisipiirin päällikkö saa voimassa olevan poliisilain 27 §:n mukaan teettää kyseisen tehtävän laiminlyöjän kustannuksella. Edellytyksenä on kuitenkin, että laiminlyönnistä saattaa aiheutua vaaraa liikenteelle, yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai terveydelle.

Samansisältöinen säännös ehdotetaan otettavaksi poliisilain 47 §:ään kuitenkin siten muutettuna, että päätöksen teettämisestä saisi tehdä päällystöön kuuluva poliisimies.

2 momentti. Säännöksessä tarkoitettuja tilanteita voivat olla esimerkiksi liikenneonnettomuuteen joutuneen ajoneuvon tai sen kuorman

siirtäminen muualle sen suojaamiseksi sää- tai varkausvahingoilta taikka murren yhteydessä rikotun ikkunalasin uusiminen lisävahinkojen estämiseksi.

Tällaiset toimenpiteet vähentävät merkittävästi omaisuuden omistajalle aiheutuvia vahinkoja ja riskejä ja siten myös rikokseen syyllistyneen vahingonkorvausvelvollisuutta. Poliisin on voitava ryhtyä suojaustoimenpiteisiin oman tilannearvionsa perusteella, milloin niiden suorittamisesta omistajan lukuun ei voida välittömästi sopia.

Poliisin toiminnan yleiset periaatteet edellyttävät, että teetetävillä toimenpiteillä saavutettava hyöty olisi suurempi kuin teetetyn toimenpiteen kustannukset.

3 momentti. Vahvistetut kustannukset 1 momentissa tarkoitetuista toimenpiteistä voitaisiin edelleen periä laiminlyönnistä vastuussa olevalta henkilöltä tai yhteisöltä ulosottoteitse ilman maksuvelvollisuutta koskevaa tuomiota tai päätöstä. Ehdotuksen mukaan sama koskisi myös 2 momentin mukaisista omaisuuden suojaustoimenpiteistä aiheutuneiden kustannusten perimistä omaisuuden omistajalta.

48 §. Henkilö- ja omaisuusvahinko

Ehdotuksen 48 §:ään on sisällytetty voimassa olevan poliisilain 28 §:ää vastaava säännös poliisin tehtävän suorittamisen yhteydessä aiheutuneiden henkilö- ja omaisuusvahinkojen ilmoittamisesta ja niiden johdosta tehtävästä tutkinnasta. Tutkinta olisi uudessa poliisilaissa tarkoitettu poliisitutkinta, jollei asiassa ole syytä epäillä rikosta. Myös lääkärinavun hankkimista, lääkärin tai esteettömän henkilön toimitamaa tarkastusta ja lääkintäkulujen korvaamista koskevat säännökset vastaisivat nykyisiä.

Ehdotetun pykälän sisältö poikkeaisi nykyisestä siltä osin, että ilmoitus olisi tehtävä virkatoimen yhteydessä syntyneestä vahingosta siitä riippumatta, onko virkatoimen ja vahinkoseurauksen välillä selvästi havaittava syy-yhteys. Laajennettu ilmoitusvelvollisuus helpottaa epäselvien tapausten jälkiselvittelyjä ja siten myös aiheettomien korvausvaatimusten torjumista.

Jollei lääkärintarkastuksen välitön toimittaminen ole mahdollista, tarkastuksen voisi toimittaa yksikin esteetön henkilö.

Muut eroavuudet voimassa oleviin säännöksiin nähden ovat vain sanonnallisia. Pykälän 3

momentissa oleva viittaus 2 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin koskisi myös niihin liittyviä lääkärinkuluja.

49 §. Muun viranomaisen toiminta poliisitehtävissä

Voimassa olevan poliisilain 3 §:n mukaan poliisin toimialaan kuuluvia tehtäviä voidaan asetuksella määrätä puolustuslaitoksen, rajavartiolaitoksen ja muiden viranomaisten suoritettaviksi.

Ehdotuksen mukaan tästä olisi säädettävä lailla. Asiaa koskevassa säännöksessä mainitaisiin myös tulli.

Poliisi-, tulli- ja rajavirtioviranomaisten yhteistoiminnasta annetun asetuksen perusteella nämä viranomaiset suorittavat eräitä valvonta-tehtäviä yhteistoimin tai toistensa lukuun. Yhteistoiminnassa ei ole kysymys pelkästään toisen viranomaisen tehtäväpiiriin kuuluvien velvollisuuksien täyttämisestä, vaan myös tuon viranomaisen toimivaltuuksien käyttämisestä. Tästä yhteistoiminnasta tulisi säätää lailla, joka tulisi voimaan samanaikaisesti uuden poliisilain kanssa.

Rajavartiolaitoksesta annetun lain 1 §:n 1 momentissa ja 12 §:ssä on säännöksiä, joiden mukaan rajavartiolaitos suorittaa omalla toimialallaan eräitä sellaisia tehtäviä, jotka yleensä kuuluvat poliisille. Rajaloukkausten lisäksi rajavartiolaitos voi toimittaa muunkin rikoksen esitutkinnan, ellei se rikoksen laadun vuoksi kuulu poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle.

Tullilaitoksen toimenpiteistä tullirikosten selvittämiseksi säädetään tullilain 51—62 §:ssä. Tullirikoksella tarkoitetaan lain 8 §:n j kohdan mukaan rikoslain 29 luvussa tarkoitettua verorikosta sekä rikoslain 46 luvussa tarkoitettua säännöstelyrikosta, milloin rikos on kohdistunut lainsäädäntöön, jonka valvonta on tullilaitoksen tehtävänä. Tulliasetuksen (574/78) 25 §:n 1 momentin mukaan tullirikosasiassa suorittaa esitutkinnan tulli-, poliisi- tai rajavirtioviranomainen sen mukaan, mikä niistä on ensiksi saanut rikoksen tietoonsa, ellei asiasta sovita toisin.

Poliisitoiminnasta puolustusvoimissa säädetään asetuksella (18/67). Poliisilakiehdotuksen 49 § edellyttää, että asetus korvattaisiin lailla.

50 §. Rangaistussäännös

Ehdotetussa rangaistussäännöksessä rangaistavaksi säädetyn toiminnan ala vastaisi sanonnallisista muutoksista huolimatta pääpiirteisään voimassa olevan poliisilain 30 §:ään sisältyviä tunnusmerkistöjä.

Ehdotuksen 1 kohdan tunnusmerkistö vastaa asiallisesti nykyisen poliisilain 30 §:n 1 momentin 1 kohtaa. Rangaistavuus koskisi ehdotuksenkin mukaan käskyn tai kiellon noudattamatta jättämistä edellyttäen, että poliisimiehellä on lain mukaan toimivalta kyseisen käskyn tai kiellon antamiseen. Poliisimiehen käskyvalta määräytyisi nykyistä poliisilain 13 §:n 1 momenttia asiallisesti vastaavan lakiehdotuksen 26 §:n mukaisesti. Rangaistussäännöksessä ei kuitenkaan mainittaisi tämän pykälän numeroa.

Kuten voimassa olevassa laissa, myös ehdotuksen 26 §:n mukaan poliisimiehen käskyvalta olisi yksittäistapauksellinen. Ehdotuksesta on sen vuoksi poistettu voimassa olevaan rangaistussäännöksen sisältyvä sana ”määräys”, jolla varsinkin oikeudellisessa kielenkäytössä usein tarkoitetaan muuta kuin konkreettisessa tilanteessa annettavaa välittömästi noudatettavaa käskyä tai kieltoa.

Ehdotuksen 2 kohdan mukaan rangaistavaa olisi kieltäytyminen antamasta poliisimiehelle lakiehdotuksen 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilötietoja. Rangaistavuutta koskeva perusratkaisu vastaisi voimassa olevaa lakia, mutta annettavat henkilötiedot määriteltäisiin 10 §:ssä tyhjentävästi.

Ehdotuksen 3 kohdassa säädettäisiin rangaistavaksi 21 §:ssä tarkoitettua, kulkuneuvon pysäyttämiseksi tai siirtämiseksi annetun merkin tai määräyksen noudattamatta jättäminen.

Valmistelussa on kiinnitetty huomiota siihen, että ehdotettu sääntely merkitsee toisistaan poikkeavia rangaistusasteikkoja sen mukaan, onko pysäytysmerkin noudattamatta jättäminen tapahtunut tieliikennelain soveltamisolosuhteissa vai muualla. Tieliikennelakiin perustuvan pysäytysmerkin noudattamatta jättäminen on liikenne rikkomus, josta on tieliikennelain 103 §:ssä säädetty rangaistukseksi sakkoa. Poliisilain rikkomisesta saattaisi ehdotuksen mukaan seurata myös vankeutta.

Pysäytysmerkin noudattamatta jättäminen tieliikenteessä johtaa kuitenkin pääsääntöisesti pakkopysäytystoimenpiteisiin. Jos pysäytettävä pyrkii välttämään toimenpiteet, hän syyllistyy

yleensä liikenteen vaarantamiseen tai törkeään liikenteen vaarantamiseen (tieliikennelain 98 tai 99 §). Nuo rangaistussäännökset koskevat vain tieliikennettä. Vastaava menettely muualla on rangaistavaa rikoslain 21 luvun 12 §:ssä tarkoitettuna vaaran aiheuttamisena vain, mikäli siitä aiheutuu vakava vaara toisen hengelle tai terveydelle.

Rikkomuksen tosiasiallisen tekotavan tarkastelu osoittaa siten, että menettelystä käytännössä säännönmukaisesti aiheutuvan vähintään abstraktin vaaran vuoksi enimmäisrangaistus on myös tieliikennelain soveltamisolosuhteissa vankeutta. Pysäytysmääräyksen merkityksen tehostamiseksi ja sen noudattamatta jättämisestä myös muualla aiheutuvien, rikoslain 21 luvun 12 §:ssä tarkoitettua vähäisempienkin vaaratilanteiden rangaistusarvon kannalta on asianmukaista, että rikkomuksesta voidaan tuomita myös vankeusrangaistukseen tieliikennelain sovellettavuudesta riippumatta.

Pykälän 4 kohdan mukaan olisi rangaistavaa lakiehdotuksen 44 §:n mukaisen avustusvelvollisuuden laiminlyöminen. Tunnusmerkistö vastaisi voimassa olevan poliisilain 30 §:n 2 momenttia.

Avustamisvelvollisuuden laiminlyöminen saattaa vakavimmissa tapauksissa toteuttaa rikoslain 21 luvun 11 §:ssä tarkoitettua heitteillepanon tunnusmerkistön. Heitteillepanoon syyllistyy se, joka tahallaan saattaa toisen avuttomaan tilaan taikka sellaiseen tilaan jättää henkilön, josta hän on velvollinen huolehtimaan. Myös poliisilaissa säädetty avustamisvelvollisuus on katsottava sellaiseksi huolehtimisvelvollisuudeksi, jota heitteillepanoa koskevasa rangaistussäännöksessä tarkoitetaan.

Rikoslain 21 luvun 13 §:n mukaan tuomitaan pelastustoimen laiminlyömisestä se, joka tietäen toisen olevan todellisessa hengenvaarassa on tälle antamatta tai hankkimatta sellaista apua, minkä hän saattamatta itseään tai ketään muuta vaaraan voi saada aikaan.

Jos henkilö on poliisimiehen antaman avustamiskäskyn laiminlyömisellä syyllistynyt heitteillepanoon tai pelastustoimen laiminlyömiseen, häntä ei olisi tuomittava tämän ohella erikseen rangaistukseen poliisilain rikkomisesta.

Pykälän 5 kohta vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain tunnusmerkistöä ”aiheettomasti, vastoin parempaa tietoaan, kutsuu tai hälyttää poliisin tai antamalla väärää tietoa johtaa poliisia harhaan”.

Poliisin harhaanjohtamisen käsitettä on pidetty tulkinnanvaraisena. Säännöstä ehdotetaan selvennettäväksi nykyisestä siten, että rangaistavaa olisi nimenomaan poliisin toiminnan tahallinen vaikeuttaminen antamalla vääriä tietoja. Poliisin keskeisimpänä tehtävänä on yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ja rikosten torjuminen. Tehtäviensä suorittamiseksi poliisin on välttämätöntä saada kansalaisilta luotettavia tietoja muulloinkin kuin kuulusteltaessa heitä todistajina. Rangaistavuus koskisi erityisesti sellaista väärien tietojen antamista, jolla on vaikutusta kansalaisten turvallisuuteen tai poliisin mahdollisuuksiin tehtäviensä hoitamiseen.

Nykyisen poliisilain 30 §:n 3 momentin mukaan rikoksesta epäiltyä ei tuomita rangaistukseen samaa rikosta koskevassa esitutkinnassa annettujen väärien tietojen tai harhaan johtamisen johdosta.

Esitystä laadittaessa on rikoksesta epäillyn asemaa pidetty totuudessapysymisvelvollisuutta esitutkinnassa koskevat säännökset huomioon ottaen niin selvänä, ettei vastaavan nimenomaisen säännöksen sisällyttäminen uuteen poliisilakiin ole tarpeen.

On kuitenkin huomattava, ettei rikoksesta epäillyn asema vapauta henkilöä muualla laissa annettuihin rangaistussäännöksiin perustuvasta vastuusta. Myös rikoksesta epäilty syyllistyy rikoslain 16 luvun 20 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn tekoon, jos hän viranomaista erehdyttääkseen sanoo nimensä tai ammattinsa muuksi kuin mikä se on. Kuulustelussa tai muuten annettu perätön lausuma, jonka mukaan tietty henkilö olisi syyllistynyt tutkittavaan tai muuhun rikokseen, toteuttaa vastaavasti herjauksen tai väärän ilmiannon tunnusmerkistön siitä huolimatta, että rikoksesta epäilty olisi antanut lausuman vain häneen itseensä kohdistuvien epäilyjen torjumiseksi.

Rikoslain 16 luvun 2 §:n mukaan rangaistaan haitanteosta virantoimituksessa olevalle virkamiehelle sakolla tai vankeudella enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Rikoslain 16 luvun 20 §:n mukaan rangaistaan rikoksentehtäjän salaamisesta sakolla tai vankeudella enintään yhdeksi vuodeksi. Omanvoiton pyynnöstä tehtynä teosta voi seurata sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta.

Rikoslain 17 luvun 4 §:n mukaisesti rangaistaan perättömästä lausumasta esitutkinnassa. Enimmäisrangaistus törkeässä tekemuodossa on kolme vuotta vankeutta.

Muussa tutkinnassa annettuun perättömään lausumaan sovelletaan nykyisin rikoslain 17 luvun 5 §:ää. Esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen 4 mukaan perättömästä lausumasta poliisitutkinnassa annettaisiin oma rangaistussäännöksensä.

Väärän kirjallisen todistuksen antamisesta julkiselle viranomaiselle säädetty rangaistus rikoslain 17 luvun 8 §:n mukaan on sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta.

Voimassa olevan poliisilain 30 §:ssä rangaistavaksi säädetystä menettelystä käytettävä rikosnimike on niskoittelu poliisia vastaan.

Nykyisen ja myös uuden poliisilain rangaistussäännökseen sisältyvät tunnusmerkistöt voivat toteutua hyvin monenlaatuilla teoilla tai laiminlyönneillä. Niskoittelu-termi kuvaa huomosti esimerkiksi aiheetonta poliisin hälyttämistä tai väärien tietojen antamista.

Poliisilaissa on kuitenkin tarkoituksenmukaista antaa vain yksi rangaistussäännös, joka kattaa kaiken sellaisen rangaistavaksi säädettyä menettelyä, josta ei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta. Tämän vuoksi ehdotetaan, että rangaistussäännöksen eri tunnusmerkistöjä vastaava yhteinen rikosnimike olisi poliisilain rikkominen.

Voimassa olevan lain mukaan niskoittelusta poliisia vastaan tuomitaan sakkoon. Jos niskoittelussa on kysymys avustamisvelvollisuuden täyttämättä jättämisestä, rangaistus on sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Ehdotetussa rangaistussäännöksessä poliisilain rikkomisen kaikkia tekoja koskisi yksi yhteinen rangaistusasteikko, jonka mukaan rangaistus olisi sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta.

Poliisilain rikkomisen tunnusmerkistön mukainen menettely saattaa joissakin tapauksissa samalla toteuttaa huomattavasti ankarammin rangaistavan rikoksen tunnusmerkistön. Menettelyn seuraukset voivat ääritapauksissa olla jopa hengenvaaralliset. Sellaisissakin tilanteissa, joissa vakavamman rikoksen tunnusmerkistö ei täyty, pelkkä poliisilain rikkominenkin voi yksittäistapauksissa ilmetä niin voimakkaasti moitittavana tekona tai laiminlyöntinä, että siitä on voitava tuomita vapausrangaistukseen.

Vapausrangaistuksen käyttömahdollisuudella on merkitystä myös poliisitoiminnan uskottavuuden ja poliisimiesten antamien käskyjen yleisen noudattamisen kannalta. Poliisimiehellä on eräissä tapauksissa oikeus toteuttaa anta-

mansa käskyt voimakeinoin. Poliisilain rikkomisena rangaistavasta teosta tai laiminlyönnistä voi kuitenkin aiheutua huomattavaa haittaa myös tilanteissa, joissa voimankäyttö ei ole sallittua tai muuten mahdollista. Vaikka voimankäyttöön ryhdyttäisiinkin, myös käskyn antamisesta sen voimakeinoin toteuttamiseen kuluva aika voi poikkeustapauksissa merkitä haittaa, johon nähdessä sakkorangaistusta on pidettävä riittämättömänä seuraamuksena. Vankeusrangaistus saattaa olla asianmukainen seuraamus myös poliisilain rikkomisesta, minä vuoksi poliisi joutuu käyttämään sellaisia voimakeinoja, joista aiheutuu huomattavaa haittaa sivullisille tilanteissa, jossa virkatehtävä on välttämättä suoritettava loppuun.

51 §. Poliisimääräykset

Lakiehdotuksen 51 §:n mukaisesti sisäasiainministeriö voisi antaa pysyvää määräystä, joiden rikkomisesta voitaisiin tuomita päiväsakkoihin yleisessä alioikeudessa. Tällainen sisäasiainministeriön päätös julkaistaisiin Suomen säädöskokoelmassa. Ministeriön antamista pysyvää määräyksistä käytettäisiin aikaisemman käytännön mukaisesti nimitystä poliisimääräys. Tältä osin pykälä olisi asiasisällöltään nykyisen poliisilain 11 §:n mukainen.

Valtioneuvoston 17 päivänä kesäkuuta 1993 tekemässä periaatepäätöksessä toimenpiteistä keskushallinnon ja aluehallinnon uudistamiseksi on todettu, että voimassa olevia säännöksiä tulee muuttaa siten, että sitovien määräysten antamisvaltuus siirretään muista toimintayksiköistä ministeriöön. Tämän vuoksi lääninhallituksilla ei uuden poliisilain mukaan olisi niille nykyisin kuuluvaa toimivaltaa poliisimääräysten antamiseen oman lääninsä alueella.

52 §. Kansainvälinen yhteistoiminta

Yleistä. Eurooppalaisen kehityksen myötä ihmisten, pääoman ja hyödykkeiden liikkuminen on muuttunut lähes valtakunnanrajoista riippumattomaksi. Kehityksen on arvioitu edelleen jatkuvan samansuuntaisena. Tämä asettaa myös poliisin toiminnalle uusia vaatimuksia. Osoituksena toiminnan kansainvälistymisestä ovat muun muassa poliisiyhdistymiset, joita Suomi on muiden valtioiden tavoin sijoittanut ulkomaille keskeisiksi katsottuihin toimipisteisiin.

Poliisin kansainvälinen toiminta on muutenkin voimakkaasti lisääntynyt. Poliisin yhteistyö erityisesti pohjoismaiden kesken on toimintamuodoiltaan vakiintunut. Yhteistyötä on lisätty erityisesti Venäjän ja Viron kanssa. Rikostorjuntaan ja turvallisuutta koskevaan yhteistyöhön tarvitaan toimenpiteitä samanaikaisesti eri maissa, joiden sisäinen lainsäädäntö vaihtelee maittain.

Euroopan valtioiden välillä noudatetaan yleisesti keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevaa eurooppalaista yleissopimusta (SopS 30/81). Tämä sopimus on kuitenkin laadittu vastaamaan pääasiassa syyttäjä- ja tuomioistuineläitösten tarpeita. Kansainvälinen yhteistoiminta ulottuu rikosprosessin lisäksi poliisin muuhun kansainväliseen yhteistyöhön.

Euroopan lisäksi myös muualla maailmassa on poliisiviranomaisten välistä kansainvälistä yhteistoimintaa tehostettu solmimalla poliisin yhteistoimintasopimuksia. Vastaavaa menettelyä ovat noudattaneet myös eri maiden tulliviranomaiset.

I momentti. Säännös sisältää viittauksen vieraiden valtioiden poliisiviranomaisille annettavaa virka-apua koskevaan lainsäädäntöön ja valtiosopimuksiin.

Viittaus tarkoittaa muun muassa lakia kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa (4/94), joka on tullut voimaan 15 päivänä tammikuuta 1994.

Laissa säädetään oikeusavusta, jota vieraan valtion viranomaiset voivat pyytää Suomen oikeusministeriöltä tai sellaiselta viranomaiselta, jonka toimivaltaan pyynnön täyttäminen kuuluu. Laki koskee poliisia esitutkintaviranomaisena. Laissa säädetään muun muassa oikeusavun antamisesta, käytettävistä kielistä, oikeusavun antamisesta kieltäytymisen perusteista ja oikeusavun epäamisestä puuttuvan vastavuoroisuuden perusteella sekä todisteiden hankkimisesta ja pakkokeinoista. Lain mukaan myös Suomen viranomaiset voivat pyytää vastaavaa oikeusapua vieraiden valtioiden viranomaisilta riippumatta siitä, onko maiden välillä sopimusta viranomaisten välisestä yhteistoiminnasta.

Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä on tehty sopimus rikosten torjunnassa ja tutkinnassa annettavasta virka-avusta ja yhteistyöstä. Sopimus sisältää määräyksiä muun muassa yhteistyön alasta, käytettävistä käsitteistä, keskusviranomaisista, virka-apupyynnön muodosta ja sisällöstä

sekä virka-avun toimeenpanojärjestyksestä. Sopimus koskee myös virka-avun epäämistä, käytettävää kieltä, asiakirjojen laillistamista, tietojen käyttöä ja kustannusten jakoa. Sopimus on tullut voimaan 17 päivänä helmikuuta 1994.

2 momentti. Säännöksessä tarkoitetut yhteistoimintasopimukset käsittelisivät pääosin samoja asiaryhmiä kuin Venäjän federaation kanssa tehty sopimus.

Yhteistyön täsmentämisestä, yhteistyömuodoista ja valtuuksista on tarpeen antaa yleisluontoinen säännös, jonka perusteella sisäasiainministeriö voi joustavasti tehdä maakohtaisia sopimuksia. Erityinen sääntelyn alue on tietojen vaihto ja mahdolliset tietojen käytön rajoitukset. On tarpeen säätää esimerkiksi siitä, ettei tietoja saanut valtio muodosta niistä toisen valtion kansalaisia koskevia henkilörekistereitä.

Sopimukset voivat olla Suomen ja muun valtion välisiä tai myös monikansallisia. Monikansallisten sopimusten laatimista vaikeuttaa se, että eri valtioiden poliisia koskeva lainsäädäntö on sisällöltään hyvin erilaista.

Kansainvälisillä sopimuksilla ei voida luoda toimivaltaa voimassa olevasta lainsäädännöstä poikkeavalla tavalla. Sopimuksilla voidaan ainoastaan täsmentää lainsäädäntöön perustuvaa toimivaltaa tai ohjata sen käyttöä.

53 §. *Tarkemmat säännökset ja määräykset*

1 momentti. Voimassa olevan poliisilain 25 §:ssä säädetään poliisille annettavan työ- ja materiaaliavun korvaamisessa noudatettavasta menettelystä. Lakiehdotuksen mukaan tällaiset menettelysäännökset annettaisiin asetuksella.

Poliisin virkapuvusta, virkamerkistä ja aseistuksesta säädettäisiin asetuksella, kuten nykyisinkin. Voimassa olevia asetuksia poliisin tunnuskuvasta sekä sen kulkuneuvoissa käytävistä lipuista ja viireistä (234/52) ja poliisin ansiorististä (289/88) ei ole annettu minkään erityisen lain, vaan hallitusmuodon 28 §:ssä säädetyn yleisen asetuksenantovaltuuden perusteella.

Asetuksella voitaisiin velvoittaa poliisimies ilmoittautumaan palvelukseen poikkeuksellisen, poliisin toimintaa vaativan tilanteen tai tapahtuman sattuessa. Vastaava säännös on voimassa olevan poliisiasetuksen 47 §:ssä.

Oikeudesta määrätä poliisimies toimintavalmiuteen annettaisiin tarkemmat säännökset

asetuksella. Voimassa olevan poliisiasetuksen 47 §:n 2 momentin mukaan sisäasiainministeriöllä, lääninhallituksella ja poliisipiirin päälliköllä on oikeus, milloin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sitä vaatii, tilapäisesti määrätä poliisin henkilöstöön kuuluva virkamies vapaa-aikanaan tai vuosilomalla ollessaan toimintavalmiuteen taikka saapumaan palvelukseen.

Asetuksella annettaisiin myös tarkemmat ohjeet uuden poliisilain soveltamisesta.

Lakiehdotuksen 6 §:ään sisältyvän valtuutussäännöksen mukaan asetuksella luettelaisiin ne poliisin virat, joiden haltijat ovat poliisimiehiä, sekä luokiteltaisiin virat päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön.

2 momentti. Sisäasiainministeriö voisi antaa tarkempia määräyksiä päätöksistä, joilla myönnetään erityisiä poliisivaltuuksia. Sisäasiainministeriö voisi edelleen antaa tarkempia määräyksiä myös poliisin virkamerkistä, virkapuvusta ja aseistuksesta.

Sisäasiainministeriölle ehdotetaan nyt annettavaksi oikeus antaa sitovia määräyksiä poliisilain tai muun lain nojalla kiinni otettujen käsittelystä.

Ohjeet päihytyneiden käsittelystä sisältyvät päihytyneiden käsittelystä annettuun lakiin. Sisäasiainministeriö on antanut päihytyneiden käsittelystä ohjeet Poliisin käskylehdessä (Pkl 1/17.3.1980). Ohjeet ovat voimassa poliisihallinnossa noudatettavana pysyväämääräyksenä.

Pidätettyjen osalta sisäasiainministeriö on antanut pidätettyjen käsittelyohjeet (11.2.1985 nro 217/601/85). Ohjeita sovelletaan myös muiden poliisin tiloissa säilytettävien vapautensa menettäneiden henkilöiden käsittelystä.

Sisäasiainministeriön norminantovaltaa laajennettaisiin nykyisestä siten, että ministeriöllä olisi oikeus antaa ohjeet lakiehdotuksen mukaisten omaisuuden haltuunottoa ja käsittelyä sekä poliisitutkintaa koskevien uusien säännösten soveltamisesta.

Sisäasiainministeriö voisi antaa tarkempia määräyksiä myös kulkuneuvon pysäyttämisestä, voimakeinojen käyttämisestä, voimankäytövälineistä, eläimen lopettamisesta, virka-avun antamisesta ja poliisitoimenpiteiden kirjaamisesta.

6 luku. *Voimaantulo*

54 §. *Voimaantulo*

Uudella poliisilailla kumottaisiin nykyinen

poliisilaki siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen. Koska kumottavan lain nojalla annetut asetukset on tarkoitus uudistaa lain voimaansaattamisen yhteydessä, niiden voimassaolosta ei ole tarpeen ottaa erityissäännöstä uuden lain voimaantulosäännökseen.

Poliisilaki on keskeinen poliisimiehen työskentelyä ohjaava säännös. Uusien, tarkennettujen valtuussäännösten voimaantulo edellyttää, että poliisimiehille ja eräille muillekin poliisin henkilöstöön kuuluville annetaan perusteellinen koulutus ennen lain voimaantuloa. Koulutuksen järjestämiseksi myös poliisilaki voisi tulla voimaan noin vuoden kuluttua sen vahvistamisesta.

1.2. Eläinsuojelulaki

5 §. Eläinsuojelulain 5 §:n 1 momentin mukaan jokaisen, joka tapaa sairaan, vahingoittuneen tai muutoin avuttomassa tilassa olevan kotieläimen, on itse autettava eläintä tai tehtävä ilmoitus eläimen omistajalle, hoitajalle tai poliisiviranomaiselle. Kotieläin saadaan lopettaa eläinsuojelulain nojalla, jos eläimen omistajan tai hoitajan tavoittaminen osoittautuu kohtuuttoman vaikeaksi ja jos eläin on sellaisessa tilassa, että sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan. Poliisimiehen oikeudesta lopettaa eläin säädettaisiin poliisilaissa.

Eläinsuojelulaissa ei ole säännöstä, joka oikeuttaisi lopettamaan sairaan tai vahingoittuneen luonnonvaraisen eläimen. Yleisimmin eläimen lopettaminen tulee kysymykseen tieliikenteessä tapahtuneen yhteyntörmäyksen seurauksena. Lain 5 §:n 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös luonnonvaraisen eläimen lopettamisesta.

Poliisin saaminen onnettomuuspaikalle saatetaan erityisesti haja-asutusalueella kestää niin kauan, että jokaisella tulee olla oikeus arvioida vakavasti vahingoittuneen eläimen mahdollisuudet selviytyä luonnossa tai hoidon avulla ja tarvittaessa lopettaa eläin, jos selviytymisen mahdollisuutta ei ole. Oikeus eläimen lopettamiseen olisi tässä tilanteessa riippumaton siitä, onko eläin rauhoitettu.

Eläinsuojelullisista näkökohdista arvioiden ei ole eroa kotieläimen tai luonnonvaraisen eläimen lopettamisella. Ei ole tarkoituksenmukaista, että luonnonvaraisen eläimen saisi lopettaa vain poliisi.

13 §. Eläinsuojelulain 12 a §:ssä säädetään

poliisin velvollisuudesta toimittaa katselmus. Katselmus toimitetaan, jos lain 12 §:ssä mainittua kehoitusta koti- tai tarhaeläimen hoidossa ilmenneiden epäkohtien korjaamiseen ei ole noudatettu tai jos siihen on muutoin syytä. Lain 13 §:ssä säädetään katselmuksessa noudatettavasta menettelystä.

Katselmusta voidaan pitää eräänä poliisitutinnan muotona. Pykälään ehdotetaan sen vuoksi lisättäväksi uusi 2 momentti, jonka mukaan katselmuksessa on soveltuvin osin noudatettava, mitä poliisitutinnasta on säädetty. Poliisilla olisi siten tarvittaessa oikeus käyttää ehdotetun poliisilain 38 §:n mukaisia valtuuksia katselmuksen suorittamisen turvaamiseksi.

Jos tutkinnan kohteena olevassa asiassa on syytä epäillä rikosta, tutkinta suoritettaisiin esitutkintalain mukaisesti.

1.3. Tapaturmavakuutuslaki

39 §. Tapaturmavakuutuslakia säädettaessä poliisitutkinnalla on tarkoitettu yleisesti poliisin suorittamaa tutkintaa riippumatta siitä, onko asiassa ollut syytä epäillä rikosta. Esitutkintalaissa säädetään rikoksen johdosta toimitettavasta tutkinnasta, jota lain mukaisesti sanotaan esitutkinnaksi. Ehdotetussa poliisilaissa säädettaisiin poliisin muun säännöksen nojalla suorittamasta tutkinnasta, jota sanottaisiin poliisitutkinnaksi.

Voimassa olevassa 39 §:n 2 momentissa säädetään työnantajan velvollisuudesta tehdä poliisiviranomaiselle ilmoitus työtapaturmasta, jonka seurauksena on ollut kuolema tai vaikeanlaatuinen vamma. Momentissa on säännöksiä myös poliisin suorittamasta tutkinnasta.

Momentista ehdotetaan poistettavaksi tutkintaa koskevat menettelytapasäännökset. Tutkinta toimitetaan tapauksesta riippuen esitutkintana tai poliisitutkintana sen mukaan kuin esitutkintalaissa tai poliisilaissa säädetään. Jos työtapaturmasta on aiheutunut kuolema, on noudatettava myös kuolemansyyn selvittämisestä annettuja säännöksiä. On myös mahdollista, että työtapaturma kuuluu samanaikaisesti muunkin tutkintalajin, kuten räjähdysonnettomuustutkinnan tai suuronnettomuustutkinnan piiriin.

Vakuutus oikeudella, tapaturmalautakunnalla ja vakuutuslaitoksella oleva pykälän 3 momenttiin perustuva oikeus vaatia poliisitutkin-

nan toimeenpanemista tarkoittaisi nimenomaan poliisilakiehdotuksessa määriteltyä poliisitutkintaa. Mahdollinen esitutinnan toimitaminen poliisitutinnan sijasta riippuisi näisäkin tapauksissa poliisin esitutkintalain säännöksiin perustuvasta harkinnasta.

1.4. Rikoslaki

3 luvun 8 §. Voimakeinojen käyttöä koskevan pykälän 1 momenttiin ehdotettu muutos johtuu siitä, että poliisin voimankäyttöoikeutta koskevat säännökset ehdotetaan siirrettäviksi rikoslaista poliisilakiin poliisin muita toimivaltuuksia koskevien säännösten yhteyteen. Rikoslain säännös koskisi edelleen muun järjestyttä ylläpitävän henkilön oikeutta voimankäyttöön.

Pykälän 4 momentista poistettaisiin viittaus voimassa olevan poliisilain 20 §:n 4 momenttiin. Uuteen poliisilakiin ei sisälly tätä vastaavaa säännöstä jokamiehen oikeudesta ottaa kiinni yleisellä paikalla häiritsevästi käyttäytyvä päihtynyt henkilö.

Pykälän 5 momentti ehdotetaan kumottavaksi. Kyseessä on viittaussäännös rikoslain 16 luvun 6 §:ään, joka ehdotetaan kumottavaksi.

3 luvun 9 §. Pykälän 2 momentissa säädetään julkisoikeudellisen voimankäyttöoikeuden ylittämisen vaikutuksesta teon rangaistavuuteen. Momentissa viitataan saman luvun 8 ja 8 a §:n säännöksiin, joihin mainittu voimankäyttöoikeus perustuu.

Esityksen mukaan poliisimiehen oikeus voimakeinojen käyttöön ei enää perustuisi rikoslain 3 luvun 8 §:n vaan poliisilain 27 §:n säännöksiin. Kun poliisimiehen sallitun voimankäyttöoikeuden ylittämisen vaikutus teon rangaistavuuteen olisi edelleen arvioitava samoin perustein kuin nykyisin, rikoslain 3 luvun 9 §:n 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että sen alussa viitattaisiin myös poliisilain 27 §:ään.

16 luvun 6 §. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Sen kumoamista ehdotetaan myös rikoslakiprojektin ehdotuksessa oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvista rikoksista. Voimakeinojen käyttöä ei ole syytä säännellä rangaistavan toiminnan tunnusmerkistöjen yhteydessä. Lakisystemaattisten syiden lisäksi säännöksen poistamista puoltaa sen päällekkäisyys poliisin yleisten voimankäyttöä säännösten kanssa.

17 luvun 4 §. Kysymys totuudessapysymisvelvollisuudesta poliisitutkinnassa on voimassa olevassa lainsäädännössä ratkaistu siten, että poliisitutkintaa pidetään rikoslain 17 luvun 5 §:ssä tarkoitettuna muuna kuin tuomioistuinten tai esitutkintaviranomaisen suorittamana tutkintana. Todistajana tai asiantuntijana annetusta tahallisesta perättömästä lausumasta on tällöin rangaistuksena sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta.

Poliisilakiehdotusta laadittaessa on omaksuttu kanta, jonka mukaan poliisitutkintaan sovellettaisiin mahdollisimman tarkoin esitutkinnassa noudatettavia menettelytapoja. Tutinnan kirjaaminen, tekninen toteuttaminen ja tutkintamenetelmät ovat varsin samanlaisia esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa.

Kansalaisen käsitys häntä sitovasta totuudessapysymisvelvollisuudesta poliisin suorittamassa kuulustelussa ei yleensä riipu toimitettavan tutkinnan lajista. Poliisitutkinnan avulla pyritään saamaan tietoja onnettomuuksien syistä, eräiden sanktionomaisten seuraamusten määräämisen edellytyksistä ja henkilöiden oikeuksista eräisiin korvauksiin. Myös tässä tutkinnassa on erittäin tärkeää saada todistajana ja asiantuntijana kuulusteltavilta henkilöiltä oikeat ja riittävät tiedot.

Asianosainen, jonka oikeus riippuu hänen antamiensa tietojen totuudenmukaisuudesta, ei yleensä voi rangaistuksesta hankkia väärin tietojen avulla aineellista tai muuta etua itselleen. Väärin tietojen antaminen voi olla rangaistavaa rikoslain 16 luvun 21 §:n mukaisena rekisterimerkintärikoksena, 17 luvun 8 §:n mukaisena väärän kirjallisen todistuksen antamisena viranomaiselle tai 33 luvun 1—3 §:n mukaisena väärennyksenä.

Rikoslakiprojektin ehdotukseen oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvista rikoksista ei ole sisällytetty rangaistussäännöstä totuudessapysymisvelvollisuuden rikkomisesta poliisitutkinnassa. Edellä esitetyistä syistä tällaista säännöstä on kuitenkin pidettävä tarpeellisena.

Asiayhteytensä johdosta rangaistussäännös perättömästä lausumasta poliisitutkinnassa ehdotetaan lisättäväksi omana momenttinaan perättömästä lausumaa esitutkinnassa koskevan rikoslain 17 luvun 4 §:ään. Rangaistustaso ehdotetaan säilytettäväksi rikoslain 17 luvun 5 §:n mukaisena.

Poikkeuksena totuudessapysymisvelvollisuudesta olisi ehdotuksen mukaan vain sellainen

poliisikuulustelu, jonka tarkoituksena on selvittää edellytykset kuuluttavalle määrättävän rangaistuksen luontoisen seuraamuksen asettamiseen. Tällaisia seuraamuksia olisivat mm. liiketoimintakielto, eläinsuojelulain 12 a §:ssä säädetty turvaamistoimenpiteet, maasta poistaminen ja rikoksentekijän luovutus.

Rikoslakiprojektin ehdotuksessa on omaksuttu kanta, jonka mukaan ainoastaan henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa annettu perätön lausuma esitutkinna tulisi rangaistavaksi. Käsillä olevan lakiehdotuksen valmistelussa on ollut esillä rangaistavuuden ulottaminen myös poliisitutkinna muulla tavalla kuulusteltaessa annettuun perättömään lausumaan. Oikeusministeriön mainitun ehdotuksen vuoksi ei tällaista ratkaisua kuitenkaan esitetä tässä ehdotuksessa.

Tässä ehdotuksessa ei oteta enemmälti kantaa rikoslakiprojektin ehdotuksiin. Rikoslainsäädäntöä tulisi kuitenkin kehittää siten, että perätöntä lausumaa esitutkinna ja poliisitutkinna koskevat säännökset muodostuvat mahdollisimman yhdenmukaisiksi.

1.5. Pakkokeinolaki

7 luvun 1 §. Voimassa olevan poliisilain 3 §:n 2 momentin säännös niin sanottujen erityisten esitutkintavaltuuksien myöntämisestä sijoitettaisiin sisällöltään muuttamattomana uuden poliisilain 8 §:n 2 momentiksi. Asiaan liittyvässä pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n 2 momentissa mainittu poliisilain kohta muutettaisiin vastaavasti.

1.6. Esitutkintalaki

2 §. Voimassa olevan poliisilain 14 §:n asiiasältö ehdotetaan siirrettäväksi esitutkintalakiin siten kirjoitettuna kuin sen merkitys nykyisin käsitetään. Poliisilain 14 §:n 1 momentin alkuperäisellä sanamuodolla tarkoitettiin vartiotehtävässä tai jalkapartiossa toimivan poliisimiehen suullista ilmoitusta esimiehelleen. Ilmoitus tehtiin esimiehen tarkastaessa vartiopisteen tai vartiovuoron päättyessä. Ilmoitus ei tarkoittanut kirjallista rikosilmoitusta, joksi se on myöhemmin kirjausmenettelyn kehittyessä käsitelty.

Esitutkintalain voimaantulon jälkeen poliisilakiin kuitenkin jäi lähinnä esitutkinnan aloittamisenmenettelyä ja rikosilmoituksen vastaanottoa koskevaksi ymmärretty säännös, joka olisi pelkästään esitutkintaa koskevana kuulunut esitutkintalain 2 §:n yhteyteen.

Esitutkintalain 2 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamisvelvollisuudesta. Ilmoituksen vastaanotto ja sen kirjaaminen ovat osa esitutkintaa. Poliisin sisäisesti niitä pidetään lähinnä tilastointi- ja kirjaustapahtumina. Esitutkintalain 6 §:n mukaan esitutkinta, siihen luettuna myös rikosilmoituksen laatiminen, on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Tutkintaa suorittavan poliisimiehen esimies saa tarvittavat tiedot suullisen selvityksen ja kirjattujen rikosilmoitusten avulla.

Esitutkintalaissa ei siten tarvita säännöstä esimiehelle tehtävästä ilmoituksesta, koska poliisin velvollisuus käynnistää esitutkinta kansalaisen poliisille ilmoittamassa tai poliisin tietoon muuten tullessa rikosasiassa perustuu voimassa olevan esitutkintalain 2 §:ään.

Voimassa olevan poliisilain 14 §:n 2 momentin säännös poliisimiehen oikeudesta luopua toimenpiteistä siirrettäisiin esitutkintalain 2 §:ään uudeksi 2 momentiksi. Poliisi voisi luopua enemmistä toimenpiteistä kuten nykyisinkin, jos rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, rikosta on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä eikä asianomistajalla ole vaatimuksia. Poliisimies voisi edelleen antaa tällaiseen rikokseen syyllistyneelle huomautuksen.

Esitutkintalakiin sijoitettuna säännös poliisimiehen oikeudesta luopua toimenpiteistä koskisi muitakin esitutkintaviranomaisia, lähinnä rajavartiolaitosta ja tullilaitosta. Esitykseen sisältyvissä lakiehdotuksissa 11 ja 13 ehdotetaan vastaavien päällekkäisten toimenpiteistä luopumissäännösten kumoamista rajavartiolaitoksesta annetussa laissa ja tullilaissa.

Valmistelussa on harkittu esitutkintalain täydentämistä samassa yhteydessä myös säännöksillä, jotka koskisivat esitutkinnan viivyttämistä laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi (ns. valvottu läpilasku) sekä sovittelun oikeusvaikutuksia sellaisissa rikosasioissa, joissa sitä on käytännössä sovellettu. Koska nämä kysymykset eivät liity keskeisesti poliisilakiehdotuksessa muutettaviin nykyisen poliisilain säännöksiin, ehdotukseen ei ole otettu näitä säännöksiä. Sellaisten mahdollinen antaminen jää

siten esitutkintalainsäädännön myöhemmän kehittämisen varaan.

14 §. Voimassa olevan poliisilain 3 §:n 2 momentin säännös niin sanottujen erityisten esitutkintavaltuuksien myöntämisestä sijoitetaisiin sisällöltään muuttamattomana uuden poliisilain 8 §:n 2 momentiksi. Asiaan liittyvässä esitutkintalain 14 §:n 2 momentissa mainittu poliisilain kohta muutettaisiin vastaavasti.

19 §. Esitutkintalain 19 §:ssä säädetään poliisivaltuuksista sekä rikospaikalla että onnettomuuspaikalla tapahtuvan tutkinnan yhteydessä. Esitutkintalain 1 §:n mukaan esitutkinta rikoksen johdosta suoritetaan esitutkintalain mukaisesti. Poliisilakiehdotuksen 18 §:ssä säädetäisiin poliisin valtuuksista paikan ja alueen eristämiseen. Poliisilakiehdotuksen 38 §:ssä säädetäisiin velvollisuudesta saapua poliisitutkintaan.

Esitutkintalain 19 §:n nykyisen sanamuodon mukaan voitaisiin velvoittaa jokainen onnettomuuspaikalla oleva jäämään paikalle myös sellaisessa tapauksessa, ettei häntä voitaisi kuulustella asiassa. Poliisilakiehdotuksessa on omaksuttu kanta, jonka mukaan poliisi ei suorita onnettomuustutkintaa muissa kuin niissä tapauksissa, joissa siitä on erikseen säädetty.

Edellä mainituista syistä ehdotetaan esitutkintalain 19 §:stä poistettavaksi maininta jokaisen velvollisuudesta jäädä onnettomuuspaikalle tai saapua kuultavaksi onnettomuuden johdosta. Muutos selventäisi esitutkintalain ja poliisilain välistä tehtäväjako.

Jos onnettomuuden epäillään johtuvan rikoksesta, asiassa suoritetaan esitutkinta. Muissa onnettomuustapauksissa poliisimiehellä olisi mahdollisuus harkita, tullaanko asiassa suoritamaan poliisitutkinta, ja antaa tarvittaessa poliisilakiehdotuksen 38 §:n mukainen kutsu saapua poliisitutkintaan. Muuhun lainsäädäntöön perustuva jokaiselle kuuluva avustamisvelvollisuus onnettomuustapauksissa säilyisi ennallaan.

1.7. Laki järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä

3 §. Poliisilakiehdotuksen 39 §:n mukaisesti poliisin virka-apua annettaisiin muulle viranomaiselle ja yksityiselle henkilölle vain, milloin siitä on erikseen säädetty.

Järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä

annetussa laissa ei ole erikseen säädetty kuljetajan oikeudesta saada poliisilta virka-apua toistuvaa häiriötä aiheuttavan matkustajan poistamiseksi joukkoliikenteeseen käytettävästä kulkuneuvosta. Lain 3 §:ään ehdotetaan lisättäväksi 3 momentti, jossa säädetäisiin tällaisesta virka-avusta.

1.8. Laki joukkoliikenteen tarkastusmaksusta

11 §. Joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11 §:ssä oikeutetaan matkalippujen tarkastaja ottamaan kiinni ilman asianmukaista matkalippua matkustava henkilö, joka ei luotettavasti selvitä henkilöllisyyttään. Tällainen matkustaja saadaan myös poistaa kulkuneuvosta tai lain 1 §:n 2 momentissa sanotulta laiturialueelta.

Poliisilakiehdotuksen 39 §:n mukaisen poliisin antamaa virka-apua koskevan sääntelyn johdosta ehdotetaan joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11 §:ään lisättäväksi 4 momentti, jonka mukaan tarkastajalla olisi näissä tapauksissa oikeus saada virka-apua poliisilta.

1.9. Laki julkisista huvitilaisuuksista

11 §. Julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä ja järjestysmiehellä on oikeus julkisesta huvitilaisuudesta tai sen välittömästä läheisyydestä poistaa tai ottaa kiinni henkilö, joka on päihytyneenä, häiritsee järjestystä tai vaarantaa turvallisuutta taikka jättää noudattamatta järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi annettuja ohjeita, sekä henkilö, jonka voidaan olettaa tekevän rikoksen, vaarantavan turvallisuutta tai aiheuttavan epäjärjestyksiä.

Pykälän 3 momentin mukaan poliisi- ja järjestysmiehellä on oikeus ottaa huvitilaisuudessa tai sen välittömässä läheisyydessä olevalta henkilöltä pois lain 8 ja 9 §:n vastaisesti hallussapidetyt ampuma- ja muut aseet tarpeineen sekä päihdyttävät aineet.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä määriteltäisiin vain järjestysmiehelle kuuluvat oikeudet. Poliisimiehen toimivaltuuksista yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi huvitilaisuuksissa ei ole tarpeen antaa

erityissäännöksiä, koska poliisilain mukaisia toimivaltuuksia voidaan pitää riittävinä. Rangaistavan menettelyn yhteydessä poliisilla on esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön mukaiset toimivaltuudet.

Poliisilakiehdotuksen mukaan päihtymys siinä ei olisi peruste kenenkään kiinniottamiseen. Tämän vuoksi ehdotetaan, että myös huvitilaisuuden järjestysmiehellä olisi pelkääntään oikeus poistaa päihtynyt henkilö huvipaikalta ja sen välittömästä läheisyydestä. Julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n 1 momentiksi otettaisiin säännös, jossa päihtyneen käsittelystä säädettäisiin toisin kuin nykyisessä 1 momentissa.

Pykälän 2 momentti vastaa nykyistä 1 momenttia. Siinä olevat säännökset järjestysmiehen toimivaltuuksista muissa tapauksissa säilyisivät sisällöllisesti ennallaan. Järjestysmiehellä olisi siten oikeus myös ottaa kiinni päihtynyt, joka käyttäytymisellään aiheuttaa säännöksessä tarkoitettua vaaraa tai häiriötä. Poliisimiehellä olisi vastaavasti poliisilakiehdotuksen 11 §:n mukainen oikeus ottaa kiinni päihtynyt, jollei tämä kykene pitämään huolta itsestään, ja ehdotuksen 20 §:n mukainen oikeus poistaa paikalta tai ottaa kiinni henkilö, joka käyttäytymisellään aiheuttaa vakavaa vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Järjestysmiehen oikeus rikokseen syllistyneen henkilön kiinniottamiseen perustuu pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyyn jokamiehen kiinniotto-oikeuteen. Muun kuin tuossa säännöksessä mainitun rikoksen johdosta järjestysmiehellä on kiinniotto-oikeus vain, jos rikoksesta samalla aiheutuu julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n 2 momentissa tarkoitettua vaaraa tai häiriötä. Huvitilaisuuksissa tyypillisiä rikoksia ja häiriöitä ovat päihtyneiden henkilöiden tekemät väkivaltarikokset ja päihdyttävien aineiden väärinkäyttöön tai hallussapitoon liittyvät tapaukset.

Tässä yhteydessä on harkittu myös huvitilaisuuden järjestysmiehen kiinniotto-oikeuden laajentamista koskemaan lievää vahingontekoa. Poliisilain uudistamisen tarkoitukseen liittymättömänä muutos on kuitenkin jätetty muussa yhteydessä esitettäväksi.

Pykälän 3 momentti vastaa nykyistä 2 momenttia.

Pykälän 4 momentin mukaan järjestysmiehellä olisi edelleen oikeus ottaa pois julkisessa huvitilaisuudessa tai sen toimeenpanopaikan välittömässä läheisyydessä olevalta henkilöltä

ampuma-aseet, patruunat, räjähdysaineet, terä- ja lyömäaseet, muut henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tekemiseen tai sellaisella uhkaamiseen soveltuvat esineet ja aineet sekä päihdyttävät aineet. Pois otetut esineet ja aineet tulee viipymättä luovuttaa poliisille.

Mainittujen esineiden ja aineiden hallussapito huvitilaisuudessa tai sen välittömässä läheisyydessä on kielletty julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 8 ja 9 §:ssä. Huvitilaisuuksista annettujen määräysten rikkomisesta on lain 18 §:n 2 momentissa säädetty rangaistukseksi sakkoa. Lain 20 §:ssä ja teräselain (108/77) 9 §:ssä säädetään kysymyksessä olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemisesta.

Poliisimiehen oikeus tällaisen omaisuuden poisottamiseen määräytyy vastaavasti takavarikkoa ja esineen haltuunottoa takavarikoimisista varten koskevien säännösten mukaan.

1.10. Laki päihtyneiden käsittelystä

1 §. Päihtyneiden käsittelystä annetun lain 1 §:n mukaan lakia sovelletaan henkilöön, joka on voimassa olevan poliisilain nojalla otettu kiinni päihtymyksen vuoksi.

Poliisilakiehdotuksen mukaan päihtymys siinä ei olisi enää kiinniottoperuste. Aiheuttamansa häiriön vuoksi kiinniottotun henkilön säilössä pitämisestä säädettäisiin poliisilaissa. Lakia päihtyneiden käsittelystä sovellettaisiin, milloin kiinniottamisen syynä on ollut se, ettei päihtynyt kykene pitämään huolta itsestään.

Lain 1 §:ää ehdotetaan sen vuoksi muutettavaksi siten, että siinä oleva viittaus kohdistuusi uuden poliisilain 11 §:n 1 momenttiin.

4 §. Voimassa olevassa 4 §:n 1 momentissa säädetyn pääsäännön mukaan päihtynyttä on pidettävä säilössä hänen selviämistään varten tarpeellinen aika, kuitenkin vähintään 8 ja enintään 12 tuntia tai erityisen syyn vaatiessa enintään 24 tuntia. Pykälän 2 momentin mukaan säilössäpitoaika voidaan pidentää seuraavaan aamuun enintään kello 8 saakka, jollei henkilöä ole päästetty säilöstä kello 20 mennessä. Päihtynyt voidaan 3 momentin mukaan päästää säilöstä kohtuus- tai tarkoituksenmukaisuussyistä myös 1 tai 2 momentissa säädettyä aikaisemmin.

Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että kiinni otetun olisi annettava

poistua heti, kun kiinnioton tarve on lakannut, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

Säännös säilöspitoajan pidentämisestä aamuun asti jäisi ennalleen. Kun säilössä pitämiseksi ei sen sijaan enää säädettäisi vähimmäisaikaa, 3 momentti ehdotetaan tarpeettomana kumottavaksi.

1.11. Laki rajavartiolaitoksesta

13 §. Rajavartiolaitoksesta annetun lain 13 §:n mukaan rajavartiomieheen on sovellettava, mitä rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja.

Poliisimiehen voimankäyttöoikeutta koskevat säännökset ehdotetaan siirrettäväksi rikoslaista poliisilakiin. Voimakeinojen käytöstä säädettäisiin ehdotetun poliisilain 27 §:ssä. Lisäksi olisi noudatettava poliisilain 2 §:ssä säädettyjä poliisin toiminnan yleisiä periaatteita ja lain 3 §:n säännöstä toimenpiteistä luopumisesta.

Tehtävät, joita varten rajavartiomiehelle on annettu oikeus voimankäyttöön, rinnastuvat läheisesti poliisin virkatehtäviin. Tästä syystä ehdotetaan, että rajavartiomiehen oikeus voimankäyttöön olisi edelleen samansisältöinen kuin poliisimiehen.

Rajavartiolaitoksesta annetun lain 13 §:ssä oleva viittaus rikoslain 3 luvun 8 §:ään ehdotetaan sen vuoksi muutettavaksi kohdistumaan uuteen poliisilakiin. Rajavartiomiestä koskisivat siten myös poliisilain 2 ja 4 §:n säännökset.

Kuten nykyisinkin, sama oikeus voimankäyttöön olisi myös sillä, joka avustaa rajavartiomiestä tämän pyynnöstä tai suostumuksella.

15 §. Rajavartiolaitoksesta annetun lain 15 §:ssä säädetään rajavartiomiehen oikeudesta olla ryhtymättä toimenpiteisiin tietoonsa tulleen vähäpätöiseen rikokseen syyllisen saattamiseksi syytteeseen.

Poliisimiehen vastaavasta oikeudesta säädetään nykyisen poliisilain 14 §:n 2 momentissa. Vastaavaa säännöstä ei otettaisi uuteen poliisilakiin, vaan asiasta säädettäisiin lisäämällä esitutkintalain 2 §:ään uusi 2 momentti.

Esitutkintalakiin sijoitettuna säännös koskisi poliisin ohella muitakin esitutkintaviranomaisia. Rajavartiolaitoksesta annetun lain 12 §:n 2 momentin mukaan rajavartiomiehellä on rajavartiolaitoksen toimittamassa esitutkinnassa

amat toimivaltuudet kuin poliisimiehellä poliisin toimittamassa esitutkinnassa.

Rajavartiolaitoksesta annetun lain 15 § ehdotetaan siten tarpeettomaksi jäävänä kumottavaksi.

1.12. Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille

Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain 6 §:n 2 momentin mukaan virka-apuosastoon kuuluvaan henkilöön on sovellettava, mitä rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja.

Poliisimiehen voimankäyttöoikeutta koskevat säännökset ehdotetaan uudistettaviksi tähän esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen 11 perusteluissa selostetulla tavalla.

Puolustusvoimat antaa poliisille tässä laissa säädettyä virka-apua nimenomaan poliisille kuuluvien virkatehtävien suorittamiseksi. Tästä syystä ehdotetaan, että virka-apuosastoon kuuluvan henkilön oikeus voimankäyttöön olisi edelleen samansisältöinen kuin poliisimiehen.

Säännöksessä oleva viittaus rikoslain 3 luvun 8 §:ään ehdotetaan sen vuoksi muutettavaksi kohdistumaan uuteen poliisilakiin. Virka-apuosastoon kuuluvaa koskisivat siten myös ehdotetun poliisilain 2 ja 4 §:n säännökset.

1.13. Tullilaki

54 §. Tullilain 54 §:n mukaan tullimieheen on sovellettava, mitä rikoslain 3 luvun 8 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja.

Poliisimiehen voimankäyttöoikeutta koskevat säännökset ehdotetaan uudistettaviksi tähän esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen 11 perusteluissa selostetulla tavalla.

Tehtävät, joita varten tullimiehelle on annettu oikeus voimankäyttöön, rinnastuvat läheisesti poliisin virkatehtäviin. Tästä syystä ehdotetaan, että tullimiehen oikeus voimankäyttöön olisi edelleen samansisältöinen kuin poliisimiehen.

Tullilain 54 §:ssä oleva viittaus rikoslain 3 luvun 8 §:ään ehdotetaan sen vuoksi muutettavaksi kohdistumaan uuteen poliisilakiin. Tullimiestä koskisivat siten myös ehdotetun poliisilain 2 ja 4 §:n säännökset.

Kuten nykyisinkin, sama oikeus voimankäyt-

töön olisi myös sillä, joka avustaa tullimestä tämän pyynnöstä tai suostumuksella.

57 §. Tullilain 57 §:ssä säädetään tullimiehen oikeudesta olla ryhtymättä toimenpiteisiin tietoonsa tulleeeseen vähäpätöiseen rikokseen syyllisen saattamiseksi syytteeseen.

Poliisimiehen vastaavasta oikeudesta säädetään nykyisen poliisilain 14 §:n 2 momentissa. Vastaavaa säännöstä ei otettaisi uuteen poliisilakiin, vaan asiasta säädettäisiin lisäämällä esitutkintalain 2 §:ään uusi 2 momentti.

Esitutkintalakiin sijoitettuna säännös koskisi poliisin ohella muitakin esitutkintaviranomaisia. Tullilain 53 §:n 2 momentin mukaan tullimiehellä on tullilaitoksen toimittamassa esitutkinnassa samat toimivaltuudet kuin poliisimiehellä poliisin toimittamassa esitutkinnassa.

Tullilain 57 § ehdotetaan siten tarpeettomaksi jäävänä kumottavaksi.

1.14. Hallintomenettelylaki

Hallintomenettelylain 1 §:n 2 momentin jälkimmäisessä virkkeessä todetaan, ettei hallintomenettelyä ole esitutkinta rikosasiassa eikä ulosotto.

Hallintomenettelylain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 88/1981 vp) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan tämä määritelmäsäännökseen otettu maininta on pelkästään selvittävä. Esitutkintaan rinnastetaan sen harkintavallan käyttäminen, jota sanotaan toimenpiteistä luopumiseksi.

Poliisilakiehdotuksen 36 §:ssä tarkoitettu poliisitutkinta olisi toteuttamistavaltaan esitutkinnan kaltainen menettely, jossa poliisi kokoaa virallisen selvityksen sellaisessa sen tutkittavaksi säädettyssä asiassa, jossa ei ole kysymys epäilystä rikoksesta. Asianosaisten kuulemisesta ja muun selvityksen hankkimisesta on esitutkintalaissa seikkaperäiset säännökset, joita noudatettaisiin soveltuvin osin myös poliisitutkinnassa. Esitutkinnan ja poliisitutkinnan tarkoituksena ei ole hallintoasian ratkaiseminen, vaan selvityksen hankkiminen eri menettelyssä tehtäviä ratkaisuja varten.

Yhdenmukaisuuden ja selvyyden vuoksi ehdotetaan hallintomenettelylain 1 §:n 2 momenttia muutettavaksi siten, että myös poliisitutkinnan todettaisiin jäävän hallintomenettelyn määritelmän ulkopuolelle.

1.15. Laki yleisistä kokouksista

8 §. Yleisistä kokouksista annetun lain 8 §:n nykyisen sanamuodon mukaan viranomaisella, joka rikoslain 16 luvun 6 §:ssä mainitaan, on oikeus olla yleisessä kokouksessa saapuvilla tahi sinne lähettää alaisensa virka- tai palvelusmies.

Esitykseen sisältyvässä lakiehdotuksessa 4 ehdotetaan rikoslain 16 luvun 6 §:n kumoamista. Virkamieslainsäädännön kehittymisestä taas johtuu, ettei valtion virkasuhteessa olevia enää jaotella virka- ja palvelusmiehiin.

Voimassa olevan lain mukainen läsnäolo-oikeus yleisessä kokouksessa olisi ehdotuksen mukaan päälylystään kuuluvalla poliisimiehellä tai hänen määräämällään muulla poliisimiehellä. Rikoslain 16 luvun 6 §:ssä säädettyjen toimivaltuuksien käyttö edellyttää, että päälylystään kuuluva poliisimies esiintyy virkapuvussa. Ehdotettu säännös ei asettaisi tätä edellytykseksi poliisimiehen läsnäolo-oikeudelle kokouksessa.

9 §. Pykälässä säädetään 8 §:ssä tarkoitettun virkamiehen oikeudesta hajottaa kokous. Viitauksella tarkoitetaan niitä lain 8 §:ssä mainittuja henkilöitä, jotka lain säätämisen aikaan ovat olleet virkamiesoikeudelliselta asemaltaan virkamiehiä. Poliisimiehistä virkamiehiä ovat tuolloin olleet vain poliisipäälylystään kuuluvat poliisimiehet. Voimassa olevassa lain 8 §:ssä viitataan edelleen rikoslain 16 luvun 6 §:ään, joka ehdotetaan kumottavaksi.

Sisällöltään nykyistä vastaavat säännökset kokouksen hajottamisesta on selkeämpää antaa niin, että 9 §:ssä lakiviittausten käytön sijasta lausutaan nimenomaisesti, että toimivalta kokouksen hajottamiseen on päälylystään kuuluvalla poliisimiehellä. Kokouksen hajottamisen perusteet olisivat samat kuin voimassa olevassa laissa, mutta niitä koskeviin säännöksiin ehdotetaan eräitä sanonnallisia muutoksia.

1.16. Laki poliisin hallinnosta

Lain 2 §:ssä oleva viittaus voimassa olevan poliisilain (84/66) 1 §:ään ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuden poliisilain vastaavaan säännökseen.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Uuden poliisilain soveltamisesta olisi annet-

tava tarkemmat säännökset asetuksella. Asetus korvaisi nykyisen poliisiasetuksen. Voimassa oleva poliisiasetus on eräiltä osiltaan muutoinkin epäajanmukainen. Poliisilakiehdotuksen 53 §:n säännös muuttaisi asetuksella säädettävien asioiden piiriä nykyisestä. Tarvittavat säännökset voitaisiin antaa joko uudessa poliisiasetuksessa tai erillisillä asetuksilla.

Luonnos uudeksi poliisiasetukseksi on esityksen liitteenä 3.

Sisäasiainministeriöllä olisi suoraan uuden poliisilain 53 §:ään perustuva toimivalta antaa tarkempia määräyksiä siinä mainituista asioista.

Uuden poliisilain voimaantulon yhteydessä tulisi myös kumota maaseudun yleisen järjestyssäännön sisältävän asetuksen 38 §, jossa säädetään velvollisuudesta ilmoittaa henkilötiedot, kun poliisimies niitä vaatii. Säännös on tarpeeton, koska henkilötietojen ilmoittamisvelvollisuudesta on säädetty jo nykyisessä poliisilaissa. Luonnos sen kumoamisesta annettavaksi asetukseksi on esityksen liitteenä 4.

Palo- ja pelastustoimesta annetun asetuksen (1089/75) 31 §:ssä säädetään paloviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa poliisille tulipalosta tai muusta onnettomuudesta, jos sen yhteydessä ilmenee, että joku on sen tahallaan tai tuottamuksellisesti aiheuttanut. Ilmoituksen tarkoituksena on, että poliisi tarvittaessa suorittaa asiassa tutkinnan. Jos asiassa on syytä epäillä rikosta, siinä suoritetaan esitutkinta. Ilmoituksen perusteella poliisi on vakiintuneesti toimittanut palonsyöntutkinnan muissakin kuin epäillyissä rikostapauksissa. Palo- ja pelastustointa koskevaan lainsäädäntöön valmisteltavina olevien uudistusten yhteydessä on harkittavana palonsyön tutkinnan siirtäminen poliisilta palo- ja pelastusviranomaisten tehtäväksi.

3. Voimaantulo

Poliisilaki on keskeinen poliisimiesten työskentelyä ohjaava säädös. Uusien tarkennettujen toimivaltuussäännösten voimaantulo edellyttää, että poliisimiehille ja eräille muillekin poliisin henkilöstöön kuuluville annetaan perusteellinen koulutus ennen lain voimaantuloa.

Riittävän koulutusajan varaimiseksi ehdotetaan, että uusi poliisilaki ja muut samassa yhteydessä säädettävät lait tulisivat voimaan

noin yhden vuoden kuluttua niiden vahvistamisesta.

4. Säättämisjärjestys

Hallitusmuodon 6 §:n 1 momentin mukaan jokainen Suomen kansalainen on lain mukaan turvattu hengen, kunnian, henkilökohtaisen vapauden ja omaisuuden puolesta. Hallitusmuodon 11 §:n mukaan Suomen kansalaisten kotirauha on loukkaamaton. Kotietsinnän edellytyksistä ja toimittamisesta säädetään lailla.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan vaikiintuneen tulkintakäytännön mukaan perusoikeuksia voidaan rajoittaa tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksytyllä lailla, mikäli perusoikeussäännösten sanamuoto tämän sallii ja rajoitukset ovat tärkeän yleisen edun vaatimia.

Voimassa olevan oikeuden mukaan poliisi saa virkatehtävien sitä edellyttäessä puuttua kansalaisten perusoikeuksiin. Ehdotetun poliisilain säännökset määrittäisivät poliisin valtuudet mahdollisimman tarkasti ja siten, että valtuuksien käyttö olisi sallittu vain tehtävien edellyttämässä laajuudessa. Uudessa laissa annettaisiin nimenomaiset säännökset poliisin toimivaltuuksista sellaisissa tilanteissa, joissa valtuuksien nykyään katsotaan perustuvan esimerkiksi tavanomaiseen oikeuteen tai pakkotilaan. Ehdotus ei vaikuttaisi olennaisesti poliisin nykyiseen valtuustasoon. Poliisilain säännöksiin perustuvan vapaudenmenetyksen enimmäisaika kuitenkin lyhenisi useimmissa tapauksissa 24 tunnista 12 tuntiin.

Ehdotetun lain mukaiset valtuudet puuttua kansalaisten perusoikeuksiin kuuluisivat lähtökohtaisesti vain virkavastuulla toimiville virkamiehille, jotka olisivat vastuussa myös heitä pyynnöstä avustavien yksityishenkilöiden toimista. Myös yksityishenkilö, jolle on erillisellä päätöksellä myönnetty poliisin toimivaltuuksia, olisi rikoslain 2 luvun 12 §:ssä olevan määritelmäsäännöksen mukaan näitä valtuuksia käyttäessään rikoslain virkamiehiä koskevien säännösten alainen. Poliisivaltuuksien asianmukaisen käytön varmistamiseksi ehdotetaan, että toimenpiteen suorittamisen edellytyksenä olisi nykyistä useammissa tapauksissa päälystöön kuuluvan poliisimiehen päätös.

Voimassa oleva poliisilaki on säädetty tavalisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Myös ehdote-

tun uuden poliisilain säännökset poliisin toimivallasta puuttua kansalaisten perusoikeuksiin ovat tärkeän yleisen edun vaatimia. Niissä määritettäisiin nykyistä täsmällisemmin, missä tarkoituksessa mihinkin perusoikeuksiin saadaan puuttua ja miten tällöin on meneteltävä. Useimmissa tapauksissa säännösten mukaisten toimenpiteiden tarkoituksena on muiden kansalaisten perusoikeuksien turvaaminen.

Esitykseen sisältyviin muihin lakiehdotuksiin ei sisälly sellaisia säännöksiä, joiden yhteydessä olisi tarpeen harkita niiden käsittelyjärjestystä.

Tämän vuoksi hallitus katsoo, että esitykseen sisältyvät lakiehdotukset voidaan käsitellä valtiopäiväjärjestyksen 66 §:n mukaisessa tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tästä huolimatta on lain soveltamisen kannalta tarkoituksenmukaista, että myös eduskunnan perustuslakivaliokunnalle varataan tilaisuus antaa esityksestä lausuntonsa.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Poliisilaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Poliisin tehtävä

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Poliisin on suoritettava myös muut sille erikseen säädetty tehtävät ja annettava jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua.

2 §

Poliisin toiminnan yleiset periaatteet

Poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueetomasti sekä sovinnollisuutta edistäen.

Poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

Poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

3 §

Tehtävien hoito ja tärkeysjärjestys

Poliisin tehtävät on hoidettava mahdollisimman tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen.

4 §

Toimenpiteen perusteen ilmoittaminen

Poliisimiehen on ilmoitettava henkilön vapauteen kohdistuvan toimenpiteen peruste toimenpiteen kohteena olevalle tai tämän edustajalle, jollei se ole mahdotonta henkilön tilan taikka olosuhteiden johdosta.

Jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä, myös muun kuin vapauteen kohdistuvan toimenpiteen kohteena olevalla tai tämän edusta-

jalla on oikeus saada tieto tämän oikeuksia koskevan toimenpiteen perusteesta niin pian kuin se on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta.

5 §

Toimenpiteestä luopuminen

Poliisilla on oikeus luopua toimenpiteestä, milloin sen loppuun saattaminen voisi johtaa kohtuuttomiin seurauksiin tavoiteltavaan tulokseen nähden.

Poliisin toimenpidettä pyytäneellä henkilöllä, jonka välitöntä oikeutta asia koskee, on oikeus saada tieto toimenpiteestä luopumisen perusteesta.

6 §

Poliisimies

Poliisimiehiä ovat asetuksessa mainitut päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat virkamiehet.

7 §

Poliisivaltuudet

Poliisimiehellä on tehtävänsä suorittaessaan koko maassa tässä tai muussa laissa säädetty valtuudet.

Poliisikokelaalla on poliisimiehelle kuuluvat valtuudet suorittaessaan kouluttajansa johdon ja valvonnan alaisena koulutukseen liittyvää tehtävää.

8 §

Erityiset poliisivaltuudet

Sisäasiainministeriö voi antaa koko maassa ja lääninhallitus läänissä nimetyille henkilöille sellaisia tämän lain mukaisia poliisivaltuuksia, joita tämä määrätyssä tehtävässään tarvitsee.

Valtuudet esitutinnan suorittamiseen voi kuitenkin antaa vain sisäasiainministeriö virkamiehelle valtuuksien antamispäätöksessä mainittavien, hänen omaan hallinnonalaansa liittyvien rikosten tutkintaa varten.

9 §

Poliisimiehen toimialue ja toimimisvelvollisuus

Poliisimies on velvollinen toimimaan sen poliisiyksikön toimialueella, johon hänet on sijoitettu.

Poliisimies voidaan määrätä toimimaan myös sijoitusyksikkönsä toimialueen ulkopuolella.

Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka milloin se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

2 luku

Toimivaltuussäännökset

10 §

Henkilöllisyyden selvittäminen

Poliisimiehellä on yksittäisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta ja kansallisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa.

Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni henkilö, joka kieltäytyy antamasta 1 momentissa tarkoitettuja tietoja tai antaa siinä tarkoitettuja seikoista todennäköisesti virheellisen tiedon. Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tarvittavat tiedot on saatu, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

11 §

Kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi

Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni henkilö hänen suojaamiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos henkilö ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai henkilöstä huolehtia muilla keinoin.

Kiinni otetun on annettava poistua heti, kun kiinniottamisen tarve on lakannut, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluttua kiinniottamisesta. Henkilö, jota ei ole päästetty vapaaksi kello 20 mennessä, saadaan kuitenkin pitää kiin-

notettuna seuraavaan aamuun kello 8 saakka, jos siihen asunnon tai yösijan puuttumisen vuoksi tai muusta erityisestä syystä on aihetta.

Päihtyneenä kiinni otetun säilössä pitämistä säädetään päihtyneiden käsittelystä annetussa laissa (461/73). Ilmeisesti mielisairaahan henkilön hoitoon toimittamisesta ja muusta virkaavusta mielisairasta koskevassa asiassa säädetään mielenterveyslaissa (1116/90).

12 §

Etsintäkuulutetun kiinniottaminen

Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön.

Muu kuin 1 momentissa tarkoitettu etsintäkuulutettu on velvollinen poliisiasemalle tai muuhun paikkaan, jossa etsintäkuulutuksen mukaiset toimenpiteet voidaan suorittaa. Jollei hän noudata kehotusta tai jos on ilmeistä, että hän pyrkii välttämään etsintäkuulutuksessa sanotun toimenpiteen, poliisimiehellä on oikeus ottaa hänet kiinni kuulutuksessa sanotun toimenpiteen suorittamiseksi.

Etsintäkuulutettu on, jollei etsintäkuulutuksen edellyttämien toimenpiteiden kestoajasta laissa toisin säädetä, velvollinen olemaan toimenpiteiden suorittamiseksi saapuvilla enintään kuusi tuntia kiinniottamisesta.

13 §

Etsintä henkilön kiinniottamiseksi

Sen lisäksi mitä pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä säädetään, poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä toimittaa kuulusteluun noudettavan henkilön tavoittamiseksi etsintä hänen luonaan taikka muussa rakennuksessa, huoneessa tai kulkuneuvossa, jossa erittäin painavin perusteiden hänen voidaan olettaa oleskelevan.

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös poliisin muulle viranomaiselle antamaa laissa säädettyä virka-apua henkilön kiinniottamiseksi.

14 §

Kotirauhan suojaaminen

Poliisimiehellä on oikeus kotirauhan suojaamisen alueen tai siihen rinnastettavan paikan

haltijan taikka tämän edustajan pyynnöstä poistaa henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu sinne tai jättää noudattamatta käskyn poistua sieltä.

Poliisimiehellä on oikeus poistaa 1 momentissa tarkoitettulta alueelta tai paikalta siellä luvallisesti oleskeleva henkilö, jos tämä häiritsee muiden henkilöiden kotirauhaa ja on perusteltua syytä epäillä, että häirintä toistuu.

Jos poistamisella ei todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista, poliisimiehellä on oikeus ottaa häiritsijä kiinni ja pitää tämä säilössä. Kiinni otettua saa pitää säilössä vain niin kauan kuin on todennäköistä, että häiriö toistuu, kuitenkin enintään 12 tuntia kiinniotamisesta.

Mitä tässä pykälässä säädetään, sovelletaan myös liikehuoneistoon, virastoon, sairaalaan, kouluun ja muuhun vastaavaan laitokseen pihalueineen.

15 §

Vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsintä

Poliisimiehellä on oikeus henkilön auttamiseksi, kadonneen löytämiseksi tai kuoleman selvittämiseksi päästä asuntoon tai muuhun paikkaan ja suorittaa siellä tarvittava etsintä, jos on syytä epäillä henkilön olevan hengen tai terveyden vaarassa tai joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi taikka hänen voidaan muutoin olettaa olevan välittömän avun tarpeessa tai kuolleena.

16 §

Vaarallisen teon ja tapahtuman estäminen

Poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin päästä rakennukseen, muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai kulkuneuvoon, jos on perusteltua syytä olettaa, että henkeä, henkilökohtaista vapautta tai terveyttä vakavasti vaarantava taikka huomattavaa omaisuus- tai ympäristövahinkoa aiheuttava teko tai tapahtuma on meneillään tai uhkaamassa. Lisäksi edellytyksenä on, että toimenpide on välttämätön vaaran estämiseksi tai räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuunottamiseksi.

17 §

Toimenpiteiden suorittaminen

Edellä 13, 15 tai 16 §:ssä tarkoitettussa ta-

pauksessa saadaan huone tai säilytyspaikka avata voimakeinoja käyttäen. Toimenpiteen päätyttyä on avattu paikka sopivalla tavalla jälleen suljettava.

Etsintää 13 §:n nojalla ei ilman erityistä syytä saa toimittaa kello 21:n ja 6:n välisenä aikana.

Tämän lain 13, 15 tai 16 §:n nojalla suoritetuista toimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

18 §

Paikan ja alueen eristäminen

Poliisimiehellä on oikeus eristää, sulkea tai tyhjentää yleisesti käytetty paikka tai alue taikka kieltää tai rajoittaa liikkumista, jos se on tarpeen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, tutkinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi.

Poliisimiehellä on oikeus kieltää tai rajoittaa esineiden siirtämistä, jos se on tarpeen poliisitutkinnan turvaamiseksi. Poliisimiehellä on myös oikeus määrätä esine siirrettäväksi, jos siirtäminen on tarpeen henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka omaisuuden suojaamiseksi.

19 §

Väkijoukon hajottaminen

Poliisimiehellä on oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään, jos kokoontuminen vaarantaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta taikka on esteenä liikenteelle. Jollei hajaantumis- tai siirtymismääräystä noudateta, poliisimiehellä on oikeus hajottaa väkijoukko voimakeinoin sekä ottaa niskoitteleva henkilö kiinni.

Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tehtävän tarkoitus on saavutettu, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

Yleisen kokouksen hajottamisesta säädetään yleisistä kokouksista annetun lain 9 §:ssä.

20 §

Rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen

Poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän

todennäköisesti syyllystyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen.

Henkilö saadaan poistaa paikalta myös, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllystyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen tai aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 12 tuntia kiinniottamisesta.

21 §

Kulkuneuvon pysäyttäminen ja siirtäminen

Poliisimiehellä on oikeus määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi, jos se on tarpeen etsintäkuulutetun tai muun kiinniotettavan tavoittamiseksi, kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi.

Poliisimiehellä on oikeus siirtää kulkuneuvo tai määrätä se siirrettäväksi, jos se on tarpeen kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi.

Tieliikenteen valvonnasta säädetään tieliikennelaissa (267/81). Ilma-aluksen määräämisestä laskeutumaan säädetään ilmailulaissa (595/64).

22 §

Turvallisuustarkastus

Poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöönottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virka-aputoimen yhteydessä tarkastaa henkilö sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille.

Henkilö voidaan 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa tarkastaa myös hänen tunnistamistaan varten tarpeellisen asiakirjan löytämiseksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettut vaaralliset esineet tai aineet on otettava tarkastettavalta

pois. Ne on palautettava hänelle vapaaksi päästämisen yhteydessä, jollei siihen ole lain mukaan estettä.

23 §

Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto

Sen lisäksi mitä tässä tai muussa laissa säädetään, poliisimiehellä on oikeus ottaa tilapäisesti poliisin haltuun räjähdysaineet, aseet ja muut vaaralliset esineet tai aineet siltä, jonka voidaan perustellusti epäillä ikänsä, päihtymyksensä, mielentilansa tai muiden olosuhteiden perusteella aiheuttavan välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Koko esineen sijasta saadaan ottaa haltuun sellainen esineeseen kuuluva tai siihen liittyvä osa, jonka poistamisella 1 momentissa tarkoitettua vaaraa aiheuttaminen voidaan estää.

Omaisuuksien haltuunotosta on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

24 §

Haltuunotetun omaisuuden käsittely

Edellä 23 §:n 1 momentin nojalla haltuun otetut esineet ja aineet on palautettava haltijalle 14 vuorokauden kuluessa, jollei asiassa tätä ennen ryhdytä hallussapitoa koskevan luvan peruuttamiseen taikka 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun toimenpiteeseen. Edellä 23 §:n 2 momentin nojalla haltuun otettu omaisuus on aina palautettava, jollei kysymyksessä olevaa esinettä kokonaisuudessaan oteta sitä ennen 23 §:n 1 momentin nojalla poliisin haltuun.

Edellä 23 §:n 1 momentin nojalla haltuunotettu esine tai aine, jota ei voida vaaratta palauttaa haltijalleen tai omistajalleen, voidaan omistajan suostumuksella myydä tai luovuttaa sen hallussapitoon oikeutetulle henkilölle. Jollei tämä ole mahdollista, omaisuus voidaan myydä omistajan lukuun julkisella huutokaupalla.

Jollei esinettä tai ainetta voida vaaratta palauttaa, myydä tai luovuttaa siten kuin 1 ja 2 momentissa säädetään tai jos kysymys on vähäarvoisesta omaisuudesta, päällystään kuuluvalla poliisimiehellä on oikeus määrätä esine tai aine hävitettäväksi.

Omistajalle ja haltijalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen myymistä tai hävittämistä, jollei kysymys ole vähäarvoisesta omaisuudesta.

25 §

Eläimen lopettaminen

Poliisimiehellä on oikeus lopettaa eläin, joka aiheuttaa vaaraa ihmisen hengelle tai terveydelle. Sama oikeus poliisimiehellä on, jos eläin aiheuttaa huomattavaa vahinkoa omaisuudelle tai vakavasti vaarantaa liikennettä. Eläin saadaan lopettaa myös, milloin se on sellaisessa tilassa, että sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan.

26 §

Poliisimiehen käskyvalta

Poliisimiehellä on tässä tai muussa laissa säädettyä toimivaltaa käyttäessään oikeus yksittäistapauksessa antaa jokaista velvoittavia tarpeellisia käskyjä ja kieltoja.

27 §

Voimakeinojen käyttö

Poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinnioton toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakene-
misen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina.

Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Sillä, joka poliisimiehen pyynnöstä tai tämän suostumuksella avustaa poliisimiestä virkatehtävän suorittamisessa, on oikeus sellaisten voimakeinojen käyttämiseen, joihin poliisi toimivaltansa nojalla hänet valtuuttaa tai ohjaa.

Hätävarjelusta ja pakkotilasta säädetään rikoslaissa.

3 luku

Tiedonhankintaa koskevat säännökset

28 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *teknisellä valvonnalla* yleisöön, ajoneuvo-

jen kuljettajiin tai jalankulkijoihin kohdistuvaa, teknisellä laitteella tapahtuvaa katselua tai kuuntelua sekä äänen tai kuvan automaattista tallentamista;

2) *tarkkailulla* jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa; sekä

3) *teknisellä tarkkailulla* jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa kuuntelua ja äänen tallentamista (*tekninen kuuntelu*), katselua ja kuvaamista (*tekninen katselu*) sekä kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seuranta (*tekninen seuranta*).

Telekuuntelusta, televalvonnasta sekä teknisestä tarkkailusta rikoksen selvittämiseksi säädetään pakkokeinolaissa.

29 §

Teknisen valvonnan edellytykset

Poliisilla on oikeus siitä ennalta ilmoitettuaan suorittaa julkisella paikalla tai yleisellä tiellä teknistä valvontaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi.

30 §

Tarkkailun edellytykset

Poliisimiehellä on oikeus rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi tarkkailla muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen.

Tarkkailua saadaan 1 momentissa säädettyssä tarkoituksessa kohdistaa lisäksi sellaiseen kotirauhan piirin ulkopuolella olevaan henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.

31 §

Teknisen tarkkailun edellytykset

Poliisimiehellä on oikeus kohdistaa kotirauhan piirin ulkopuolella olevaan henkilöön tai hänen käytössään olevaan kulkuneuvon tai tavaraan teknistä tarkkailua, jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan päätellä hänen todennäköisesti syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Teknisen katselun ja teknisen seurannan edellytyksenä on vastaavasti, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan päätellä hänen todennäköisesti syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai myötävaikeuttavan tällaisen rikoksen tekemiseen.

Poliisimiehellä on oikeus välittömästi ennen poliisitoimenpidettä ja sen aikana kohdistaa teknistä tarkkailua myös kotirauhan piirissä olevaan henkilöön, jos tämä on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvallisesti suorittamiseksi taikka kiinniotettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

Määräyksen 1 momentissa tarkoitettuun yli 24 tuntia kestäväan toimenpiteeseen ryhtymisestä antaa päällystöön kuuluva poliisimies. Edellä 3 momentissa tarkoitettua toimenpiteestä on välittömästi ilmoitettava päällystöön kuuluvalla poliisimiehelle.

32 §

Tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta ilmoittaminen

Edellä 31 §:n 1 momentissa tarkoitettua teknisestä tarkkailusta päättäneen poliisimiehen on toimenpiteen päätyttyä ilmoitettava toimenpiteestä sen kohteena olleelle henkilölle, jolle ilmoittaminen vaaranna tiedon hankinnan tarkoitusta tai rikoksen esitutkintaa.

Tarkkailusta tai 31 §:n 3 momentissa tarkoitettua teknisestä tarkkailusta taikka näiden toimenpiteiden perusteista ilmoitusta ei tarvitse tehdä.

33 §

Aineiston käsittely

Päällystöön kuuluvan poliisimiehen on viipymättä tarkastettava 30—31 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä suoritettaessa kootut tiedot ja 31 §:ssä tarkoitettua teknisen tarkkailun avulla hankitut tallenteet. Yksinomaan sivullista koskevat tiedot on tarkastuksen jälkeen viipymättä hävitettävä, jollei niitä tarvita rikoksen selvittämiseen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua aineiston

liittamisestä poliisin henkilörekistereihin säädetään erikseen. Koottu aineisto ja tallenteet, joita ei ole liitetty rekisteriin tai esitutkinta-aineistoon, on hävitettävä viimeistään yhden vuoden kuluttua siitä, kun aineistoa ei enää todennäköisesti tarvita siihen tarkoitukseen, mihin se on hankittu.

34 §

Tietojen saanti viranomaiselta

Poliisilla on oikeus saada viranomaiselta virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa kielletty tai rajoitettu.

Ajo-oikeuden, ampuma-aseluvan tai muun sellaisen luvan voimassaolon harkitsemiseksi poliisilla on oikeus saada perustellusta pyynnöstä luvanhaltijan terveydentilaan, päihteiden käyttöön tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviä tietoja salassapitovelvollisuuden estämättä, jos on syytä epäillä, että luvanhaltija ei enää täytä luvan saannin edellytyksiä.

Päätöksen salassa pidettävien tietojen hankkimisesta 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa tekee päällystöön kuuluva poliisimies.

Edellä 2 momentin perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja poliisi saa käyttää vain luvanhaltijan luotettavuuden, sopivuuden taikka luvan voimassaolon muun edellytyksen tai lupaan sisältyvän ehdon täyttymisen arvioimiseksi.

35 §

Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä

Poliisilla on oikeus saada päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi tarvittavia tietoja yhteisön jäsentä, tilintarkastajaa, hallituksen jäsentä tai työntekijää velvoittavan yritys-, pankki- tai vakuutusalaisuuden estämättä. Poliisilla on sama oikeus saada 36 §:ssä tarkoitettua poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, jos tärkeä julkinen tai yksityinen etu sitä vaatii.

Poliisilla on oikeus saada teletointaa harjoittavalta yhteisöltä yhteystiedot sellaisesta teli liittymästä, jota ei mainita julkisessa luettelossa, jos tietoja yksittäistapauksessa tarvitaan poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi.

Poliisilla on oikeus saada tietoja lupahallintoa varten yksityiseltä yhteisöltä ja henkilöltä siten kuin 34 §:n 2—4 momentissa säädetään.

4 luku

Poliisitutkintaa koskevat säännökset

36 §

Poliisitutkinta

Poliisitutkinnalla tarkoitetaan muuta poliisin toimitettavaksi säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa.

Poliisitutkintaa toimitettaessa on soveltuvin osin meneteltävä siten kuin tutkinnan suorittamisesta esitutkinnassa säädetään.

37 §

Henkilön asema poliisitutkinnassa

Jos tutkinta toimitetaan jonkun henkilön oikeuksiin tai velvollisuuksiin vaikuttavan seikan selvittämiseksi, hänen asemaansa sovelletaan esitutkinnan asianosaista koskevia säännöksiä. Muun kuin 2 momentissa tarkoitetun asianosaisen sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.

Jos tutkinta toimitetaan sen selvittämiseksi, onko jollekin henkilölle tuomittava tai määrätävä rangaistukseen verrattava seuraamus, hänen asemaansa sovelletaan rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä.

Muun kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitetun henkilön asemaan sovelletaan todistajaa tai asiantuntijaa koskevia säännöksiä. Todistajan ja asiantuntijan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Hän on kuitenkin 2 momentissa tarkoitetussa poliisitutkinnassa oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, mikäli hänellä olisi vastaava oikeus tai velvollisuus oikeudenkäynnissä.

38 §

Poliisitutkinnan turvaaminen

Jokainen, jolla saattaa olla 36 §:ssä tarkoitettua poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, on velvollinen kutsusta saapumaan poliisitutkin-

taan sen poliisin paikallisyksikön alueella, jossa hän oleskelee, taikka jos poliisiyksikön toimipaikka on toisen yksikön alueella tai poliisitoimi hoidetaan yhteistoiminnassa toisen yksikön kanssa, myös tämän yksikön alueelle.

Jos poliisitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä noutaa sinne noudattaen vastaavasti, mitä esitutkintalain 18 §:ssä säädetään noudosta esitutkintaan.

Poliisimiehellä on oikeus poliisitutkinnan suorittamiseksi päästä paikkaan tai alueelle, jossa tutkinnan kohteena oleva tapahtuma on sattunut, tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle, ja tehdä tutkinnan suorittamiseksi tarvittavia kohteita sekä irrottaa ja ottaa tutkimuksia varten tarvittavia näytteitä.

5 luku

Erinäiset säännökset

39 §

Poliisin antama virka-apu

Poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle ja yksityiselle virka-apua, milloin siitä on erikseen säädetty. Poliisin on annettava virka-apua myös muulle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun virka-avun antamisen edellytyksenä on, että virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään tai yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja että esteen poistaminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttöä.

Päätöksen virka-avun antamisesta tekee päällystöön kuuluva poliisimies, jollei erikseen toisin säädetä tai määrätä.

40 §

Poliisille annettava virka-apu

Viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Päätöksen virka-avun pyytämisestä tekee päällystöön kuuluva poliisimies, jollei erikseen toisin säädetä tai asian kiireellisyys muuta vaadi.

Puolustusvoimien virka-avusta poliisille on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään.

41 §

Poliisihenkilöstön täydentäminen

Milloin valtion turvallisuuden tai poikkeuksellisten olojen vuoksi on tarpeen, valtioneuvosto voi määrätä poliisin henkilöstöä täydentäväksi erityisellä täydennyspoliisihenkilöstöllä.

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvalla on palveluksessa ollessaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sellaiset toimivaltuudet ja velvollisuudet, jotka tämän lain mukaan kuuluvat poliisimiehelle.

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvan tehtävistä, varustuksesta, koulutuksesta ja palvelukseen kutumisesta säädetään asetuksella.

42 §

Vaitiolovelvollisuus

Poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta on voimassa, mitä valtion virkamieslain (755/86) 23 §:ssä säädetään. Sama vaitiolovelvollisuus on sillä, joka on työsopimussuhteessa poliisiin, ja sillä, joka hänelle myönnettyjen poliisivaltuuksien nojalla tai muutoin suorittaa poliisitehtävää.

Poliisin henkilöstöön kuuluva tai muu 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa tehtäviensä hoitoon kuulumattomalla tavalla käyttää hyödykseen eikä luvatta muille ilmaista sellaisia henkilön yksityisyyteen kuuluvia seikkoja, jotka hän on saanut tässä tehtävässään tietoonsa ja joiden ilmitulo voi aiheuttaa henkilölle vahinkoa tai haittaa.

Vaitiolovelvollisuus ei kuitenkaan estä asian ilmaisemista viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muutoin salassa pidettävästä seikasta taikka henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta. Tietoja turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai siinä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi voidaan tarpeellisessa laajuudessa luovuttaa myös yksityiselle yhteisölle tai henkilölle.

Vaitiolovelvollisuus ei myöskään estä ilmaisemasta sellaisia tietoja, joiden ilmaiseminen on yksittäistapauksessa tarpeen hengelle tai terveydelle vaarallisen tapahtuman, vapauteen koh-

distuvan rikoksen taikka huomattavan ympäristö- tai omaisuusvahingon välttämiseksi.

Mitä 1—4 momentissa säädetään, on voimassa myös palvelussuhteen poliisissa päätyttyä.

Poliisin henkilökisterien käyttämisestä 3 ja 4 momentissa sanottuihin tarkoituksiin säädetään poliisin henkilökistereistä annetussa laissa.

43 §

Vaitiolo-oikeus

Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole todistajana tai muuten kuultaessa velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteessaan tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyyttä eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä.

Tuomioistuimien voi kuitenkin erittäin painavien syiden vaatiessa määrätä ilmaistavaksi 1 momentissa mainitun tiedon, milloin virallinen syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus. Tietoja antaneen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaista, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheisensä turvallisuudelle.

44 §

Avustamisvelvollisuus

Jokainen paikallisen poliisiyksikön alueella oleva vähintään 18 ja enintään 54 vuotta täyttänyt henkilö on, jollei se hänen terveydentilansa tai henkilökohtaiset olosuhteensa huomioon ottaen tai muusta erityisestä syystä ole kohtuutonta, velvollinen päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä avustamaan poliisia hengenvaarassa olevan kadonneen etsimisessä, ihmishengen pelastamisessa, loukkaantuneen auttamisessa sekä huomattavan omaisuusvahingon tai ympäristöhaitan torjumisessa.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa samoin kuin hukkuneen etsimiseksi yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen on päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä annettava poliisin käyttöön täyttä korvausta vastaan kohtuullisissa määrin elintarvikkeita, viestintävälineitä, kuljetus- ja työvälineitä sekä muita tarvittavia laitteita ja aineita.

45 §

Poliisimestä avustavan henkilön valtuudet

Henkilöllä, joka poliisimiehen pyynnöstä avustaa tätä virkatehtävän suorittamisessa, on tällöin oikeus poliisimiehen ohjeiden mukaisesti käyttää sellaisia poliisimiehelle kuuluvia valtuuksia, jotka poliisimies toimivaltansa rajoissa osoittaa.

46 §

Korvausten suorittaminen

Edellä 44 §:ssä tarkoitetun avustustyön aiheuttamista välittömistä kustannuksista suorietaan korvaus valtion varoista. Avustustyöhön määrätty on oikeutettu saamaan valtion varoista työhön käytetyn ajan mukaan lasketun kohtuullisen palkkion.

Valtion varoista voidaan myös korvata välittömät kustannukset, jotka ovat aiheutuneet jollekin henkilölle muusta kuin 44 §:n mukaisesta poliisin avustamisesta, tai sellaiset välittömät kustannukset, jotka ovat aiheutuneet sivulliselle henkilölle poliisin suorittamasta pakkotoimenpiteestä.

Poliisin avustustyöhön 44 §:n mukaisesti osallistuneelle sattuneesta tapaturmasta suorietaan korvausta valtion varoista samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturman korvaamisesta on säädetty, jollei vahingoittunut muutoin ole oikeutettu tapaturmavakuutuslain (608/48) tai sotilasvammalain (404/48) mukaiseen korvaukseen. Tässä momentissa tarkoitettua korvausta koskevan asian käsittelee ensimmäisenä asteena valtiokonttori.

Jos vahingoittuneen työnantaja tai kunta on tämän lain nojalla korvattavassa tapaturmasiassa maksanut palkkaa, ennakkoa tai muita maksuja, on työnantajan ja kunnan oikeudesta voimassa mitä tapaturmavakuutuslain 26 §:ssä säädetään työnantajan oikeudesta.

47 §

Teettämisoikeus

Jos joku poliisin kehotuksesta huolimatta laiminlyö tehtävän, jonka hän lain, asetuksen tai asianmukaisesti annetun määräyksen nojalla on velvollinen suorittamaan, ja jos laiminlyönnistä saattaa aiheutua huomattavaa haittaa liikenteelle taikka yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai terveydelle, poliisilla on oikeus asianomaisen kustannuksella huolehtia tehtä-

vän suorittamisesta. Päätöksen toimenpiteeseen ryhtymisestä tekee päällystyyntöön kuuluva poliisimies.

Milloin omaisuuden suojaaminen onnettomuuden tai rikoksen jälkeen lisävahingoilta sitä edellyttää, poliisi voi omistajan lukuun tehdä tai teettää kiireelliset, välttämättä tarvittavat toimenpiteet, jollei omistaja tai haltija ole välittömästi tavoitettavissa.

Kustannukset 1 ja 2 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin voidaan ennakolta suorittaa valtion varoista. Ne saadaan periä tehtävän laiminlyöneeltä taikka omaisuuden omistajalta ilman tuomiota tai päätöstä siten kuin verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin on säädetty.

48 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Poliisimiehen on viivytyksettä tehtävä esimiehelleen ilmoitus tehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Tapahtumasta tulee tarvittaessa taikka vahinkoa kärsineen tai virkatoimen suorittaneen pyynnöstä toimittaa tutkinta.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun toimenpiteen yhteydessä vammoja saaneelle on viivytyksettä annettava hoitoa ja järjestettävä tarvittaessa lääkärinapua. Jos joku ilmoittaa saaneensa vammoja poliisin toimenpiteen johdosta, on hänelle niin pian kuin mahdollista annettava tilaisuus päästä lääkärintarkastukseen tai ellei se ole välittömästi mahdollista, esteettömän henkilön tarkastettavaksi.

Kustannukset 2 momentissa tarkoitetuista toimenpiteistä suorietaan ennakolta valtion varoista.

49 §

Muun viranomaisen toiminta poliisitehtävissä

Poliisin tehtäviä voidaan lailla säätää puolustusvoimien, rajavartiolaitoksen, tullin tai muun viranomaisen suoritettaviksi.

50 §

Rangaistussäädännös

Joka tahallaan:

1) jättää noudattamatta poliisimiehen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisek-

si taikka tehtävän suorittamiseksi toimivaltansa rajoissa antaman käskyn tai kiellon;

2) kieltäytyy antamasta poliisimiehelle 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilötietoja;

3) jättää noudattamatta 21 §:ssä tarkoitettua, poliisimiehen kulkuneuvon pysäyttämiseksi tai siirtämiseksi antaman selvästi havaittavan merkin tai määräyksen;

4) laiminlyö 44 §:ssä säädetyn avustamisvelvollisuutensa; tai

5) hälyttää aiheettomasti poliisin taikka antamalla vääriä tietoja tahallaan vaikeuttaa poliisin toimintaa,

on tuomittava, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta, *poliisilain rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

51 §

Poliisimääräykset

Sisäasiainministeriö voi yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi antaa tarpeellisia poliisimääräyksiä, sekä milloin muualla laissa ei niiden rikkomisesta ole toisin säädetty, määrätä niiden rikkomisesta rangaistusuhkan päiväsakkoina, joihin tuomitaan yleisessä alioikeudessa.

Tällainen sisäasiainministeriön päätös julkaistaan säädöskokoelmassa.

52 §

Kansainvälinen yhteistoiminta

Poliisin antamasta virka-avusta vieraan valtion poliisille on voimassa, mitä siitä on erikseen säädetty tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovittu.

Sisäasiainministeriö voi, ottaen huomioon

mitä muualla laissa on säädetty, tehdä poliisin toimialaan kuuluvia yhteistoimintasopimuksia vieraiden valtioiden poliisitoiminnasta vastavien viranomaisten kanssa.

53 §

Tarkemmat säännökset ja määräykset

Asetuksella säädetään 46 §:ssä tarkoitettujen korvausten hakemisesta ja maksamisesta, poliisin tunnuskuvasta, virkapuvusta, virkamerkistä ja aseistuksesta, poliisin ansiorististä sekä poliisimiehen velvollisuudesta ilmoittautua palvelukseen ja toimintavalmiuteen määrittämisestä. Asetuksella annetaan myös tarkemmat säännökset tämän lain soveltamisesta.

Sisäasiainministeriö voi antaa tarkempia määräyksiä poliisivaltuuksien myöntämisestä, virkamerkistä, virkapuvusta, aseistuksesta, kiinni otettujen käsittelystä, haltuun otetun omaisuuden säilyttämisestä, poliisitutkinnasta, kulkuneuvon pysäyttämisestä, voimakeinojen käyttämisestä, voimankäyttövälineistä, eläimen lopettamisesta, virka-avun antamisesta ja poliisitoimenpiteiden kirjaamisesta.

6 luku

Voimaantulo

54 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 19 .

Tällä lailla kumotaan 18 päivänä helmikuuta 1966 annettu poliisilaki (84/66) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

2.

Laki**eläinsuojelulain 5 ja 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 27 päivänä tammikuuta 1971 annetun eläinsuojelulain (91/71) 5 §:n 2 momentti ja
lisätään 13 §:ään, sellaisena kuin se on 30 päivänä syyskuuta 1985 annetussa laissa (777/85), uusi
 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, seuraavasti:

5 §

Avuttomassa tilassa olevaa luonnonvaraista eläintä on pyrittävä auttamaan. Jos eläimen hengissä pitäminen olisi sen sairauden tai vahingoittumisen johdosta ilmeistä julmuutta sitä kohtaan, se saadaan lopettaa.

13 §

Tämän lain mukaisessa katselmuksessa on soveltuvin osin noudatettava, mitä poliisitutkinnasta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 19 .

3.

Laki**tapaturmavakuutuslain 39 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 20 päivänä elokuuta 1948 annetun tapaturmavakuutuslain (608/48) 39 §:n 2 momentti
 seuraavasti:

39 §

Jos työtapaturman seurauksena on ollut kuolema tai vaikeanlaatuinen vamma, on työnantajan heti tehtävä tapaturmasta ilmoitus poliisille, jonka tulee viipymättä toimittaa tapah-
 tumapaikalla tutkinta sekä lähettää tutkinta-

pöytäkirjasta oikeaksi todistettu jäljennös lu-
 nastuksetta vakuutuslaitokselle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 19 .

4.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan rikoslain 3 luvun 8 §:n 5 momentti ja 16 luvun 6 §, sellaisina kuin ne ovat 29 päivänä joulukuuta 1967 annetussa laissa (621/67),

muutetaan 3 luvun 8 §:n 1 ja 4 momentti ja 9 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 8 §:n 1 momentti mainitussa 29 päivänä joulukuuta 1967 annetussa laissa ja 4 momentti 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetussa laissa (451/87) sekä 9 §:n 2 momentti 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetussa laissa (321/83), sekä

lisätään 17 luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on mainitussa 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetussa laissa, uusi 2 momentti seuraavasti:

3 luku

**Perusteista, jotka poistavat teon
rangaistavuuden tai sitä vähentävät**

8 §

Mikäli yleistä järjestystä ylläpitämään asetettu henkilö suorittaessaan tehtävänsä kohtaa vastarintaa, on hänellä oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita tehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanne muutoinkin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina.

Edellä mainittu oikeus voimakeinojen käyttämiseen on niin ikään sillä, joka pakkokeinolain (450/87) 1 luvun 1 §:n nojalla on ottanut toisen kiinni, mikäli tämä tekee hänelle vastarintaa.

9 §

Milloin 8 tai 8 a §:ssä taikka poliisilain 27 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa on käytetty ankarampia voimakeinoja kuin sanottujen pykälien mukaan voidaan pitää puolustettavina,

saadaan rangaistusta teon moitittavuutta vähentävien erityisten syiden perusteella alentaa niin kuin 1 momentissa säädetään taikka, jos siihen on erittäin painavia syitä, tekijä kokonaan vapauttaa rangaistuksesta.

17 luku

Perättömästä lausumasta

4 §

Jos joku, joka lain mukaan on velvollinen pysymään poliisitutkinnassa totuudessa, on poliisitutkinnassa hänen henkilökohtaisesti läsnä ollessaan toimitetussa kuulustelussa tahallaan antanut perättömän lausuman tai ilman laillista oikeutta salannut jotakin, joka hänen tietensä olisi valaissut asiaa, hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta poliisitutkinnassa sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi*.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

5.

Laki**pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/87) 7 luvun 1 §:n 2 momentti seuraavasti:

7 luku

Erinäisiä säännöksiä

1 §

*Eräiden virkamiesten oikeus käyttää
 pakkokeinoja*

virkamiehelle poliisilain (/) 8 §:n 2 momentin nojalla valtuudet esitutinnan toimittamiseen, se saa samalla antaa hänelle oikeuden käyttää pakkokeinoja tämän lain mukaisesti määräyksessä mainitussa laajuudessa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
 kuuta 19 .

— — — — —
 Kun sisäasiainministeriö antaa määrätylle

6.

Laki**esitutkintalain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun esitutkintalain (449/87) 14 §:n 2 momentti ja 19 § sekä
lisätään 2 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

2 §

— — — — —
 Esitutkinta voidaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä, mikäli asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Poliisimies voi kuitenkin antaa tällaiseen rikokseen syyllistyneelle huomautuksen.

14 §

— — — — —
 Kun sisäasiainministeriö antaa määrätylle virkamiehelle poliisilain (/) 8 §:n 2 momentin nojalla valtuudet esitutinnan toimittamiseen, se saa samalla oikeuttaa hänet toimimaan tutkinnanjohtajana.

19 §

Rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun on poliisimiehen kehotuksesta jätettävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun 17 §:ssä tarkoitettulla alueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos kehotuksen saanut ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy sitä noudattamasta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisimies voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
 kuuta 19 .

7.

Laki**järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä annetun lain 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään järjestyksen pitämisestä joukkoliikenteessä 17 päivänä kesäkuuta 1977 annetun lain (472/77) 3 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

3 §

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .

Kuljettajalla on 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa oikeus saada virka-apua poliisilta.

8.

Laki**joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetun lain 11 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään joukkoliikenteen tarkastusmaksusta 11 päivänä toukokuuta 1979 annetun lain (469/79) 11 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

11 §

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .

Tarkastajalla on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa oikeus saada virka-apua poliisilta.

9.

Laki**julkisista huvitilaisuuksista annetun lain 11 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan julkisista huvitilaisuuksista 9 päivänä elokuuta 1968 annetun lain (492/68) 11 § seuraavasti:

11 §

1) joka on huumausaineen vaikutuksen alaisena;

Järjestysmiehellä on oikeus poistaa julkisesta huvitilaisuudesta tai sen välittömästä läheisyydestä päihtyneenä esiintyvä henkilö.

2) joka uhkaavasti esiintyen, meluamalla tai väkivaltaisuudella häiritsee järjestystä tai vaarantaa turvallisuutta eikä kiellosta huolimatta lakkaa siitä;

Järjestysmiehellä on oikeus julkisesta huvitilaisuudesta tai sen välittömästä läheisyydestä poistaa tai ottaa kiinni henkilö:

3) joka jättää noudattamatta yleisen järjes-

tyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi annettuja ohjeita, vaikka hänelle on siitä huomautettu; sekä

4) jonka elämäntapojensa vuoksi tai muutoin voidaan olettaa tekevän rikoksen, vaarantavan turvallisuutta tai aiheuttavan epäjärjestystä.

Järjestysmiehen kiinniottama henkilö on poistettava tai luovutettava viivyttämättä poliisin haltuun. Milloin luovuttaminen ei hankaluuksitta voi tapahtua, on järjestysmiehellä oikeus tilapäisesti pitää kiinniotettua säilössä,

kunnes tilaisuus on päättynyt ja siihen kokoon-tuneet ovat poistuneet toimeenpanopaikalta, enintään kuitenkin kuuden tunnin ajan.

Järjestysmiehellä on oikeus ottaa pois julkisessa huvitilaisuudessa tai sen toimeenpanopai-kan välittömässä läheisyydessä olevalta 8 ja 9 §:ssä tarkoitetut esineet ja aineet, jotka tulee viipymättä luovuttaa poliisille.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

10.

Laki

päihtyneiden käsittelystä annetun lain 1 ja 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan päihtyneiden käsittelystä 8 päivänä kesäkuuta 1973 annetun lain (461/73) 4 §:n 3 momentti ja
muutetaan 1 § ja 4 §:n 1 momentti seuraavasti:

1 §

Henkilöä, joka on päihtymyksen vuoksi otettu kiinni poliisilain (/) 11 §:n 1 momen-tissa mainitussa tarkoituksessa, on käsiteltävä ja hoidettava niin kuin tässä laissa säädetään.

kiinnioton tarve on lakannut, kuitenkin vii-meistään 12 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

4 §

Kiinni otetun on annettava poistua heti, kun

11.

Laki

rajavartiolaitoksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan rajavartiolaitoksesta 10 päivänä tammikuuta 1975 annetun lain (5/75) 15 § ja
muutetaan 13 § seuraavasti:

13 §

Mitä poliisilaissa (/) säädetään poliisi-miehen oikeudesta käyttää eräissä tapauk-sissa voimakeinoja, sovelletaan vastaavasti ra-javartiomieheen ja siihen, joka avustaa raja-

vartiomiestä tämän pyynnöstä tai suostumuk-sella.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

12.

Laki**puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetun lain 6 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan puolustusvoimien virka-avusta poliisille 5 päivänä joulukuuta 1980 annetun lain (781/80) 6 §:n 2 momentti seuraavasti:

6 §

Mitä poliisilaissa (/) säädetään poliisimiehen oikeudesta käyttää voimakeinoja, sovelletaan vastaavasti virka-apuosastoon kuulu-

vaan. Poliisi voi kuitenkin tällöin rajoittaa oikeutta käyttää voimakeinoja.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 19 .

13.

Laki**tullilain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 14 päivänä heinäkuuta 1978 annetun tullilain (573/78) 57 §, sellaisena kuin se on 29 päivänä joulukuuta 1988 annetussa laissa (1262/88), ja
muutetaan 54 § seuraavasti:

54 §

Mitä poliisilaissa (/) säädetään poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja, sovelletaan vastaavasti tullimieheen ja siihen, joka avustaa tullimiestä tämän pyynnöstä tai suostumuksella.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 19 .

14.

Laki**hallintomenettelylain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 6 päivänä elokuuta 1982 annetun hallintomenettelylain (598/82) 1 §:n 2 momentti seuraavasti:

1 §

Soveltamisala

tenkaan hallintolainkäyttöä. Hallintomenettelyä ei ole esitutkinta rikosasiassa, poliisitutkinta eikä ulosotto.

Hallintomenettelyllä tarkoitetaan tässä laissa hallintoasian käsittelyä viranomaisessa, ei kui-

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 19 .

15.

Laki**yleisistä kokouksista annetun lain 8 ja 9 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

*muutetaan yleisistä kokouksista 20 päivänä helmikuuta 1907 annetun lain 8 ja 9 § seuraavasti:***8 §**

Päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä tai hänen määräämällään muulla poliisimiehellä on oikeus olla läsnä yleisessä kokouksessa.

9 §

Päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä on oikeus hajottaa kokous:

1) jos 8 §:ssä tarkoitettua poliisimieheltä kielletään pääsy kokoukseen;

2) jos yleisessä paikassa taivasalla pidetyssä kokouksessa ei noudateta poliisin yleisen jär-

jestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi antamia määräyksiä;

3) jos kokouksen puheenjohtaja tai toimeenpanija ei noudata, mitä hänen velvollisuuksistaan 7 §:ssä säädetään, taikka jos hänen julistustaan kokouksen hajottamisesta ei noudateta; sekä

4) jos se, joka on toimeenpannut kokouksen, ei ole 2 §:n mukaan ollut siihen oikeutettu.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

16.

Laki**poliisin hallinnosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

*muutetaan poliisin hallinnosta 14 päivänä helmikuuta 1992 annetun lain (110/92) 2 § seuraavasti:***2 §***Poliisin tehtävä*

Poliisin tehtävästä säädetään poliisilain
(/) 1 §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

Helsingissä 29 päivänä huhtikuuta 1994

Tasavallan Presidentti

MARTTI AHTISAARI

Sisäasiainministeri *Mauri Pekkarinen*

Lainvalvontaviranomaisten menettelytapasäännöstö

1. artikla

Lainvalvontaviranomaisten on aina täytettävä lakisääteiset velvollisuutensa yhteiskuntaa palvellessaan ja suojellessaan kaikkia laittomuksilta ammattinsa asettaman suuren vastuun mukaisesti.

Kommentaari:

a) käsite "lainvalvontaviranomaiset" tarkoittaa kaikkia lain valvontaa suorittavia viranomaisia, niin nimitettyjä kuin vaaleilla valittuja, jotka toimivat poliisin valtuuksien, varsinkin niitä, joilla on on pidätys- ja säilöönotto-oikeus.

b) maissa, joissa poliisin valtuuksia käyttävät joko virka- tai siviilipukuiset sotilasviranomaiset tai valtion turvallisuuspalveluviranomaiset, "lainvalvontaviranomaisten" määritelmän katsotaan tarkoittavan myös näitä viranomaisia.

c) yhteiskunnan palvelemiseen on tarkoitettu erityisesti sisältyvän niiden yhteiskunnan jäsenten auttaminen, jotka henkilökohtaisen, taloudellisen, sosiaalisen tai muun hädän vuoksi tarvitsevat välitöntä apua.

d) tämä säännös on tarkoitettu koskemaan niin kaikkia väkivaltaisia, vaarallisia ja vahingollisia kuin myös kaikkia muita lain säännöksissä kiellettyjä tekoja. Sitä tulee soveltaa myös rikosoikeudellisesti syyntakeettomien tekoihin.

Kommentaari sisältää tietoa toimintaohjeiston soveltamisen helpottamiseksi kansallisen lainsäädännön ja käytännön puitteissa. Lisäksi kansalliset ja paikalliset kommentaarit voivat yksilöidä eri valtioiden tai alueellisten tai hallitusten välisten järjestöjen oikeusjärjestelmissä tai käytännössä ilmeneviä erityispiirteitä, joiden avulla voidaan edistää tämän ohjeiston soveltamista.

2. artikla

Lainvalvontaviranomaisten on tehtäväänsä hoitaessaan kunnioitettava ja suojeltava ihmisarvoa ja ylläpidettävä kaikkien ihmisoikeuksia.

Kommentaari:

a) Kyseessä olevat ihmisoikeudet on määriteltä valtion sisäisessä lainsäädännössä sekä kansainvälisessä oikeudessa ja niillä on siten sekä kansallinen että kansainvälinen oikeussuoja. Asiaan liittyviä kansainvälisiä asiakirjoja ovat Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleisopimus, Julistus kaikkien ihmisten suojelemiseksi kidutukselta tai muulta julmalta, epäinhimilliseltä tai alenavalta kohtelulta tai rangaistukselta, Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva Yhdistyneiden kansakuntien julistus, Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, Apartheidin poistamista ja rankaisemista koskeva kansainvälinen yleissopimus, Vankeinhoidon vähimmäissäännöt ja Konsulisuhteita koskeva Wienin yleissopimus.

b) Tätä määräystä koskevilla kansallisilla kommentaareilla tulee mainita ne alueelliset tai kansalliset määräykset, joissa nämä oikeudet määritellään ja joilla ne on suojattu.

3. artikla

Lainvalvontaviranomaiset saavat käyttää voimakeinoja vain silloin, kun se on ehdottoman välttämätöntä, ja vain siinä määrin, kuin virkatehtävän suorittaminen vaatii.

Kommentaari:

a) Tämä määräys painottaa sitä, että lainvalvontaviranomaiset saavat käyttää voimakei-

noja vain poikkeustapauksissa; tämä merkitsee sitä, että vaikka lainvalvontaviranomaisilla voi olla oikeus voimakeinojen käyttöön, mikäli se on olosuhteisiin nähden, kohtuullisuus huomioiden välttämätöntä rikoksen ehkäisemiseksi tai rikoksen tekijän tai epäillyn lainmukaiseksi pidättämiseksi, ei voimakeinoja saa käyttää sen enempää.

b) Kansalliseen lainsäädäntöön sisältyviä suhteellisuusperiaatteita tulee noudattaa myös tältä osin. Tämä määräys ei siis missään tapauksessa tarkoita voimakeinojen käytön laajentamista kansallisella tasolla yli lainmukaisen tarkoituksen saavuttamisen.

c) Ampuma-aseen käyttö on äärimmäinen voimakeino, jota tulisi välttää kaikin tavoin, varsinkin lapsia kohtaan. Ampuma-asetta ei yleensä tulisi käyttää, paitsi mikäli lain säännösten rikkomisesta epäilty ryhtyy aseelliseen vastarintaan tai muutoin vaarantaa toisten ihmisten hengen eivätkä lievemmät keinot riitä. Ampuma-aseen käytöstä tulee viivytyksettä ilmoittaa toimivaltaiselle viranomaiselle.

4. artikla

Lainvalvontaviranomaiset eivät saa paljastaa saamiaan luottamuksellisia tietoja, ellei virkatehtävien hoitaminen tai oikeuden toteutuminen ehdottomasti muuta edellytä.

Kommentaari:

Virkatoimiensa luonteen vuoksi lainvalvontaviranomaiset saavat tietoja, jotka koskevat ihmisten yksityiselämää ja voivat olla heille epäedullisia ja varsinkin vahingoittaa heidän mainettaan. Tällaisten tietojen suojaamisessa ja käytössä tulee noudattaa suurta huolellisuutta eikä niitä pidä ilmaista kuin silloin, kun virkatehtävien hoitaminen tai oikeuden toteutuminen sitä edellyttää. Näiden tietojen muussa tarkoituksessa paljastaminen on täysin sopimatonta.

5. artikla

Mikään lainvalvontaviranomainen ei saa määrätä tai yllyttää toimitettavaksi, sietää tai sallia kidutusta tai muuta julmaa, epäinhimillistä tai alentavaa kohtelua tai rangaistusta missään muodossa eikä mikään lainvalvontavi-

ranomainen saa käyttää korkeammalta taholta tulleita määräyksiä tai poikkeuksellisia oloja, kuten sotatilaa tai sodan uhkaa tai kansallista turvallisuutta uhkaavaa vaaraa, sisäistä poliittista epävakaisuutta tai muuta yleistä hätätilaa perusteluna kidutukselle tai muulle julmalle, epäinhimilliselle tai alentavalle kohtelulle tai rangaistukselle.

Kommentaari:

a) Tämä määräys on peräisin Kaikkien ihmisten kidutukselta ja muulta julmalla, epäinhimilliseltä tai alentavalta kohtelulta tai rangaistukselta suojelemiseksi annetusta julistuksesta, jonka Yleiskokous on hyväksynyt ja jonka mukaan:

”Sellainen teko on ihmisarvoa loukkaava rikos ja se julistetaan Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan tarkoituserien vastaiseksi sekä Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ilmaistujen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien loukkaamiseksi.”

b) Julistus määrittelee kidutuksen seuraavasti:

”Kidutuksella tarkoitetaan kaikenlaisia tekoja, joilla julkinen viranomainen tahallisesti aiheuttaa, tai joilla hänen aloitteestaan aiheutetaan henkilölle kovaa joko henkistä tai ruumiillista kipua tai kärsimystä tarkoituksena tietojen tai tunnustuksen häneltä tai toiselta saaminen, hänen rankaisemisensa rikollisesta teosta, jonka hän on tehnyt tai epäillään tehneen tai hänen tai muiden pelottelu. Määritelmän ei katsota tarkoittavan kipua tai kärsimystä, mikä pelkästään aiheutuu sellaisista lainmukaisista seuraamuksista, jotka ovat sopu- s- oinnussa Vankeinhoidon vähimmäissäännösten kanssa ja mikä liittyy tällaisiin seuraamuksiin.”

c) ilmaisua ”julma, epäinhimillinen tai alentava kohtelu tai rangaistus” ei ole määritelty Yleiskokouksessa, mutta sitä tulisi tulkita niin, että se antaa mahdollisimman laajan suojan niin ruumiillisia kuin henkisiäkin väärinkäytöksiä vastaan.

6. artikla

Lainvalvontaviranomaisten on huolehdittava siitä, että heidän huostassaan olevien terveyttä suojellaan kaikin tavoin, ja erityisesti siitä, että tarvittaessa heille järjestetään välittömästi lääkehoito.

Kommentaari:

a) "Lääkärinhoidon", joka tarkoittaa terveydenhoitohenkilöstön eli niin laillistettujen lääkärin kuin apuhenkilöstön antamaa hoitoa, saaminen on tarvittaessa tai pyynnöstä varmistettava.

b) Lainvalvontaviranomaisten on otettava huomioon oman terveydenhoitohenkilöstönsä mielipide, jos he suosittavat, että huostassa oleva henkilö saisi ulkopuolisen terveydenhoitohenkilöstön antamaa tai ohjeiden mukaista asianmukaista hoitoa.

c) Lainvalvontaviranomaisten on huolehdittava myös siitä, että rikosten ja rikosten yhteydessä syntyneiden onnettomuuksien uhrit saavat lääkärihoitoa.

7. artikla

Lainvalvontaviranomaiset eivät saa syyllistyä minkäänlaiseen lahjontaan. Heidän on myös tinkimättömästi vastustettava kaikenlaista lahjontaa ja taisteltava sitä vastaan.

Kommentaari:

a) Minkäänlainen lahjonta tai muukaan virkavallan väärinkäyttö ei sovi lainvalvontaviranomaisten ammattiin. Kaikkiin lahjontarikoksiin syyllistyneisiin lainvalvontaviranomaisiin on lakia sovellettava kaikessa ankaruudessaan, sillä hallitusten ei voida olettaa valvovan kansalaisten lain noudattamista, elleivät ne voi tai halua tehdä sitä omien viranhaltijoidensa tai virastojensa osalta.

b) Vaikka lahjonnan käsite tulee määritellä kansallisessa lainsäädännössä, tulee sen käsitellä kaikki sellaiset teot tai laiminlyönnit virkatehtävissä tai virkatehtäviin liittyvinä, joiden vastikkeena on vaadittu tai vastaanotettu lahja, lupaus tai muu etuus samoin kuin vastaavien vastikkeiden laitton vastaanotto teon tai laiminlyönnin jälkeen.

c) Edellä käytettyä ilmaisua "lahjonta" tulee tulkita siten, että sillä tarkoitetaan myös lahjonnan yritystä.

8. artikla

Lainvalvontaviranomaisten on kunnioitettava lakia ja tätä säännöstöä. Heidän on myös

parhaan kykynsä mukaan estettävä ja tinkimättömästi vastustettava niiden loukkauksia.

Lainvalvontaviranomaisen, jolla on syytä uskoa, että säännöstöä vastaan on rikottu tai tullaan rikkomaan, on ilmoitettava asiasta korkeammalle viranomaiselle ja tarvittaessa asianmukaiselle viranomaiselle tai elimelle, jolla on toimivalta suorittaa tutkinta ja ryhtyä toimenpiteisiin.

Kommentaari:

a) Tätä säännöstöä on noudatettava aina kun se on sisällytetty kansalliseen lainsäädäntöön tai käytäntöön. Mikäli lainsäädännön määräykset tai käytäntö ovat ankarampia kuin tämän säännösten määräykset, on noita ankarampia määräyksiä noudatettava.

b) Artiklan tarkoituksena on tasapainon säilyttäminen toisaalta yleisestä turvallisuudesta pääasiallisesti vastaavan organisaation sisäisen kurin ylläpidon ja toisaalta perustavaa laatua olevien ihmisoikeuksien loukkauksiin puuttumistarpeen välillä. Lainvalvontaviranomaisten tulee ilmoittaa loukkauksista virkatietä, ja muihin laillisiin toimiin virkatien ulkopuolella tulee ryhtyä vain, mikäli muunlainen menettely ei ole mahdollista tai se on tuloksetonta. Lainvalvontaviranomaisiin ei saa kohdistaa hallinnollista tai muuta seuraamusta sen takia, että he ovat ilmoittaneet, että tätä säännöstöä vastaan on rikottu tai aiotaan rikkoa.

c) Ilmaisua "asianomainen viranomainen tai elin, jolla on toimivalta suorittaa tutkinta ja ryhtyä toimenpiteisiin" tarkoitetaan kaikkia kansallisen lainsäädännön määrittelemiä lainvalvontaviranomaisorganisaatioon kuuluvia tai siitä riippumattomia viranomaisia tai elimiä, joilla on lakisääteinen tai muunlainen valta tutkia tämän säännösten rikkomisia koskevia valituksia ja kanteita.

d) Joissakin maissa joukkoviestinten voidaan katsoa suorittavan vastaavaa kuin edellä c-kohdassa tarkoitettua valitusten ja kanteiden tutkintaa. Poliisiviranomaiset voivat siten oikeutetusti, viimeisenä keinona maansa lakien ja säädösten sekä tämän säännösten 4. artiklan mukaisesti, saattaa lainloukkauksia yleisen mielipiteen tietoon joukkoviestinten välityksellä.

e) Lainvalvontaviranomaiset, jotka noudattavat tämän säännösten määräyksiä, ansaitsevat koko yhteiskunnan, oman organisaationsa, samoin kuin ammattikuntansa täyden tuen, kannatuksen ja yhteistyön.

Yhdistyneiden Kansakuntien 8. kriminaali-poliittinen maailmankokous 1990, kokouspöytäkirjan liite:

Voimakeinojen ja aseiden käyttöä koskevat yleiset periaatteet

Ottaen huomioon, että lainvalvontaviranomaisten työllä on suuri sosiaalinen merkitys, näiden viranomaisten arvostus ja asianmukaiset työolosuhteet tulee pitää yllä ja tarpeen vaatiessa niitä tulee parantaa,

Ottaen huomioon, että lainvalvontaviranomaisten henkeen ja turvallisuuteen kohdistuvat uhat tulee nähdä koko yhteiskunnan vakaiden olojen uhkana,

Ottaen huomioon, että lainvalvontaviranomaisilla on elintärkeä rooli Ihmisoikeuksien yleimaailmallisessa julistuksessa vahvistettujen hengen, vapauden ja turvallisuuden oikeuksien, jotka on vahvistettu Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa, puolustajina,

Ottaen huomioon, että Vankeinhoidon vähimmäissäännökset määrittelevät olosuhteet, joissa vankeinhoitoviranomaiset voivat turvautua voimakeinoin virkatehtäviään suorittaessaan,

Ottaen huomioon, että Lainvalvontaviranomaisten menettelytapasäännösten 3. artikla edellyttää, että lainvalvontaviranomaiset käyttävät voimaa vain milloin se on ehdottoman välttämätöntä ja vain siinä määrin kuin virkatehtävän suorittaminen sitä vaatii,

Ottaen huomioon, että Italiassa Varenassa pidetty rikosten ehkäisyä ja rikoksentehtävien käsittelyä koskenut 7. YK:n maailmankokous on sopinut myöhemmin käsiteltävistä asioista, jotka liittyvät lainvalvontaviranomaisten voimakeinojen ja aseiden käytön rajoittamiseen,

Ottaen huomioon, että 7. maailmankokous päätöslauselmassaan painottaa sitä, että voimakeinojen ja ampuma-aseiden käytön tulee olla suhteessa ihmisoikeuksien asianmukaiseen huomioon ottamiseen,

Seuraavat pääperiaatteet, jotka on muotoiltu jäsenvaltioiden auttamiseksi niiden lainvalvontaviranomaisten oikean tehtävän varmistamiseen ja edistämiseen liittyvässä työssä, tulee hallitusten ottaa huomioon ja niitä kunnioittaa kansallisen lainsäädännön ja käytännön puitteissa ja ne tulee saattaa niin lainvalvontaviranomaisten kuin muidenkin, kuten tuomarien, syyttäjien, lakimiesten, lainsäätäjien ja täytäntöönpanoviranomaisten samoin kuin yleisön tietoon.

Yleiset määräykset

1. Hallitusten ja lainvalvontaelinten tulee omaksua ja noudattaa ohjeita ja määräyksiä, jotka koskevat henkilöihin kohdistuvaa lainvalvontaviranomaisten voimakeinojen ja ampuma-aseiden käyttöä.

2. Hallitusten ja lainvalvontaelinten tulee kehittää mahdollisimman laaja keinojen ja välineiden valikoima ja varustaa lainvalvontaviranomaiset erilaisin aseiden ja ammuksin, mikä mahdollistaa voimakeinojen ja aseiden valikoidun käytön. Siihen tulee kuulua ei-tappavien toimintakyvyttömäksi tekevien aseiden kehittäminen, joita voidaan käyttää asianmukaisissa tilanteissa, ottaen huomioon, että tarkoituksena on lisääntyvässä määrin rajoittaa sellaisten keinojen käyttöä, joiden seurauksena voi olla kuolema tai loukkaantuminen. Samassa tarkoituksessa tulee mahdollistaa lainvalvontaviranomaisten varustaminen suojavarusteiden kuten kilvin, kypärin, luotiliivein ja panssaroiduin ajoneuvoin, jotta kaikenlaisten aseiden tarvetta voidaan vähentää.

3. Ei-tappavien toimintakyvyttömäksi tekevien aseiden kehittämistä ja levittämistä tulee tarkoin harkita, jotta viattomien sivullisten vaarantaminen vähentyisi, ja sellaisten aseiden käyttöä tulee tarkasti valvoa.

4. Lainvalvontaviranomaisten tulee virkatönsä suorittaessaan, mikäli vain mahdollista, käyttää muita keinoja ennen voimakeinoin tai aseisiin turvautumista. Niitä voidaan käyt-

tää vain, mikäli muut keinot osoittautuvat tehottomiksi tai niiden avulla ei näytä mitenkään olevan mahdollista saavuttaa tarkoitettua tulosta.

5. Aina kun voimakeinojen tai ampuma-aseiden lain mukaista käyttöä ei voida välttää, lainvalvontaviranomaisten tulee:

a) Noudattaa pidättyvyyttä niiden käytössä ja toimia suhteessa lain rikkomisen vakavuuteen ja tavoitteena olevaan lailliseen päämäärään;

b) Rajoittaa vahingot ja loukkaantumiset mahdollisimman vähin sekä kunnioittaa ihmiselämää ja toimia sen suojelemiseksi;

c) Varmistaa apu ja lääkinhoito mahdollisimman nopeasti loukkaantuneille ja kohteena olleille; ja

d) Varmistaa, että loukkaantuneiden ja kohteena olleiden sukulaiset saavat tiedon mahdollisimman nopeasti.

6. Mikäli lainvalvontaviranomaisten voimakeinojen tai ampuma-aseiden käytöstä on seurannut kuolema tai loukkaantuminen, heidän tulee ilmoittaa asiasta viivytyksettä esimiehilleen kohdan 22 periaatteen mukaisesti.

7. Hallitusten tulee varmistaa, että lainvalvontaviranomaisten voimakeinojen ja ampuma-aseiden summittainen tai väärin käyttäminen rangaistaan niiden lain mukaisena rikoksena.

8. Poikkeuksellisia oloja kuten sisäistä poliittista epävakaisuutta tai muuta yleistä hätätilaa ei voida käyttää näistä perusperiaatteista poikkeamisen oikeutusperusteena.

Erityiset määräykset

9. Lainvalvontaviranomaiset eivät saa käyttää ampuma-aseita ihmistä vastaan kuin itsensä tai muiden puolustamisen tarkoituksessa välittömästi uhkaavan kuoleman tai loukkaantumisen vaaran torjumiseksi, erityisen vakavan rikoksen ehkäisemiseksi, johon liittyy suuri hengenmenetyksen uhka, sellaisen uhan aiheuttavan ja lainvalvontaviranomaisia vastustavan pidättämiseksi, tai sellaisen henkilön paon estämiseksi, mutta vain mikäli lievemmät keinot ovat riittämättömiä näiden päämäärien saavuttamiseksi. Joka tapauksessa tarkoituksellinen kuoleman aiheuttaminen ampuma-aseella voi tapahtua vain elämän suojelemiseksi ja mikäli sen käyttöä ei kertakaikkiaan voida välttää.

10. Yllä olevan periaatteen mukaisissa olosuhteissa lainvalvontaviranomaisten tulee

osoittaa sellaisia olevansa ja varoittaa selvästi ampuma-aseen käyttöaikeistaan antaen tarpeeksi aikaa varoituksen huomioon ottamiseksi, jollei se aseta lainvalvontaviranomaisia tarpeettomasti vaaralle alttiiksi tai aiheuta hengen tai vakavan loukkaantumisen vaaraa ulkopuolisille, tai mikäli se olisi olosuhteisiin nähden epäasianmukaista tai hyödytöntä.

11. Lainvalvontaviranomaisten aseiden käyttöä koskevien ohjeiden ja määräysten tulee sisältää ohjeistus, jonka mukaan:

a) määritellään olosuhteet, joissa lainvalvontaviranomaisilla on oikeus kantaa asetta, ja yksilöidään sallitut aseet ja amukset;

b) varmistetaan, että ampuma-aseita käytetään vain asianmukaisissa olosuhteissa ja tavalla, joka on omiaan vähentämään tarpeettoman vahingon vaaraa;

c) kielletään sellaisten aseiden ja ammusten käyttö, jotka aiheuttavat turhaa vahinkoa tai oikeudettoman vaaran;

d) säädellään aseiden valvonnasta, säilytyksestä ja jakelusta mukaanlukien menetelmä, jolla varmistetaan se, että lainvalvontaviranomaiset ovat vastuussa heille luovutetuista aseista ja ammuksista;

e) edellytetään varoittamista ennen aseiden laukaisua niissä tapauksissa, jolloin se on asianmukaista; ja

f) järjestetään ilmoitusmenettely niiden tapausten osalta, joissa lainvalvontaviranomaiset käyttävät asetta virkatoimissaan.

Menettelytavat laittomien kokoontumisten osalta

12. Koska kaikilla on oikeus Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen ja Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen perusteella osallistua laillisiin ja rauhanomaisiin kokouksiin, hallitusten ja lainvalvontaelinten tulee ottaa huomioon, että voimakeinoja ja aseita voidaan käyttää vain periaatteiden 13 ja 14 mukaisesti.

13. Laittomien mutta ei-väkivaltaisten kokoontumisien hajottamisen yhteydessä lainvalvontaviranomaisten ei tule käyttää voimakeinoja, mutta silloin kun niiden käyttö ei ole vältettävissä, se tulee rajoittaa mahdollisimman vähin.

14. Väkivaltaisten kokoontumisten hajottamiseksi lainvalvontaviranomaiset saavat käyttää ampuma-aseita vain, kun muut vaaratto-

mammat keinot eivät ole sovellettavissa, ja mahdollisimman vähäisessä tarpeen mukaisessa määrässä.

Menettelytavat lainvalvontaviranomaisten huostassa tai pidätettyinä olevien osalta

15. Lainvalvontaviranomaisten ei tule käyttää voimakeinoja kanssakäymisissään niiden kanssa, jotka ovat säilössä tai pidätettynä, paitsi mikäli se on ehdottoman tarpeellista laitoksen sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tai kun henkilökohtainen turvallisuus on uhattuna.

16. Lainvalvontaviranomaisten ei tule käyttää ampuma-aseita kanssakäymisissään niiden kanssa, jotka ovat säilössä tai pidätettynä, paitsi itsepuolustukseksi tai muiden puolustamiseksi kuoleman tai vakavan loukkaantumisen vaaralta, tai mikäli se on ehdottoman välttämätöntä, sellaisen säilössä tai pidätettynä olevan henkilön paon estämiseksi, jonka osalta on kyse 9. periaatteen mukaisesta vaarasta.

17. Edellä olevat periaatteet eivät aiheuta muutosta vankilaviranomaisten oikeuksiin, tehtäviin tai velvollisuuksiin sellaisina kuin ne on määritellyt Vankeinhoidon vähimmäissäännöksissä, varsinkin säännöissä 33, 34 ja 54.

Kelpoisuusehdot, koulutus ja ohjaus

18. Hallitusten ja lainvalvontaviranomaislinten tulee huolehtia siitä, että kaikki lainvalvontaviranomaiset valitaan asianmukaisen seurantamenetelmän avulla, että he ovat moraalisuuttaan, psykologisesti ja fyysisesti kelpollisia huolehtimaan tehokkaasti tehtävistään ja että he saavat jatkuvaa ja perusteellista ammatillista koulutusta.

Heidän tehtäviensä hoidon edellyttämien kykyjen säilymisestä tulee varmistua määrääjain tehtävillä tarkastuksilla.

19. Hallitusten ja lainvalvontaviranomaislinten tulee huolehtia kaikkien lainvalvontaviranomaisten koulutuksesta ja siitä, että heidän asianmukainen voimankäytön osaamisensa testataan. Niille viranomaisille, joiden edellytetään kantavan asetta, tulee antaa siihen lupa vasta erityisen aseiden käyttöä koskevan koulutuksen jälkeen.

20. Lainvalvontaviranomaisten koulutuksessa hallitusten ja lainvalvontaviranomaislinten tulee kiinnittää erityistä huomiota poliisietiik-

kaa ja ihmisoikeuksia koskeviin kysymyksiin varsinkin tutkintavaiheessa, voimakeinojen ja aseiden käyttöön liittyviin vaihtoehtoihin, mukaanlukien ristiriitatilanteiden ratkaiseminen rauhanomaisesti, joukkojen käyttäytymisen ymmärtämiseen, suostuttelu- ja neuvottelumenetelmiin, samoin teknisten keinojen käyttöön tarkoituksena voimakeinojen ja aseiden käytön rajoittaminen. Lainvalvontaviranomaislinten tulee arvioida koulutusohjelmiaan ja toimintatapojaan erityisten yksittäisten tapahtumien antaman tiedon valossa.

21. Hallitusten ja lainvalvontaviranomaislinten tulee huolehtia ”stressihoidosta” lainvalvontaviranomaisille, jotka ovat olleet osallisina tilanteissa, joissa voimakeinoja tai ampuma-aseita on käytetty.

Ilmoitus- ja tutkintamenetelmät

22. Hallitusten ja lainvalvontaelinten on luotava tehokas ilmoitus- ja tutkintajärjestelmä 6 ja 11 f-kohdissa tarkoitettujen tapausten osalta. Näiden kohtien mukaisten tapahtumailmoitusten varalta hallitusten ja lainvalvontaviranomaisjärjestöjen tulee huolehtia tehokkaasta tutkintamenetelmästä ja siitä, että riippumaton hallinnollinen tai syyttävaviranomainen on oikeutta käyttämässä asianmukaisissa olosuhteissa. Kuolemantapausten tai vakavien loukkaantumisten tai muiden vakavien seurausten osalta pitää yksityiskohtainen ilmoitus toimittaa viivytyksettä toimivaltaisille, hallinnollisesta tutkinnasta ja laillisuusvalvonasta vastaaville elimille.

23. Henkilöillä, jotka ovat joutuneet voimakeinojen tai aseiden käytön kohteeksi, tai heidän laillisilla edustajillaan on oikeus riippumattomaan tutkintaan, laillinen oikeudenkäynti mukaanlukien. Kuolemantapauksissa jälkeläisillä on vastaavasti sama oikeus.

24. Hallitusten ja lainvalvontaviranomaislinten tulee huolehtia siitä, että esimiehet asetetaan vastuuseen, jos he tietävät tai heidän olisi pitänyt tietää, että heidän alaisensa käyttävät tai ovat käyttäneet lainvastaisesti voimakeinoja tai ampuma-asetta, eivätkä he ole käyttäneet kaikkia käytössään olleita keinoja sellaisen käytön estämiseksi, lopettamiseksi tai siitä ilmoittamiseksi.

25. Hallitusten ja lainvalvontaviranomaislinten tulee huolehtia siitä, että sellaisten lainvalvontaviranomaisten osalta ei ryhdytä rikosoikeudellisiin tai kurinpitotoimiin, jotka lain-

valvontaviranomaisten menettelytapasäännösten ja näiden periaatteiden mukaisesti kieltäytyvät voimakeinojen tai aseiden käyttöä koskevan käskyn noudattamisesta tai jotka ilmoittavat muiden viranomaisten sellaisesta käytöstä.

26. Esimiehen käskyn noudattaminen ei voi olla syy, johon voi vedota sellaisessa tapauk-

sesssa, että lainvalvontaviranomainen tiesi, että käsky voimakeinojen tai aseiden käyttämiseen, jonka seurauksena on ollut kuolema tai vakava loukkaantuminen, oli selvästi lainvastainen, ja jos hänellä oli riittävä mahdollisuus sen noudattamatta jättämiseen. Joka tapauksessa vastuunalaisia ovat myös esimiehet jotka antoivat lainvastaiset käskyt.

Poliisiasetus

Sisäasiainministerin esittelystä säädetään päivänä kuuta 19 annetun poliisilain (/) 6 ja 53 :n nojalla:

Poliisimiehet

1 §

Poliisimiehet kuuluvat päällystöön, alipäällystöön tai miehistöön.

Poliisimiehiä ovat:

1) *päällystöön* kuuluvat poliisiylijohtaja, poliisiyohtaja, poliisiylitarkastaja, lääninpoliisineuvos, apulaispoliisitarkastaja, lääninylikomisario, lääninkomisario, nimismies, apulaisnimismies, poliisimestari, apulaispoliisimestari, hallinto-osaston johtaja, ajokorttitoimiston toimistonjohtaja, lupapalvelutoimiston toimistonjohtaja, passitoimiston toimistonjohtaja, ulkomaalaistoimiston toimistonjohtaja, keskusrikospoliisin päällikkö ja apulaispäällikkö sekä keskusrikospoliisin toimistopäällikkö, suojelupoliisin päällikkö ja apulaispäällikkö sekä suojelupoliisin osastopäällikkö, ylitarkastaja ja tarkastaja, poliisiopiston johtaja, poliisikoulun johtaja, poliisikoiralaitoksen johtaja, rikosylitarkastaja, rikostarkastaja, rikosylikomisario, ylikomisario, rikoskomisario, komisario ja poliisipäällystön virkatutkinnon suorittanut opettaja;

2) *alipäällystöön* kuuluvat rikosylikonstaapeli, ylikonstaapeli, poliisialipäällystön virkatutkinnon suorittanut ylietsivä ja poliisialipäällystön virkatutkinnon suorittanut opettaja; sekä

3) *miehistöön* kuuluvat vanhempi rikoskonstaapeli, vanhempi konstaapeli, poliisin perustutkinnon tai poliisimiehistön virkatutkinnon suorittanut etsivä, kouluttaja ja nuorempi konstaapeli.

Esimiessuhteet

2 §

Poliisiylijohtaja ja vastuualueellaan poliisiyohtaja ovat kaikkien poliisin henkilöstöön kuuluvien esimiehiä.

Poliisiylitarkastajalla on oikeus antaa poliisin toimintaa yksittäistapauksessa koskevia käskyjä ja ohjeita.

3 §

Lääninpoliisineuvos ja apulaispoliisitarkastaja ovat läänin paikallispoliisin ja poliisin lääninjohdon alaiseksi määrättyjen poliisin yksiköiden henkilöstön esimiehiä.

Lääninylikomisariolla ja lääninkomisariolla on oikeus antaa poliisin lääninjohdon alaiselle poliisin henkilöstölle toimintaa yksittäistapauksessa koskevia käskyjä ja ohjeita.

4 §

Nimismies ja poliisimestari ovat paikallispoliisiin kuuluvien kihlakunnan poliisiyksiköiden henkilöstön esimiehiä, jollei johtosuhteista ole muuta säädetty tai määrätty.

5 §

Muista poliisin esimiessuhteista ja sijaisuuksista määrätään poliisiyksikön ohjesäännössä.

6 §

Erityisen toiminnallisen syyn vaatiessa voivat poliisin ylijohdo koko maassa sekä poliisin lääninjohdo alueelleen sijoitetun poliisin henkilöstön osalta määrätä tilapäisesti poliisin henkilöstön johtosuhteista tilanteen edellyttämällä tavalla.

Toimintavollisuus

7 §

Poliisimiehen on noudatettava niitä käskyjä, määräyksiä ja ohjeita, joita hänen esimiehensä toimivaltansa rajoissa antaa.

8 §

Poliisimiehen on viipymättä ilmoitettava esi-

miehelleen havaitsemansa tai tietoonsa tulleet poliisitoiminnan kannalta tärkeät asiat.

9 §

Poliisimies on poliisitoiminnallisen erityislanteen varalta velvollinen ilmoittamaan esmiehelleen käytettävissä olevat yhteydenotto-tietonsa sekä viipymättä ilmoittautumaan palvelukseen erityislanteen tapahtuttua.

10 §

Poliisimies on velvollinen sisäasiainministeriön, lääninhallituksen tai poliisin paikallisen yksikön päällikön määräyksestä olemaan tilapäisesti hälytysvalmiudessa tai saapumaan palvelukseen vuosilomalla ollessaan, milloin se yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on tarpeen.

Muut velvollisuudet

11 §

Poliisimies on velvollinen sisäasiainministeriön, lääninhallituksen tai poliisin paikallisen yksikön päällikön käskystä, muulloin kuin ollessaan virkavapaana tai vuosilomalla, pysymään sen poliisiyksikön toimialueella, mihin hänet on sijoitettu, milloin se poliisitoiminnallisesta erityisestä syystä on tarpeen.

12 §

Poliisimies ei saa toimia muun syytetyn kuin lähiomaisensa avustajana tai asiamiehenä.

Jos syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tuomioistuimessa ei ole välttämätöntä, poliisimiehellä on kuitenkin lupa syytteen oikeaksi myöntämistä varten esiintyä syytetyn asiamiehenä. Tästä tehtävästä poliisimies ei saa ottaa palkkiota.

13 §

Poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei poliisin arvo siitä kärsi.

Poliisimiehen tulee ylläpitää työtehtäviensä edellyttämää kuntoa.

Erityiset tehtävät ja ilmoitukset

14 §

Milloin on perusteltua syytä olettaa henkilön joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi,

poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi.

Milloin henkilön on jäänyt kadoksiin, poliisin on sille tehdyn ilmoituksen perusteella toimitettava katoamisen selvittämiseksi tarpeellisessa laajuudessa poliisitutkinta.

15 §

Poliisin paikallisen yksikön päällikön on viipymättä ilmoitettava suojelupoliisille sen toimenpiteitä ilmeisesti vaativista asioista ja tapahtumista.

16 §

Suojelupoliisin tulee heti ilmoittaa poliisin ylijohtolleen, asianomaiselle poliisin lääninjohtolleen ja paikallispoliisin johtolleen hankkeista, jotka voivat vaarantaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Suojelupoliisin tulee ilmoittaa sisäasiainministeriölle poliisin hallinnosta annetun lain 10 :ssä tarkoitetuista rikoksista, hankkeista ja niihin syylisiksi epäillyistä henkilöistä.

Virkamerkki

17 §

Poliisimiehellä on sisäasiainministeriön vahvistama virkamerkki, joka on pidettävä palveluksessa mukana ja tarvittaessa esitettävä.

Muulle poliisin palveluksessa olevalle voidaan antaa sisäasiainministeriön vahvistama henkilökortti.

Poliisilain (/) 8 :n mukaiset erityiset poliisivaltuudet saaneelle on annettava henkilökortti, jossa on mainittava henkilötietojen ohella toimialue ja valtuuksien laajuus. Henkilökortti on poliisitehtäviä suoritettaessa pidettävä mukana ja tarvittaessa esitettävä.

Aseistus ja suojavälineet

18 §

Valtio varustaa poliisimiehen tehtävien edellyttämällä aseistuksella ja suojavälineillä.

Poliisimiehen on ylläpidettävä aseiden käytön edellyttämää ampumataittoa.

Virkapuvun käyttö

19 §

Poliisiylijohtajalla, poliisijohtajalla, poliisiyli-

tarkastajalla, poliisiosaston ylikomisariolla, lääninpoliisineuvoksella, apulaispoliisitarkastajalla, lääninylikomisariolla, lääninkomisariolla, poliisipiirin päälliköllä, apulaisnimismiehellä, apulaispoliisimestarilla, poliisiopiston ja poliisikoulun johtajalla, ylikomisariolla, komisariolla ja poliisipäällystön tai poliisialipäällystön virkatutkinnon suorittaneella opettajalla sekä vanhemmalla konstaapelilla, paikallispoliisin järjestyspoliisitehtävissä toimivalla ja liikkuvan poliisin poliisimiehellä, poliisikoiralaitoksen ylikonstaapelilla, poliisikokelaalla, ylivartijavahtimestarilla ja vartijavahtimestarilla tulee olla virkapuku. Poliisikokelaalla ja muulla poliisioppilaitoksen oppilaalla voi olla virkapukuna oppilaspuku.

Edellä 1 momentissa mainituista virkamiehistä poliisikoulun johtaja, ylikomisario ja komisario, poliisioppilaitoksen vanhempi konstaapeli, paikallispoliisin järjestyspoliisitehtävissä toimiva ja liikkuvan poliisin poliisimies, poliisikoiralaitoksen ylikonstaapeli, ylivartijavahtimestari ja vartijavahtimestari ovat velvollisia käyttämään virkapukua, jollei virkatehtävien laatu tai muut syyt toisin vaadi. Muut 1 momentissa mainitut virkamiehet käyttävät virkapukua tehtävien sitä edellyttäessä.

Muukin kuin 1 momentissa tarkoitettu poliisin palveluksessa oleva henkilö voidaan eri-

tyisestä syystä määrätä tai oikeuttaa käyttämään virkapukua.

Korvausten hakeminen ja maksaminen

20 §

Palkkion, korvauksen ja vahingonkorvauksen, jota poliisilain (/) 46 n 1 ja 2 momentissa tarkoitetaan, myöntää ja suorittaa sen kihlakunnan poliisiyksikön päällikkö, missä työ on suoritettu. Korvausta on haettava kirjallisesti 30 päivän kuluessa siitä päivästä, jolloin työ tai avustaminen suoritettiin, tarvikkeita tai välineitä käytettiin taikka vahingon kärsinyt sai tiedon vahingon tapahtumisesta.

Poliisiyksikön päällikön päätökseen haetaan muutosta valittamalla lääninoikeuteen noudattaen, mitä muutoksenhausta hallintoasioissa annetussa laissa (154/50) on säädetty.

Milloin joku on vastuussa poliisilain (/) 44 :ssä tarkoitettusta tapahtumasta aiheutuneen vahingon korvaamisesta, valtiolla on oikeus saada avustustoimenpiteistä tämän pykälän mukaan suoritettu määrä joko kokonaan tai osaksi takasin korvausvelvolliselta, sikäli kuin se olosuhteet huomioon ottaen harkitaan kohtuulliseksi. Valtion etua tällaisessa asiassa valvoo lääninhallitus.

Asetus

maaseudun yleisen järjestyssäännön sisältävän asetuksen 38 §:n kumoamisesta

Sisäasiainministerin esittelystä kumotaan 1 Tämä asetus tulee voimaan päivänä
päivänä kesäkuuta 1928 annetun maaseudun kuuta 19 .
yleisen järjestyssäännön sisältävän asetuksen
(219/28) 38 §.
